

Ke. Bury
T A I T H
Y
P E R E R I N,
T A N

Gyffelybiaeth Breuddwyd :

Yn yr hwn y dangosir,

- I. Y modd y mae Pechadur yn cychwyn,
neu yn dechreu ei Daith, o'r Byd
hwn tu a'r Nefoedd.
- II. Y Peryglon y mae efe yn cyfarfod â
hwynt yn ei Daith.
- III. Ei ddyfodiad o'r ddiwedd i'r Wlad ddy-
munol, neu'r Nefoedd, mewn diogelwch.

HOSEA xii. 10.

Arferais Gyffelybiaethau, trwy law y Prophwydi.

Wedi ei gyddmaru oll yn ffyddlon â'r Argraphiad goreu
yn Saefoneg, a'i ddiwygio o amryw Feiau anafus ;
ynghyd â Rhagymadrodd a Diwedd-glo yr Awdwr,
y rhai ni buant erioed o'r blaen yn Gymraeg.

C A E R F Y R D D I N,

Argraphwyd ac ar werth gan I. Ross, yn *Heol-Awst* :
Ar werth hefyd gan Mr. *Alen*, yn *Hwllfordd*, a Mr.
William Jones, yn y *Bala*. 1771.

[Pris Naw Ceiniog, gyd ag Elw da i Brynwyr amryw.]

Gair at y DARLLENYDD.

Ddarllenydd addfwyn,

TSgatsfydd, wrth ddarllain yr Argraphiad newydd yma, o'r Llyfr cynhwysfawr hwn, a'i weled heb gyfatteb i'r Argraphiadau o'r blaen, yn enwedig o fewn ychydig i'r dechreu, y berni i ni adael llawer o hono allan, eithr bydded byspys i't i ni gymmerd gofal i'w gydmaru yn ffyddlon â'r Argraphiad Saeſonaeg goreu, ag ni a gawsom bethau wedi eu chwanegu atto, a phethau wedi eu gadael allan yn y Cymraeg; ni a adawsom allan chwanegiadau eraill, ac a ddodasom i mewn y pethau a adawsant hwy hebio, gan ei ddiwygio o amryw feiau anafus, fel ag y gallwn ddywedyd mai dyma'r Argraphiad cywiraf a llawnaf yn y Iaith Gymraeg, a ddaeth i'th ddwyllaw o'r Llyfr gwerthfawr hwn, Bendith y Nefoedd a gyd-gerddo ag ef i'th dragwyddol ddaioni.

I. Ross.

AMDDIFFYNIAD yr Awdwr am Gy- hoeddiad ei Lyfr.

(Yr hwn ni bu erioed o'r blaen yn GYMRAEG.)

PA N gynta'm pin mewn llaw cymmerais
I ysgrifenu ni ddeallais,

Yn y fath ddull gwnawn Lyfr bychan :

Na ddo, 'r o'wn wedi 'mroi fy hunan

I wneud un arall, pan ar ddarfod,

Ar hwn dechreuais yn ddiwybod.

Ac felly wrth 'sgrifenu 'n gynnol

Am yrfa 'r Saint yn nyddiau 'r 'Fengil,

Syrthiais yn frau ar ddull cyff'lybiaeth,

Am eu taith a'u ffordd i'r gwynfyd perffaith,

Mewn mwy nag ugain o ryw bethau,

'Nol doddi 'rhai'n i lawr yn ddiau,

'Roedd ugain ragor ynnoi 'n llenwi

A'r rhai'n drachefn yn ymgynhyddu,

Fel gwreichion tân yn esgyn fynu.

Yna meddyliais ynof f' hunan,

Os amlhau yr y'ch mor suan,

Ar y neilldu dodaf chwithau

Rhag i chwi fyn'd dros ben terfynau,

Ac felly 'n hollol bwytta i fynu

Y Llyfr 'nawr wyf yn 'sgrifenu.

Felly gwnes, ond ni fwriedais

Gyhoeddi i'r Byd yr hyn 'sgrifenais

Yn y fath ddull, fy amcan didwn

Oedd gwneuthur rhyw beth a'r na's gwyddwn ;

Ac ni feddyliodd chwaith mo'm calon

Trwy hyn i foddio fy nghym'dogion ;

Na ddo ddim, fy unigamcan

Oedd rhyw foddlondeb im' fy hunan.

Ond gwag-orïau chwaith ni threuliais
 Wrth fy Llyfryn, ac ni cheisiais
 Ond difyrru f' hun ar brydiau,
 A chadw allan waeth meddylïau.
 Ac felly pin ar bapur dodais,
 Ar ddu a gwyn fy meddwl rhoddais :
 Yna 'n ol cael pen y llwybyr
 Tynnais, daeth, ac felly 'n eglur
 I lawr ymroddais i'w 'sgrifenu
 Nes daeth i'r hÿd a'r llêd y gweli.

Felly, wedi 'nghyd ei ofod,
 I rai dangosais er cael gwybod,
 Beth a ddywedent hwy am dano,
 Pa un ai ganmol ai gondemnïo.
 Medd rhai, *Caffed fyw 'n ddiammau,*
 Medd eraill, *Gad e' i farw yn ddïau.*
 Medd rhai, *Ioan, printia'n ddïball,*
 Gochel wÿro, *paid medd arall ;*
 Medd rhai gall wneuthur *mawr Ddaïoni,*
 Eraill dd'wedent *na's gwnai felly.*

'N awr mewn cyfyng-gyngor oeddwn,
 Beth oedd orau i wneud ni's gwyddwn ;
 O'r diwedd d'wedais os ymrannu
 Yr ydych, mynnaf benderfynu
 'R matter, gan ei roi i'w brintio,
 A'i gyhoeddi doed a ddelo.
 Can's meddylïais fod rhai 'n ficir
 Am ei weled wedi ei wneuthur,
 Er nad oedd eraill o'r meddylïau ;
 I gael gwel'd pa un oedd orau
 Ei gyngor, rhoddais i'w argraphu
 Fel at Faen-prawf i gael diweddu.

Meddylïais eilwaith os na's boddiwn
 Y rhai oedd am ei wneud yn ddiidwn,
 Ni's gwyddwn na'llsw'n fod yn rhwyfſtyr
 O'r hyn roi iddynt hwy fawr gyfur ;
 Wrth y rhai ydoedd am ei guddio
 D'wedais, Anhawdd genny'ch digio ;

Gan fod eich brodyr yn ei hoffi,
Nes gwel'd ymhellach oediwch farnu.

Os na's darlle'wch rhowch lonydd iddo,
Câr rhai fwyd, rhai asgwrn-bigo,
Er gallu 'n well eu tangnefeddu
A hwynt ymroddais i ymddadlu.

A allaf finnau ddim 'sgrifenu
Yn y fath ddull heb gyfeiliorni?
Fy amcan yw 'th ddaioni pennaf,
A'm hewyllys, pa'm na's gallaf?
Dwg cwmwl tywyll wlaw yn ddibryn
Pan na's rhy'r goleu mo'r diferyn.
Tywyll neu oleu, os eu dafnau
Wna i'r ddaear rod di ffrwythau;
Caiff pob un glod yn ddiwahaniaeth,
Crynhair y ffrwyth ry'r ddau'n ddiweniaith.
Ie, cymmysgu wneir eu ffrwythau,
Fel na's gwahaniaethir hwythau;
Os y ddaear fydd newynog,
Ymroir i'w phorthi yn odidog;
Os llawn ni ddyry ddim daioni,
Eithr chwyda'r ddau i fynu;
Ac felly llwyr-ddifuddia'r fendith
Allafid gael trwy'r dafnau dilith.

Edrychwch ar bysgottwr hynod,
Pa offer wna i ddal y pysgod!
Gwel fel defnyddia ei holl synhwyrâu
I wneud anweiri, bachau, rhwydau;
Er hyn mae pysg na's gall eu dala
A rhwyd ac anweir gwnaed ei eitha'.
Rhaid chwilio â llaw yn deg a'u goglais,
On'te ni's delir trwy un ddyfais.

Hefyd gwel'r adarwr gwisgi
'N dychymmyg ffyrdd (rhy faith i'w henwi)
I ddal yr adar, *drull a rhwydau*,
Gwial-cydio, cloch a golau;
Fe 'mlusg, fe gerdd, fe faif yn llonydd,
Pwy all ddweud ei luniau celfydd!

Ac er hyn mae'n methu 'n gryno,
 Dal'r aderyn mae am dano.
 I ddal *un* math rhaid pib a chwiban,
 Yr hyn os gwna, y *llall* yn fuan
 Ehed i'w ffordd gan fraw a dychryn,
 Ac felly cyll ei ddewis dderyn ;
 Os gellir cael rhyw berlyn purlan
 Gwerthfawr iawn ynghoryn llyffan',
 A chaffael hefyd yn dra chywren,
 'R un peth ynghragen yr oystrysen ?
 Os ydyw pethau gwael i'w gweled,
 Yn dal peth gwell nag aur er hardded,
 Pwy ddiystyra, sy'n ei garu
 Edrych yno i gael ei feddu ?
 'N awr am fy llyfr bychan innau,
 Er bod yn wag o'r addurniadau,
 A allai ei wneuthur yn dderbyniol,
 Gyda hwn neu 'r Hall yn hollol :
 Nid yw yn wag o'r pethau hynny
 Mewn modd geirwir sy'n rhagori,
 Ar yr hyn ag sydd ('r wy'n tyftio)
 Mewn pennau mawr, ond gwag yn trigo.

Wele, nid wyf yn cwbl gredu
Y saif eich gwaith pan del i'w brofi ;
 P'am, beth yw'r matter ? *Y mae'n dywyll,*
 Pa beth er hynny ? *Dichon sefyll ;*
Rhyw beth dych'mygol yw eich gorchwyl ;
 Pa beth er hynny ? gwn ddyn anwyl,
 I rai dynion trwy 'r fath eiriau
 Ag sydd mor dywyll a'm rhai innau,
 Wneud y gwirionedd i ddisgleirio,
 A'i belydrau 'n hardd di ango.
Ond y mae ynthynt ddiffyg dwysder ;
 D'wed, ddyn, dy feddwl yn ddibryder :
Y maent yn boddi 'r gwan yn ddiau,
Ein dallu mae Cyffelybiaethau.

Dwysder, yn wir, sydd dra pherthynol
 I ysgrifenydd pethau dwysfol,

A raid bod dwysder arnai'n eisiau
 Am lasaru mewn cyffelybiaethau?
 Oni cha'dd deddfau y Jehofa,
 Ie, ei 'Fengyl-ddeddfau mwyna',
 Gynt eu dal allan mewn *Cysgodau*,
 A rhyw ddoethion *Gyff'lybiaethau*,
 A *Throell'madreddion*? ac er hynny
 Anhawdd gan sobr-ddyn eu barnu,
 Rhag d'od yn euog o ryfela
 Yn erbyn y doethineb ucha';
 Na, 'n hytrach 'mostwng mae a cheisio
 Deall beth mae Duw'n ddweud wrtho,
 Trwy bob *hoel a dolen* hynod,
Anneirod, defaid, lloi a byrddod;
 Adar, llysfau, gwaed wyn difeius,
 A dedwydd ydyw'r dyn yn ddilys,
 A gaffo'r Gras a'r gwir Oleuni,
 Sydd gynhwysedig yn y rhei'ny!
 Na fydd rŷ ehud, ddyn i farnu
 Diffyg *dwysder* yn fy 'sgrifenu,
 Na'm bod hefyd yn anweddus,
 Yn fy ymadrodd ac anfedrus.
 Nid yw pob peth dwys mewn golwg,
 Yn wir ddwys pan ddel i'r amlwg;
 Ychwaith nid ydym yn di'styru
 Pob peth mewn dammeg roddir inni,
 Rhag wrth ochelyd 'chydig dd'ryswch,
 Ddifuddio'n henaid o ddiddanwch.
 'D yw tywyll a chymmylog eiriau,
 Ond dal y gwir fel aur mewn blychau.
 Mynych arferai y Prophwydi,
 Ryw gyffelybiaethau difri'
 I ofod allan y gwirionedd:
 Pwy bynnag a edrycho'r unwedd,
 Ar Grist a'i Apostolion hefyd,
 Hwy gânt wel'd yn eglur hyfryd,
 Fod y gwirionedd dwys hyd heddyw
 Yn y fath fentyll yn ymgadw.

A ofnaf

A ofnaf dd'wedyd fod y 'Sgrythur,
 Sy am ddull a iaith uwchlaw pob synwyr,
 Ymhob lle 'n llawn o'r cyfryw bethau,
 Troell'madroddion (cyff'lybiaethau)
 Etto oddi wrth y llyfr hwnnw,
 Llewyrcha'r fath oleuni hoyw
 Ag fydd yn troi 'n nosweithau t'w'llaf
 Yn ganol-ddyddiau o'r goleuaf.
 Fy meiwr doed, edryched 'r awran
 At ei tywyd ef ei hunan,
 Rhag gweled yno dduach leine
 Nag fy'n fy llyfr i yn unlle ;
 Ie, gwybydded fod 'r un ffunud,
 'N ei bethau gorau waeth rhai hefyd.

Pe gallem sefyll ger bron dynion
 A f'ai diduedd o wraidd calon ;
 Am ei dlawd *un* anturia 'n fanwl,
 Dd'od a *deg* a gym'rai 'm meddwl,
 Yn llawer gwell fel rhoddais allan,
 Nâ'r eiddo ef mewn temlau arian.

Tyr'd, mae'r *gwir* er gwisgoedd trwsfawl,
 Yn goleuo'r *farn*, unioni'r *meddwl*,
 Yn boddio 'r *deall*, plygu'r 'wyllys,
 Yn llanw'r *cof* o'r hyn sydd felus,
 In' ei ddilyn trwy'n holl ddyddiau,
 A hefyd mae'n lleihau'n trallodau.
 Gwn fod *Timotheus* yn ddilys,
 I arfer ffurf 'madroddion iachus,
 Eithr i ochel chwedlau gwrachaid,
 Ond ni waharddodd *Paul* wr gweddaidd,
 Iddo arfer doeth ddammegion,
 Lle maent gwedi cuddio 'n ddyfnion
 Yr aur, y perls a'r meini costus,
 Dal cloddio am danynt yn ofalus.

Gâd im' chwanegu un gair etto,
 Wr Duw, a wyt wedi tramgwyddo ?
 A ydwyt yn dymuno'n ddiwall,
 Pe 'sgrifenaswn mewn dull arall ?

Neu pe dodafwn fy meddyliau
Allan mewn rhyw ddull mwy golau ?
Gadewch im' ofod tri pheth gwiwlwys,
Ger bron fy ngwell fel ag mae'n gymmwys,
Ac yna 'mostwng yn ddiwftwr,
Y cyfan oll i'r Bendith-roddwr.

1. Nid wyf yn gwel'd gwaherddir immi
Y dull yma o 'sgrifenu,
Gan nad wy'n rhoddi dianrhydedd,
Ar neb darllenwyr dwys diduedd.

Ddarllenwyr, 'ngeiriau, a'm pethau gwisgwech,
Neu ynte yn anweddaidd byddwch ;
Wrth ddefnyddio troell'madroddion,
Neu ryw gyff'lybiaethau doethion,
Mewn cymhwysiad ; ceisio'r ydwyf
Ddyrchafu'r gwir trwy'r hyn 'sgrifenwyf.

Gwaherddir, dd'wedais ? na, mae cennad,
(Esamplau hefyd 'ddiwrth rai difrad,
Foddlonodd Duw mewn ffyrdd a geiriau
Yn well nâ neb fydd yn ein dyddiau)
I draethu meddwl fel y gweli,
Am y pethau fydd yn tra rhagori.

2. 'R wy'n gwel'd gwyr uchel yn 'sgrifenu,
Ar ddull ymddiddan heb gael anfri
Am wneud felly ; os di'fyrant
Yr hyfryd wir, melldigaid fyddant,
A phob cyfrwysdra maent yn arfer,
I'r diben hwnnw ar bob amfer.

Rho di ffordd rydd i'r *gwir* heb ammau
I weithio arnat ti a minnau,
Y ffordd foddlon Duw y neso'dd,
Pwy ŵyr yn well nâ'r hwn a'n dysgodd
Gynta' i arddu, p'odd i dywys
Ein bryd a'n llaw i'w amcan dilys,
A gwneud i bethau gwael allanol
Drosglwyddo inni bethau dwysol.

3. Yr wyf yn gwel'd fod sanctaidd bethau,
Mewn llawer lle'n cyttuno 'n ddiau,

A'm

A'm trefn, lle geilw un peth dwys-gall
 I'w ei egluro help lle arall ;
 Gan hynny gallaf ei defnyddio,
 Mewn modd gweddus heb ddarnguddio.
 Pelydrau euraidd y gwirionedd,
 Ie, mi allaf yn ddigamwedd
 Wneud i'w belydrau hardd lewyrchu,
 Fel hanner dydd o ran goleuni.

Cyn rhoi heibio 'm pin 'sgrifenu,
 Dangosa 'r lles wna'm llyfran itti,
 Yna 'th orchymyn di a minnau,
 I'r llaw honno yn ddiammau,
Syn tynnu lawr y cadarn eon ;
Yn gwneud y gwan yn ddiogel ddigon.

Mae'n gosod allan itti 'n hollol,
 Y dyn sy'n ceisio 'r perl trag'wyddol ;
 O b'le mae'n d'od, i b'le mae'n teithio,
 Yr hyn mae'n wneud, a'r hyn mae'n beidio ;
 Mae'n dangos fel y rhed ar gyhoedd,
 Gan frysio mlaen i borth y nefoedd ;
 Dengys hefyd pwy sy'n rhedeg
 Fel rhai am ynnill coron hardd-deg ;
 Cai wel'd p'am collant eu gwaith gloyw,
 Ac fel ynfydion byddant feirw ;
 Gwna'r llyfr hwn o honot deithiwr,
 Os cymmeri e'n gynghorwr :
 Fe'th dywys di i dir y bywyd,
 Os dilyni ei gyf'rwyddyd.
 Ie, gwna'r llefsg i weithio'n wisgi,
 A'r dall wel'd pethau dal eu hoffi.
 A wyt am ryw beth *gwych* a *buddiol*,
 Am wel'd y *gwir* mewn *chwedl* dynol ?
 Os byr-gof ? neu am gofio'n gywir,
 O'r *Calan-ddydd* i ddiwedd *Rhagfyr* ?
 Yna darllain fy *nych'mygion*,
 Fel *cyngaf* glynu wnant yn gyson,
 A gallant fod i'r gwan ysprydol,
 Yn *gyfurwyr* tra rhagorol.

Mi a 'sgrifenais hyn o lyfran,
 Yn y dull y gweli'r awran,
 Fel y gallo gael rhyw effaith
 Ar feddyliau'r gwyr di'styriaeth :
 Mae fel peth *newydd*, etto'n rhigyl
 Yn cynnwys dim ond geiriau'r 'Fengyl,
 Os am ddifyrru rhag || gor-brudd-der, || *melancoli*
 Cael meddwl hoff heb ddim yn ofer ?
 Darllain *dych'mygion*, a'u *hystyriaeth*,
 Neu'n dy feddyl-fryd boddi ar unwaith ?
 Os am bigo bwyd, neu wel'd mewn cwmmwl
 Ddyn yn dywedyd it' ei feddwl ?
 Os am *freuddwydio*, a bod yn *effro*,
 Neu yn *chwerthin*, ac yn *wylo* ?
 Neu golli'th hun heb dy *niweidio*,
 A chael dy hun drachefn heb *fwyno* ?
 A wyt am ddarllain dy hun trwyddot,
 A darllain hefyd beth na's gwyddo't,
 Gwybod ai dedwydd wyt ai nage,
 Wrth ddarllain yr unrhyw linelle ?
 O ! gan hynny, tyred yma,
 Fy llyfr hwn a'th ben cysyllta ;
 A'th galon hefyd yn yr un-man,
 A rhwydd-deb itti, medd JOHN BUNYAN.

LLYFRAU

LLYFRAU wedi eu hargraphu, ac ar werth gan I. Ross yng *Ngbaerfyrddin*.

I. **Y BIBL SANCTAIDD**, gyd â Nodau a Sylwiadau ar bob Pennod, gan y Parchedig Mr. P. WILLIAMS, ynghyd â'r Apocrypha; wedi ei rwymo. Pris 1*b.* 1*s.* N. B. Gellir cael y Bibl heb yr Apocrypha.

II. Agoriad i Athrawiaeth y ddau Gyfammod, dan yr enwau Deddf a Gras. Pris Swllt.

III. Teml Salomon ynghyd â'i Pherthynafau, wedi ei hyspyrdoli. Pris 9*c.*

IV. Yr Aberth Cymmeradwy: neu, Ragoriaeth Calon ddrylliog. Yn dangos Nattur, Arwyddion, ac Effeithiau priodol Yspryd drylliedig. Pris 6*c.*

V. Y Ffigys-bren anffrwythlon; neu, Esponiad ar Ddammeg y Ffigys-bren diffwrth. Pris 4*c.*

VI. Myfyrdodau ar y pedwar Peth diweddaf, sef, Angeu, Barn, Nef ac Uffern. Pris 3*c.*

VII. Taith y Pererin. Pris 9*c.*

Y chwech uchod gan y Gwas ffyddlon hwnnw o eiddo Iesu Grist, Mr. IOAN BUNYAN.

IX. Duwioldeb Rhydychen: neu, Hanes gyflawn a diduedd am chwech o Ysgolheigion a fwrwyd allan o Neuadd-golegol St. Edmund, yn *Rhydychen*, gyd â Llythyr cyflwyniad at yr anrhydeddus Iarll *Litchfield*, Canghellor y Brif-Ysgol honno. Pris 6*c.*

X. Gwaedd yng Nghymru yn Wyneb pob Cydwobod, gan *Morgan Llwyd* o Wynedd. Pris 2*g.*

XI. Gweledigaethau y Bardd Cwsg. Pris 6*c.*

XII. Ar fyrder y Llyfr a elwir, *Pob Dyn ei Physgwyr ei hun*, yn cynnwys amryw brif gyfarwyddiadau i wellhau y rhan fwyaf o glefydau, ynghyd â'u harwyddion ar ddyn ac anifail, wedi eu casglu allan o'r Awdwyr goreu yn yr Oes.

XIII. Cyhoeddir ar fyrr argraphiad newydd o Gategism byrraf y Gymmanfa, yn helaethach ac yn gywirach nag o'r blaen. Pris 2*g.*

Taith y Pererin :

T A N

Rith Breuddwyd.

 F. L. ag yr oeddwn yn rhodio trwy anial-
wch y byd hwn, mi a
ddaethym i ryw fangre * *Mewn carchar*
lle'r oedd * ffau, a gor- *yr ysgrifenodd yr*
weddais i lawr i gyfgu *awdwr y llyfr*
yno : ac fel yr oeddwn *hwn—Gwel Ha-*
nes ei Fywyd.

Ac yn fy mreuddwyd, mi a welais wr
wedi ei ddilladu â brattiau, yn sefyll ar ryw fan, a'i wy-
neb wedi troi oddiwrth ei dy ei hun, a llyfr yn ei law,
a baich mawr ar ei gefn, Eſay lxiv. 6. — Luc xiv. 33. —
Hab. ii. 2. — Salm xxxviii. 4. Mi a edrychais ac
a'i gwelais ef yn agor y llyfr, ac yn darllen yntho, ac fel
yr oedd efe yn darllen, fe wylodd ac a grynodd : ac oble-
gid nad allai ymattal yn hwy, efe a dderchafodd ei lef
yn alarus iawn gan ddywedyd, *Beth a wnaſ fi*, Act, ii,
37. — xvi. 29, 30.

Yn y cyflwr hwn fe a ddychwelodd adref, ac a ym-
attaliodd cyhyd ag y gallai, fel y byddai ei gyftudd ef
guddiedig oddiwrth ei wraig a'i blant ; ond nid allai efe
gelu mor peth yn hir, am fod ei gyfyngder yn ymhe-
laethu ; ac am hynny, o'r diwedd, fe ddatguddiodd ei
feddwl iddynr, ac a ddechreuodd ymddiddan â hwy fel
hyn, gan ddywedyd, *O fy ngwraig anwyl, a chwi'thau*
B *plant*

*plant fy ymysgaroedd, yr wyf fi eich cyfaill anwyl wedi
fy andwyo ynos fy hun, canys y mae baich trwm yn
fy lletbu i yn dost: heblaw hyn, fe bysbyfawyd i mi yn lle
gwir, y llosgir ein dinas ni (y byd) a thân o'r nefoedd,
(2 Pedr iii. 10) ac yn y difrod ofnadwy hwn, nid yn unig
mysi, ond ditbau hefyd fy ngwraig, a chwithau fy anwyl
blant bychain a ddisfethir mewn † Nid oedd etto'n gwy-
modd echrydus, oddieithr i ni gael. bod am un noddfa.
(yr hyn nid wyf fi yn ei † weled
etto) rhyw ffordd i ddiange fel i'n gwaredir.*

Ar hyn o hanes, ei dylwyth a'i geraint ef a synnasant
yn ddifawr, heb gredu fod y pethau a lefarodd efe wrth-
ynt yn wir: eithr oblegid eu bod hwy'n tybied ei fod
gwedi penwanner; ac am ei bod hi yn hwyrhau, a hwy-
thau yn gobeithio y sefydlai cwsg ei ymhenydd ef, hwy
a'i gosodasant ef yn ei wely ar frys; ond yr oedd y nos
mor flin iddo ef a'r dydd; ac am hynny yn lle cyfgu,
efe a'i treuliodd mewn ocheneidiau a dagrau. A thran-
noeth, pan y mynnent wybod, pa fodd yr ydoedd efe,
fe a'u hattebodd hwynt, ei fod ef yn *waitb*, ac efe a
ddechreuodd ymddiddan â hwy drachefn; ond dech-
reuasant ymgaledu, meddylasant hefyd i yrru ymaith ei
anhwyl ef trwy fod yn afrywiog ac yn farrug tuag atto.
Weithiau hwy a'i gwatworent ef, weithiau hwy a'i cery-
ddent, ac weithiau hwy a'i llwyr ddibrisient ef; ac am
hynny efe a ddechreuodd ymneillduo i'w 'stafell i weddio
trostynt, i dosturio wrthynt, ac i ymosidio hefyd am ei
drueni ei hun. Ac ar ryw brydiau, efe a rodiai wrtho
ei hun yn bendrist yn y meusydd, weithiau yn darllen,
ac weithiau yn gweddio, ac fel hyn y treuliodd efe ei am-
fer tros rai dyddiau.

Yn awr ar ryw brydiau, mi a'i gwelwn yn rhodio yn
y meusydd, ac yn ol ei arfer yn darllen yn ei lyfr (eithr
yn gyfuddiedig iawn yn ei ysbryd), ac wrth ddarllen efe
a dorrodd allan megis o'r blaen gan ddolefain, *Pa beth
a'wnaf fel y byddwyf cadwedig?*

Mi a'i gwelais ef hefyd yn edrych yma ac accw, fel
pe buasai yn ei fryd i ffoi, etto efe a safodd yn ddiys-
gog; oblegid, fel y tebygwn i, na's gwyddai pa ffordd i
fyned.

Yna mi a welwn wr a'i enw *Efangylwr* yn nefau atto ef, ac yn gofyn iddo, pa ham yr wyt ti'n llefain ? yntef a'i hattebodd ef, Syr, yr wyf yn deall wrth y llyfr sy'n fy llaw, fy mod i gwedi'm condemnio i farwolaeth, ac ar ol hynny i ddyfod i'r farn, ac nid wyf yn ewyllysgar i farw, nac yn abl i ymddangos yn y farn, Heb. ix. 27. Job-xxxvi. 20, Ezech. xxii. 14.

Yna, ebe'r *Efangylwr*, pa ham yr wyt ti yn anewyllysgar i farw, gan fod y bywyd hwn mor llawn o helbul, Job xiv. 1. A'r gwr a'i hattebodd ef, am fy mod yn ofni y gweisgir fi i lawr gan y baich y fydd ar fy nghefn, yn is na'r bedd, ac y bydd i mi syrthio i Tophet, Esay xxx. 33. Ac, Syr, os nid wyf yn gymmwys i fyned i garchar, llai o lawer yr wyf yn barod i fyned i'r farn, ac oddiyno i (uffern) lle y cospedigaeth. A'r meddyliau ynghylch y pethau hyn fydd yn peri i mi i wylo.

Yna, ebe'r *Efangylwr*, os ydwyt ti yn y cyflwr hwn, pa ham yr wyt yn sefyll yn llonydd ? yntef a attebodd, am na wni i, pa le i fyned : yna efe a roddes iddo rol o femrwn (parfment), ac yr oedd yn scrifenedig yntho, *Ffoweb rhag y llid a fydd*, Mat. iii. 7.

Fe ddarllenodd y gwr y geiriau, a chan edrych ar *Efangylwr* yn graff, efe a ofynodd iddo, I ba le y ffoaf ? Yna, ebe'r *Efangylwr*, gan ddangos a'i fys tros faes ehang, A weli di y porth bychan accw ? Na welaf, ebe'r gwr, Yna ebe'r llall, A weli di y goleuni disgclair accw ? Ynte a'i hattebodd ef, mi debygwn fy mod yn ei weled ef, Yna, ebe'r *Efangylwr* wrtho, cadw dy olwg yn wastadol ar y goleuni accw, a dos yn uniongyrch tuag atto ; ac felly y cei di weled y Porth ; a phan y curech wrtho, fe ddangosir i ti beth fydd raid i ti ei wneuthar, Mat. vii. 14. — Salm cxix. 105. — Ioan ix. 39. — 2 Pedr i. 19.

Yna mi a welwn yn fy mreuddwyd y gwr yn dechreu rhedeg ; ac nid aethai efe'n heppell oddiwrth ei dŷ ei hun, ond wele yr oedd ei wraig a'i blant, wrth ganfod hynny, yn gweiddi ar ei ol ef, gan alw arno i ddychwelyd ; eithr efe a ofododd ei fysedd yn ei glustiau, ac a redodd ymlaen, gan grochwaeddi, *Bywyd, bywyd, bywyd*

wyd tragwyddol. Ac nid edrychodd efe yn ol, ond efe a fodd tua chanol y gwaftadedd, Luc xiv. 26. — Gen. xix. 17,

* Y cymydogion hefyd a ddaethant allan i'w weled ef yn ffrystio ymaith, ac fel yr oedd ef yn bryfio rhai a'i gwatworent, eraill a'i bygythient, a rhai a waeddent ar ei ol ef, gan alw arno i ddychwelyd adref; ac ymblith y rheiny, yr oedd dau a ymroesant trwy daerni ei ddychwelyd yn ol; enw un oedd *Cyndyn*, ac enw'r llall oedd *Meddal*. Ac erbyn hyn yr oedd y gwr gwedi myned yn lled bell oddiwrthynt; er hynny yn ol eu pwrpas hwy a'i canlynasant ef, ac o fewn ychydig o amser a'i goddiweddasant ef, yna ebe'r gwr, *Fy nghymydogion, pa bam yr ydych chwi yn dyfod ar fy ol i?* Hwythau a'i atebasant ef, i'ch cyngori chwi i ddychwelyd gyda ni. Eithr nid allaf fi (ebe ynte) wneuthur felly mewn modd yn y byd. Yr ydych chwi yn trigo, ebe ef, yn *Ninas defnydd* (y lle hefyd i'm ganwyd innau yntho) yr wyf yn gwybod fod y peth yn wir? ac os marw a wnewch chwi yno, yn gynharach neu'n hwyrach, chwi a foddwch yn is na'r bedd, i le fydd yn llosgi â than a brwmstan, Dat. xxi. 8. Byddwch fodlon gan hynny fy nghymydogion a dewch ymlaen gyda mi.

Beth, ebe *Cyndyn*, a gadael ein cyfeillion a'n meddiannau yn ol!

Ie, ebe *Cristion*, canys felly gelwid ef, oblegid nid yw y cwbl a adawoch chwi yn ol yn deilwng i'w cystadlu ag ychydig o'r pethau yr wyf yn ymegnio i fod yn gyfrannog o honynt, Rhuf. viii. 18. Ac os deuwch chwi gyda mi i ben y siwrnai, chwi a gewch swynhau yr unrhyw bethau daionus ac a swynhaf innau, canys y mae digon a gweddill i'w gael yn y lle yr wyf fi yn teithio tuag atto. Luc xv. 17. Deuwch, a phrofwch fy ngeiriau.

Cyndyn. Pa bethau yr ydych chwi yn eu ceisio gan eich bod yn ymadael â'r holl fyd, fel y gallech eu meddiannu hwynt?

Cristion.

Grifion. Yr wyf yn ceisio *Etifeddiaeth anllygredig, dibalogedig, a diddiflanedig*; yr hon fydd ynghadw yn y *nef-odd*, ac yn ddiogel yno i'w rhoddi ar yr amser nodedig i'r sawl a'i dyfal geisiant hi. Chwi a ellwch, os mynnwch, ddarllen y peth felly yn fy llyfr i, i *Pedr i.* 4. — *Heb. xi.* 16.

Pw, ebe *Cyndyn*, ymaith a'ch llyfr, atebwch i'm fi, a drowch chwi yn ol gyda ni, ai ni's gwnewch?

Grifion. Na wna' fi, canys mi a ofodais fy llaw ar yr aradr. *Luc ix.* 62.

Dewch gan hynny, ebe *Cyndyn*, fy nghymydog *Meddal*, a dychwelwn adref hebddo; y mae brawdoliaeth o ddynion penweinion, y rhai pan y derbyniont ryw opiniwn i'w pennau, y maent yn ddoethach yn eu golwg eu hunain, na feith-wyr yn adrodd rheswm.

Peidiwch a difenwi, ebe *Meddal*, os gwir a ddywed ein cymydog *Grifion*, y mae'r pethau y mae yn eu ceisio yn well na'r cwbl o'n meddiannau ni: mi allwn glywed ar fy ngalon i fyned gydag ef.

Cynd. Pa beth! rhagor o ffyliaid fyth? cymmer dy reoli gennyfi, a dere yn ol: pwy a wŷr i ba le i'th dywyfir gan y fath ddyn penwan a hwn? dychwel, dychwel a bydd gall.

Nage, ebe *Grifion*, eithr tyred di *Cyndyn* gyda 'th gymydog *Meddal*, canys yn y lle yr wyfi'n ymdrechu myned iddo, y mae'r cyfryw bethau i'w cael, ac a soniais i am danynt, ac amryw o bethau gogoneddus heblaw hynny. Oni choeliwch chwi fi, darllenwch yma yn y llyfr hwn am y pethau hyn, ac am wirionedd yr hyn a fynegir yntho, wele y mae'r cwbl gwedi ei sicrhau â gwaed yr hwn a'i gwnaeth ef. *Heb ix.* 17 i'r 21.

Medd. Iddo, fy nghymydog *Cyndyn*, ebe *Meddal*, 'rwi yn dechreu ymsefydlu yn fy meddyliau; 'rwi'n bwriadu ymdeithio gyda'r gwr da yma, a bwrw fy nghoelbren i mewn gydag ef; eithr fy nghyfaill anwyl, ebe ef wrth *Grifion*, a wyddoch chwi'r ffordd i'r lle dymunol hwn?

Crif. Gwr a'i enw *Efangylwr*, a'm cyfarwyddodd i, i ffrystio tua phorth bychan y fydd o'n blaen, lle y dangosir i ni y ffordd.

Meddal. Dewch gan hynny gymydog da, gadewch i ni gychwyn: yna hwy aethant ill dau ynghyd.

Minnau a ddychwelaf adre, ebe *Cyndyn*, ac ni byddaf gydymaith i'r cyfryw ddynion pengeimion a hudwyd oddi-ar yr union ffordd.

Ar ol i *Gyndyn* ddychwelyd yn ol, mi a welwn *Grifstion* a *Meddal* yn myned ymlaen, tan siarad a'u gilydd ar hyd y gwaftadedd, ac fel hyn y dechreuasant eu hym-ddiddanion.

Crif. Deuwch, fy nghymydog *Meddal*, pa fodd yr ydych chiwi? mae'n dda gennyf eich bod chiwi wedi 'ch perfwadio i fyned gyda mi, pe profasai *Cyndyn* yntho ei hun nerthoedd a dychryniadau y pethau y fydd etto yn anweledig, megis y profais i hwyntwy, ni throesai efe mo'i gefn arnom mor ysgafn.

Medd. Deuwch fy nghymydog *Crifstion*, gan nad oes yma neb onid nyni ein dau, mynegwch i mi yn awr ymhellach pa ryw bethau y fydd i'w cael, yn y lle yr ydym ni yn myned tuag atto, a pha fodd y mwynheir hwynt?

Crif. Gwell y gallaf eu hamgyffred hwynt yn fy meddwl, na'u hadrodd hwynt a'm tafod; etto gan eich bod yn chwennychu eu gwybod, mi a ddarllenaf i chiwi am danynt yn fy llyfr.

Medd. A ydych chiwi yn tybied fod geiriau 'ch llyfr chiwi yn wir?

Crif. Ydwf yn ddilys, canys y digelwyddog yw ei awdwr ef. Tit i. 2. — 2 Tim. iii. 16. — 2 Pedr i. 19, 20, 21.

Medd. Da y dywedasoch, pa bethau ydynt?

Crif. Y mae teyrnas anherfynol i ni breswyllo ynthi, a bywyd tragwyddol i'w roddi i ni, fel y gallom gyfanneddu yn y deyrnas honno tros fyth. Eſay xlv. 17. Ioan x. 27 i'r 30.

Medd. Da y dywedasoch, a pheth hefyd?

Crif. Y mae coronau o ogoniant i'w cael yno, a gwisgoedd a bair i ni ddisgleiro fel yr haul yn ffurfafen y nefoedd. 2 Tim. iv. 8. — Dat. vii. 9. — Mat. xiii. 43.

Medd. Y mae hyn yn dra hyfryd, a pheth hefyd?

Crif. Ni bydd yno na newyn, na fyched, marwolaeth, nac gwylofain, na thristwch, na phoen, oblegid fe fych Arglwydd y lle bob deigr oddiwrth ein llygaid. Dat. vii. 16, 17. — xxi. 4.

Crif.

Medd. A pha gyfeillion a gawn ni yno ?

Crif. Ni gawn fod yno gyda *Seraphiaid* a *Cherubiaid*, sef creaduriaid a bair i'n llygaid serennu wrth edrych arnynt, Esay vi. 2. Yno hefyd y cyfarfyddwn a miloedd a deng miloedd o rai a aethant o'n blaen ni i'r lle hwnnw, nid oes yr un o honynt yn gwneuthur niwed iw gilydd, ond y maent yn byw yn gariadus ac yn sanctaidd pob un yn rhodio yngwydd Duw, ac yn aros yn gymmeradwy yn ei bresenoldeb ef tros fyth, Dat. v. 11. Mewn gair, yno y cawn ni weled yr *Henuriaid* a'u coronau aur ar eu pennau. Dat. iv. 4. Yno y cawn ni weled y *Gwryfion* sanctaidd a'u telynau aur. Dat. xiv. 4. Yno y cawn ni weled y rhai a ddrylliwyd gan y byd yn ddarnau, a losgwyd yn y tan, a fwyttawyd gan fwythfod, ac a foddwyd yn y moroedd, am eu cariad at Arglwydd y lle, bob un yn holl iach, gwedi eu dilladu ag anfarwoldeb megis â gwisc, Ioan xii. 25. Dat. vii. 14, 15. 2 Cor. v. 1, 5.

Medd. Y mae'r pethau hyn yn ddigon i dreisio calonau dynion ar eu kol : eithr a ydyw'r pethau hyn i'w cael, pa fodd y deunw ni i fod yn gyfrannogion o honynt.

Crif. *Llywydd* y wlad a sgrifenodd yn y llyfr hwn, os byddwn ni wir ewyllysgar i'w derbyn hwynt, efe a'u rhydd hwynt i ni yn rhodd ac yn rhad. Esay lv. 1. Dat. xxii. 17.

Medd. Fy nghydymaith anwyl, mae'n hoff gennyf i glywed y pethau hyn ; awn rhagom a cherddwn yn dynnach.

Crif. Ymae'r Baich y fy ar fy nghefn yn fy rhwystro i fyned mor ebrwydd ac y dymunwn.

Yn awr mi a welwn yn fy mreuddwyd, gwedi iddynt orphen eu hymadroddion nesa'u o honynt at ryw gors leidiog yr hon oedd ynghanol y gwaftadedd ; a thrwy fod yn wallus hwy a syrthiasant illi dau yn ddisymmwrth i'r gors, a'i henw hi oedd *Cors anobaith*, ac yno y buant hwy tros ennyd yn ymdrybaeddu, gwedi eu diwyno yn erchyll gan y dom ; ac fe ddechreuodd *Cristion* fodd i yn y llaid o achos y baich oedd ar ei gefn.

Wbwb ! ebe *Meddal*, fy nghymydog *Cristion*, ymha le yr ydym ni yn awr ?

Mewn

Crif. Mewn gwirionedd, ebe *Cristion*, ni's gwn i ymha le.

Yna y tramgwyddodd, *Meddal* a llefarodd yn lldiog wrth ei gydymaith, gan ddywedyd, 'Ai dyma'r dedwyddwch a grybwyllasoch chwi am dano yr holl amfer hyn? os cawfom y fath aflwydd yn nechreuad ein taith, pa beth a allwn ddisgwil rhwng hyn a phen ein siwrnai? os gallaf ond diange o'r plwcca hwn yn fyw chwi a gewch o'm rhan i feddiannu'r wlad dda eich hunan. A gwe-di ymdreiglo yn egniol unwaith ac eilwaith, efe ddaeth allan o'r llacca ar yr ystlys hynny o'r gors a ydoedd yn nesa i'w dŷ ei hun; ac felly efe a aeth ymaith, ac ni welodd *Cristion* mo'no mwyach.

Ac fel hyn y gadawyd *Cristion* i ymdroi yn y pwdd o anobaith wrtho ei hun: eithr dan ymwithio efe ymdrechodd fyth i ymlysgo tu a'r ochr honno i'r gors a ydoedd bella oddiwrth ei dŷ ei hun a nesa i'r porth cyfyng, yr hyn a wnaeth, ond nid allai ddyfod allan o'r gors o achos y baich oedd ar ei gefn.

Ond yna mi a welais yn fy mreuddwyd, wr yn dyfod atto, a elwid *Cymmorth*, ac yn gofyn iddo, pa beth oedd efe yn ei wneuthur yno?

Crif. Syr, ebe *Cristion*, gwr a elwir *Efangylwr* a archodd i mi fyned y ffordd yma, ac efe'm cyfarwyddodd i hetyd i'r porth bychan accw, fel y gallwn ffoi rhag y llid a fydd, ac fel yr oeddwn i yn myned tuag yno mi a gwympais i mewn yma.

Cym. Ond pa ham nad edrychasech chwi am y cerrig, (yr addewidion.)

Crif. Ofs a'm dilynodd mor galed fel ag y ffoais y ffordd nesa, ac felly syrthiais yma.

Cym. Moes i mi dy law, ebe *Cymmorih*, a *Christion* a roddes iddo ef ei law; ac efe a'i tynnodd ef i'r lan, ac a'i gosododd ef ar dir caled ac a barodd iddo gerdded ei ffordd yn y blaen. Salm xl. 2.

Gwedi hynny mi a neseais at y gwr a'i tynnasai allan o'r gors. ac a ofynais iddo, Syr, gan fod y ffordd o ddi-nas destryw i'r porth accw trwy'r lle yma, pa ham na's cyweiriwyd y man hyn fel y gallai ymdeithwyr tlodion siwrneio tuag yno yn ddibryderach? Yntef a'm hatteb-odd,

odd, y mae'r gors front hon yn gyfryw le na's gellir ei gwellhau hi, canys i'r gwaelod hwn y mae'r holl fudreddi sydd yn canlyn argyhoeddiad am bechod yn rhedeg yn wastadol, ac am hynny y gelwir hi y gors o anobaith; oblegid er cynted ac y deffroir pechadur i weled ei gyflwr colledig, y mae llawer o ddychryniadau ac amheuan a meddyliau anghysurus yn cyfodi yn fynych yn ei enaid ef, a'r rhai'n oll sydd yn ymgafglu ynghyd ac yn ymfefydlu yn y man hwn; a thyma i chwi y rheswm pa ham y mae'r lle yma cynddrwg.

Nid ewyllys y brenhin yw fod y ffordd hon cynddrwg ac y mae hi. Esay xxxv. 3, 4. Y mae ei weithwyr hefyd trwy gyfarwyddiadau golygwyr ffyrdd ei Fawrhydi wedi bod er ys mwy nag un cant ar bumtheg o flynyddoedd yn gweithio yma i edrych a ellid cyweirio y clwttn tir hwn; ie, ac myfi wn, ebe ef, lyngcu yma o'r lleia ugain mil, ie myrddiynau o fennau yn llawn o hyfforddiadau iachus, a ddugwyd yma o bryd i bryd o bob ardal a goror yn nheyrnafoedd y brenhin, i brofi a ellid cyweirio'r ffordd hon: a'r rhai a wyddent beth oedd eu deunydd a ddywedent mai'r pethau goreu oeddynt a'r a ellid eu cael, i wneuthur y tir hwn yn fych ac yn galed. Eithr Cors anobaith yw hi fyth, ac felly y bydd hi, er gwneuthur o bawb eu goreu i'w gwellau.

Gwir yw, mai trwy gyfarwyddiad rhoddwr y gyfraith ryw * gerrig mawr a chadarn wedi eu gosod ar hyd ganol y gors, eithr pan y bo'r lle yma yn chwydu fynu lawer o fudreddi, megis ag mae'n gwneuthur ar newid tywydd, yna braidd y gwelir y meini: ac os canfyddir hwy y mae dynion o herwydd gwendid eu pennau yn troi oddi arnynt, ac yna gwedi syrthio i'r gors y diwynir hwy'n erchyll, er bod y cerrig yno fyth, ond y mae'r ffordd yn dda, (1 Sam xii. 23.) gwedi myned i mewn unwaith i'r porth.

Yna mi welwn yn fy mreuddwyd, fod Meddal erbyn hyn gwedi dyfod yn ôl i'w dŷ ei hun, a'i gymydogion a ddaethant i ymwled ag ef. a rhai o honynt a'i galwasant ef yn wr call, am iddo ddychwelyd adref, a rhai a'i galwasant

* *Addewidion o faddeuant pechodau, ac o fod yn gymmeradwy i fywyd, trwy ffydd yng Nghrist.*

galwasant ef yn ffol, am beryglu ei hun gyda *Chrifion*: ac eraill a'i gwatworasant ef am ei fod cyn wanned ei galon, gan ddywedyd wrtho, yn ddiau gwedi dechreu anturio ni ddylasech chwi fod mor ofnys a chefnu am ychydig o anhawlder yn y ffordd. Ac felly dan ostwng ei war fel *Crawydryn*, fe eisteddodd *Meddal* i lawr yn eu plith hwynt. Ond o'r diwedd esfe a ymhythaodd, ac yna hwynt oll a droisant eu chwedlau, ac a ddechreuasant ddywedyd yn ddrwg am *Crifion* (druan gwr) o'r tu cefn iddo. A digon bellach am *Feddal*.

Yn awr fel yr oedd *Crifion* yn myned ymlaen, heb neb gydag ef, esfe a ganfyddai wr o hirbell yn croesi'r maes, a digwyddodd iddynt gyfarfod ynghyd yn y man hynny, lle 'roedd y naill yn croesi ffordd y llall. Enw y gwr bonheddig a gyfarfu ag ef oedd Mr. *Bydol ddoethyn* a thrigo'r oedd esfe yn ninas *Daethineb cnawdol* (tre fawr iawn) ac yn gyfagos hefyd i'r lle y daethasai *Crifion*. A'r gwr hwn a glywsai ryw son am dano (canys mynediad *Crifion* allan o ddinas destryw a danafid ar lled yn ddirfawr, nid yn unig yn y dre' lle'r ydoedd esfe yn preswyllo yn-thi, eithr hefyd mewn amryw o drefi eraill oddiamgylch). Mr. *Bydol ddoethyn* gan hynny wrth ddal sylw ar ei gerddediad cyflym, ac ar ei ocheneidiau a'i riddfannau ef, a'r cyffelyb argoelion eraill a frith dybiodd mai hwn ydoedd *Crifion*, ac esfe a ddechreuodd fiarad ag ef fel hyn.

Bydol-ddoethyn. Iddo yn awr y gwr da, i ba le yr ydych chi yn myned yn llwythog fel hyn?

Crif. Rw'i gwedi'm llwytho yn ddiau, cyn dosted i'm tyb i, ac y llwythwyd un creadur truan erioed, ac 'r wyf yn myned tua'r porth bychan accw sydd gyferbyn a mi; canys fe ddywedwyd wrthyf, y cawn i gyfarwyddyd yno pa wedd i gael fy ni-lwytho o'm baich pwysfawr.

Bydol-dd. A oes i ti wraig a plant?

Crif. Oes, eithr yr wyfi gwedi'm llwytho a'r baich yma, fel na's galla'i ymhyfrydu ynthynt hwy megis cynt, ie mi dybygwn fy mod i fel pettawn hebddynt, 1 Cor. vii. 29.

Bydol-dd. A gymmeri di gyngor gennyfi, os rhoddaf ef i ti.

Crif. Gwnaf, os da y fydd eich cyngor, canys digon rhaid i mi wrtho,

Bydol-dd.

Bydol-dd. Mi a fynnw'n i ti gan hynny ymegnio i gael rhyddhad oddiwrth dy lwyth mor gynted ag y gallech; oblegid ni byddi di byth yn esmwyth yn dy feddwl, ac nid elli di fwynhau llesad oddiwrth y bendithion a roddes Duw i ti, nes y gwnelych di felly.

Cris. Dyma'r peth yr wyfi'n ymorchestu am dano, sef cael fy ni-lwytho o'm baich pwysfawr, ni's gallafi ei fwrw ef i lawr fy hunan, ac nid oes neb yn ein gwlad a ddi-chon ei dynnu ef oddiar fy ysgwyddau; ac am hynny yr wy'n teithio ar y ffordd hon, fel y gallwyf gael gwared o hono.

Bydol-dd. Pwy a barodd i ti fyned ar hyd o ffordd yma i gael gwared o'th faich.

Cris. Gwr o wedd barchedig ac anrhydeddus, yn fy ngolwg i, a'i enw ef, hyd ag yr wyf fi yn ei gofio yw Bfangelwr.

Bydol-dd. Ynghrog y bytho am ei gyngor, nid oes yn yr holl fyd un ffordd yn fwy peryglus a blin, na'r hon y cyfarwyddodd ese tydi i ymdeithio ynthi, ac di a gai brofi hynny, os dilyni di ei gyngor ef. Mi a wela, wrth dom y gors o anobaith y fydd yn glynu wrth dy ddillad di, gael o honot ti beth trwbl eisoes, eithr nid yw'r gors honno ond dechreuad y gosidiau fydd yn canlyn y sawl fy'n siwrneio yn y ffordd yma. Gwranddo arnafi yr wi'n hûn na thydi, mae'n debyg y cyfarfyddi ar dy ffordd yr wyt yn ymdeithio ynthi â *Lludded, blinder, newyn, peryglau, noethni, cleddyf, llewod, dreigiau, tywyllwch, ac i fod yn fyrr, a marwolaeth, a pheth ni's cyfarfyddi. Y mae'n ddilys fod byn oll yn awir; canys fe sicrhawyd y cwbl gan lawer o dystion: a pha ham y difethai ddyn ei hunan mor ddiosol trwy goelio alltud?*

Cris. Syr, y mae 'r baich hwn fydd ar fy nghefn yn fwy brawychus i mi na'r cwbl oll a grybwyllasoch chwi am danynt, ie § *Tymmer calon Crist-ion ieuangc.*
§ mi a debygwn na's gwnawn gyf-rif yn y byd o ddim a ddigwyddai i mi yn y ffordd pe gallwn gael ond fy ni-lwytho o'm baich.

Bydol-dd. Pa fodd y gwybuost ar y cyntaf, dy fod yn llwythog?

Crist.

Crif. Wrth ddarllen y llyfr yma sy'n fy llaw.

Bydol dd. Felly yr oeddwn yn tybied, ac fe ddamweiniodd i ti megis ag y digwyddodd i bobl anneallus eraill, y rhai trwy ymhyrreth a phethau ymhell uwchlaw eu dealldwriaeth, a gollasant eu cof yn ddifysymwth, ac mae'r gwallco hyn, nid yn unig yn eu gosod hwynt mewn gradd is na dynion, megis i'm tyb i yr wyt ti gwedi 'th ofod gantho, eithr y mae hefyd yn eu gyrru hwynt ymlaen i anturio ar bethau echrydus mewn amcan i feddiannu ni's gwyddant pa beth.

Crif. Myfi a wn beth yw fy nymuniad i, sef cael fy esmwythau o'm baich gorthrwm.

Bydol dd. Eithr pa ham yr wyt ti'n ceisio esmwythad yn y ffordd hon gan fod cymmaint o enbydrwydd ynthi, yn enwedig pan y gallwn i, pe byddai gennynt amynedd i wrando arnaf, dy gyfarwyddo di i gael y peth yr wyt yn ei chwennychu heb y peryglon a orfydd arnat i dafu dy hunan iddynt yn y ffordd hon, ie y mae'r cynnortwyl yn agos; gwybydd hyn ymhellach, y cai di yn lle'r peryglon yma lawer o ddiogelwch a charedigrwydd a bodlonrwydd.

Crif. Attolwg, Syr, agorwch i mi y dirgelwch hwn.

Bydol dd. Wele, y mae yn y pentref accw a elwir Moesoldeb, wr bonheddig a elwir Deddfoldeb, yr hwn fydd wr deallus iawn a gair da iddo, ac a fedr ddilwytho pobl o'r fath lwythau ag yw dy lwyth di; ie, myfi a wn iddo wneuthur llawer o ddaioni yn y matter yma eisoes. Ac heblaw hyn, esfe a fedr iachau y sawl sy'n agos a gwallgosi oblegid eu llwythau: atto ef, meddaf, y gelli di fyned a chael help mewn ychydig amser. Nid yw ei dy gwbl filldir oddiyma, ac oni bydd esfe ei hunan gartre, y mae gantho fab ieuangc glân yr hwn a elwir Geir-da, ac i ddywedyd wrthyt y gwir, esfe ddichon dy gynnortwyo gysfal a'r hen wr bonheddig ei hunan; yno meddaf, y gelli di gael dy esmwythau o'th faich. Ac onid wyt yn bwriadu dychwelyd yn ol i'th hen drigfa (ac yn ddiau ni's mynnwn i ti wneuthur felly) yna ti elli ddanfon am dy wraig a'th blant i ddyfod i fyw gyda thi yn y pentref yma; lle y mae yn awr dai heb drigolion ynthynt, a thi a elli gael un o'r rhei'ny am ychydig o rent;

y mae

y mae yno hefyd ymborth da, a newid fawr arno; ac i wneuthur dy fywyd yn ddedwyddach, ti a elli sicrhau dy hunan, y byddi di byw yno ym mhlith cymmydogion onest, mewn cymmeriad a dull neu ffasiwn o'r goreu.

Ar hyn yr oedd *Grifion* yn petruso, ac efe a ymresymmodd ynddo ei hunan fel hyn; Os gwir y mae'r gwr bonheddig hwn yn ei ddywedyd, gwell i mi gymmeryd ei gyngor ef. A chyd â hynny, eb efe wrth *Bydol ddoethddyn*, Syr, dangoswch i mi y ffordd i dŷ y gwr onest hwn.

Bydol dd. A weli di y bryn uchel accw?

Cris. Gwelaf yn eglur ddigon.

Bydol dd. Rhaid i ti fyned wrth ystlys y bryn accw; a'r tŷ cyntaf yr elych atto yw ei dŷ ef

Felly fe drôdd *Cristion* allan o'i ffordd, i fyned i dŷ meistr *Deddfoldeb* i geisio cymmorth: ond gwedi nesau at y bryn (mynydd Sinai) wrth ei weled ef mor uchel, a bod yr ochr nesaf at y ffordd yn crogi allan yn ddirfawr, efe a ofnodd fyned ym mhellach, rhag i'r mynydd fyrthio ar ei ben ef; ac am hynny efe a safodd yno yn llonydd, heb wybod pa beth a wnai. Yr oedd ei faich hefyd (yn ei dyb ef) yn drymmach yr awr hon nâ chynt, tra yr ydoedd efe yn ei ffordd. Dae h hefyd fflammau tân allan o'r mynydd, y rhai a wnaethant i *Grifion* ofni y llosgid ef, Ecclod. xix. 16, 18. Heb. xii 21. Yma gan hynny y chwyfodd ac y crynodd efe gan ofn. Ac yn awr yr oedd yn ddrwg ganddo, am iddo dderbyn cyngor meistr *Bydol-ddoethddyn*. A chyd a hynny, fe ganfu *Efangylwr* yn dyfod i'w gyfarfod ef; ac wrth ei weled ef, efe a wridiodd gan gywilydd. *Efangylwr* gan hynny a ddaeth atto, ac a edrychodd arno ag wyneb-pryd gerwin ac erchyll, ac a ymresymmodd a *Christion* fel hyn.

Efang. *Cristion*, ebe efe, pa peth a wnei di yma? Ond ni wyddai *Cristion* pa beth a attebai iddo; ac am hynny efe a safodd ennyd fechan yn sud ger ei fron ef. Yna y dywedodd *Efangylwr* ym mhellach wrtho, Onid tydi yw'r dyn a glywais i yn llefain yn irad o'r tu allan i furiau *Dinas distryw*?

Cris. Ie, barchedig syr, myfi ydyw'r dyn hwnnw.

Efang. Oni chyfarwyddais i di i'r ffordd fydd yn arwain tu a'r porth cyfyng?

Cris. Do, barchedig syr, ebe *Cristion*.

Efang. Pa fodd gan hynny y cyfeiliornaist ti mor ebrwydd; canys yr wyt ti yn awr allan o'r ffordd?

Cris. Mor gynted ag y daethum i allan o Gors Anobaith, mi a gyfarfyddais â gwr bonheddig, yr hwn a'm perfwadiodd, fod un yn trigo yn y pentref o'm blaen, ac a allai fy'm dadlwytho i o'm baich.

Efang. Pa fath wr ydoedd efe?

Cris. Yr oedd gwedd gwr bonheddig ganddo, ac efe a siaradodd lawer a'm fi; ac o'r diwedd, a wnaeth i mi fod yn foddlon i ddilyn ei gyngor ef; ac felly mi a ddaethum yma: eithr pan welais i uchder y mynydd hwn, a'r modd y mae'n crogi uwch ben y ffordd, mi a ymattaliais yn ddifysymwth oddi wrth fyned yn nesach atto, rhag iddo syrthio ar fy mhen.

Efang. Pa beth a ddywedodd y gwr bonheddig hwnnw wrthyhych chwi?

Cris. Efe a ofynodd i mi, I ba le yr oeddwn yn myned, ac efe a'm holodd i a oedd teulu gennyf? Ac mi a fynegais iddo fy mod yn myned tu a mynydd Seion, a bod gennyf deulu, eithr ebe-fi, yr ydwyf mor llwythog gan y baich fydd ar fy nghefn, fel na's gallaf mhysfrydu ynddynt megis gynt.

Efang. A pha beth a ddywedodd yntau ynghylch hynny?

Cris. Fe'm cynghorodd i ymorchestu i ddilwytho yn ebrwydd. Minnau a'i hattebais ef, Mai esmwythdra oedd dymuniad fy nghalon i; ac am hynny, ebe fi, yr wyf yn myned tu a'r porth accw, i gael gwybod pa le y caf fi ymwarded. Yntau a ddywedodd wrthyf, y dangosai efe i mi well a nesach ffordd, ac â llai o beryglon ynddi, nag fydd yn y ffordd, syr, y gosodasoch chwi fi arni: a'r ffordd hon, eb efe, a'ch dwg chwi yn union i dŷ gwr bonheddig a fedr ddilwytho pobl o'r fath lwythau a hyn. Felly mi a'i credais ef, ac a droais i'r ffordd hon oddi ar y ffordd yr oeddwn i arni trwy eich cyfarwyddiad chwi, i edrych a gawn i esmwythder (yn rhyw fodd) oddi wrth fy maich. Eithr pan ddaethum i'r lle hwn, a gweled y pethau fydd yma, mi a ymattaliais oddi wrth fyned ym mhellach, rhag ofn perygl: ac yn awr ni's gwn i pa beth a wnaaf.

Efang.

Efang. Yna (ebe *Efangylwr*) saf yn llonydd ychydig, ac mi a yspysaf i ti eiriau Duw. Ac felly efe a safodd yn ddychrynedig. A dywedodd *Efangylwr* wrtho fel hyn: Edrychwch na wrthodoch yr hwn fydd yn llafaru, o blegid oni ddiangodd y rhai a wrthodasant yr hwn oedd yn llafaru ar y ddaear, mwy o lawer ni ddiangwn ni, y rhai ydym yn troi ymaith oddi wrth yr hwn fydd yn llafaru o'r nef, Heb. xii. 25. A'r cyfiawn a fydd byw trwy ffydd; eithr os tynn neb yn ol, nid yw fy enaid yn ymfoddloni ynddo, Heb. x. 38. Ac efe a gymmhwyfodd yr Ysgrythurau yma at *Gristion*, fel hyn; Tydi yw'r dyn fydd yn rhedeg i'r trueni hwn; ti a ddechreuaiſt ddiystyru cyngor y Goruchaf, trwy droi oddi ar ffordd tangnefedd, ie, o fewn ychydig i berygl damnedigaeth.

Ar hyn fe syrthiodd *Cristion* i lawr wrth ei draed ef megis yn farw, gan lefain, *Gwae fi! canys darfu am danaf.* Ac wrth weled hynny, fe ymaflodd *Efangylwr* yn ei law ddehau ef, gan ddywedyd, *Pob pechod a chabledgedd a faddeuir i ddynion, ond y cabledde yn erbyn yr Yspryd Glân*, Mat. xii. 31. Na fydd anghredadyni ond credadyn. Yna yr ymadfywiodd *Cristion* ychydig drachefn, ac y safodd yn ddychrynedig megis ar y cyntaf o flaen *Efangylwr*.

A chan fyned rhagddo, fe lefarodd *Efangylwr* wrth *Gristion*, fel hyn, Craffa yn well ar y pethau a adroddaf wrthynt, ac myfi a ddangosaf i ti yr awrhon, pwy ydoedd yr hwn a'th dwyllodd di, a phwy helyd ydyw yntau, at yr hwn y'th ddanfonodd di.

Y gŵr a gyfarfu â thi, yw *Bydol-ddoethddyn*; ac (mewn rhan) iawn y gelwir ef felly, o blegid nid yw efe yn blasu un math o athrawiaeth, ond athrawiaeth y byd hwn; ac am hynny y mae yn cyrchu yn ddibaid i dref *Moefoldeb*, 1 Ioan iv. 5. o blegid ei fod yn caru yr athrawiaeth honno yn oreu, am ei bod yn ei gadw ef (mewn rhan) rhag y groes, Gal. vi. 12. Ac o herwydd ei fod o'r dymmer gnawdol yma, y mae'n ymdrechu droi pobl oddi ar fy ffyrdd i, er uniawned ydynt. Y mae tri pheth yn gyngor y gŵr hwn, ag fydd raid i ti eu llwyr ffeiddio.

1. *Ei waith yn dy droi di allan o'th ffordd.*
2. *Ei ymdrechbiad ef i wneuthur y groes yn gas yn dy olwg di.*
3. *Ei waith ef yn gosod dy draed di ar y ffordd sydd yn tywys i weinidogaeth angau.*

Yn gyntaf, Rhaid i ti ffeiddio ei waith ef yn dy droi di allan o'r ffordd; ie, a'th waith dithau yn cyttuno ag ef yn hynny. O blegid i ti trwy gosleidio cyngor Bydol ddoethddyn, Ti a ddiystyraist gyngor Duw. Ymdrechbweb, medd yr Arglwydd, am fyned i mewn traw'r porth cyfyng, sef y porth tu a'r hwn y cyfarwyddais i tydi ar y cyntaf; o blegid cyfyng yw'r ffordd sydd yn arwain i'r bywyd, ac ychydig sydd yn ei chael, Luc. xiii. 24. Mat. vii. 14. Ac yn awr fe ddarfu i'r dyn drwg hwn dy droi di oddi wrth y porth cyfyng yma, ac oddi ar y ffordd sydd yn arwain tu ag atto, gan dy ddwyn di o fewn ychydig i ddiistryw. Casa gan hynny ei waith ef yn dy droi di oddi ar y ffordd, a ffeiddia dy hunan am wrando arno ef.

Yn ail, Rhaid i ti ffeiddio ei ddiwydrwydd ef i wneuthur y groes yn atgas yn dy olwg di; canys yr wyt i barchu Croes Crist, yn fwy na thryforau'r Aipht, Heb. xi. 25, 26. Heb law hyn, Brenhin y gogoniant a fynegodd i ti, y caiff yr hwn sy'n ewyllysio cadw ei einioes ei cholli hi; ac medd efe, os daw neb ataf fi, ac ni chasa ei dad a'i fam, a'i wraig, a'i b'ant, a'i frodyr, a'i chwiorydd, ie, a'i einioes ei hun hefyd, ni all efe fod yn ddisgybl i mi, Marc viii. 34, 35. Luc xiv. 26. Ac am hynny, meddaf, Rhaid i ti ffeiddio yr athrawiaeth hono a dderbynaiist ti oddi wrth Bydol ddoethddyn, yr hwn a'th berfwadiodd, y bydd y peth hynny yn farwol-aeth i ti, heb yr hyn, medd y Gwirionedd ei hun, nid elli di gael bywyd tragywyddol.

Yn drydedd, Rhaid i ti ffeiddio ei waith ef yn gosod dy draed di ar y ffordd sydd yn arwain i weinidogaeth angau. Ac felly rhaid i ti ystyried at bwy yr anfonodd efe dydi, ac hefyd mor anabl oedd y gwr hwnnw i'th waredu di oddi wrth dy faich.

Y Gwr a elwir *Deddfoldeb* at yr hwn y'th anfonwyd di, i geisio esmwythâd, yw mab y wasanaeth ferch, yr hon sydd yn awr tan gaethiwed (hi a'i phlant) ac mewn dirgelwch

dirgelwch, hi ydyw y mynydd Sinai yma, yr hwn a ofn-
aist rhag iddo syrthio ar dy ben, Gal. iv. 21. &c. Yn
awr os yw hi a'i phlant yn gaethion, pa fodd y galli di
ddisgwyl cael dy wneuthur yn wr rhydd ganddynt
hwy? Ac am hynny ni ddichon y *Deddfoldeb* hwn dy
ryddhau di oddi wrth dy faich. Ni's gwareddodd efe
neb erioed etto, oddi wrth ei faich; na ddo, ac nid oes
tebygoliaeth byth y gwna. Ni chyfiawnheir neb trwy
weithredoedd y ddeddf, canys ni ddichon neb trwyddynt
hwy gael eu rhyddhau oddi wrth eu beichiau, Rhuf. iii.
29. Aët. xiii. 38, 39. Ac am hynny, nid yw meist'r
Bydol-ddoetbuddyn ond estron, a meist'r *Deddfoldeb* ond
twyllwr, ac nid yw ei fab *Geirda* ond rhagrithiwr, er
ei edrychiad ar ei wen, ac ni's gall mo'th helpu di.—
Coelia fi, nid oes dim yn holl drwst a dwndwr y dynion
angeuol hyn, ond amcan i'th siommi di am dy iechyd-
wriaeth, trwy dy droi di oddi ar y ffordd y gosodais i di
arni. A chwedl'n, fe groch waeddodd *Efangylwr*, am
gadarnhâd o'r nefoedd i'r pethau a lasarafai efe am da-
nynt: ac yn y man y daeth geiriau a thân allan o'r my-
nydd, tan yr hwn yr arosodd Cristion druan, y rhai a
wnaethant i wallt ei ben ef, a blew ei gwnawd ef sefyll i
fynu. Y geiriau oeddynt y rhai'n. *Cynnifer ac y fy o*
weithredoedd y ddeddf, tan felldith y maent: canys 'sgri-
fenwyd, melldigedig yw pob un nid yw yn aros yn yr holl
bethau a 'sgrifenis yn llyfr y ddeddf, i'w gwnwneuthur
bwynt, Gal. iii. 10.

Yn awr nid oedd Cristion yn edrych am ddim ond
marwolaeth; ac efe a ddechreuodd waeddi yn alarus,
gan felldithio yr amser y cyfarfu efe â meist'r *Bydol-dd*.
gan alw ei hunan fil o weithiau yn ffol, am iddo wrando
ar ei gyngor ef. A chywilyddio yn ddifawr a wnaeth
efe hefyd, wrth feddwl i resymmau cnawdol y gwr yma
ei orchfygu ef yn y fath fodd, fel y parent iddo wyro
oddi ar y ffordd uniawn. Ac ar ol hynny fe a nesaodd
drachefn at *Efangylwr*, gan lefaru wrtho i'r pwrpas
hyn.

Cris. Syr, beth a debygwch chwi? A oes obaith? A
allaf fi ddychwelyd yn awr, a myned i fynu tu a'r porth
bychan? Oni wrthodir fi am fy nhrofedd, ac oni's gyr-
rir fi yn ol oddi yno gyd â chywilydd? mae yn ddrwg
gennyf.

gennyf i mi wrando ar gyngor y Gwr hwn ; eithr a ellir maddeu fy mhechodau i ?

Yna y dywedodd *Efangylwr* wrtho, y mae dy drofeddiad di yn fawr iawn ; canys ti a wnaethost ddau ddrwg, Ti a adewaisst y ffordd dda, ac a aethost i rodio llwybrau gwaharddedig : er hynny ti a gei dy dderbyn gan y gwr fydd wrth y porth : canys y mae efe yn ewyllysio yn dda i ddynion : Yn unig, eb efe, gwylia rhag gŵyro drachefn, *rhag dy ddifetha o'r ffordd, pan gynneuo ei lid ef-ond ychydig*, Sal. ii. 22.

Yna yr ymdacclodd *Cristion* i ddychwelyd, ac *Efangylwr*, wedi ei gusanu ef, a wenodd arno, ac a ddywedodd, Duw yn rhwydd wrtho. Felly efe a aeth ymmlaen ar frys, heb ynganyd gair wrth un dyn ar y ffordd ac os gofynai neb ddim iddo, ni chai ateb yn y byd oddi wrtho. Yr oedd e'n cerdded, megis un yn troedio o hyd ar dir gwaharddedig : ac ni allai efe dybied ei hun yn ddiogel niewn unrhyw fodd, hyd oni ddaeth efe drachefn i'r ffordd a adawfai ef trwy gyngor *Byddoethddyn* ; ac felly efe a ddaeth o'r diwedd hyd at y porth. Yn awr yr oedd y geiriau hyn wedi eu 'sgrifenu uwch ben y porth, *Curwch, ac fe agorir i chwi*, Mat. vii. 7, 8. A chwedi curo mwy nag unwaith, a ddywedodd,

A agor neb y Porth i mi,

A ddarfu bechu'n sceler ?

Os felly gwnaer, mi ganaf glod,

Yn waflad i'm Duw tyner.

Ym mhen ennyd, Daeth i'r porth wr pwylllog sobr, a elwyd *Ewyllysawr da*, ac efe a ofynnodd, Pwy yd-oedd yno ? ac o ba le yr oedd *efe* yn dyfod ? a pha beth a fynnai ef ?

Cris. Y mae yma bechadur truan trwm lwythog ; Dyfod yr wyf fi o *Ddinas distryw*, eithr yr wyf yn myned i fynydd Seion, fel y'm gwaredir rhag y llid a fydd. Am hynny, Syr, yn gymmaint a chlywed o honof mai trwy'r porth hwn y mae'r ffordd tu ag yno, myfi a ddymunwn wybod, a ydych chwi'n ewyllysgar i'm gollwng i mewn ?

Ewyllysawr da. 'Rwy'n ewyllysgar, ebe yntau, o'm holl galon, ac ar hynny efe a agorodd y porth.

A phan oedd *Cristion* yn myned i mewn, y llall a'i cipiodd

ipiodd ef atto. Yna, ebe Crifion, Beth yw hyn? O
 ewn ychydig at y porth yma, ebe'r llall, yr adeiladwyd
 castell cadarn, a *Belzebub* fydd gapten arno: ac o'ddi
 yno y mae efe a'i filwyr yn faethu piccellau at y rhai sy
 n dyfod i fynu at y porth hwn, mewn bwriad i'w lladd
 hwynt cyn yr elont i mewn. Weithian ebe *Crifion*,
 yr wy'n ymlawenychu, ac etto yn dychrynu. Ac wedi
 dyfod i mewn, gofynnodd y porthor iddo, Pwy oedd yr
 hwn a'i cyfarwyddodd i fyned tu ag yno?

Crif. Efangylwr a barodd i mi ddyfod yma a churo
 (fel y gwnaethum) ac efe a ddywedodd wrthyf y cawn
 wybod gennych, syr, pa beth fydd raid i mi ei wneu-
 thur.

Ewyl. da. Y mae drws agored wedi ei ofod o'th flaen
 di, ac ni ddichon neb ei gau ef.

Crif. Yn awr yr wyf fi yn dechreu medi ffrwyth fy
 mheryglon.

Ew. d. Ond pa fodd y daethost ti heb neb gyd a thi?

Crif. Am nad oedd neb o'm cymmydogion yn gwel'd
 eu perygl fel yr oeddwn i yn gweled fy mherygl fy hun.

Ew. d. A oedd neb yn gwybod am eich dyfodiad?

Crif. Oedd, canys fy ngwraig a'm plant a'm gwelfant
 i yn cychwyn, ac a alwasant ar fy ol, i geisio gennyf
 ddychwelyd: rhai hefyd o'm cymmydogion a alwasant
 arnaf i ymchwelyd. Eithr myfi a ofodais fy mysedd yn
 fy nghlustiau, ac a gymmerais fy ffordd.

Ew. d. Eithr a ganlynodd heb o'honynt chwyhwi,
 i'ch perswadio i ddychwelyd adref?

Crif. Do, Cyndyn a Meddal a'm canlynasant, ond
 pan y gwelfant na thycciai mo'u cynghor hwynt, fe
 ddychwelodd Cyndyn dan ddifenwi, eithr Meddal a
 ddaeth gyd a mi ychydig ffordd.

Ew. d. Ond pa ham na ddaeth efe gyd a chwi o hyd?

Crif. Yn wir ni a ddaethom ein dau ynghyd nes i ni
 ddyfod hyd at Gors anobaith, i ba un y cwmpasom
 yn ddifysymwth: ac ar † hynny, fy nghymmydog
 Meddal a ddigalonodd, ac ni antur-
 iai ym mhellach. Ac yna wedi
 esgyn o'r gors, ar yr ochr nefaf at
 ei dŷ ei hun, efe a ddywedodd wrth-
 yf, y gallwn i erddo ef feddiannu y
 wlad deg fy hunan.

† *Fe all dyn gael
 cwmpni wrth dde-
 chreu ei daith tu a'r
 nef, ac etto dyfod
 yno wrtho ei hun.*

Yna, ebe Ewyllysiwr da, Och o druan gwr? A ydyw y gogoniant nefol mor wael yn ei olwg ef, fel nad yw efe yn cyfrif y tal rhedeg trwy ychydig rwystrau i'w fwynhau.

Myfi a ddywedais, ebe Cristion, y gwir am Feddal, a phe dywedwn i'r cwbl o'r gwirionedd am danaf fy hun, fe gaid gweled, nad wyf fi well nag yntau. Gwir yw, efe a ddychwelodd i'w dŷ ei hun, eithr minnau hefyd a droais i'r ffordd sydd yn arwain i farwolaeth, wedi fy annog i hynny trwy gyngor cnawdol meist'r Bydol-ddoethddyn.

E. d. Oh, a gyfarfu efe â chwi? pa beth, efe a fynai i chwi fyned at meist'r Deddfoldeb i geisio esmwythder, Twyllwyr ydynt hwy ill dau; eithr a ddilynaf och chwi ei gyngor ef?

Cris. Do, cyn belled ac y meiddiwn: mi a aethum i ymofynam meist'r Deddfoldeb, hyd oni thybiais y syrthiai'r mynydd oedd wrth ei dŷ ef ar fy mhen i; ac am hynny gorfu arnaf ymattal rhag myned ym mhellach.

E. d. Fe fu'r mynydd hwnnw yn ddinystr i fagad, ac a fydd etto i laweroedd. Da ydyw i chwi ddiangc, ac na faluriwyd chwi yn chwilfryw ganddo.

Cris. Yn ddiau, ni wn i beth a ddigwyddasai i mi yno, oni buasai i Efangylwr, ar awr dda, gyfarfod â mi drachefn, fel yr oeddwn yn myfyrion yn fy hurtrwydd ar fy nghyflwr. Eithr trugaredd Duw oedd ei ail ddyfodiad ef attaf fi, onid ê ni ddaethwn i byth yma. Ond yn awr yr wyf wedi dyfod, y fath ddyn ag ydwyf, mwy cymmwys i gael fy nistrywio gan y mynydd hwnnw, nag i sefyll yma fel hyn i ymddiddan a'm Harglwydd: eithr oh! pa ffafr yw hyn, fod o honof fi er hynny yn cael fy nerbyn i mewn i'r lle hwn.

E. d. Nid y'm ni yn edliw dim i neb, er cymmaint a wnaethant cyn dyfod yma: ac ni's bwrir hwynt allan ddim, Ioan vi. 37. Ac am hynny Gristion anwyl, dere gyd â mi ychydig ym mhellach, ac myfi a'th ddyfsgaf di ynghylch y ffordd sydd raid i ti fyned ar hyd-ddi. Edrych o'th flaen, a weli di y ffordd gul accw? Dyna y ffordd y dylit ti fyned ar hyd-ddi. Fe a'i harloeswyd hi gan y patriarchiaid, y prophwydi, Crist a'i apostolion, ac y mae hi cyn uniawned ag y gallai Rheol ei gwneuthur

gwneuthur hi. Dyma'r ffordd fydd raid i ti ei theithio.

Cris. A oes yno ddim traws ffyrdd, trwy y rhai y dichon dyn dieithr golli ei ffordd?

Ew. da. Oes, y mae amryw o ffyrdd yn dyfod i'th ffordd; ond y maent hwy oll yn geimion ac yn llydain: eithr wrth hyn y gelli di adnabod y iawn ffordd oddi wrth y croes ffyrdd; hi yn unig fydd uniawn a chul, mae'r lleill yn geimion ac yn llydain, Mat. vii. 13, 14.

Yna mi a glywn Grifftion yn gofyn iddo efymhellach, A allai efe ei † ddadlwytho ef o'r llwyth oedd ar ei gefn; canys hyd yn hyn ni chawfai efe ymwared o hono ac ni's gallai efe mewn modd yn y byd fwrw ei faich i lawr heb gymmorth.

† *Nid oes ymwared oddi wrth y baich o bechod, a i euog-rwydd, onid trwy Waed Crist.*

Yntau a'i hattebodd ef, Ymfoddlona i aros dan dy faich hyd oni ddelech di i'r lle o esmwythâd, canys fe a gwmp oddi ar dy gefn di yno o hono ei hun.

Yna y dechreuodd Cristion wregysu ei lwynau, ac ymbarottoi i'w daith: a dywedodd y llall wrtho y deuai ef at dŷ y Deonglwr, pan elai efe ychydig oddi wrth y porth: ac efe a barodd iddo guro wrth ei ddrws ef; a dywedodd wrtho, y dangosai y Deonglwr iddo bethau rhagorol. A chweddi'n fe gymmerodd Cristion ei geonad oddi wrth ei gyfaill, ac yntau hefyd a ddywedodd wrth Cristion, Rhwydd daith i ti.

Yna efe a aeth rhagddo hyd oni ddaeth at dŷ y Deonglwr, lle y curodd ef lawer gwaith: o'r diwedd daeth un i'r drws, ac a ofynodd, Pwy fydd yna.

Cris. Syr, ymdeithydd ydwyf fi: ac fe a orchymynwyd i mi gan un fydd yn gydnabyddus a gwr da y tŷ hwn, alw yma er llefad i mi; ac am hynny, myfi a ewyllysiwn ymddiddan ag ef: felly fe a alwodd wr y tŷ, ac yn y man fe a ddaeth at Grifftion, ac a ofynodd iddo, Pa beth yr ydych chiwi yn ei geisio yma?

Cris. Syr, dyn wyfi a ddaeth allan o Ddinas distryw, ac yr wyf yn myned tu a mynydd Seion; fe ddywedodd y gwr sy'n sefyll wrth y porth ym mhen y ffordd hon wrthyf, os galwn i yma y dangosech chiwi i mi bethau rhagorol, y cyfryw ag a'm cynnorthwyent yn fy nhaith.

Yna, ebe *Deonglwr*, Tyred i mewn; ac mi a ddangosaf

oſaf yr hyn a fydd fuddiol i ti. Felly fe a archodd i'w was ennyn canwyll, fe a barodd i Grifftion ei ddilyn ef; felly fe'i harweiniodd ef i 'ſtafell ddirgel: ac wrth orchymmyn ei feistr, fe agorodd y gwas ryw ddrws, ac yna, fe welai Crifftion lun gwr ſobr iawn, wedi ei ofod i fynu wrth y pared, a dyma oedd ei wedd ef. *Yr oedd ei lygaid ef gwedi eu dyrchafu tu a'r neſoedd, yr oedd y llyfr goreu yn ei law ef, a chyfraith gwirionedd yn 'ſgrifenedig ar ei weſufau ef, a'r byd o'r tu cefn iddo; yr oedd ef yn ſefyll fel pe buasai ef yn dadleu a dynion, ac yr oedd coron o aur yng nghrog uwch ei ben ef.*

Yna, ebe *Crifftion*, beth yw ystyr y peth hyn?

Deongl. Y mae'r gwr a ofodir allan trwy'r llun hwn yn † un o fil: efe a ddichon genhedlu † *Sef, Pregeth-plant, ac eſgor arnynt, a'u meithrin hefyd, pan y genir hwynt, i Cor. iv. 15. Gal. iv. 19. i Pedr ii. 2.* A lle y gwelaiſt ti ef â'i lygaid wedi eu dyrchafu tu a'r neſoedd, a'r llyfr goreu yn ei law, a chyfraith gwirionedd yn 'ſgrifenedig ar ei weſufau; mae hynny yn dangos i ti, mai ei waith ef ydyw gwybod ac egluro pethau tywyll i bechaduriaid, fel y gwelaiſt ti ef yn ſefyll megis pe buasai yn dadleu â dynion.—A lle y gwelaiſt ti y byd fel peth wedi ei ſw-rw o'r tu cefn iddo, a bod coron yn crogi uwch ei ben ef, y mae hynny yn dangos i ti ei ddibridod a'i ddirmyg ef o'r pethau preſennol. o gariad at waſanaeth ei feistr, yn ei ſicrhau ef y caiff efe ogoniant tragwyddol yn wobr yn y byd a ddaw, i Pedr v. 4.

Yn awr, ebe *Deonglwr*, myfi a ddangosais i ti y llun hwn yn gyntaf, o herwydd y gwr a ofodir allan trwy'r drŷch hwn, ydyw yr unig ddyn a awdurdodwyd gan Arglwydd y lle yr wyt ti yn myned tu ag atto, i'th arwain di trwy bob man dyrys a gyfarfyddi di yn dy daith: ac am hynny craffa di yn ddifrifol ar yr hyn a ddangosais i ti, a chofia yn fanwl y pethau a welaiſt ti, rhag i ti gyfarfod yn dy daith. â rhai a gymmero arnynt dy arwain di yn y iawn ffordd, er bod eu ffordd hwy yn tywys i farwolaeth.

Yna efe a ymaſlodd yn ei law ef, ac a'i harweiniodd ef i yſtafell helaeth iawn, yr hon oedd yn llawn o lwch, am nad yſgubafid hi erioed; a chweddi edrych arni en-nyd

hyd fechan, fe alwodd y Deonglwr am wr i'w hyfgubo
hi: a phan ddechreuodd efe yfgubo, fe gododd gym-
maint o lwch o amgylch, fel y bu Cristion agos a thagu
ganddo. Yna, ebe Deonglwr wrth y llangces oedd yn
efyll ger llaw, Dwg yma ddwfr, a thaenella ef ar hŷd
y 'stafell; a phan wnaeth hi hynny, y lle a ysgubwyd
gyd â hyfrydwch.

Beth yw meddwl hyn, ebe Cristion?

A'r Deonglwr a attebodd, Yr ystafell hon yw calon
hyn, heb ei glanhau erioed gan ras hyfryd yr Efengyl;
y llwch yw ei bechod gwreiddiol ef a'i lygredigaethau
oddi fewn, y rhai a halogasant yr holl ddyn, a'r hwn
a ddechreuodd ysgubo ar y cyntaf yw'r gyfraith; eithr
yr hon a ddygodd ddwfr, ac a'i taenellodd ef ar hyd y
stafell, yw yr Efengyl: yn awr lle y gwelaist ti y llwch
yn ehedeg felly o bob parth yn y man y dechreuodd y
cyntaf ysgubo, fel nad allai efe lanhau yr ystafell, ond
ei fod ym mron dy dagu di. Y mae hyn yn dangos i
ti fod y gyfraith trwy ei gweithrediad, *sef trwy ei
gwaith hi yn gorchymyn, yn gwahardd, ac yn bygwth*, yn
lle puro'r galon oddi wrth bechod, yn rhoi achlysur
neu achos iddo i ymadfywio, y gasglu grym, ac i gyn-
hyddu yn yr enaid, ie, y pryd hynny pan y b'o hi yn
statguddio ac yn gwahardd pechod, canys nid ydyw hi
yn rhoddi gallu i'w ddarostwng, Rhuf. vii. 8, 12. &c.
Cor. xv. 56. Rhuf. v. 20.

A thrachefn, megis y gwelaist y Forwyn yn taenellu
dwfr ar hyd y 'stafell, trwy'r hyn y glanhawyd yn ef-
fwrth; y mae hynny yn dangos i ti mai pan ddelo yr
Efengyl i'r galon yn ei gweithrediadau hyfryd a rhagor-
ol, yna meddaf, megis y gwelaist y llangces yn gostwng
y dwft trwy daenelliad y dwfr ar hyd y llawr; felly
hefyd y gorchfygir ac y darostyngir pechod, ac y glan-
heir yr enaid trwy ffydd yn yr Efengyl; ac fel hyn fe
wneir y galon yn gymmwys i Frenhin y Gogoniant
brefwyllo ynddi, Ioan xv. 3. Eph. v. 26. Act xv. 9.

Yna mi a welais y Deonglwr yn arwain Cristion wrth
ei law i ystafell fechan, lle yr oedd dau o feibion ieu-
ingc yn eistedd ym mhob ei gadair, enw yr hynaf oedd
Cynnwrf, ac enw'r llall oedd Amynedd. Mi a debyg-
swa fod Cynnwrf yn llawn o anfoddlonrwydd; ond yr
oedd

oedd Amynedd yn llonydd iawn. Yna y gofynodd Cristion, Pa ham yr oedd Cynnwrf mor anfoddlon? A'r Deonglwr a'i hattebodd ef, y mynnai eu llywodraethwr hwy iddynt aros am ei bethau goreu ef, hyd ddechreuad y flwyddyn nesaf; ond fe fyn Cynnwrf gael y cwbl yr awron, eithr y mae Amynedd yn foddlon i ddifgwyl hyd yr amser nodedig.

Yna mi a welwn un yn dyfod at Gynnwrf, ac yn dwyn iddo drysor mewn cwd, ac yn bwrw ei fach i lawr wrth ei draed ef, Yntau a'i cyfododd hi i fynu, ac a orfoleddodd ynddi. Ac heblaw hynny, efe a chwaredodd yn watwarus am ben Amynedd: ond ar ol gronyn o amser mi a welwn ei fod ef gwedi afradlon'r cwbl, ac nad oedd ganddo ddim wedi ei adael ond brattiau.

Attolwg, ebe Cristion wrth y Deonglwr, esponiwrch mi y matter yma yn eglurach.

Arwyddion yw y ddau langc hyn, ebe Deonglwr Cynnwrf sy'n arwyddocau dynion y byd hwn, ac Amynedd sy'n arwyddocau dynion y byd a ddaw. Canys megis y gweli di yma, fe fyn Cynnwrf gael y cwbl yn awr hon, sef y flwyddyn hon, hynny yw, y byd presennol: felly y mae awydd gwyr y byd hwn i gael eu holl bethau da yn awr, ni's gallant hwy aros yn eismwyth hyd y flwyddyn nesaf, (hynny yw y byd a ddaw) am eu cyfran o bethau daionus. Y mae'r ddiareb honno, *Gwell yw un aderyn mewn llaw na dau yn y llwyn*, a mwy o bwys ynddi gyd â hwy, nâ'r holl dystiolaethau dwyfol ynghylch daioni y byd a fydd. Eithr megis ac y gwelaist ti Gynnwrf yn gwario'r cwbl ymaith yn ebrwydd, ac nad oedd dim o fewn ychydig o amser wedi adael iddo onid brattiau, felly y bydd hi gyd a phawb o'r cyfryw adynion yn niwedd y byd hwn.

Cris. Rwi'n deall yn awr ebe *Cristion*, mai Amynedd fydd a'r doethineb mwyaf; Yn gyntaf, o herwydd ei fod ef yn foddlon i aros am y pethau goreu i'w meddianu hwy yn y byd a ddaw, er ei fod ef etto hebddynt yn ail, o blegid y caiff fe fwynhau ei gyfran gogoneddus, pan na bo dim gan y llall ond brattiau.

Deong. Nage, chwi a allwch angwanegu rheswm arall, sef, o herwydd bod *Gogoniant* y byd a ddaw yn parhau'n aros byth; ond y mae pethau'r byd hwn yn myned yn

ddisymmwth, *Diar.xxiii.5.* Ac am hynny nid oedd gan *Cynnwrf* gymmaint o achos i chwerthin am ben *Amyne-dd*, ac a fydd gan *Amyne-dd* i chwerthin am ben *Cynnwrf*, er i *Cynnwrf* gael ei bethau da yn gyntaf, ac na chafodd *Amyne-dd* mo honynt hwy ond yn ddiweddaſ; canys rhaid i gyntaf roddi lle i ddiweddaſ, o blegid rhaid i ddiweddaſ gael yr amſer a ddaw: ond nid yw ddiweddaſ yn rhoddi lle i ddim arall, canys nid oes peth arall i ddyfod yn ei le ef. Rhaid gan hynny, i'r hwn a gaiff ei ran yn gyntaf, gael amſer hefyd i'w threulio hi; ond rhaid i'r hwn a gaiff ei gyfran yn ddiweddaſei chael hi dros byth; ac am hynny y dywedir am *Ddeifes*, *Ti a dderbyniaiſt dy wynyſyd yn dy ſywyd, ac felly Lazarus ei adfyd; ac yn awr y diddenir ef ac y poenir ditheu, Luc xxi. 25.*

Criſ. Mi a welaf yn awr ebe *Criſtion*, Mai gwell yw diſgwyl am y pethau ſydd i ddyfod, nâ thrachwantu yn ôl y pethau preſennol.

Deong. Chwi a ddywedafoch y gwir, canys y pethau a welir ſy tros amſer, ond y pethau ni welir ſy dragywyddol, 2 Cor. iv. 18. Eithr er bod y matter felly, etto gan fod y pethau preſennol a'n blŷs cnawdol ni yn gymydogion agos i'w gilydd; a thracheſn, o blegid bod y pethau i ddyfod a'n ſynhwyrâu cnawdol ni yn ddieithriaid i'w gilydd, hynny yw'r rheswm, pa ham y mae 'r cyntaf o'r rhai'n yn dyfod mor ebrwydd i ymgyſeillachu a'u gilydd yn garedig, a bod yr ail yn aros mor bellennig, y naill oddi wrth y llall.

Yna mi a welais y *Deonglwr* yn ymaſſyd yn llaw *Criſtion*, ac yn ei arwain ef i fan, lle yr oedd tân wedi gynneu wrth fagwyr; ac un yn ſefyll wrtho, yn bwrw llawer o ddwfr arno yn waſtadol i'w ddiſfodd ef, etto yr oedd y tân yn ſflammio yn uwch ac yn boethach.

Criſ. Beth ſydd i ni ddeall wrth hyn, ebe *Criſtion*?

A'r *Deonglwr* a attebodd, y tân hwn yw grâs Duw wedi ei weithio yn y galon, a'r hwn ſy'n bwrw dwfr arno i'w ddiſfodd ef, yw'r *diafol*: ond lle y gwelaiſt ti y tân yn lloſgi yn uwch ac yn boethach er bwrw'r dwfr arno, tydi a gai weled hefyd yr achos o hynny. Ac felly, ſe'i harweiniodd ef oddi amgylch, i yſtlys arall y

D

fagwyr,

fagwyr, ac efe a welai yno wr, â llestr yn ei law, o'r hwn yr oedd efe yn tywallt allan olew yn ddibaid (etto yn ddirgel) i'r tân. Yna, ebe *Cristion*, *pa beth yw ystyr y pethau hyn?* Hwn yw *Crist*, ebe'r *Deonglawr*, sydd yn wastadol ag olew ei rās, yn cynnal y gwaith da a ddechreuodd efe eisoes ynghalonau ei bobl; ac am hynny, er a allo'r Diawl ei wneuthur, y mae eu heneidiau hwynt yn parhau yn rasol fyth, 2 *Cor.* xii. 9. *Phil.* i. 6. Ac lle y gwelais ti y gwr yn sefyll o'r tu hwnt i'r fagwyr i gadw'r tân rhag diffodd, mae hynny yn dangos i ti, mai peth anhawdd ydyw, i'r temptiedig i weled, pa fodd yr ydys yn cynnal y gras yma yn eu heneidiau.

Myfi a ganfum hefyd y *Deonglawr* yn cymmeryd *Cristion* drachefn wrth ei law, ac yn ei dywys ef i fan hyfryd, lle yr adeiladwyd llys gwych, a phrydferth i'r golwg: ac wrth edrych ar y neuadd dŷ hwn, fe a ymlawenychodd *Cristion* yn ddirfawr; ac efe a welodd hefyd rai yn rhodio ar nen y tŷ, wedi eu dilladu oll a brethyn aur. Yna ebe *Cristion*, a allwn ni fyned i mewn i'r tŷ hwn. Eithr y *Deonglawr* a'i cymmerodd ef, ac a'i harweinodd ef i fynu tu a drws y Palas, ac wele yr oedd lliaws mawr o bobl yn sefyll wrth y drws, megis rhai yn chwennychu myned i mewn ond ni's meiddient. Ac yr oedd gwr hefyd yn eistedd yno, yn lled agos i'r drws, wrth fwrdd, a llyfr a chorn dŷ 'sgrifenydd o'i flaen ef, i 'sgrifenu i lawr enwau y sawl a aent i mewn i'r llŷs. Ac efe a welai hefyd lawer o wyr arfog, yn sefyll ar y ffordd oedd yn arwain i'r drws, i'w chadw hi, wedi ymroi i wneuthur cymmaint o adwyth ac niwaid ac allent i'r dynion a fynent fyned i mewn, *Act.* xiv. 22. 2 *Tim.* iii. 12. A synnu a wnaeth *Cristion* ar hyn. O'r diwedd, pan yr oedd pawb yn cilio'n ol rhag ofn y gwyr arfog, fe welai *Cristion* wr ag wyneb pryd glew ganddo, yn dyfod i fynu at yr hwn oedd yn eistedd yno i 'sgrifenu, gan ddywedyd wrtho, *Syr, Dodwch i lawr fy enw i*, a phan y gwnaeth efe hynny, fe welai'r gwr yn tynnu ei gleddyf, ac yn gosod helm ar ei ben, ac yn rhuthro tu a'r drws ar draws y gwyr arfog, y rhai a ymosodasant yn ei erbyn ef yn gynddeiriog ag arfau angeuol: eithr

nid allent hwy ei ddigalonni ef mewn môdd yn y byd, ac am hynny fe ymladdodd â hwy yn ffyrnig: ac felly wedi cael ei glwyfo ganddynt; a rhoddi amryw archollion iddynt, sef i'r sawl oedd yn ceisio i gadw ef allan, fe a wnaeth ei ffordd trwyddynt hwy oll, ac ymwithiodd ym mlaen i'r llŷs: ac ar hynny y clybuwyd llais hyfryd y rhai oedd yn y Palas, sef y sawl oedd yn rhodio ar nenn y tŷ yn dywedyd,

Dere, Dere i mewn yn awrol,

Ti ynnilli fraint tragwyddol.

Felly efe a aeth i mewn, ac fe gwisgwyd ef yno, â'r un rhyw ddillad a hwythau; yna y gwenodd *Cristion*, ac a ddywedodd, yn ddiau mi debygwn, y gwn i beth yw ystyr a meddwl hyn i gyd.

Yn awr ebe *Cristion*, gadewch i mi fyned oddi yma: nag e, ebe'r Deonglwr, aros hyd oni ddangoŵyf i ti ychydig ragor, a chwed'yn di a gai fyned i'th ffordd; felly fe ymaflodd yn ei law ef drachefn, ac a'i harweiniodd ef i ystafell dywyll iawn, lle yr oedd gwr yn eistedd mewn cyffion o haiarn, wedi ei gâu i fynu megis aderyn mewn cawell.

Yn awr fe allir tybied wrth edrych ar y gwr, ei fod ef yn athrist iawn: canys yr oedd efe yn eistedd a'i olygion tu a'r ddaear, a'i ddwylo gwedi eu plethu ynghyd: ac yr oedd efe yn ocheneidio, fel pe buasai ef ar dorri ei galon. Yna ebe *Cristion*, pa beth fydd i mi ddeall wrth hyn? Ar hynny fe archodd y *Deonglwr* iddo ymddiddan a'r gwr.

Cris. Yna, ebe *Cristion* wrth y dyn, pwy wyt ti? yntef a'i hattebodd ef, yr wyf fi yr hyn nid oeddwn i gynt.

Cris. Pa beth a fuost ti gynt?

Gwr. Dywedodd y gwr wrtho, mi a fum tros amser yn Broffeswr tēg blodeuog, yn fy ngholwg fy hunan, ac yngolwg eraill hefyd. Mi a debygalwn unwaith, fy mod i yn y ffordd i'r ddinas nefol: ac yr oedd yn llawen gennyf y pryd hynny, pan feddylwn yr awn i yno.

Cris. Eithr pa beth wyt ti yn awr?

Gwr. Yr wyf fi yn awr yn ddyn ag fydd yn llawn o *Anobaith*, ac fe'm cauwyd i ynddo, megis yn y cyffion haiarn.

haiarn yma ; ni's gallaf fi ddyfod o hono mewn modd yn y byd.

Crif. Eithr pa fodd y daethost ti i'r cyflwr hwn ?

Gwr. Peidio a wneuthum i a gwilio a bod yn sofr : myfi a adawais garreion y ffrwyn i gwympo ar wddf fy nhrachwantau. Mi a droseddais yn erbyn goleuni y gair, a daioni Duw : myfi a dristeais yr Yspryd Glân, ac fe a ymadawodd â myfi. Mi a demptiais y diawl, ac fe a ddaeth attaf. Myfi a gyffroais Dduw i ddigofaint, ac fe'm gadawodd i ; a chaledais fy nghalon yn y fath fodd, fel na's gallaf edifarhau.

Yna ebe *Cristion* wrth y *Deonglwr*, A oes dim gobaith i'r fath ddyn a hwn ? Gofyn iddo ef ebe'r *Deonglwr*.

Crif. Yna ebe *Cristion* wrtho ef, A oes dim gobaith ? A gedwir di dros fyth yn y cawell haiarnaidd hwn o Anobaith ?

Gwr. Nid oes gennyf obaith yn y byd.

Crif Y mae Mab yr hwn sy fendigedig yn dra thosturiol.

Gwr. Myfi a'i hail groes-hoeliais ef i mi fy hun ; mi a ddirmygais ei berfon ef, ac a ddibrsiaais ei gyfiawnder ef, ac a fernais ei waed ef yn aflan, ac a ddifenwais Yspryd y Gras ; ac am hynny nid oes un o'r addewidion ynghylch trugaredd yn perthynu i mi ; ac nid oes dim wedi ei adael i mi yn awr ond y bygylau, sef y bygythion echrydus ac ofnadwy, ynghylch cospedigaeth dilys, ac angherdd tân, yr hwn a'm disa i megis gwrthwynebwr, *Heb.* vi. 6. *Luc* xix. 14, 27. *Heb.* x. 28, 29.

Crif. Am ba bethau y dygafoch chwi eich hunain i'r cyflwr hwn ?

Gwr. Am drachwantau, a meluswedd, a golud y byd hwn ; ac myfi a addawais y pryd hynny i'm hunan lawer o hyfrydwch, trwy eu mwynhau hwynt ; ond yn awr, y mae pob yr un o'honynt yn fy nghnoi ac yn fy nisa i megis pryf poeth gwenwynllyd.

Crif. Entr oni elli di yn awr edifarhau a dychwelyd ?

Gwr. Duw a naccaodd ac a balodd edifeirwch i mi : nid yw ei air ef yn rhoddi dim annogaeth i mi i gredus i'e, fe'm cauodd i a'i law ei hun yn y cawell haiarnaidd hwn :

hwn : ac ni ddichon holl ddynion y byd fy ngollwng i
allan oddi yma. O *Tragywyddoldeb ! Tragywyddoldeb !*
Pa fodd y dioddefaf y trueni a orfydd arnaf fi fyned
tano, pan y delwyf i'th fôr anherfynol di.

Deong. Yna ebe'r *Deonglawr* wrth *Grifion*, cofia re-
syndod y dyn hwn, bydded hyn yn rhybydd i ti dros
fyth.

Crif Wele ebe *Cristion*, y mae hyn yn ofnadwy ;
Duw a'm cynnorthwyo i, i wilio a bod yn sobr, ac i
weddio fel y gallwyf ochelyd yr achos o drueni y dyn
hwn. Syr, onid yw hi'n bryd i mi fyned i'm ffordd
bellach ?

Deong. Aros hyd oni ddangoswyf i ti un peth ychwa-
neg, a chwed'yn ti a gai fyned i'th ffordd.

Felly fe ymaflodd yn llaw *Cristion* drachefn, ac a'i
harweiniodd ef i 'statell, lle yr oedd un yn cyfodi o'i
wely ; ac fel yr oedd efe yn gwisgo ei ddillad, yr oedd
e'n crynu ac yn ofni. Yna ebe *Cristion*, Pa ham y mae
i'r dyn yma yn crynu fel hyn ? A'r *Deonglawr* a barodd
iddo fynegi i *Grifion* yr achos o'i ddychryndod. Yn-
tef ar hynny a adroddodd iddo freuddwyd, a welsai ef
y noson honno. Mi a welais, eb efe, y nesoedd yn duo
yn ddirfawr, *Mat.* xxiv. 19. Bu hefyd daranau a mell-
mor ofnadwy, ac y crynais i gan ofn : a chwedi edrych
i fynu, mi a welais y cymylau yn ymrwygo mewn modd
anarferol ; ac ar hynny myfi a glywais uchel sain ud-
gorn, ac a welais wr (*Grif*) hefyd yn eistedd ar Gwm-
mwl, a miloedd neu lu y nesoedd gyd ag ef ; yr oedd-
ent hwy oll megis tân fflamlyd ; yr oedd y nesoedd he-
fyd ar dân poeth, 1 *Thef.* iv. 16. *Dan.* vii. 10, 13.
Jud. xiv. 15. 2 *Thef.* i. 7, 8. 2 *Pet.* iii. 10. Yna
mi a glywais les yn dywedyd wrth y meirw, *Cyfodwch a*
deuwb i'r Farn ; a chyd â hynny y creigiau a holltwyd,
y beddau a agorwyd, a'r meirw a oedd ynthynt a ddaeth-
ant allan : yr oedd rhai o honynt yn llawen iawn, ac
yn edrych tu ag i fynu ; ond rhai a geisiasant ymgudd-
io dan y mynyddoedd, *Ioan* v. 28, 29. *Luc* xxi. 28.
Dat. vi. 16, 17. Yna mi a welais y gwr, oedd yn eist-
edd ar y cwmwl, yn agoryd llyfrau, ac yn erchi i'r
byd nesau, *Mat.* xxv. 32. *Dat.* xx. 12, 13. Etto yr
oedd, o achos y fflam danllyd oedd yn dyfod oddi ger
D 3 ei

ei fron ef, ennyd o le rhyngtho ef ag hwynt hwy, megis rhwng y Barnwr ar y frawdle a'r carcharorion wrth y Barr. Myfi a glywais hefyd gyhoeddi i'r sawl oedd yn canlyn y gwr oedd yn eistedd ar y cwmmwl, *Cefglwch ynghyd yr efrau, a'r us, a'r soft, a bwrriwch hwynt i'r llyn dân*, Mat. xiii. 30. Mat. iii. 12. Mal. iv. 2. Ac ar hynny yr ymagorodd y pwll di-waelod, yn gymmwys ynghylch y fan yr oeddwn i yn sefyll arno; a daeth llawer o fwg, ynghyd â marwor tanllyd, a chrochleisiau dychrynlllyd allan o'i safn. A dywedwyd hefyd wrth y gweision, *Cefglwch fy ngwenith i'm ysgubor*, Mat. xiii. 30. Ac ar hynny mi a welais gipio llawer i fynu, a'u dwyn ymaith i'r cymmylau, eithr fe'm gadawyd i yn ol, i *Theb.* iv. 17. Minnau hefyd a ymdrechais i ymguddio, ond ni's gallwn i; o blegid bod y gwr oedd yn eistedd ar y cwmmwl, yn cadw ei olwg arnaf yn wastadol: fy mhechodau hefyd a ddaethant i'm cof, a'm cydwybod oedd yn fy nghyhuddo i am danynt, *Rhuf.* ii. 15. Ar hyn, Mi a ddeffroais o'm cwsf.

Cris. Eithr pa beth a wnaeth i chwi fod mor ofnus, wrth weled y pethau hyn?

Gwr. Meddwl a wneuthym i, fod dydd y farn wedi dyfod, a'm bod innau yn amharod erbyn y dydd hwnnw: ond hyn am dychrynodd i fwyaf, i'r Angylion gasglu llawer i fynu, a'm gadael i yn ol: pwll uffern hefyd a agorodd ei safn, yn gymmwys yn y man, lle yr oeddwn i yn sefyll: heblaw hyn, yr oedd fy nghydwybod yn fy nhrallodi, ac (fel y tebygwn i) yr oedd y *Barnwr* yn cadw ei olwg arnaf yn wastadol, gan ddangos lldiawgrwydd yn ei wynebpryd. Yna ebe'r *Deonglwr* wrth *Grifion*, A ystyriaist ti y pethau hyn oll? Do ebe *Grifion*. ac y maent yn peri i mi obeithio ac ofni.

Deonglwr. Wele, cadw dithau'r cwbl felly yn dy gôf, fel y gallont fod megis symbylau yn dy ystyfau, i'th gymmell di ym mlaen yn y ffordd ag fydd raid i ti fyned ar hyd-ddi, yna y dechrezodd *Grifion* wregysu ei lwynau, ac ymbarottoi i gychwyn. Yna ebe'r *Deonglwr*; *Grifion* anwyl! Y diddanydd a fyddo gyd â thi bob amser, i'th gyfarwyddo di yn y ffordd sy'n arwain i'r ddinas nefol. Felly *Grifion* a aeth rhagddo ar hyd ei ffordd dan ganu:

Yma y gwelais bethau buddiol,
 Pethau ymbeuthyn a rhyfeddol,
 Pethau byfryd ac ofnadwy,
 Pethau i'm gwneuthur yn safadwy.
 Glynw a wnelwyf bob munudyn,
 Yn y pethau ymaflais ynthynd;
 Rhaid i'm gofio, ac ystyried,
 Herwydd pam y ces eu gweled.
A bid i mi byth (dan ammod,
Tra fo ynof rym na chwythod)
Roddi diolch i tithau beunydd,
Am dy gariad, fy Neonglydd.

Yn awr mi a welais, fod y brif ffordd, ar yr hon, yr oedd yn rhaid i *Gristion* fyned ar hyd-ddi, wedi ei chau o'r ddau tu â Magwyr, ac enw'r Môr oedd iechydwr-iaeth, *Efay* xxvi. 1. *Cristion* gan hynny a redodd i fynu ar hyd y ffordd hon, ond nid heb anhawfdra mawr, o achos y baich oedd ar ei gefn ef.

Efe a redodd hyd oni ddaeth efe i le oedd yn efgyn ychydig, ac yr oedd croes yn sefyll ar y man hwnnw; ac ychydig bach is law hynny, yn y gorwared yr oedd bedd. Yna mi a welais, wedi i *Gristion* ddyfod i fynu at y groes, fod ei faich ef wedi ei ollwng oddi ar ei ysgwyddan ef; ac ar hynny fe syrthiodd oddi ar ei gefn ef, ac a ddechreuodd dreiglo, ac a barhaodd yn gwneuthur felly, hyd oni ddaeth ef i enau y bedd, lle y syrthiodd ef i mewn iddo, ac ni welais i mo hono mwyach.

Yna y llawenychodd *Cristion*, ac efe a lefarodd â chalon gomfforddus gan ddywedyd, Trwy ei ofid ei hun a'i farwolaeth, y rhoddodd efe esmwythdra a bywyd i mi. Yna efe a safodd ennyd yn llonydd, gan edrych a rhyfeddu; canys yr oedd yn dra rhyfedd ganddo, olwg ar y groes ei esmwythâu ef o'i faich fel hyn. Am hynny efe a edrychodd, ac a edrychodd drachefn, hyd oni tharddodd dyfroedd allan o ffynhonnau ei ben ef, i wared ar hyd ei ruddiau ef, *Zach.* xii. 10. Yn awr fel yr oedd efe yn edrych ac yn wylio, wele dri orai disglair gogoneddus yn dyfod atto, ac yn cyfarch gwell iddo, gan ddywedyd, *Tangnefedd i ti*; a dywedodd y cyntaf wrtho, *O Gristion! Maddeuwyd i ti dy bechodau*, *Mat.* ix. 2. A'r ail a ddiosgodd ei frattiau oddi

am

am dano, ac a'i gwisgodd ef â dillad newydd, *Zach. iii.*
 4. A'r trydydd a ofododd nod ar ei dalcen ef, ac a rodd-
 odd blyg lyfr iddo, a fêl arno; ac a archodd iddo ed-
 rych ar hwnnw wrth ymdeithio, a'i roddi ef i mewn ym
 mhorth y ddinas nefol, *Eph. i. 13.* Ac ar ol hynny
 hwy a aethant ymaith, a *Chrifion* a lammodd dair
 gwaith o lawenydd, ac a aeth rhagddo dan ganu.

*Mi ddaethum, hyd ynbyn mewn gofid,
 Dan ddirfawr faich fy mbechod enbyd;
 Yn llwythog iawn, heb allu canfod,
 Dim a allai laesu nbrallod.
 Daethum yma dan ofidio;
 'Nawr rwy'n cael fy llwyr gyffuro:
 A raid i'r lle bendigaid yma,
 Ddechreu fy happusrwydd mwya' ?
 A'i yma syrth fy maich aflawen,
 Yn rbydd, yn rbwydd, oddi ar fy ngbesen ?
 A'i yma torrir y rbeffynau,
 A rawymodd bwnnw ar fy ysgwyddau ?
 Bendigaid groes, a beddrod buddiol !
 Yn hytrach tra bendigaid bythol,
 A fo'r gwr a aeth yn ei unswydd,
 Er fy mwyn i oddef gw'radwydd.*

Yna mi a welais *Crifion* yn myned rhagddo, hyd
 oniddaeth efe i orwared, lle y gwelodd e, ychydig all-
 an o'r ffordd, dri o wyr yn cyfgu'n drwm, a'u traed â
 llyffetheiriau arnynt; a'u henwau oedd *Angall, Diog, a*
Rbyfyg.

Crifion wedi eu gweled hwynt yn gorwedd yn llyn,
 a aeth attynt, i edrych a allai efe eu dihuno hwy: ac
 a waeddodd gan ddywedyd, Yr ydych chwi yma fel
 rhai yn cyfgu ar ben hwyl-bren, ac y mae y môr marw,
 fef y pwll di waelod, oddi tanoch, *Dibar. xxiii. 34.*
Deffrowch gan hynny, a dewch ymaith: byddwch ew-
 yllysgar befyd, ac myfi a'ch rhyddhâf chwi o'ch heirn.
 Dywedodd hefyd wrthynt, Os yr hwn sy'n rhodio oddi
 amgylch fel llew rhuadwy, a ddaw heibio, chwi a fydd-
 wch yn ddiammau yn ysglyfaeth i'w ddannedd ef, i
Ped. v. 8. Ar hynny hwy a edrychasant arno, ac a'i
 hattebasant ef fel hyn: *Angall a ddywedodd, wortho, Ni*
welaf fi ddim perygl; Diog a ddywedodd, Etto ychydig
keppian:

beppian : a *Rbyfyg* a ddywedodd, *Rbaid i bob llestr sefyll ar ei waelod ei bun* ; ac felly hwy a orweddasant i lawr i gyfsgu drachefn, a *Chrifion* a aeth i'w ffordd.

Etto yr oedd yn flin ganddo ef feddwl, i'wyr oedd yn y perygl hwnnw, ddibrisio ei garedigrwydd ef, gan iddo gynnig eu helpu hwy mor rhwydd ac mor rhâd, trwy eu deffroi, a'u cynghori, a dangos ei ewyllysgarwch i'w rhyddhau hwy o'u heirn : ac fel yr oedd efe yn ymosidio ynghylch hynny, fe a ganfu ddau wr yn dyfod bendramwnwgl dros y mur, ar y llaw allwy i'r ffordd gyfyng ; a hwy a ddaethant i fynu atto ef yn ebrwydd : enw un o honynt oedd *Ffurfio*, ac enw'r llall oedd *Rhagrithiwr* : yntef a ddechreuodd ymddiddan â hwy fel hyn.

Cris. Foneddigion, o ba le y daethoch chwi, ac i ba le yr ydych yn myned ?

Ffurf. a *Rbag*. Fe a'n ganwyd ni yn nhir *Gwaggoniant*, a myned yr ydym ni tu a mynydd Seion am glod.

Cris. Pa ham na ddaethoch chwi i mewn trwy'r porth, fydd ym mhen y ffordd ? Oni wyddoch chwi fod hyn yn 'sgrifenedig, yr hwn nid yw yn myned i mewn trwy'r drws, eithr fydd yn dringo ffordd arall, lleidr ac yspelliwr yw, *Ioan* x. 1.

Ffurf. a *Rbag*. Hwythau a ddywedasant, Fod eu holl wladwyr hwy yn cyfrif y ffordd i'r porth yn rhybell o amgylch, ac am hynny eu harfer hwy oedd ei chwttogi hi, a dringo dros y mur, fel y gwnaethant hwythau.

Cris. Eithr oni chyfrifir hyn yn gamwedd, sef, i rai droseddu fel hyn, yn erbyn ewyllys datguddiedig Arglwydd y ddinas, yr ydym ni yn myned tu ag atti.

Ffurf. a *Rbag*. Hwythau a ddywedasant wrtho ; Nad oedd raid iddo ef flino ei ben ynghylch hynny ; o blegid fod ganddynt hwy ddefod am y peth yr oeddent yn ei wneuthur, ac y gallent (ped fyddai raid) ddwyn tystiolaeth, a dystiolaethai hynny, er ys mwy na mil o flynyddoedd.

Cris. Eithr ebe *Cristion*, a fydd eich gwaith chwi yn gymmeradwy, os profir ef wrth y gyfraith ?

Ffurf. a *Rbag*. Hwythau a ddywedasant wrtho ef.

Y caiff defod, gan ei bod yn fesyll cyhyd, fef, er ys mwy nâ mil o flynyddoedd, ei chyfrif yn awr yn ddi- ammau, yn lle cyfraith, gan farnwr annhueddol. Ac heb law hynny, ebe hwy, Os daethom ni i'r ffordd, pa fattar ydyw, pa fodd y daethom ni iddi: os ydym ni ynthi, yr ydym ni ynthi: nid wyt ti ond yn y ffordd, yr hwn a ddaethost, fel y gwyddom ni, trwy'r porth; ac yr ydym ninnau hesyd yn y ffordd, y rhai a ddaethom iddi bendramwnwgl dros y mur; ym mha beth weithian y mae dy gyflwr di yn well nâ'r eiddom ni?

Cris. Yr wyf fi yn rhodio yn ol rheol fy meistr, a chwithau ydych yn rhodio yn ol eich tyb gwrthun eich hunain. Yr ydych chwi yn lladron eisioes, ynghyfrif Arglwydd y ffordd; am hynny y mae'n ddiammau gennyf, na chair mo honoch yn wyr cywir yn ei diwedd hi, *Ioan x. 1.* Chwi a ddaethoch i mewn yn ol eich cyngor eich hunain. Heb ei gyfarwyddiad ef; a chwi a gewch eich gyrru allan wrthych eich hunain, heb ei drugaredd ef, *Luc xiii. 25, 26, 27.*

Eithr nid atebasant hwy nemawr i hyn: yn unig hwy a erchasant iddo ef edrych atto ei hun, yna mi a'u gwelais hwynt yn myned rhagddynt, bob un ar hyd ei ffordd, heb ymddiddan ond ychydig iawn a'u gilydd; namyn dywedyd o'r ddau wr yma wrth *Gristion*, mai am *Ddeddfau* ac *Ordinadau*, nad oeddent yn ammau, na's cadwent y rheini mor gydwybodol ac yntau, am hynny, ni wyddom ni, ebe hwy, pa wahaniaeth fydd rhyngot ti a ninnau, ond bod y siacced yna am dy gefn di, yr hon a roddwyd i ti (debygwn ni) gan rai o'r gymmydogion, i guddio gwarth dy noethni.

Cris. Ni achubir mo honoch chwi trwy *Ddeddfau* ac *Ordinadau*, *Gal. ii. 16.* Ni dderbynnir neb i'r ddinas nefol, ond y sawl sy'n dysod yno trwy'r drws, *Ioan x. 9.* *Ioan xiv. 6.* A'r siacced yma fydd am fy nghesfn, hi a roddwyd i mi gan Arglwydd y lle yr wyf yn myned iddo; a hynny fel y dywedafoch chwi, i guddio fy noethni â hi. Ac yr wyf yn ei chymmeryd hi fel arwydd o'i garedigrwydd ef tu ag attaf, canys nid oedd gennyf ddim ond brattiau o'r blaen: ac heb law hynny, yr wyf yn comfforddio fy hunan yn y modd yma wrth siwrneio. Yn ddiau, debygaf fi, pan ddell-
wyf

wyf i borth y ddinas, ei Harglwydd hi a'm adnebydd i yn ddigon da, gan fod gennyf ei siaced ef am danaf; y siaced a roddodd efe i mi yn rhad, yn y dydd y diosgodd efe fy mrattiau oddi am danaf. Y mae gennyf fi hefyd nod ar fy nhalcen (yr hwn ond odid, ni ddaliaf-och fulw arno) a olodwyd yno gan un o gyfeillion anwylaf fy Arglwydd, yn y dydd y syrthiodd fy maich oddi ar fy ysgwyddau. Ac mi a ddywedaf i chwi yn ychwaneg, roddi i mi y pryd hynny blyg-lyfr wedi ei seilio, i'm cyffuro i wrth ei ddarllen ar hyd y ffordd: ac fe a orchymynwyd i mi hefyd, i roddi ef i mewn ym mhorth y ddinas nefol yn arwydd o'm mynediad sicr innau, i mewn ar ei ol ef i'r fan honno. Y mae'n sicr gennyf, fod arnoch chwi eisiau yr hyn oll ac yr ydych chi hebddynt hwy, am na ddaethoch i mewn trwy'r porth.

Nid attebasant hwy ddim iddo ef ynghylch y matterion yma; yn unig hwy aedrychasant ar eu gilydd, ac a chwarddasant. Yna mi a'u gwelais hwy oll yn myned ym mlaen, ond bod *Cristion* yn cerdded yn dynnach gan eu gadael hwynt hwy yn ei ol, ac nid ymddiddanodd efe ddim mwyach a hwy; ond yr oedd e'n myfyrio ynddo ei hun weithiau dan ocheneidio, a weithiau dan ymgyffuro; hefyd efe a fyddai yn darllen yn fynych yn ei blyg-lyfr, ac yr oedd efe yn cael diddanwch oddi wrtho.

Mi a'u gwelwn hwy gwed'yn, yn myned oll ym mlaen, hyd oni ddaethant i ymyl *Bryn anhawstra*, ac wrth y bryn hwnnw yr oedd ffynnon: ac hefyd yn yr un lle yr oedd dwy ffordd arall, heb law yr hon oedd yn dyfod yn union oddi wrth y porth; un yn troi ar y llaw affwy, a'r llall ar y llaw ddehau, wrth droed y mynydd: eithr yr oedd y ffordd gyfyng yn myned yn union i fynu i'r bryn. Fe aeth *Cristion* yn awr i'r ffynnon, ac a yfodd o honi i adfywio ei hun, *Esa. xlix. 10.* Ac yna efe a ddechreuodd fyned i fynu i'r bryn, dan ganu.

Yr wyf yn chwennych myn'd yn gefnog,
I ben y bryn fydd fawr a chribog:
Er ucheled yw ei goppa,
Nf'm rhwystrir i, gan ddim anhawstra.

Can's

Can's mi awn, mai dyma'r byfryd
Ffordd sy'n arwain dyn i fywyd:
Cyfod galon, awn yn wisgi,
Llwyr ym mlaen, heb ball nac ofni.
 Gwell yw cerdded y ffordd union,
 Er bod rhwystrau yn ei chylchion :
 Na myn'd ar hyd y traws gau lwybr,
 Er ei fod e'n hawdd ddirwyfyr.

Y ddau eraill hefyd a ddaethant, hyd droed y bryn ;
 eithr pan y gwelfant fod y bryn yn ferth, a bod yno
 ddwy ffordd arall i fyned ; a chan debygu hefyd, y cy-
 farfyddai y ddwy ffordd hynny drachefn, a'r ffordd yr
 aethai *Cristion* i fynu ar hyd-ddi, ar yr ystlys arall i'r
 bryn ; hwy a ymroisant am hynny i fyned ar hyd y
 ffyrdd yma (enw un o'r ffyrdd oedd *Perygl*, ac enw'r
 llall oedd *Distrwyw*) felly y naill wr a gymmerodd y
 ffordd a elwir *Perygl*, yr hon a'i harweiniodd ef i Goed-
 wig fawr ; a'r llall a aeth yn union, ar hyd y ffordd
 oedd yn arwain i *Distrwyw*, yr hon a'i harweiniodd ef
 i fan ehang, yn llawn o fynyddoedd tywyll, lle y
 tramgwyddodd ac y syrthiodd ef, ac ni chyfododd ef
 mwyach.

Yna mi a edrychais ar ol *Cristion*, i'w weled ef yn
 myned i fynu i ben y bryn : ac mi a'i gwelwn ef gwedi
 rhedeg ar y cyntaf ; yn cerdded yn awr, ac o'r diwedd
 yn crippian i fynu ar ei draed a'i ddwylo, o blegid bod
 y lle yn ferth ac yn llithrig. Ac ynghylch hanner y
 ffordd i ben y bryn, yr oedd llwyn hyfryd o goed plan
 (*Gair Gras*) wedi ei osod gan Arglwydd y bryn, i ad-
 fywio ymdeithwyr deffgiol. Ac am hynny fe aeth
Cristion yno, ac a eisteddodd i lawr, i gymmeryd gor-
 phwysfa yn y lle hwnnw. Yna efe a gymmerodd ei
 blyg-lyfr allan o'i fynwes, ac a ddarllenodd yntho, ac
 a gafodd ddiddanwch oddi wrtho : efe a ddechreuodd
 hefyd yn awr ail edrych ar y fiacedd, a roddafid iddo
 ef pan yr oedd ef yn sefyll wrth y groes, a chwedi iddo
 gael boddlonrwydd yn y pethau hyn tros ennyd ; o'r
 diwedd efea syrthiodd i heppian, ac ar ol hynny i drwm
 gyfsgu : a'r cwsg hwn a'i cadwodd ef yn y man hwnnw
 hyd onid oedd hi ymron nos, a'i blyg-lyfr a syrthiodd
 o'i law ef wrth gyfsgu, *Dat. iii. 2. i Thef. v. 7, 8.*

Ac fel yr oedd efe yn cysgu, daeth un atto ac a'i deff-
rôdd ef, gan ddywedyd wrtho, *Cerdda at y morgrugyn*
tydi ddiogyn, edrych ar ei ffyrdd ef, a bydd ddoeth,
Diar. vi. 6. A chyd â hynny fe neidiodd *Cristion* i fy-
nu yn orwylt, ac a aeth ar ffrwst i'w ffordd, ac a gerdd-
odd yn ebrwydd, hyd oni ddaeth ef i ben y bryn.

Yn awr pan y daeth efe i fynu i ben y bryn, fewel-
ai ddau wr yn rhedeg yn gyflym tu ag atto: enw un o
honynt oedd *Osnog*, ac enw'r llall oedd *Anbyderus*: a
Christion a ddywedodd wrthynt, Ha-wyr, pa ham yr
ydych yn rhedeg tu ag yma? *Osnog* a attebodd, mai
myned yr oeddent tu a dinas Seion, a darfod iddynt ddy-
fod i fynu o'r llethr neu'r rhiw oedd anhawdd ei
ddringo; eithr, ebe efe, pa bellaf yr elem ni, mwy a
fyddai y perygl a gyfarfyddai â ni; am hynny ni a
droisom, ac yr ydym yn myned yn ol drachefn: ie, ebe
Anbyderus, canys yr oedd dau lew yn gorwedd yn gym-
mwys yn y ffordd o'n blaen (pa un ai yn cysgu, ai yn
neffro, ni's gwyddom) ac ni allem ni dybied llai, os
deuem ni o fewn eu cyrraedd, na byddai iddynt yn eb-
rwydd ein llarpio a'n rhwygo ni yn gan-dryll; *Diar.*
xxii. 13. a xxvi. 13.

Yna, ebe *Cristion*, yr ydych chwi yn peri i mi ofni,
eithr i ba le y ffoaf, i fod mewn diogelwch? Os af yn
ol i'm gwlad fy hun, y mae honno wedi ei pharottoi i
dân a brwmstan; ac fe dderfydd am danaf fi yno yn
ddiammau, os gallaf fyned i'r ddinas nefol, y mae'n sicr
gennyf, y byddaf fi yno mewn diogelwch. Rhaid i mi
anturio i fyned ym mlaen: nid yw myned yn ol ddim
amgen na marwolaeth; ac nid yw myned ym mlaen
ond o'n marwolaeth; eithr y mae bywyd tragwyddol
yn ei ganlyn ef; ac am hynny myfi a af rhagof etto.
Felly *Anbyderus* ac *Osnog* a redasant i wared ar hyd y
llethr, a *Christion* a aeth rhagddo yn ei ffordd. Eithr
gwedi meddwl drachefn am yr hyn a glywsai ef gan y
gwyr, efe a chwiliodd yn ei fonwes am ei blyg-lyfr,
fel y gallai ef ddarllen yntho, a chael cyfur oddi wrtho;
eithr er ymosyn am dano, ni chafodd mo hono. Yna
yr oedd *Cristion* mewn cyfyngder mawr, ac ni wyddai
ef pa beth a wnelai, am fod arno eisiau y peth oedd yn
arfer ei adfywio ef, a'r peth a ddylasai fod megis *Paf*

(neu lythyr) yn ei law ef, fel y byddai iddo gael ei dderbyn i'r ddinas nefol. Yn y trallod yma efe a gofiodd o'r diwedd, iddo gyfgu dan y llwyn oedd ar ochr y bryn : a chan syrthio ar ei liniau, efe a ofynodd fadd-euant gan Dduw, am iddo fod mor ynsyd a chysgu yno : ac wedi hynny efe a ddychwelodd yn ol, i ymosyn am ei blyg-lyfr. Eithr pwy a ddichon fynegi faint oedd gofid ei galon ef, ar hyd yr holl ffordd, yr oedd efe yn dychwelyd, yn ei wrthol ar hyd-ddi ; weithiau yr oedd e'n ocheneidio, weithiau yn wylo, ac yn fynych yn beio arno ei hun, am fod mor ynsyd a chysgu yn y lle hwnnw, awnelfid yn unig i ddadebru ychydig arno ef yn ei ludded. Fel hyn gan hynny y dychwelodd e'n ol, gan edrych yn ofalus, y tu yma, a'r tu arall, ar hyd yr holl ffordd yr oedd efe yn trammwy arni ; i brofi a allai ef ysgatfydd gael cwrdd â'i blyg-lyfr, yr hwn a'i cyflurodd ef cyn fynyched yn ei daith. Ac yn y modd hyn y cerddodd efe, nes canfod y llwyn drachefn, lle y buasai ef yn eistedd ac yn cyfgu : eithr yr olwg honno a adnewyddodd ei dristwch ef yn fwy, tiwy ddwyn ar gof iddo eilchwaith ei gwsg pechadurus. Eithr efe a aeth ym mlaen dan alaru am y cyfgu yma, gan ddywedyd, Ys truan o ddyn ydyw fi ! i mi gyfgu liw ddydd ! i mi gyfgu ynghanol peryglon ! i mi foddhau y cnawd cyn belled, ag arfer yn lle esmwythdra i'r corph y gorphwysfa honno, a bwyntiafai Arglwydd y Bryn, yn unig i gysuro eneidiau Pererinion ! Pa sawl cam a gerddais i yn ofer ! (Fel hyn y digwydd i'r Israeliaid am eu pechodau ; hwy a anfonwyd yn eu hol drachefn ar hyd ffordd y môr coch) ac yr wyf finnau yn awr yn cerdded y llwybrau hynny mewn gofid, y rhai a allafwn i eu cerdded mewn hyfrydwch, oni buasai y cwsg pechadurus hwn. Pa belled y buafwn i yn fy ffordd erbyn hyn ? Y mae'n gorfod i mi gerdded dair gwaith y camrau, na buasai raid i mi eu cerdded un waith ond un ; ie yn awr hefyd y mae hi yn debyg a myned yn nos arnaf, canys y mae'r dydd yn darfod : O na buafwn i heb gyfgu ! Erbyn hyn yr oedd efe wedi dysod at y llwyn drachefn, ac efe a eisteddodd yno ennyd, ac a wylodd : eithr o'r diwedd (fel yr oedd rhagluniaeth yn ewyllysio) wrth edrych â chalon drom tu a'r llawr, efe

a ganfu ei lyfr dan y faingc; ac yn ddychrynllud fe a'i cippiodd ef i fynu ar frys, ac a'i gosododd ef yn ei fonwes: eithr pwy a all fynegi mor llawen oedd y gwr hwn, pan y cafodd ef ei blyg-lyfr drachefn? Canys y llyfr yma oedd sicrwydd ei fywyd ef, a'i sicrwydd ef ynghylch ei dderbyniad i mewn i'r porthladd dymunol (sef i'r nesoedd) am hynny efe a'i gosododd ef i gadw yn ei fonwes, ac a ddiolchodd i Dduw am gyfarwyddo ei lygaid ef at y man, lle yr oedd y llyfr yn gorwedd. A gwedi hynny, dan lawenhâu, ac wylo, efe a aeth ym mlaen yn ei ffordd. Eithr, O mor fuan y cerddodd efe i fynu ar hyd y rhan ddiweddas o'r bryn! Etto cyn iddo fyned i fynu, fe fachludodd yr haul ar Grifflion; a hyn a wnaeth iddo alw ei gwsg ofer i'w gof drachefn. Ac fe a ddechreuodd eilchwaith gwyno wrtho ei hun fel hyn, O tydi gwsg pechadurus! mor debygol yw hi i nosi arnaf fi yn fy nhaith o'th achos di! Rhaid i mi rodio heb yr haul; a thywyllwch a orchuddia fy llwybr i! Ac o'th blegid ti (O fy nghwsg pechadurus) fe orfydd arnaf fi glywed rhuad creaduriaid blin! Yn awr hefyd fe a gosiodd y 'stori a ddywedasai *Anbyderus* ac *Osnog* wrtho ef, y modd y dychrynwyd hwynt-hwy wrth weled y llewod. Yna y dywedodd *Grifflion* wrtho ei hun drachefn; y mae'r bwyffilod hyn yn rhodio oddi amgylch yn y nos, i geisio 'sglyfaeth; ac os cyfarfyddant â mi yn y tywyllwch, pa fodd y gyrraf hwynt ymaith? Pa fodd y diangaf rhag cael fy llarpio ganddynt? Fel hyn yr aeth ef rhagddo yn ei ffordd: eithr tra yr ydoedd efe yn galaru o blegid ei gam-ymddygiad anhapus, fe a dderchafodd ei lygaid; ac a ganfu yno yn ymyl y ffordd o'i flaen ef, balas gwych iawn, ac enw'r palas oedd Prydferth.

Felly mi a'i gwelais ef yn bryfio, ac yn myned rhagddo, fel os byddai bosibl y gallai efe gael lletty yno: eithr cyn iddo fyned yn hepell fe a ddaeth i le cul iawn, yr hwn oedd ynghylch tair ystang oddi wrth Babell y Porthor; a chan edrych yn ofalus o'i flaen wrth gerdded, efe a ganfu ddau lew yn y ffordd. 'Nawr, eb efe, mi a welaf y peryglon a yrrasant *Anbyderus* ac *Osnog* i ddychwelyd yn ol; (yr oedd y llewod wedi eu cadwyno, ond nid oedd e'n gweled y cadwyni) yna efe a ofnodd,

odd, ac a fwriadodd ddychwelyd yn ol, megis y gwnaethant hwythau; canys-yr oedd efe yn meddwl, nad oedd dim ond marwolaeth o'i flaen ef: eithr y porthor (enw yr hwn yw *Gwiliadworus*, *Marc* xiii. 34.) wrth weled *Cristion* yn ymattal rhag myned ym mlaen, fel pe buasai ar feddwl troi yn ei wrthol, a waeddodd arno ef, gan ddywedyd, A wyt ti mor wan-galon a hynny? Nac ofna y llewod; canys y maent wedi eu cadwyno, a chwedi eu cyfleu yn y man yna i brofi ffydd lle y mae hi, ac i ddatguddio y rhai sydd heb ddi: cadw di dy hunan ynghanol y llwybr, ac ni bydd niwaid i ti, 2 *Pet.* ii. 4.

Yna mi a'i gwelais ef yn myned ym mlaen, dan grynu rhag ofn y llewod: eithr trwy ymgadw yn ol hyfforddiad y porthor, efe a'u clybu hwynt yn unig yn rhuo ond ni wnaethant hwy ddim niwed iddo: yna efe a gurodd ei ddwylo ynghyd, ac a aeth rhagddo, hyd oni ddaeth ef a sefyll o flaen y porth, lle yr oedd y porthor yn aros. Yna y dywedodd *Cristion* wrtho, Syr, Pa dy yw hwn? A allaf fi gael lletty yma heno? A'r porthor a atebodd, Y tŷ hwn a adeiladwyd gan Arglwydd y bryn, er mwyn adfywio a diogelu pererinion. Y Porthor hefyd a ofynodd i *Cristion*, O ba le yr wyt ti'n dyfod? Ac i ba le yr wyt ti'n myned?

Cris. Dyfod yr wyf fi o ddinas distryw, ac yr wyf yn myned tu a mynydd Seion: eithr o blegid bod yr haul wedi machludo, yr wyf yn dymuno cael lletty yma dros noswaith.

Porthor. Pa beth yw eich enw chwi?

Cris. Fy enw i yr awr hon yw *Cristion*; eithr fy enw i ar y cyntaf oedd *Di-ras*: yr wyf fi yn un o hiliogaeth Japheth, yr hwn a ynnill Duw i breswyllo ym mhebyll Sem, *Gen.* ix. 27.

Porth. Pa fodd y digwyddodd, eich bod chwi yn dyfod cyn hwyred; y mae'r haul wedi machludo?

Cris. Myfi a suafwn yma'n gynt; eithr ys truan o ddyn ydwyf fi: mi a gysgais dan y llwyn sy'n sefyll ar ystlys y bryn: nag e mi a suafwn yma er hynny yn gynt o lawer, oni buasai i mi golli fy sicrwydd wrth gysgu, a dyfod hebddo ef hyd at ael y bryn. Ac yna wedi ymosyn am dano, ac heb ei gael ef, fe orfu i mi gyd a

gyd â gofid calon droi'n ol, i'r lle y cysgafwn i yntho; lle y cefais i ef: ond o'r diwedd yr wyf fi wedi dyfod yma.

Portb. Wele, mi a alwas ar un o Langcefi y lle yma, yr hon (os bydd hi boddlon i'ch ymadroddion) a'ch dwg chwi i mewn at y teulu, yn ol defod y tŷ. Ar hynny fe a ganodd y Porthor gloch; ac wrth ei fwn hi, fe ddaeth Llangces sobr brydferth allan i'r drws (a'i henw hi oedd Pwyllog) ac a ofynodd, Pa ham yr oeddid yn galw arni hi? A'r Porthor a atebodd, Y gwr hwn fydd yn ymdeithio a ddinas distryw i fynydd Seion; eithr gan ei fod e'n ddeffygiol, a'i bod hi gwedi nosi arno, efe a ofynodd i mi, a allai efe gael lletty yma dros nos: felly myfi a ddywedais wrtho, Y gelwn i arnat ti, yr hon a elli, ar ol ymddiddan ag ef, wneuthur fel y byddo da yn dy olwg, yn ol defod y tŷ.

Hithau a wenodd ar *Griffion*, ond yr oedd y dwfr yn sefyll yn ei llygaid hi: a chwedi sefyll ychydig heb ddywedyd un gair, hi a ddywedodd, Myfi a alwas allan ddau neu dri yn rhagor o'm teulu. Felly hi a redodd i ddrws y tŷ, ac a alwodd am *Ddoethineb*, *Duwioldeb*, a *Chariad* i ddyfod allan, y rhai wedi ymddiddan ag ef ychydig ym mhellach, a'i harweiniafant ef i mewn i'r tŷ: a llawer o honynt, gan ei gyfarfod ef wrth drothwy'r drws, a ddywedasant wrtho, Tyred i mewn tydi fenhigedig yr Arglwydd; fe adeiladwyd y tŷ hwn gan Arglwydd y bryn i'r diben yma, sef i roesawi Pererinion yntho. Yna efe a gyfarchodd iddynt, ac a'u canlynodd hwynt i'r tŷ. Ac wedi dyfod i mewn ac eistedd i lawr, hwy a roddasant iddo ryw beth i yfed, ac a gytunasant ynghyd, mai hyd oni byddai swpper yn barod y cai rhai o honynt er mwyn gwneuthur defnydd da o'r amser, ymddiddan â *Chriflion* yn neilltuol ynghylch pethau crefyddol: a hwy a ordeiniafant *Ddoethineb*, *Duwioldeb*, a *Chariad* i chwedleua ag ef, a hwy a ddechreuasant fel hyn.

Duwi. Pa beth a'ch hannogodd chwi ar y cyntaf i fod yn Bererin? A pha fodd y digwyddodd i chwi ddyfod allan o'ch gwlad y ffordd yma?

Crif. Fe'm gyrrwyd i allan o wlad fy ngenedigaeth gan swm ofnadwy oedd yn fy nghlustiau, sef, bod dist-

ryw anocheladwy yn fy nghanlyn, os trigwn i ya y man lle yr oeddwn. A phan y dychrynwyd fi ag ofn y distryw yma, ac ni wyddwn i, i ba le yr awn; trwy ragluniaeth Duw (fel yr oeddwn yn crynu ac yn wyllo) fe ddaeth gwr attaf fi, a elwid Efangylwr, ac efe a'm cyfarwyddodd i i'r porth cyfyng; pe amgen ni chwafwn i gwrdd ag ef byth: ac felly se'm gosododd i yn y ffordd a'm harweiniodd i yn union i'r tŷ hwn.

Durwioldeb. Eithr oni ddaethoch chiwi heibio i dŷ y Deonglwr?

Crif. Daethym, ac a welais yno y fath bethau, ac y glŷn eu coffadwriaeth hiwy wrthyf tra fyddwyf byw, yn enwedig tri pheth, sef, y modd y mae Crist, er gwneuthur o Satan ei waethaf yn cyneal gwaith ei ras ynghalonau ei bobl: y modd y pechodd rhyw wr mor echrydus, hyd onid oedd efe yn gwbl allan o obaith am drugaredd Duw; ac hefyd breuddwyd yr hwn a dybiafai fod dydd y farn wedi dyfod. Yr oedd fy nghalon i yn crynu pan yr adroddodd y gwr ei freuddwyd, etto y mae nllawen genynyf i mi ei glywed ef. Llauer o bethau eraill a welais i ar y ffordd; ond un peth oedd fwyaf nodedig, sef, pan y gwelais i un yn crogi ac yn gwaedu ar y Groes, fewnaeth yr olwg arno ef i'm baich i syrthio oddi ar fy nghesa; a'r baich hwnnw a fu yn fatter o flinder mawr i mi, *Zech. xii. 10.* a *xiii.*

Dorth. Onid ydych chiwi yn meddwl weithiau am y wlad, o'r hon y daethoch allan?

Crif. Ydwyf, eithr gyd â llauer o gywilydd a ffeidd-dra: yn wir pe buafwn i yn meddwl (gyd a hyfryd-uch) am y wlad honno, o'r hon y daethum allan, mi a allafwn gael amser cyfaddas i ddychwelyd yn ol; eithr yn awr, gwlad well yr wyf fi yn ei chwennych, hynny ydyw un nefol, *Heb. xi. 15, 16.*

Doeth. Onid ydych chiwi etto yn canfod ynoch eich hunan rai o'r pethau, yr oeddych chiwi y pryd hynny yn gynnesin â hwynt.

Crif. Ydwyf, eithr y mae'r pethau hynny yn of, yn erbyn fy ewyllys yn fawr iawn, yn enwedig fy meddylliau cnawdol, y rhai oeddent yn dra hyfryd genynyf gynt: eithr yn awr y mae'r meddylliau hyn oll yn flin:

der i mi: a phe gellwn i ddewis yr hyn sydd dda, myfi a ddewiswn, na's meddyliwn i y fath feddyliau byth mwyach: eithr pan fyddwyf yn ewyllysio gwneuthur yr hyn sydd oreu, y mae yr hyn sydd waethaf yn bresennol gyd â mi, *Rhuf. vii. 21.*

Doeth. Onid ydych chwi yn edrych ar y pethau hyn weithiau, fel pe byddent wedi eu gorchfygu, y rhai fy brydiau eraill yn ddyrswch, a blinder i chwi?

Cris. Ydwyf, ond nid yw hynny ond yn anfyfych iawn: eithr oriau euraidd yw y rheiny i mi, yn y rhai y digwydd i mi gael yr oruchafiaeth ar fy llygredigaethau.

Doeth. A ellwch chwi gosio, trwy ba foddion, y mae y llygredigaethau blinderus hyn yn cael eu darostwng ynoch, fel pe byddent wedi eu gorchfygu?

Cris. Gallaf, 1. Pan feddyliwyf am yr hyn a welais i wrth y Groes; 2. Pan yr edrychwyf ar fy siaced cyffrestrog (*embroidered*) 3. Pan ddarllenwyf yn y plyg-lyfr yr wyf yn ei ddwyn yn fy monwes, 4. A phan fyddo fy meddyliau ynghylch y lle yr wyf yn myned tu ag atto yn ymwresogi, fe rydd hynny ergyd marwol i'm llygredigaethau.

Doeth. A pha beth sy'n peri i chwi fod mor chwanog i fyned i fynydd Seion?

Cris. Yr wi'n gobeithio cael gweled yr hwn a fu farw ar y groes, yn fyw yno: ac yr wyf yn gobeithio y rhyddheir fi yno, oddi wrth yr holl wendid, sydd yn fy aflonyddu i hyd y dydd hwn. Y maent yn dywedyd hefyd, nad oes dim marwolaeth yno; ac mi a gaf drigo yno gyd â'r fath gymdeithion, ar y sydd oreu gennyf. Ac i ddywedyd wrthy chwi y gwir, yr wyf yn caru yr hwn a fu farw ar y groes, am iddo ef fy esmwythâu i o'm baich, *Luc vii. 47.* Ac y mae fy afiechyd oddi fewn yn ofidus i mi; ac yr wyf yn ewyllysio bod yn y fan honno, lle na fydd nac afiechyd, na marwolaeth mwyach, a chyd â'r cymdeithion a gânt lesain yn wastadol, *Sanct, Sanct, Sanct, Dat. xxi. 4. Esa. vi. 3.*

Yna y gosynnodd *Cariad* i *Gristion*, A oes i chwi dylwyth? A ydych chwi yn wr priod?

Cris. Y mae gennyf wraig a phedwar o blant bychain.

Car.

Car. A pha ham na ddygafoch chwi hwynt hwy o hyd gyd â chwi ?

Cris. Ar hynny fe wylodd *Cristion*, ac a ddywedodd, O mor ewyllysgar yr oeddwn i, iddynt hwy ddyfod gyd â mi! ond yr oeddynt hwy oll yn gwbl anfoddlon i'm pererindod.

Car. Eithr chwi a ddylafech ymddiddan â hwy, a dangos iddynt y perygl o aros yn ol.

Cris. Felly y gwneuthum, ac mi a fynegais iddynt hefyd yr hyn a ddangosafai Daw i mi, am ddinystr ein dinas ni: eithr yr oeddwn i yn eu goiwg hwy, fel un yn cellwair, ac ni choelient mo honof, *Gen. xix. 14.*

Car. A ddarfu i chwi weddio ar Dduw am fendithio eich cyngor iddynt ?

Cris. Do, a hynny gyd â gwresogrwydd calon; canys rhaid i chwi feddwl, fod fy ngwraig a'm plant truan yn anwyl iawn gennyf.

Car. Eithr a fynegafoch chwi iddynt hwy eich gofid eich hun, a'ch ofn i gael eich dinystrio ?

Cris. Do eilchwaith ac eilchwaith: a hwy a allasent ganfod fy ofn i yngwedd fy wynebpryd, yn fy nagrau, ac hefyd yn fy nychryn wrth ystyried y farn oedd yng-hrog uwch ein pennau: eithr nid oedd y cwbl yn ddi-gonol i'w hynnill hwy i ddyfod gyd â mi.

Car. Eithr pa beth a allent hwy ei ddywedyd trostynt eu hujain, am na ddaethant hwy gyd â chwi ?

Cris. Yr oedd fy ngwraig yn ofni colli ei meddianau, a chariad dynion y byd presennol; a'm plant oeddynt yn ymroddi i ynsyd ddigrifwch ieuengêid; ac felly hwy a rwystrwyd, rhai gan un peth, a rhai gan beth arall, hyd onis gadawsant hwy myfi i deithio, wrthf fy hunan yn y modd yma.

Car. Eithr oni ddarfu i chwi ddiwyno a halogi â'ch ymarweddiad ofer, yr hyn oll a lefarafoch chwi mewn ffordd o gyngor, i'w hannog hwynt hwy i ddyfod gyd â chwi ?

Cris. Mewn gwirionedd ni allaf fi ganmol fy ymarweddiad. Canys myfi a wn fy mod i'n llithro mewn llawer o bethau, *Iago iii. 2.* Myfi a wn hefyd y dichon dyn, trwy ei fywyd drwg, ddymchwelyd mewn ychydig o amser, yr hyn a ofodo efe mewn ffordd o addysg,

ddyfg, rheswm, cyngor a cherydd, o flaen pobl i'w troi hwy at yr hyn sydd dda. Etto mi a allaf ddywed-
yd hyn, fy mod i yn ofalus iawn, na byddai i mi ro-
ddi iddynt achlysur, trwy un weithred anweddus, i'w
gwneuthur hwynt yn wrthwyneb i ddyfod i bererindod.
Ie, yn y matter yma, hwy a ddywedant wrthyf, fy mod
i yn rhy fanol, ac fy mod i yn gwadu fy hunan (er eu
mwyn hwy) o ran rhyw bethau, yn y rhai nid oedd-
ynt hwy yn gweled dim drwg ynthynt. Nag e yr wyf
yn tybied, y gallaf fi ddywedyd hyn; os ydoedd dim
a welsant hwy ynof fi yn rhwystr iddynt, mai fy ofn
mawr i rhag pechu yn erbyn Duw, a gwneuthur cam
a'm cymmydogion, ydoedd hynny.

Car. Cain yn wir a gasâodd ei frawd, am fod ei
weithredoedd ei hun yn ddrwg, a'r eiddo ei frawd yn
dda: ac os hyn a fu'n rhwystr i'th wraig a'th blant, ac
a wnaeth iddynt ddigio wrthyf, y maent trwy hynny
yn ymddangos, eu bod yn anghymmoddlon i ddaioni,
a thi a waredaist dy enaid oddi wrth eu gwaed hwynt,
i Ioan iii. 12. *Ezec.* xxxiii. 9.

Yn awr, mi a'u gwelais hwy yn eistedd fel hyn, gan
ymddiddan a'u gilydd hyd onid oedd swpper yn barod:
a chwedi iddynt ei pharottoi hi, hwy a eisteddasant i
fwytta: ac yr oedd y bwrdd wedi ei llenwi â phafged-
igion, ac a gwin, i'w gloyw win puredig, *Esa.* xxv. 6.
Mat. xxii. 4. A'u holl ymddiddan hwy wrth y bwrdd
oedd ynghylch Arglwydd y Bryn, yn enwedig yng-
hylch yr hyn a wnaeth ef, a pha ham y gwnaeth ef yr
hyn a wnaethpwyd gantho, a pha ham yr adeiladodd
efe y tŷ hwnnw. Ac wrth yr hyn a lefarasant hwy,
myfi a wybum, ei fod ef yn rhyfelwr mawr, ac iddo ef
ymladd â'r hwn oedd a nerth marwolaeth gantho, a'i
ddinystrio ef, eithr nid heb berygl dirfawr iddo ei hun,
yr hyn a wnaeth i mi ei garu ef yn fwy, *Heb.* ii. 14, 15.

Ac megis y dywedasant hwy, ac yr wyf finnau yn
credu, efe a gollodd lawer o waed wrth wneuthur hyn-
ny, eithr y peth sy'n gogoneddu ei ras ef ydyw hyn,
sef, iddo wneuthur y cwbl o wir gariad i'w wlad. Ac
heb law hynny, yr oedd yno rai o'r teulu yn dywedyd,
eu bod yn ymddiddan ag ef ar ol ei farwolaeth ar y
groes a'i adgyfodiad oddi wrth y meirw; a hwy a dyst-
iolaeth-

iolaethafant, iddynt glywed allan o'i enau ef ei hun, fod gantho gariad mawr tu ag at Bererinion truain, hyd onid ellir dywedyd, nad oes gyffelyb iddo i'w gael, o'r Dwyrain i'r Gorllewin.

Drachefn, hwy a roddafant siampl o'r hyn a ddywedafant; a honno oedd iddo ef ymddiolg o'i ogoniant fel y gallai efe wneuthur hyn dros y tlawd; a dywedafant iddynt hwy ei glywed ef yn dywedyd, *Na phre-fawyliai efe ym mynydd Seion yn unig, ond y mynnai efe er-aitl i bresfawlio gyd ag ef yno*, Phil. ii. 6, 7, 8. Ioan xvii. 24. A hwy a fynegafant ym mhellach, iddo ef ddyrchafu llawer o Bererinion i fod yn dywysogion, er eu bod hwywrth natur wedi eu geni yn dldion, â'u dechreuad o'r dommen, 1 Sam. ii. 8. *Dat. i. 6.*

Ac fel hyn yr ymddiddanafant, hyd onid aeth hi 'a llawer o'r nos: ac wedi iddynt eu gorchymyn eu hunain i gadwriaeth eu Harglwydd, hwy a aethant i'w ef-mwythdra: a gosodafant y Pererin i orwedd mewn goruwch ystafell ehang, a'i ffenestr yn agored tu a chodiad yr haul (enw'r ystafell oedd *Tangnesfedd*) lle yr hunodd hyd y wawr ddydd, ac yna efe a ddeffrôdd ac a ganodd;

Ym m'le yr wyf yn awr yn gorwedd?

O! dyma ddirfawr gariad rhyfedd!

A gosol Iesu Grist am ddynion,

Y rhai a fydd yn Bererinion.

Yn rhagddarhod a thofurio,

Fel y cawn i fy arbed gantbo,

Ac anneddu o fewn y gwiaw lwys,

Drothawy nesaf i Baradwys.

Felly hwy a gosodafant oll y boreu drannoeth, ac wedi iddynt ymddiddan ynghylch rhyw bethau yn rhagor, hwy a ddywedafant wrtho, na chai ef ymadel, hyd oni ddangosent iddo dlyfau'r tŷ. Ac yna hwy a'i harweiniasant ef i'r *studi*, lle y gosodafant hwy o'i flaen ef y llyfrau coffadwriaethau hynaf yn y byd; yn y rhai y dangosafant hwy iddo ef, yn gyntaf achau Arglwydd y Bryn, sef, ei fod ef o dragywyddoldeb yn fab i'r hen ddihenydd: a chweddi hynny ei weithredoedd ef, y rhai oeddynt wedi eu ysgrifennu yma yn gyflawn gyd ag enwau llawer cant a gymmerasai efe i'w wafanaeth;

a'r modd y cyfleuasai efe hwyntwy yn y cyfryw bre-
swylfeydd, na allai heneidd dra mo'u hadfeilio, 2 *Cor.*
v. 1.

Yna hwy a ddarllenasant iddo ef rai o'r gweithred-
oedd anrhydeddus a wnaethai rhai o'i weision ef: me-
gis y modd " y goresgynnasant deyrnafoedd, y gwnaeth-
ant gyfiawnder, y cawsant addewidion, y cauasant safn-
au llewod, y diffoddasant angerdd y tân, y diangasant
rhag min y cleddyf, y nerthwyd o wendid, y modd
hefyd y gwnaethpwyd hwy yn gryfion mewn rhyfel,
ac y gyrrasant fyddinoedd yr efroniaid i gilio," Heb.
xi. 33, 34.

Wedi hynny hwy ddarllenasant mewn rhan arall o
lyfrau cofiadwriaethau'r tŷ; a dangoswyd yno, mor
ewyllysgar oedd eu Harglwydd hwynt, i dderbyn i'w
ffiafr bob un, i'w pob un, er iddynt gynt amharchi ei
berfson a'i ffyrdd ef, os troent ac os deuent yn awr atto
ef, *Ioan* vi. 37. Yr oedd yma hefyd amryw o 'stori-
au am lawer o bethau enwog eraill, y rhai a gafodd
Cristion eu gweled oll, sef, 'storiau hen a newydd, yng-
hyd â phrophwydoliaethau ynghylch pethau a gyflawn-
ir yn eu hamser yn ddilys, er dychryn a syndod i elyn-
ion Arglwydd y Bryn, ac er cyfur a diddanwch i Bere-
rinion, drannoeth hwy a'i tywysasant ef i'r arf-dŷ, ac
a ddangosasant iddo yno bob math o arfogaeth, y rhai
a barottoisai eu Harglwydd hwynt i Bererinion, megis
cleddyf, tarian, helm, dwyfronnog, pob rhyw weddi,
ac esgidiau ni heneiddiant; ac yr oedd yno ddigon o
honynt, i arfogi cynnifer o wyr i wasanaeth eu Har-
glwydd, ag sydd o ser yn y nesoedd, *Eph.* vi. 14, &c.

Hwy a ddangosasant iddo hefyd rai o'r Peiriannau,
â'r rhai y gwnaethai rhyw wyr enwog ym mysg ei wei-
sion ef ryfeddodau, megis gwialen *Moses*, y moribauyl
a'r boel, â'r rhai y lladdasai *Jael Sisera*, y pifferau, yr
Udgyrn, a'r lampau, â'r rhai y gyrrasai *Gideon* fyddain-
oedd y *Midianiaid* i ffoi, y *Ierthu* ychen â'r hon y lladd-
asai *Samgar* chwechan wr, y gên asyn â'r hon y gwnaeth-
ai *Sampson* bethau aruthrol, y ffondafl â'r garreg, â'r
rhai y lladdasai *Dafydd Goliath* o *Gath*, a'r cleddyf he-
fyd, a'r hwn y lladd eu Harglwydd hwy fab y golled-
igaeth, yn y dydd y cyfodo efe i ysglyfaeth. Hwy a
ddang-

ddangosafant lawer o bethau rhagorol i *Grifion* heb law yr hyn a enwyd, y rhai oedd dda iawn gantho eu gwelod, a chweddi hynny hwy a aethant i'w gorphwysfa drachefn.

A chweddi cyfodi yn forau, mewn bwriad i fyned rhagddo, fe attolygodd y teulu arno ef, i aros hyd drannoeth : ac yna ebe hwy, nyni a ddangoswn i chwi (os bydd y diwrnod yn eglur) y mynyddoedd hyfryd, y rhai ebe hwy a chwanegant at eich cyfur gan eu bod yn nes at y porthladd dymunol nâ'r man yr y'ch chwi yntho yn bresennol. Felly efe a gyd syniodd, ac a arosodd. A'r boreu nefaf, hwy a aethant ag ef i nen y tŷ, ac a erchafant iddo edrych tu â'r Dehau, ac efe a wnaeth felly : ac wele fe a ganfu ym mhell oddf wrtho wlad dra hyfryd, wedi ei harddu â choedydd, gwinllannoedd, a ffrwythau o bob rhyw, blodau hefyd a ffynhonnau hyfryd iawn, *Esa.* xxxiii. 16, 17.

Yna efe a ofynnodd enw'r wlad : a hwythau a'i hattebasant ef, mai *Tir Emmanuel* oedd ei henw hi ; ac y mae hi, ebe hwy, mor gyffredin i'r holl Bererinion i ddyfod iddi, ac i gael croeso ynthi, ac ydyw 'r Bryn yma. A phan y delych di i'r wlad honno, di a ellir ganfod porth y ddinas nefol oddi yno, trwy gyfarwyddiad y bugeiliaid sy'n byw yn y lle hwnnw.

Yna efe a ymbarottodd i gychwyn, ac yr oeddynt hwythau yn foddlon i hynny ; eithr yn gyntaf ebe hwynt. Awn drachefn i'r arf dŷ, a hwy a wnaethant felly, ac a'i gwisgafant ef yno, o wadn y troed hyd y pen, ag arfau profedig, fel y gallai ef ymddiffyn ei hunan, os byddai i neb ruthro arno yn y ffordd. A chweddi ei arfogi fel hyn efe a rodiodd gyd a'i gyfeillion i'r porth, ac a ofynnodd i'r *Portbor*, a wellai efe un Pererin yn myned heibio ? A'r *Portbor* a'i hattebodd ef, Do.

Crif. Attolwg a adwaenoch chwi ef, ebe *Crifion* ?

Portb. Myfi a ofynnais ei enw ef, ac yntef a ddywedodd wrthyf, Mai *Ffyddlon* oedd ei enw ef.

Crif. O ! ebe *Crifion*, yr wyf yn ei nabod ef, y mae fe'n gymmydog agos i mi : feddaeth o'r dref y'm ganwyd i ynthi. Pa belled yr ydych chwi yn tebygu y gall efe fod ym mlaen ?

Portb.

Borthor. Y mae fe erbyn hyn wedi myned i law y Bryn.

Cris. Wele Borthor anwyl, ebe *Cristion*, yr Arglwydd a fyddo gyd â thi, ac a sawr angwanego at dy boll fendithion di, am y caredigrwydd a ddangosais i mi.

Yna y dechreuodd *Cristion* fyned rhagddo; eithr *Pawyllog*, *Duwioledeb*, *Cariad*, a *Challineb* a aethant gyd ag ef, dan ymddiddan drachefn, ynghylch y matterion a ddarfu iddynt hwy chwedleua o'r blaen am danynt, nes dyfod hyd at ael y bryn. Yna, ebe *Cristion*, megis yr oedd yn anhawdd esgyn i fynu, felly hefyd (hyd y gwelaf) y mae'n beryglus i ddesgyn i wared. Y mae'r peth felly, ebe *Callineb*; canys matter caled ydyw i ddyn, fyned i wared i ddyffryn darostyngiad (fel yr wyt ti yn awr yn myned) ac heb gael cwmp ar y ffordd; a thyna'r rheswm pa ham yr ydym ni'n dyfod gyd â thi, i droed y rhiw. Felly efe a ddechreuodd fyned i wared, eithr yn gynnill iawn, er hynny efe a lithrodd unwaith neu ddwy.

Yna mi a welais y cymdeithion da hynny, yn rhoddi i *Grifion* (gwedi iddo ddyfod i wared o'r bryn) dorth o fara, costrelaid o win, a swp o refins, a chwedl'n efe a aeth i'w ffordd.

Tra mae'r Cristion gyd â i gyfeillion,

Gwir Dduwiolion Seion blant;

A'u haur-eneuau am eu holl ofidiau,

Iawn yn ddiau iddo wnant;

A phan y gollyngont ymaith,

Ganddynt caiff arfogaeth gref,

O'i ben i'w draed â dŵr gogleddawl,

Yn dra rhagorawl gwisgir ef.

Eithr yn y dyffryn yma o ddarostyngiad, hi fu'n galed iawn ar *Grifion*, canys nid aethai efe yn nepell ym mlaen, ond wele fe a ganfu Ellyll echrydus yn dyfod ar hyd y maes i'w gyfarfod ef, a'i enw ef oedd *Apolygon* a gwnaeth y drych hwn i *Grifion* ofni, ac i feddwl yn tho ei hunan, pa un oedd oreu iddo ef, ai dychwelyd yn ei ol, ai ynte aros yn y man. Eithr efe a ystyr-iodd eilchwaith, nad oedd gantho ddim arfogaeth i'w gefn; ac o herwydd hynny efe a feddylodd, y gallai

ei waith yn troi ei gefn tu ag at Apolyon, roddi iddo fwy o achlysur, i'w drywanu ef yn hawsach â'i bicecellau; ac am hynny efe a roddes ei fryd i anturio, ac i gadw ei sefyllfa; canys eb efe, pe bawn i heb edrych ar ddim amgen nâ chadw fy einioes, gwell yw i mi sefyll na chilio.

Felly efe a aeth rhagddo, ac Apolyon a gyfarfu ag ef; yn awr yr oedd yr anghensil yn ofnadwy yn ei wedd; canys yr oedd efe wedi ymwilgo â chenn fel pysgodyn, y rhai yw ei falchder ef; yr oedd ganddo adenydd fel draig, a thraed fel traed arth, a thân a mwg oedd yn dyfod allan o'i fol ef, a'i safn oedd fel safn llew. A phan nesaodd efe at Gristion, efe a edrychodd arno ag wynebpryd dirmygus, ac a'i holodd ef fel hyn:

Apol. O ba le y daethoch chwi, ac i ba le yr ydych chwi yn myned?

Cris. Yr wyf fi yn dyfod o Ddinas destryw, yr hon yw trigfan pob drygioni, ac yr wyf yn myned tu a Dinas Seion.

Apol. Myfi a wn wrth hyn, mai un o'm deiliaid i ydwyt ti, canys myfi a biau yr holl wlad honno, ac myfi yw ei thywyflog a'i duw hi, 2 *Cor.* iv. 4. *Eph.* ii. 2. Pa fodd gan hynny y rhedaist ti ymaith oddi wrth dy frenhin? Oni bai fy mod i yn gobeithio y gwnei di etto i mi fwy o wasanaeth, myfi a'th darawn di yn ebrwydd ag un dyrnod i'r llawr.

Cris. Fe a'm ganwyd i yn wir o fewn eich arglwyddiaeth chwi: eithr yr oedd eich gwafanaeth chwi yn galed, a'ch cyflog yn gyfryw, na's gallai dyn fyw arni; *Canys cyflog pethod yw marwolaeth*, Rhuf. vi. 23. ac am hynny, pan y daethum i beth oedran, myfi a ystyriais, fel y gwnaeth dynion pwyllog eraill, a allwn i wellhau fy nghyflwr.

Apol. Nid oes un tywyflog a gyll ei ddeiliaid cyn ysgafned a hyn: ac myfi a wnaif fy ngorau, na's collwyf finnau mo honot tithau. Eithr gan dy fod di yn achwyn am dy wasanaeth a'th gyflog; byddi foddlon i fyned yn ol, ac yr wyf fi yn addaw yma roddi i ti ran, o'r pethau goreu ag fydd yn ein gwlad ni.

Cris. Myfi a roddais fy hunan i fod yn wasanaethwr i Fren-

i Frenhin y brenhinoedd, a pha fodd y gallaf fi gyd ag onestwrydd dorri ag ef, i ddychwelyd gyd â thi ?

Apol. Tydi a wnaethost yn hyn, yn ol y ddihareb, *Newid drwg am waeth* : Eithr y mae'n arferol, i'r rhai fydd yn eu haddef eu hunain eu bod hwynt-hwy yn weision iddo ef, ar ol ennyd fechan ei adael ef, a dychwelyd attaf fi : gwna dithau felly, a bydd pob peth yn dda.

Cris. Myfi a roddais iddo ef fy nghred, ac a dyngais y byddwn i ufudd iddo : a pha fodd y gallaf fi dynnu yn ol oddi wrth hyn, heb gael fy nghrogi fel bradwr ?

Apol. Tydi a wnaethost yr un peth i minnau ; ac etto ni's craffaf fi ar dy waith di yn gadael fy ngwafanaeth i, os dychweli di yn awr yn ol.

Cris. Yr hyn a addewais i ti oedd yn fy ieuengŵid ; ac heblaw hynny, myfi a wn, y gall y Tywysog, dan faner yr hwn yr wyf fi 'nawr yn rhyfela, fy rhyddhau i oddi wrth fy rhwymedigaethau, ie, a maddeu i mi hefyd fy ngwaith yn ymrwymo, i fod yn was i ti. Ac i ddywedyd y gwir, O tydi, Apolyon ddinystriol ! gwell gennyf ei wafanaeth, ei gyflog, ei weision, ei lywodraeth, ei gyfeillach, a'i wlad ef, nâ'r eiddot ti : ac am hynny, na themtia fi mwyach i ddychwelyd i'th wafanaeth di ; canys ei was ef ydwyf fi, ac mi a'i canlynaf ef.

Apol. Ystyria drachefn, pan fyddi'n bwyllog, O Gristion ! pa beth yr wyt ti yn debyg i gyfarfod ag ef yn y ffordd yr wyt ti yn myned. Tydi a wyddost, fod gweision yr hwn yr wyt ti yn awr wedi ei gymmeryd yn lle'th arglwydd, gan mwyaf yn dyfod i ddiwedd drwg, am eu bod hwy yn fy ngwrthwynebu i a'm ffyrdd. Pa sawl un o honynt hwy a roddwyd i farwolaeth gywilyddus ? a lle yr wyt ti yn cyfrif ei wafanaeth ef yn well nâ'r eiddo fi ; gwybydd hyn, na ddaeth efe erioed etto o'r man y mae efe yntho, i waredu neb o'r rhai a'i gwafanaethasant ef o'm dwylaw i : eithr am danaf fi, pa sawl gwaith, fel y gŵyr y byd yn ddigon da, y gwaredais i, naill ai trwy nerth, neu ynte trwy ddichell, y rhai a'm gwafanaethasant i yn ffyddlon, oddi tan ei ddwyllaw ef a'i eiddo, er

iddynt eu dal hwynt yn eu rhwydau ; ac felly y'th waredaf dithau os mynni.

Cris. Ei bwrpas ef, trwy beidio yn bresennol, a gwaredu rhai o'i bobl o'th garcharau a'th gadwynau di ydyw, er mwyn cael prawf, a ydynt hwy yn ei garu ef, ac a lynant hwy wrtho ef hyd y diwedd, *Dat.* ii. 10. Ac am y drwg ddihenydd yr wyt ti yn dywedyd fod rhai o honynt yn dysod iddo, y mae hynny yn dra gogoneddus yn eu golwg hwynt ; canys nid ydynt hwy yn disgwyl nemmawr am warediad presennol ; o blegid eu bod yn aros am eu gogoniant ; yr hwn a gânt hwy yn ddilys ei fwynhau, pan ddelo eu Tywysog yn ei ogoniant gyd â'i angylion gogoneddus, *Rbus.* viii. 18. *Col.* iii. 4.

Apol. Tydi a fuost anffyddlon eisoes yn ei wasanaeth ef, a pha fodd yr wyt ti yn meddwl cael cyflog ganddo ef ?

Cris. Ym mha beth, O Apolyon ! y bum i yn anffyddlon iddo ef ?

Apol. Tydi a wanheaiſt yn dy fynediad cyntaf allan, pan yr oeddit ti ymron foddï yn y llyngclyn o anobaith. Tydi a amcenaist trwy gau foddion, i ymddilwyrtho oddi wrth dy faich, lle dylant ti aros hyd oni buasai i'th Dywysog ei gymmeryd ef ymaith. Tydi a gollaiſt dy dlysau mewn cwsg pechadurus. Ti a fuost hefyd o fewn ychydig i ddychwelyd yn dy wrthol, wrth ganfod y llewod. A phan yr wyt ti yn crybwyll ac yn llafaru am dy daith, a'r hyn a glywaiſt, ac a welaiſt ti, y mae'th galon di yn chwennyachu gwag-ogoniant, yn y cwbl yr wyt ti yn ei ddywedyd ac yn ei wneuthur.

Cris. Y mae hyn oll yn wir, a llawer mwy nag a adroddaiſt ti ; ond y mae y Tywysog, yr hwn wyf i yn ei wasanaethu ac yn ei anrhydeddu, yn drugarog, ac yn barod i faddeu gwendid ei bobl. Eithr cofia hyn, O gybuddwr y brodyr ! mai yn dy wlad di y dygais i bechu ; ac yno y fugnais i bob drwg i'm calon : ond o'r diwedd mi a riddfennais dan lwyth fy mhechodau, gan fod yn ofidus o'u plegid hwynt, a'm Tywysog a faddeuodd i mi'r cwbl.

Apol. Ar hyn y llafarodd Apolyon mewn cynddaredd

redd angerddol, gan ddywedyd, Yr wyf fi yn elyn i'r Tywysog yma, ac yr wyf fi yn casâu ei berson, ei ddeddfau, a'i bobl ef: ac myfi a ddaethum allan mewn llawn fwriad i'th wrthwynebu di.

Cris. Apolyon, Synna pa beth a wnelych, canys yr wyf fi yn teithio ar brif ffordd y brenhin, sef yn y ffordd o sancteiddrwydd, ac am hynny edrych attat dy hunan, *Esa. xxxv. 8.*

Apol. Yna y croesgammodd Apolyon tros holl led y ffordd, ac a ddywedodd, nid oes arnaf fi ofn yn y matter yma: ymbarottoa i farw; canys mi a dyngais i'm ffau uffernol, nad ai di ddim pellach; ac mi a fynnaf weled gwaed dy galon di yn y lle hwn; a chyd â hynny efe a daslodd biccwll danllyd tu ag at ei ddwyfron ef: ond yr oedd gan Gristion, darian yn ei law, ac efe a amddiffynnodd ei hunan â honno, ac felly efe a ymgadwodd rhag niweid y pryd hynny, *Eph. vi. 16.*

Yna y tynnodd Cristion ei gleddyf allan, canys yr oedd yn ei gweled hi yn bryd iddo edrych atto ei hunan; ac Apolyon, ar frys a ymosododd yn lew yn ei erbyn ef eilwaith, gan daslu piccellau cyn amled a'r eenllysg tu ag atto ef: ac â'r rhai'n, er cymmaint a allodd Cristion ei wneuthur, i ymgadw rhagddynt, fe'i clwyfwyd ef gan Apolyon, yn ei ben, yn ei law, ac yn ei droed, yr hyn a wnaeth i Gristion gefnu ychydig: ac am hynny fe gwmpodd Apolyon arno yn bybyrach neu'n fwy nerthol: eithr fe gymmerodd Cristion galon drachefn, ac a'i gwrthwynebodd ef mor wrol ag y gallai. Yr ymladd tost yma a barhaodd fwy na hanner diwrnod, ie, hyd onid oedd Cristion ymron deffygio; canys rhaid i chwi wybod ei fod ef, o achos ei glwyfau, yn myned wannach, wannach.

Apolyon ar hyn, wedi cael y fath fantais, a ddaeth nes-nes at Gristion; a chan ymdrech ag ef, a'i taslodd ef i lawr mewn modd echrydus, a chyd â hynny y syrthiodd cleddyf Cristion allan o'i law ef. Yna, ebe Apolyon, *Yr ydwyf yn sic o honot ti yn awr*: a chan gwmpo arno, efe a'i llethodd ef o fewn ychydig i farwolaeth, hyd oni ddechreuodd Cristion betruso am ei fywyd. Eithr fel yr oedd Duw yn mynnu; tra yr

oedd Apolyon ar roddi ei ddyrnod diweddaf i'w ladd ef, fe estynnodd Cristion ei law allan yn egniol, ac a ymaflodd yn ei gleddyf, ac a ddywedodd, *Na latwenycha i'm herbyn, O fy ngelyn! pan syrthiwyf myfi a gysodaf drachefn*, Mic. vii. 8. A chyd â hynny efe a roddes frath angheuol i Apolyon, yr hwn a wnaeth iddo gefnu, megis un wedi derbyn ei glwyf marwol. Cristion wrth weled hynny, a fwriodd arno ef drachefn, gan ddywedyd; *Nag ê, yn y pethau byn oll, yr ydym ni yn fwy nâ chongwerwyr, trwy yr hwn a'n carodd ni*; Ac ar hynny Apolyon fel draig a dannodd ei adenydd ar led, ac a fryfiodd ymaith, fel na welodd Cristion mo hono mwyach, *Rhuf. viii. 37. Iago iv. 7.*

Yn yr ymdrech hwn, ni ddichon calon dyn feddwl (oni buasai iddo weled a chlywed fel y gwnaethum i) mor ofnadwy yr oedd Apolyon, trwy gydol amser yr ymdrech, yn bloeddio ac yn rhoi, gan lasaru fel draig: ac o'r tu arall, pa ocheneidiau a griddfannau oedd yn dyfod allan o galon Cristion: ni welais i mo hono ef, trwy gydol yr amser, yn edrych cymmaint ag un waith yn firiol, hyd oni wybu ef, iddo glwyfo Apolyon â'i gleddyf dau-finiog, *Eph. vi. 17. Heb. iv. 12.* Ond gwedi dirnad hynny, efe a wenodd, ac a chwarddodd.

A chwedi gorphen yr ymdrech hyn, efe a ddywedodd, myfi, a ddiolchaf yn y lle yma, i'r hwn a'm gwaredodd i o safn y llew, ac a'm nerthodd i yn erbyn Apolyon: ac ar hynny efe a ganodd fel hyn:

Belzebub, pen tywyfog hyll,
Yr anfad ellyll yma,
(Am ei fod ar feddwl-fryd,
† Digyngyd i nifetha) † *ddiaros.*
A'i gyrrai i maes mewn llurig gref,
Yntef yn gynddeirioccaf,
Mewn tanllyd ac uffernol fodd,
A chwimmwth ruthrodd arnaf.
Ond Michael, fendigedig borth,
A ddaeth i'm cynnorthwyo:
Ac mi a'i gyrrais (gwyh yw'r wedd)
A min y cledd, i gilio.

Am

Am hynny bid i mi roi mawl,

A diolch bythawl iddo,

A bendithio â llafar lef

Ei enw ef heb beidio.

Wedi hynny daeth atto ef law, gan ddwyn iddo rai o ddail pren y bywyd : a Chrïstion a'u cymmerodd, ac a'u rhoddodd wrth y clwyfau, a gawfai efe yn yr ymladdfa ; ac efe a iachawyd yn ebrwydd, *Dat. xii. 2.* Ac efe a eisteddodd yno hefyd, i fwytta bara, ac i yfed o'r gostrel, a roddasid iddo ychydig o'r blaen : felly wedi ymadfywio, efe a ymdacclodd i fyned ym mlaen, gan ddwyn ei gleddyf noeth yn ei law ; canys, eb efe, ni wn i nad oes rhyw clyn arall ger llaw : eithr ni ruthrodd Apolyon mwyach arno, trwy'r holl ddyffryn yma.

Yn awr ynghwrr y dyffryn hwn, yr oedd dyffryn arall a elwid *Dyffryn cysgod angau*, ac yr oedd yn rhaid i Grïstion fyned trwyddo, am fod y ffordd i'r ddinas nefol yn myned trwy ei ganol ef. Eithr lle anghyfannedd iawn ydyw'r lle hwn, megis yr anialwch yr aeth yr Israeliad gynt trwyddo, *Jer. ii. 6.* Yn awr hi a fu gwaeth ar Grïstion yn y dyffryn yma nag yn ei ymdrech ag Apolyon.

Yna mi a welwn, wedi i Grïstion ddyfod i gyffiniau dyffryn cysgod angau, ddau wr yn cyfarfod ag ef, meibion i'r rhai a roisant anghlod gynt am wlad Canaan, yn bryfio i fyned yn ol, *Num. xiii. 32.* wrth y rhai y llafarodd Crïstion fel hyn.

Crif. I ba le yr ydych chiwi yn myned ?

Gwyr. Hwytthau a attebasant, *Yn ol, yn ol*, ac nyni a fynnem i chwithau hefyd wneuthur felly, os yw eich einioes na'ch heddwch yn werthfawr gennych.

Crif. Pa beth yw'r matter, ebe Crïstion ?

Gwyr. Matter, ebe hwy ; yr oeddym ni yn myned fel yr ydych chiwithau ar hyd y ffordd yma ; ac ni a aethom mor belled ag y meiddiem : ac yn wir, pe buafem yn myned ychydig ym mhellach, ni allafem ni byth ddyfod yn ol, ac ni chlywsit ti byth y newyddion yma allan o'n geneuau ni.

Crif. Eithr pa beth a welsoch ac a glywsoch chiwi, ebe Crïstion ?

Gwyr.

Gwyr. Nyni a welsom ddyffryn cysgod angau; canys ni a ddaethom o fewn ychydig iddo, ac i'r enbydrwydd fydd ynddo: eithr trwy ddamwain da, nyni a edrychafom o'n blaen, ac a ganfuom y perygl cyn dyfod iddo, *Sal.* xxiii. 4. a cvii. 18. Y mae'r dyffryn cvn dywyllled a'r pyg: nyni a welsom yno eillylon a dreigiau y pwll uffernol: ac a glywsom udo a chwynofain dibaid yn dyfod o'r dyffryn hwnnw, megis oddiwrth ddynion yn gorwedd yn rhwym yno, mewn heirn a thrueni annhraethadwy. Ac y mae cymnylau tew iawn, y rhai a allant daro dychryn mewn pobl yn crogi uwch ben y dyffryn yma, ac y mae angeu hefyd yn lledu ei adenydd drosto, ef yn wastadol: ac i fod yn fyrr, y mae pob mymryn o hono i'w arfwydo, gan ei fod yn gwbl wrthun ac yn hagr.

Crif. Er hyn i gyd, ebe Cristion, dyma fy ffordd i tu a'r porthladd dymunol.

Gwyr. Bydded hi yn ffordd i tydi, ni ddewiswn ni mo honi yn ffordd i nyni; felly hwy a ymadawfant, a Christion a aeth rhagddo, ond yn wastadol â'i gleddyf noeth yn ei law, rhag ofn i neb ruthro arno.

Wedi hynny, mi a welais yn fy mreuddwyd, fod ffos ddofn iawn ar yr holl ystlys ddechau i'r dyffryn hwn, ac i'r ffos hon y bu'r dall yn tywys y dall ym mhob oes: ac ynthi hi y darfu am y ddau mewn miodd echrydus, *Mat.* xiv. 15. A thrachefn, wele ar y tu afwy yr oedd cors beryglus iawn, ie, i'r hon os fyrthiai gwr da, ni chai un gwaelod caled ynthi, i'w draed sefyll arno: i'r gors honno y fyrthiodd y brenhin Dafydd unwaith; ac yn ddiammau fe ddarfuasai am dano ef yno, oni buasai i'r hwn fydd alluog ei dynnu ef i'r lann, *Sal.* lxix. 2, 14.

Yr oedd y llwybr hefyd yn y dyffryn hwn yn gyfyng iawn, ac am hynny y bu hi yn dra chaled ar Cristion yn y lle yma; o blegid pan y ceisai efe yn y tywyllwch ochelyd y ffos ar y naill law, fe a fyddai yn barod i fyrthio drosodd i'r llaid ar y llaw arall: a phan y ceisai efe hefyd ymgadw rhag y llaid, oni byddai ef yn dra gofalus, efe a fyddai yn barod iawn i fyrthio i'r ffos. Ac fel hyn yr oedd yn myned rhagddo;

ddo; ac mi a'i clywais ef yma yn ocheneidio yn doft: canys heblaw y perygl a grybwyllwyd am dano uchod, yr oedd y llwybr mor dywyll, fel na wyddai ef yn fynych, pan y codai efe ei droed i fyned ym mlaen, ym mha le, nac ar ba beth y gosodai efe hi nefaf.

Heblaw hyn yr oedd safn uffern ynghanol y dyffryn hwn, ac yr oedd hi hefyd yn agos iawn at fin y ffordd; a phan y gwybu Gristion hynny; efe a ddywedodd, Pa beth a wnaf si yn awr? ac yr oedd y fflam a'r mwg, a'r gwreichion, ynghyd a lleisiau irad ac erchyll yn dyfod allan yn dra mynych, ac yn aml iawn oddi yno. Ac o blegid nad allai Cristion â'i gleddyf wneuthur niwaid i'r pethau hyn, fel y gwnaeth o'r blaen i Apolyon, efe a'i dododd yn ei wain; ac a gymmerodd arf arall yn ei law, a elwid, *Pob rhyso weddi*, Eph. vi. 8. Ac mi a'i clywn ef yn gweddio, *Attolwg, Arglwydd gwared fy enaid*, Sal. cxvi. 4. Ac er myned o hono rhagddo fel hyn, dros gryn ennyd, etto yr oedd y fflam yn ymgyrchu tu ag atto ef yn wastadol; ac efe a glywai hefyd leisiau cwynfannus, a thrwst mawr yma a thraw, megis pe buasai rhai yn nesau tu ag atto, a hynny dros amryw filltiroedd: a'r olwg echrydus a'r lleisiau ofnadwy yma, a wnaeth iddo ofni, y cai ef ei larpio yn ddrylliau, neu ei fathru fel dom yn yr heolydd. Ac wedi dyfod i fann, lle y tebygafai efe, ei fod yn clywed bagad o elylllon yn dyfod ym mlaen i'w gyfarfod ef, efe a safodd, ac a ddechreuodd feddwl pa beth oedd oreu iddo wneuthur. Weithiau yr oedd yn ei fryd ef i droi yn ol; wedi hynny efe a ystyriodd, ei fod ef gwedi dyfod ynghylch hanner y ffordd trwy'r dyffryn; ac yn ddiweddas, efe a feddyliodd ddarfod iddo eisoes orchfygu llawer o beryglon; ac y gallai yr enbydrwydd o fyned yn ol fod yn fwy o lawer nag o fyned ym mlaen; ac ar hynny efe a ymrodd i fyned rhagddo. Eithr yr oedd yr ysprydion drwg yn dyfod nes-nes, a phan y daethant o fewn ychydig o ffordd atto, efe a waeddodd â llef uchel iawn, gan ddywed-
yd, Myfi a rodias yn nerth yr Arglwydd Dduw; a chyd â hynny hwy a droisant eu cefnau, ac ni ddaethant ym mhellach.

Fe ddigwyddodd un peth i Grifftion, nad allaf adael heibio heb ei adrodd. Mi a ddeliais fulw, ei fod ef, druan gwr, trwy y gorthrymderau hyn, megis un yn agos a gwallgof, o blegid nid adwaenai efe mo'i leferydd ei hun; ac fel hyn y gwybum i hynny: pan gyntaf ag y daeth ef drosodd gyferbyn a safn y llyn, y fydd yn llosgi â thân a brwmstan, fe ddaeth un o'r ysprydion drwg y tu cefn iddo, ac a nesaodd atto yn araf, ac a wthiodd lawer o gabledau blin i'w enaid ef, y rhai a debygafai Crifftion, mai allan o'i galon ei hun yr oeddynt hwy yn dyfod. A gwasgodd hyn arno ef yn fwy nâ dim arall, a'r a ddigwyddodd iddo o'r blaen, sef i feddwl iddo ef yn awr gablu yr hwn, yr oedd efe yn ei sawr garu yn yr amser gynt; etto yr oedd efe yn ystyried, pe gallasai efe beidio, ni wnaethai ef mo hynny; ond nid oedd ganddo ef mo'r doethineb yn awr, nac i gau ei glustiau, nac i ddirnad o ba le yr oedd y cabledau hynny yn deilliaw.

Wedi i Grifftion ymdeithio cryn ennyd yn y cyflwr anghysurus hwn, efe a glywodd leferydd rhyw wr, yr hwn oedd yn myned o'i flaen ef, yn dywedyd fel hyn, *Pe rhodiwn ar byd glyn cysgod angau, nid ofnaf niweid, canys yr wyt ti gyd â mi*, Sal. xxiii. 4. Yna efe a gymmerodd galon a chysur; a hynny o herwydd y rhesymmau a ganlynant.

Yn gyntaf, Am ei fod ef yn casglu oddi wrth hynny, fod rhai ar a oeddynt yn ofni Duw, yn ymdeithio yn y dyffryn hwn yn gyftal ag efe ei hun.

Yn ail, Am ei fod yn dyall, fod Duw gyd â hwynt, (er eu bod hwy mewn tywyllwch a chyflwr anghysurus tros yr amser presennol :) ac onid yw efe gyd â minnau hefyd, ebe Crifftion, er nad wyf fi yn ei weled ef, o achos y rhwystrau fydd ynglun wrth y lle yma? *Job ix. 11.*

Yn drydydd, Am ei fod yn gobeithio, (os gallai efe eu gorddiwes hwy) y cai ef gyfeillion ym mhen ennyd. Felly efe a aeth rhagddo, ac a alwodd ar yr hwn oedd yn myned o'i flaen ef; ond ni wyddai hwnnw pa beth a attebai, am ei fod yntau hefyd yn tybied ei fod wrtho ei hun. A gwawriodd y dydd

ym mhen ychydig gwedi'n : yna y dywedodd *Cristion*, Duw a drodd gylgod angeu yn foreu ddydd, *Am. v. 8.*

A phan ddaeth y boreu, efe a edrychodd yn ei ol ; eithr nid o chwant dychwelyd, ond i weled wrth liw dydd y peryglon yr aethai efe trwyddynt yn y tywyllwch : ac wele fe a ganfu yn eglurach y ffos oedd ar y naill law, a'r gors oedd ar y llaw arall ; ac hefyd gyfynged oedd y ffordd, yr hon fydd yn arwain rhyngthynt trwy'r dyffryn : efe a welodd hefyd yn awr yr ysprydion drwg a dreigiau'r pwll di waelod, eithr oll o hirbell ; canys ni ddeuent hwy'n agos gwedi i'r dydd wawrio ; etto hwy a amlygwyd iddo ef, yn ol yr hyn a ysgrifenyddyd, *Duw fy'n datguddio pethau dyfnion allan o dywyllwch, ac yn dawyn cylgod angeu allan i oleuni*, Job xii. 22.

Yn awr yr oedd yn hoff gan *Gristion* gael o honaw ei waredu oddi wrth holl beryglon ei ffordd anial ; y rhai'n beryglon, er ei fod yn eu hofni'n fwy o'r blaen, etto yr oedd efe yn eu gweled hwy yn eglurach yn awr, am fod goleuni y dydd yn eu gwneuthur hwy yn amlyg iddo. Ac ynghylch y pryd hyn y codasai yr haul ; ac yr oedd hynny yn drugaredd arall i *Gristion* : canys rhaid i chwi wybod, mai er bod y rhan gyntaf o dyffryn cylgod angeu yn enbyd ; etto yr oedd yr ail rhan, i'r hon yr oedd efe yn myned yn awr (pe b'ai bobl) yn enbydtach o lawer ; canys o'r man yr oedd efe yn sefyll arno yr awr hon, hyd at gwrr eithaf y dyffryn, yr oedd yr holl ffordd cyn llawned (mewn rhyw oedd) o faglau, o gynllwynion i dwyllo, ac o rwydau (ac mewn lleoedd eraill) cyn llawned o byllau a thyllau dyfnion, ac o fannau yn pwyso tu ag i wared, fel ped fuasai hi yn dywyll yn awr, megis yr oedd hi pan ddaeth ef y rhan gyntaf o'r ffordd, pe buasai gantho fil o eneidiau (yng olwg rheswm) fe'i collasai hwy cymmain un. Ond yr oedd yr haul (megis y dywedais i) yn awr yn codi : yna y dywedodd *Cristion*, *Duw a wnaeth i'w oleuni lewyrchu ar fy mben, wrth oleuni yr awn yr aethym trwy dywyllwch*, Job xxix. 3. Ac wrth goleuni hwn y daeth efe i gwrr eithaf y dyffryn. Wedi hynny mi a welais yn fy mreuddwyd, ac wele y man eithaf o'r dyffryn yma, yr oedd gwaed, esgyrn

gyrn, lludw, ac aelodau cyrph rhyw ddynion, i.e. pererinion (y rhai a aethant y ffordd yma gynt) yn gorwedd ar wyneb y ddaear : a thra yr oeddwn i yn meddwl pa beth a allai fod yr achos o hyn, myfi a ganfum ogof ychydig o'm blaen, lle y buasai dau *Gawr* yn trigo yn yr hen amfer, trwy awdurdod a chreulondeb parai, y rhoddwyd y dynion hynny i farwolaeth boenfawr. Eithr *Cristion* a aeth heibio i'r lle hwn heb fawr o berygl, yr hyn a fu yn lled-ryfedd gennyf fi : eithr myfi a wybum wedi hynny, fod un o'r Cewri, sef, y *Pagan* wedi marw er ys talm : ac am y llall, sef, *Mab y golledigaeth*, er ei fod ef etto yn fyw, y mae efe er hynny, o achos ei henaint, a'r amryw friwiau diriaid, a gafodd efe o bryd i bryd, mor glynhercyn, ac mor anystwyth yn ei gymmhalau, fel na ddichon efe yr awr hon wneuthur nemmawr gyd ag eistedd yng enau ei ogof, gan chwyrnu ar y pererinion a fyddo yn myned heibio a chnoi ei ewinedd, am nad yw ef yn gallu dyfod attynt hwy, 2 *Thef.* ii. 3.

Yna mi a welwn *Cristion* yn myned ar hyd ei ffordd ; etto wrth ganfod yr hen wr oedd yn eistedd yng enau'r ogof, ni wyddai fe pa beth i dybied, yn enwedig am ei fod yn llefaru wrtho (er na allai ddyfod ar ei ol ef) gan ddywedyd, *Ni pheidiwch chwibi byth, ac ni wellwch chwibi, hyd oni losgir rhagor o bonoch* : eithr efe a dawodd a son, ac a edrychodd arno ef ag wynebpryd gwrol ; ac felly efe a aeth heibio, ac ni chafodd ddim niweid oddi wrtho. Yna y canodd *Cristion* fel hyn :

Ni allaf ddywedyd llai o'm genau,
Nad crynfyd o ryfeddodau,
Oedd fy achub, a'm gwaredu,
Trwy'r gofidiau a'm cyfarfu.
Tra fum yn y dyffryn yma,
Trwch dywyllwch o'r enbeitta,
Diawlaid, Uffern, pechod gwrthun,
A'm cylchynent bob munudyn,
Pyllau, rhwydau a chroglathau,
Oedd yn llawn o bob tu'm llwybrau ;
Ys truan mulaidd ! fe allafid,
Dal a maglu fy enaid hefyd.

O! bendigaid byth heb derfyn,

A fo'r llaw a'm cadwodd rhagddyn:

A chan fy mod yn fyw yr awr'on,

Boed i'r *Iesu* wilgo'r goron.

Ac fel yr oedd *Cristion* yn myned rhagddo, efe a ddaeth i efgynfa fechan; yr hon a godafid i'r dîben hyn, fel y gallai Pererinion ganfod o'r blaen; ac wedi dyfod i fynu yno, ac edrych rhagddo, efe a ganfu *Ffyddlon* o'i flaen ar ei daith. Yna *Cristion* a waeddodd â llef uchel, *Hai, Hai, Hai-haw*, arosfych, ac mi a fyddaf gydymaith i chwi. Ar hynny *Ffyddlon* a edrychodd yn ei ol, a gwaeddodd *Cristion* arno ef drachefn, gan ddywedyd, *Arosfych, Arosfych*, hyd oni ddelwyf i fynu atoch: ond *Ffyddlon* a attebodd, *Na awnaf*, yr wyf fi yn rhedeg am fy mywyd, ac y mae dialydd y gwaed yn fy nilyn i. A *Christion* a gyffrowyd ychydig ar hyn; a chan ymegnio â'i holl nerth, efe a oddiweddodd *Ffyddlon* yn ebrwydd, ac a redodd hefyd yn gynt nag ef, felly yr olaf a fu flaenaf. Yna y chwaddodd *Cristion* yn wag-ogoneddgar, o blegid iddo gael y blaen ar ei frawd, eithr heb wilio'n dda ar ei draed, efe a dramgwyddodd yn ddifysminwth ac a syrthiodd, ac ni's gallai gyfodi drachefn, hyd oni ddaeth *Ffyddlon* i fynu i'w gynnorthwyo ef.

Yna mi a'u gwelwn hwy yn myned ynghyd yn garedig iawn, gan ymddiddan yn hyfryd â'u gilydd am yr holl bethau, a ddigwyddasai iddynt yn eu pererindod: a *Christion* a ddechreuodd fel hyn.

Cris. Fy anwyl frawd *Ffyddlon*, y mae'n llawen genyf, i mi'ch goddiweddyd chwi, a bod Duw wedi cyd-dymheru ein hysprydoedd i ni yn y fath fodd, fel y gallom rodio ynghyd megis cymdeithion, yn y llwybr yma yr hwn fydd mor hyfryd.

Ffyddlon. Gyfaill anwyl, myfi a obeithiais gael eich cymdeithas chwi o'n tref ni o hyd; eithr chwydychwi a gawsoch y blaen arnat fi; ac am hynny fe orfu i mi ddyfod hyd yma wrthyf fy hunan.

Cris. Pa hyd yr arosafoch chwi yn ninas distryw, cyn i chwi ddyfod allan ar fy ol i ar eich pererindod.

Ffydd. Hyd nad allwn i aros dim yn hwy, canys yr oedd yno fon mawr, yn y man gwedi i chwi ymadael â

ni, y byddai i'n dinas ni, ar fyrder gael ei llosgi â than o'r nefoedd hyd y llawr.

Crif. A oedd eich cymmydogion chwi yn siarad felly? Ac a ddaeth neb o honynt hwy allan o'r ddinas ond chwychwï, i ddiange rhag y peryglyma?

Ffydd. Er bod yno, ac oddi amgylch mewn lleoedd eraill son mawr, y difethid ein dinas ni â than a brwm-ffan oddi uchod; etto nid wyf fi yn tybied, bod ein dinasyddion ni yn coelio hynny yn ddiymmod; canys myfi a glywais rai o honynt (pan yr oedd yr siarad fwyaf am y matter hwn) yn dywedyd yn watworus am danoch chwi a'ch taith ryfygus (canys felly y galwafant hwy eich pererindod chwi) eithr yr oeddwn i, ac yr wyf fi fyth yn credu, mai felly y difethir ein dinas ni; ac am hynny myfi a ddiangais allan o honi.

Crif. A glywsoch chwi ddim son am fy nghymmydog Maddai? Ac os do, pa fodd yr oedd pobl yn ymddwyn eu hunain tu ag atto ef?

Ffydd. Myfi a glywais iddo ef eich canlyn chwi, hyd oni ddaeth ef i gors anobaith, yn yr hon y syrthiodd efe, (meddai rhai) ond ni fynna ef i neb wybod hynny; ond myfi a wn ei fod ef wedi ei ddiwyyno yn ddirfawr â dom y gors honno. A chwedid iddo ddychwelyd yn ol, y mae pob math o bobl yn ei watwor ac yn ei ddirmygu ef; a phrin y gelyd neb ef ar waith, ac y mae ef nawr yn saith gwaeth nag y bu erioed o'r blaen.

Crif. Eithr pa ham y maent hwy wedi ymosod yn ei erbyn ef felly, gan eu bod hwythau hefyd yn dibristo'r ffordd y trodd efe oddi arni?

Ffydd. Ow meddant hwy! Crogwch ef, crogwch ef, *Turn-coat* yw efe: ni bu ef gywir i'w broffes: ie, yr wy'n tybied, fod gelynion Duw wedi eu gosod ar waith i'w hwttio ef; ac i'w wneuthur yn ddihareb, am iddo gillio allan o'i ffordd a dychwelyd yn ol i *Ddinas Distryw*, Jer. xxix. 18, 19.

Crif. A fu dim ymddiddan rhyngoch chwi ag ef cyn eich dyfod oddi cartref?

Ffydd. Myfi a gyfarfum ag ef unwaith yn yr heol, eithr efe a gilliodd ymaith i ystlys arall i'r heol, fel un â chywilydd arno am yr hyn a wnaethai; felly nid yngenais i air wrtho.

Crif.

Cris. Pan y dechreuais i fy nhaith, yr oeddwn yn gobeithio'n ddaam y gwr hwnnw; ond yn awr yr wy'n ofni y derfydd am dano ef yn nistryw y ddinas; (yr wyf finnau yn ofni hynny, ebe *Ffyddlon*, eithr pwy a all rwyfstro yr hyn a fydd) canys digwyddodd iddo ef yn ol y wir ddihareb. *Y Ci a ymchwelodd at ei chwdiad ei bun, a'r Hwch wedi ei golchi i'w bymdreiglfa yn y dom,* 2 Pet. ii. 22. Eithr gymmydog *Ffyddlon*, ebe *Cristion*, gan adael *Meddal*, siaradwn am y matterion a berthyn i ni ein hunain yn fwy digyfrwng. Mynegwch i mi gan hynny, pa bethau a ddigwyddasant i chwi ar y ffordd wrth ddyfod; canys myfi a wn i chwi gyfarfod â rhyw ddrygau; os amgen, gellir ysgrifenu hynny yn lle rhyfeddod.

Ffydd. Myfi a ymgedwais rhag y gors, i'r hon y syrthiasoch chwi iddi, ac a ddaethum i fynu i'r porth, heb gael prawf o'r perygl hwnnw: eithr myfi a gyfarfum ag un a elwid *Trytbyll*, yr hon a fu debyg i wneuthur i mi niweid.

Cris. Da a fu i chwi ddiangc rhag ei rhwyd hi: Y fath un a honno a fu caled iawn i *Joseph*, ond yntef a ddihangodd rhagddi, er y bu agos iddo ef a cholli ei fywyd o'i phlegid, *Gen. xxxix.* Ond beth wnaeth i chwi?

Ffydd. Chwi a ryfeddech (oni bai'ch bod chwi'n gwybod rhyw beth) pa fath dafod gwenhieithus oedd gan y *Faiden*: hi a fu'n galed wrthyf am wyro gyd â hi, gan addaw i mi bob math o foddlonrwydd cnawdol, ond nid y boddlonrwydd fy'n tarddu allan o gydwybod dda.

Cris. *Diolchwech i Dduw a'ch cadwodd chwi rhagddi y neb y byddor Arglwydd yn ddig wortho, a syrth yn y ffo bonno,* *Diar. xxii. 14.*

Ffydd. Nag e, ni wn i pa un a wnaethum i ai diangc yn gwbl oddi wrthi ai peidio.

Cris. Ow! Yr wy'n gobeithio na roddasoch chwi le i'w themptasiynau hi?

Ffydd. Na ddo, i halogi fy hun yn gorphorol gyd â hi, canys yr oeddwn yn cofio hen ysgrifen a welsw'n i, yr hon oedd yn dywedyd, *ei thraed bi â ddesgynnant i anghu, a'i cherddediad a sang uffern,* *Diar. v. 5.* Am hynny mi a gauais fy llygaid, rhag ofn cael fy llygadtynnu,

tynnu, gan ei golygon hi, *Yab. xxxi. 2.* Yna hi a'm difenwodd i, a minneu a aethym i'm ffordd.

Cris. A gyfarfuoch chwi ag un brofedigaeth arall wrth ddyfod tu ag yma.

Ffydd. Wedi i mi ddyfod i odrau y Bryn a elwid *Anbawdra*, myfi a gyfarfum â gwr oeddrannus iawn, yr hwn a ofynnodd i mi, Pwy oeddwn i, ac i ba le yr oeddwn yn myned? A minnau a'i hattebais ef, Mai *Pererin* oeddwn i, yn myned tu a'r ddinas nefol: yna cbe'r hen wr, Yr wyt ti'n edrych fel dyn oneft; a fyddi di foddlon i aros gyd a mi; os gwnei di felly, mi a roddaf i ti gyflog. Yna mi a ofynnais iddo ei enw, a pha le yr oedd yn trigo? Yntef a'm hattebodd i, mai ei enw ef oedd *Adda* y cyntaf, a'i fod ef yn preswyllo yn y dref a elwir *Tawyll*, *Eph. iv. 22.* *Jer. xvii. 9.* Wedi hynny mi a ofynais iddo, Pa beth oedd ei waith ef, a pha gyflog a roddai efe? Yntef a'm hattebodd i, Mai dilyn pleserau, oedd ei waith ef, ac yn lle cyflog y cawn i fod yn etifedd iddo yn y diwedd. Mi a ofynnais iddo ym mhellach, Pa fath dŷ yr oedd efe yn ei gadw, a pha weision eraill oedd gantho ef? Ac fe a'm hattebodd i, Fod yn ei dŷ ef holl ddanteithion y byd hwn, ac mai y rhai a genhedlasai ef ei hun oedd ei weision ef. Yna mi a ofynnais pa sawl un o blant oedd gantho? A dywedodd yntef wrthyf, Nad oedd gantho ond tair o ferched, sef, *Chwant y cnawd*, *Chwant y llygad*, a *Balchder y bywyd*, ac y cawn i eu priodi hwy ill tair os mynnwn, i *Ioa. ii. 16.* Yna mi a ofynais iddo, Pa hyd y mynnai fe i mi fyw gyd ag ef? A fe'm hattebodd i, Cyhyd o amser ag y byddai ef byw ei hun.

Wedi clywed hyn, yr oeddwn i ar y cyntaf yn gogwyddo peth i fyned gyd â'r hen wr, canys yr oedd efe yn dywedyd yn ddeg iawn; ond wrth edrych yn ei dalcen ef, mi a welwn yno yn 'sgrifenedig, *Dob. xiii. 12.*

Yna yr oedd hyn yn rhedeg yn fy meddwl (er teccedd oedd ei ciriau ef) y gwerthai ef myfi yn lle caethwas, os awn i'w dŷ ef i gyfanneddu: ac am hynny mi a erchais iddo dewi â son, o blegid na ddeuwn i yn agos i ddrws ei dŷ ef. Ar hynny fe'm difenwodd i.

ac a ddywedodd wrthyf, y danfonai efe y cyfryw un ar fy ol, ac a wnai fy ffordd yn chwerw i'm henaidd i. Yna mi a droais i ymadael ag ef, eithr pan gyntaf ag yr ymdroefym i fyned oddi yno, mi a'i clywn ef yn ymaflyd yno f, ac yn rhoddi i mi y fath dynfa creulon, mewn amcan i'm tynnu yn ol, hyd oni thybiais iddo gippio ymaith ran o'm enawd i : a gwnaeth hyn i mi waeddi allan, *Ys truan o ddyn wyf fi!* Rhuf. vii. 24. Ac ar ol hynny mi a aethum ar hyd fy ffordd tu a phen y bryn ; a chweddi i mi fyned ynghylch hanner y ffordd i fynu, mi a edrychais drach fy nghefn, ac a welwn un yn dyfod ar fy ol i yn chwimmwth fel y gwynt ; ac fe'm goddiweddodd i yn gymmwys, ynghylch y man lle yr oedd llwyn wedi ei blannu : a chyn gynted ag y darfu iddo fy ngorddiwes i, *nid oedd ei driniaeth ef â myfi ond gair a dyrnod* ; canys fe'm curodd i lawr, ac a'm gosododd i orwedd ar y ddaear fel dyn marw : ond pan ddaethum i ychydig attaf fy hun drachefn, mi a ofynais iddo, pa ham y gwnaethai ef felly â mi ? yntef a ddywedodd, o achos fy ngogwyddiad dirgel i at yr Adda cyntaf ; a chyd â hynny efe a roddodd i mi ddyrnod angheuol arall ar fy nwyfron, ac a'm bwriodd i lawr ar fy nghefn : felly mi a orweddais i lawr wrth ei draed ef fel dyn marw, megis o'r blaen : a phan adfywiais i eilwaith, mi a lefais arno am drugaredd : eithr efe a'm hattebodd i, na's medrai efe ddangos trugaredd, ac ar hynny efe a'm curodd i lawr drachefn : ac yn ddiammau efe a'm lladdasai i, oni buasai i un ddyfod heibio, ac erchi iddo beidio.

Cris. Pwy oedd yr hwn a archodd iddo ef beidio ?

Ffydd. Ni adwaenwn i mo honaw ef ar y cyntaf, ond pan yr aethum heibio iddo, mi a ganfum dyllau yn ei ddwylaw ac yn ei ystlys ef : yna mi a wybum mai ein Harglwydd ni ydoedd efe. Felly mi a aethum i ben y bryn.

Cris. Y gwr hwnnw a'ch goddiweddodd chwi oedd Moses. Nid yw efe yn arbed neb ; ac ni feidr efe ddangos trugaredd i'r rhai a droseddant ei gyfraith ef.

Ffydd. Mi a'i hadwaen ef yn ddigon da ; nid y pryd hynny y cyfarfu ef â mi gyntaf. Efe oedd yr hwn ddaeth attaf fi, pan yr oeddwn i yn trigo yn ddi-

ofal gartref, ac a ddywedodd wrthyf, y llosgai ef fy nhŷ am fy mhen os aroswn yno.

Crif. Eithr oni welsoch chwi y tŷ oedd ar ben y bryn, yn agos i'r lle yn yr hwn y cyfarfu Moses â chwi?

Ffydd. Do, a'r llewod hefyd; ond i'm tyb i yr oeddynt hwy yn cyfgu; canys ynghylch hanner dydd ydoedd hi: ac am fod gennyf gymmaint o'r dydd o'm blaen, mi a aethum heibio i'r porthor, ac a ddaethum i wared o'r bryn.

Crif. Yn wir efe a ddywedodd i mi, iddo eich gweled chwi yn myned heibio; eithr buasai dda gennyf pe galwasech wrth y tŷ; canys hwy a ddangosafent i chwi gynnifer o bethau rhyfedd, prin yr ang-hosiafech hwynt yn eich byw. Ond attolwg a welsoch chwi neb yn nyffryn *Darostyngiad*?

Ffydd. Do, Myfi a gyfarfum â gwr a elwid *Anfoddlonrwydd*, yr hwn a fynnai fy mherfwadio i, i ddychwelyd yn ol drachefn gyd ag ef, am y rheswm hwn, ief, o blegid, nad oedd dim anrhydedd i'w gael yn y dyffryn hwnnw: ac heblaw hynny, eb efe, os byddweh chwi mor ffol a myned y ffordd honno, chwi a ddigiweh eich holl gyfeillion, megis *Balchder*, *Uebder*, *Hunan dyb*, *Gogoniant bydol*, gyd â llawer eraill; y rhai, fel ag y gwyddai ef, a sawr anfoddlonent wrthyf, os gwnawn y cyfryw ffol o honof fy hun a theithio trwy y dyffryn hwnnw.

Crif. Pa fodd yr atebasoch chwi ef?

Ffydd. Mi a'i hattebais ef, mai er y gallai y rhai oll â enwafai ef fy arddel i o ran carennydd (canys fy ngheraint i oeddynt yn ol y cnawd) etto pan yr aethum i yn *Bererin*, hwy a'm diarddelasant i, a minnau a'u gwrthodais hwythau: ac am hynny mi a ddywedais, nad oeddynt hwy yn awr ddim mwy i mi, nâ phe buafent erioed heb fod o'm cenedl: ac heblaw hynny, mi a ddywedais wrtho, iddo lwyr gamosod allan y dyffryn yma; *Canys o flaen anrbydedd yr â gof-tyngeiddrwydd, ond balchder fydd yn myned o flaen dinystr, ac uebder yspryd o flaen cwymp.* Ac am hynny, ebe fi, gwell gennyf fyned trwy'r dyffryn yma, i feddiannu y peth y mae'r doethaf yn ei gyfrif yn anrhydedd, nâ dewis

dewis yr hyn yr wyt ti yn ei gyfrif yn deilwng o'm serchiadau, *Diar.* xv. 33. a xvi. 18.

Crif. A gyfarfuoch chwi â neb arall yn y dyffryn hwnnw?

Ffydd. Do, myfi a gytarfum ag un a elwir *Cywilydd*; ond o bawb a gyfarfum â hwynt yn fy mhererindod, yr wyt yn meddwl ei fod ef yn cael ei gam enwi. Fe dewai'r llall, wedi ychydig o ymresymmu ag ef, a rhyw beth arall; ond ni thaw y *Cywilydd* wyneb-bres hwn byth.

Crif. Pa beth a ddywedodd wrthyh?

Ffydd. Beth! Efe a lasarodd lawer yn erbyn *Crefydd* ei hun, gan ddywedyd, mai peth gwael iawn ydoedd i ddyn feddwl am grefydd, ac nad oedd cydwybod dyner ond peth anwraidd: ac nad oedd gwilio ar ein geiriau a'n gweithredoedd, fel y b'om dan rwymedigaeth i ymgadw oddi wrth y rhyddid gwrol-wych, y mae gwyr calonnog y byd presennol yn ymarfer ag ef, ond gwatworgerdd i'r amseroedd. Efe a ddywedodd hefyd, nad oedd nemmawr o'r rhai galluog, ac o'r rhai cyfoethogion, a'r doethion, o'r un feddwl â mi; ac nad oedd neb o honynt hwy ychwaith o'm barn i, nes eu denu yn gyntaf i fod yn ffoliaid, trwy anturio'n ewyllysgar i *goll'r cwbl ag a feddant, i feddiannu ni's gwyr neb pa beth*, 1 Cor. i. 26. a iii. 19. Phil. iii. 8. Heb law hynny, efe a ofododd ger fy mron i, wael ac isel radd a chyflwr, y rhai oeddynt yn fwy enwedigol yn bererinion, ym mhob oes. Ac fe ddarfu iddo edliw hefyd i mi eu hanwybodaeth a'u hannealldwriaeth hwy, ym mhob math o ddysgeidiaeth naturiol, *Ioan* vii. 48, 49. Iê, efe a ddywedodd ym mhellach, mai matter o gywilydd ydoedd, fod neb yn wylo ac yn galaru dan bregethiad y gair, gan ddyfod gwedi'n oddi yno dan ocheneidio a griddfan; mai cywilydd oedd ceisio maddeuant gan gymmydogion am feiau bychain, a thalu adref yr hyn a ladratwyd neu a gamattaliwyd oddi wrth neb. Dywedodd hefyd, fod crefyd yn peri i ddyn ymddieithrio oddi wrth y gwyr mawr, o blegid ychydig o feiau (i'r rhai, er eu bod yn feiau anafus, y rhoddes efe enwau tecach) a dywedodd fod crefydd yn peri i rai arddel a derbyn

derbyn wyneb dynion gwael, am eu bod hwy o'r un brawdoliaeth grefyddol a hwythau. Ac onid yw hyn, eb efe, fatter o gywilydd?

Cris. A pha beth a ddywedafoch chwithau wrtho ef?

Ffydd. Dywedyd ! Ni wyddwn i pa beth i ddywedyd ar y cyntaf, ie, efe a'm cyffrodd i yn y fath fodd fel y cododd fy ngwaed yn fy wyneb, a braidd na'm curwyd i ymaith oddi wrth grefydd, trwy'r pethau a adroddodd y dyn digywilydd hwn wrthyf. Eithr o'r diwedd mi a ystyriais, *Fod yr hyn sydd uchel gyd â dynion, yn ffaidd ger bron Duw.* Ac mi a feddyliais drachefn, fod y dyn digywilydd hwn, a fynnai daro cywilydd ynof, i'm hattal i trwy hynny, rhag myned ym mlaen, i fod yn grefyddol, mi a feddyliais meddaf, fod y dyn hwn yn mynegi i mi pa beth yw dynion, ond nad oedd efe yn dywedyd dim wrthyf fi, pa beth oedd Duw neu ei air. Ac mi a ystyriais heblaw hynny, na fernir ni yn nydd y farn i farwolaeth neu fywyd, yn ol barn yspryd gwrolwych y byd, ond yn ol doethineb a chyfraith y Goruchaf. Am hynny, ebe fi, yr hyn y mae Duw yn ei ddywedyd ei fod yn oreu, sydd oreu yn wir, er bod holl ddynion y byd yn ei erbyn. Yn awr, gan fod Duw yn gwneuthur gwell cyrif o'r grefydd a appwyntiodd efe ei hun, ac o gydwybod dyner, nag yr wyt ti yn ei wneuthur o honynt, O ddyn digywilydd ! a chan fod y rhai sydd yn eu gwneuthur eu hunain yn ffylliaid, er mwyn teyrnas nefoedd, yn ddoethach na neb arall ym marn yr Arglwydd. A chan fod y gwr tlawd, sy'n caru Crist, yn gyfoethocchach na'r gwyr mwyaf yn y byd sydd yn ei gasâu ef; dos ymaith gan hynny, O ddyn digywilydd oddi wrthyf ! canys gelyn wyt ti i'm hiachawdwriaeth i. A wrandawaf, h'arnat ti trwy fod yn wrthwyneb i'm Harglwydd goruchaf ? Os felly y gwnaf, pa fodd yr edrychaf yn ei wyneb ef, yn ei ddyfodiad ? A gywilyddiaf fi yn awr o herwydd ei ffyrdd a'i weision ef ? Os felly y gwnaf, pa fodd y gallaf ddisgwyl am ei fendith ef ? *Marc viii. 34. Mat. x. 32.* A braidd y gellais i (â'r ymadroddion hyn) yrru ymaith o'm cyfeillach y dihirwr digywilydd hwn, a fyn-

a fynnai weithio cywilydd ynof, i ymarddel â Duw, a'i ffyrdd, a'i bobl. Ie, efe a sibrydai yn fy nghlustiau, yn dra mynych, amryw o bethau, yn y rhai yr oedd pobl grefyddol yn dangos llawer o wendid ynddynt : eithr o'r diwedd mi a ddywedais wrtho ef, na fyddai ei drafferth ef yn y gorchwyl hwn rhagllaw ond gwaith ofer : canys yn y pethau, ebe fi, yr y'ch chwi yn eu diystyru, yr wyf fi yn gweled y gogoniant mwyaf. A chwedi gyrru'r dyn taerllyd hwn ymaith, a chael gwared o honaw, myfi a genais fel hyn :

*Y temtasynau sy'n cyfarfod
Pawb sy'n teithio mecon ufudd-dod,
Pr wir atwad nefol byfryd,
Ynt yn aml ac yn enbyd.
Wedi eu trefnu a'u gweddeiddio,
I'n drwg natur sydd yn effro :
Deuant am ein pennau beunydd,
Denant, deuant fyth o newydd.
Fel y gallom yn aflawen,
Naill ai 'nawr, ai rhyw bryd amgen,
Trwyddynt gael ein dal a'n gorfod,
Ac o'u plegid cael ein gworthod.
O gan bynny ! nac anghosied,
Pererinion fod yn gwiliad,
I wrth'nebu twyll drwg ddynion,
Cyn wroled ag y gal'on'.*

Cris. Y mae yn dda gennyf, fy mrawd, i ti wrthsefyll y filain hwnnw, mor wrol, o bawb, fel y dywedaist, yr wyf yn meddwl ei fod yn cael ei gamenwi, o herwydd y mae mor cofn a'n dilyn ni yn yr heolydd, ac yn amcanu gwneuthur cywilydd i ni ger bron pawb, hynny yw, gwneuthur i ni gywilyddio o herwydd yr hyn sydd dda ; ac oni buasai ei fod ef ei hun yn digywilydd, ni buasai byth yn amcanu gwneuthur fel ag y mae, eithr gadewch i ni ei wrthwynebu yn wastadol ; canys, er ei holl wroldeb, nid yw yn dyrchafu neb ond ffylliaid. *Y doethbion a riseddant anrhydedd, medd Salomon, eithr gwarth dda dyrchafiad ffylliaid, Diar. iii. 35.*

Ffydd. Y mae yn rhaid i ni weddio yn erbyn y
Cy-

Cywilydd *slafaid* yma, ar yr hwn fydd am i ni fod yn lewion tros y gwirionedd ar y ddaear.

Crisi. Yr ydwyf yn dywedyd y gwir: ond a gyfarfuoch chwi a neb arall yn y dyffryn hwnnw?

Ffydd. Na ddo, canys yr oedd yr haul yn llewyrchu arnaf yn yr holl ran arall o'r ffordd, trwy'r dyffryn hwnnw, ac hefyd trwy ddyffryn cysgod angau.

Crisi. Yr oedd hynny yn dda i chwi, yr wyf yn sicr nad felly y bu gyd â myfi, canys mor gynted bron ag y daethum i'r dyffryn hwnnw bu brwydr hir ac ofnadwy rhyngof a'r ellyll aflan hwnnw Apolyn; ie, mi a feddyliais yn wir y buasai yn fy lladd, yn enwedig pan y cafodd fi lawr, ac y gwasgodd fi dano, fel pe buasai am fy llethu yn ddarnau man: canys fel ag y tasodd efe fi lawr, fe syrthiodd fy nghleddyf o'm llaw; ie, fe a ddwywedodd wrthyf, ei fod yn sicr o honof; eithr mi a tesais ar Dduw, ac efe a'm gwaredodd o'm holl drallodion. Yna mi a aethum i ddyffryn cysgod angau; ac ni chefais i ddim goleuni dros agos hanner y ffordd trwyddo. Mi a feddyliais y cawswn fy lladd yno drachefn a thrachefn; eithr o'r diwedd fe wawriodd y dydd, ac fe gyfododd yr haul, ac mi a aethum trwy'r hyn oedd yn ol o'r ffordd yn llawer llonyddach ac esmwythach.

Hefyd mi a welais yn fy nreuddwyd, fel ag yr oeddynt yn myned yn y blaen, digwyddodd i Ffyddlon edrych ar y naill du, ac efe a welai wr a elwir *Gbwedleugar*, yn rhodio ym mhell oddi wrthynt (canys nid oedd yn y fan hon ddigon o le iddynt i gyd-deithio) Yr oedd efe yn wr mawr o gorpholaeth, ac yn deccach yr olwg arno o bell nag yn agos, a gofynodd Ffyddlon iddo ef, Y cyfaill, i ba le yr ewch chwi? a ydych chwi'n teithio tu a'r wlad nesol?

Gbwed. Yr ydwyf fi yn myned tu a'r wlad honno.

Ffydd. Os felly, yr wyf yn gobeithio cael eich cyfeillach chwi?

Gbwed. Mi a fyddaf o ewyllys fy nghalon yn gydymaith i chwi.

Ffydd. Awn ynghyd gan hynny, a threuliwn ein hamser, mewn ymddiddanion ynghylch rhyw bethau buddiol.

Gbwed.

Cbwed. Y mae yn dda iawn gennyf, fiarad â chwi neu â neb arall, am bethau da; ac yr wyf yn llawenyachu i mi gyfarfod â rhai, y sy'n tueddu i chwedlennau am fatterion crefyddol. Canys i ddywedyd wrthych chiwi y gwir, nid oes nemmawr yn gofalu am dreulio eu hamser fel hyn (wrth ymdeithio) ond dewisant yn hytrach o lawer ymddiddan am bethau anffuddiol; a bu hyn yn flinder i mi.

Ffydd. Y mae hynny yn beth i alaru o'i blegid; canys y mae pethau Duw yn haeddu arferiad ein tafodau am danynt, yma ar y ddaear, o flaen dim arall.

Cbwed. Yr wyf yn dra boddlon i chiwi, canys y mae eich ymadroddion chiwi yn llawn o reswm da: ac mi a angwanegaf hyn: Pa beth fydd mor hyfryd, ac mor fuddiol, ac ymddiddan am bethau Duw?

Pa beth fydd mor hyfryd? (os ydyw dyn yn cymeryd dim hyfrydwch mewn pethau rhyfeddol) Er siampl, os bydd yn hyfryd gan ddyn chwedlennau am ystori, neu ddirgeledigaethau mawrion; neu os bydd dyn yn caru ymddiddan am wyrthiau, rhyfeddodau, neu arwyddion; ym mha le y caiff y pethau hyn wedi eu cofio cyn hyfrytted, a'u 'sgrifenu mor llunieiddied, ag yn yr ysgrhythur sanctaidd.

Ffydd. Gwir yw, etto wrth fiarad ynghylch y fath bethau da, ein diben ni a ddylai fod, i dderbyn Hesâd i'n heneidiau oddi wrth y cyfryw ymddiddanion.

Cbwed. Dyna'r hyn a ddywedais i; canys y mae ymddiddanion ynghylch pethau Duw yn dra llesol, o blegid trwy hynny, se ddichon dyn ddyfod i wybod llawer ynghylch pethau daearol, ac ynghylch godidowgrwydd pethau nefol: ond yn fwy neilltuol, oddi wrth hyn y gall dyn ddysgu; mor angenrheidiol yw'r ail enedigaeth, mor annigonol yw'n gweithredoedd gorau ni i haeddu bywyd tragywyddol, a pha fath ddiffyg fydd arnom am gyfiawnder Iesu Grîst, i guddio ein noethni ysprydol ni. Heblaw hynny, trwy hyn y dichon dyn ddysgu pa beth yw edifarbau, credu, gweiddio, dioddef dros Grîst, a chyffelyb bethau eraill: trwy hyn y dichon dyn ddysgu pa beth yw sylwedd a natur addewidion

idion mawr a chysuron yr efengyl, er cyfur i'w enaid ei hun; a pha fodd hefyd i ymgadw rhag gau oppiniynau, ac i amddiffyn y gwirionedd, ac i roddi addysg i'r anwybodus.

Ffydd. Y mae hyn oll yn wir; ac y mae'n llawen gennyf glywed y pethau hyn oddi wrthych chwi.

Cbwed. Och! esgeulusdra pobl, i ymddiddan am y cyfryw fatterion, fydd un achos, fod cyn lleied yn dyall yr angenrheidrwydd o ffydd, ac o waith gras yn eu heneidiau, i'w cymhwyso hwy i feddiannu bywyd tragywyddol: ac o eisiau chwedleua am y fath bethau a hyn, y mae pobl yn byw mewn anwybodaeth, gan hyderu ar weithredoedd y ddeddf am gael teyrnas nefoedd trwyddynt, er na chair mo honi yn y ffordd honno, mewn modd yn y byd.

Ffydd. Ond trwy'ch cennad chwi, rhodd Duw yw gwybodaeth nefol o'r pethau hyn; ac ni all neb eu gwybod hwynt trwy ei ddyfalwch ei hun, nac yn unig trwy ymddiddan am danynt.

Cbwed. Mi a wn hynny yn ddigon da: *O blegid ni ddiabon dyn dderbyn dim, oni bydd wedi ei roddi iddo o'r nef:* o ras y mae'r cwbl, ac nid o weithredoedd; mi a allwn roddi i chwi gant o 'sgrythurau i brofi hynny.

Ffydd. Am ba beth gan hynny yn neilltuol, ebe Ffyddlon, y chwedleuwn ni yr awr hon?

Cbwed. Mi a siaradaf â chwi am y pethau a fynnoch: pa un bynnag ai pethau nefol, ai pethau daearol; pethau moesol, ai pethau efangylaidd; pethau cyflegredig, ai pethau halogedig; pethau a fu, ai pethau a fydd; pethau mewn gwledydd dieithr, ai pethau yn ein gwlad ein hunain; pethau mwy sylweddol, ai pethau amgylchiadol y byddant hwy: etto rhaid yw gwneuthur y cwbl er adeiladaeth i'n heneidiau.

Ffydd. Ffyddlon wedi clywed hyn a ryfeddodd, a chan droi at Grifftion, (canys yr oedd Crifftion trwy'r holl amser yma yn rhodio wrtho ei hun) efe a ddywedodd wrtho ef, ond yn ddistaw: Pa fath gydymaith da a gawfom ni! yn ddiau fe fydd y gwr hwn yn Bererin rhagorol.

Crif.

Cris. Ar hynny y gwenodd Cristion yn bwyllwg, ac a ddywedodd, fe dwylla y gwr yma, yr hwn yr ydych chi yn ei ganmol, â'i dafod ugain o'r rhai fy heb ei adnabod ef.

Ffydd. A ydych chi yn ei adnabod ef?

Cris. Ydwyf! yn well nag y mae ef yn ei adnabod ei hun.

Ffydd. Attolwg pwy ydyw ef?

Cris. Ei enw ef yw *Chwedleugar*, y mae ef yn aros yn ein dinas ni: ac oni b'ai fy mod i yn ystyried, fod ein tref ni yn fawr iawn, myfi a ryfeddwn nad yw ef yn adnabyddus i chwithau hefyd.

Ffydd. Mab i bwy yw ef? ac ynghylch pa fan y mae efe yn trigo?

Cris. Mab yw efe i un a elwir *Ymadroddwr-da*, ac yr oedd efe yn trigo yn heol y *Gwag siarad*: ond er tecced yw ei dafod ef, nid yw efe ond dihiryn drwg.

Ffydd. Ow! fe debygid ei fod ef (o ran crefydd) yn ddyn gwyh.

Cris. Hynny yw gan y rhai fydd heb ei gwbl adnabod ef: canys oddi cartref y mae ef yn oreu; gerllaw gartref y mae ef yn ddigon ffaidd. A lle yr ydych chi yn dywedyd, mai dyn gwyh yw ef, y mae hynny yn dwyn ar gof i mi, yr hyn a greffais i arno yngwaith paentiwr; y mae'r lluniau y mae efe yn eu paentio yn ymddangos yn oreu o bell, ond yn ammhrydferth yn agos.

Ffydd. Yr wyf yn barod i dybied nad ydych chi ond cellwair, am i chwi wenu.

Cris. Na atto. Duw i mi gellwair yn y cyfryw fatter a hyn, na cham-achwyn ar neb (er i mi wenu am eich gwaith chi yn canmol y dyn yma) Myfi a yspysaf i chwi ym mhellach pa fath wr ydyw efe. Y mae efe'n ddyn fydd am bob math o gyfeillach, ac am bob math o siarad. Fel y mae efe yn chwedleua â chwi yn awr, felly y chwedleua efe pan y b'o yn y tafarn ym mysg y meddwon: a pha fwyaf o gwrw a fyddo yn ei ben ef, mwyaf oll y bydd y pethau hyn yn ei enau ef. Nid oes gan grefydd le, nac yn ei galon ef, nac yn ei dŷ ef, nac yn ei ymarweddiad ef; ond y mae hi yn sefyll yn unig ar ei dafod ef:

a'i grefydd ef yw gwneuthur fwn am bethau yr Arglwydd â'r tafod hwnnw.

Efydd. A ddywedwch chiwi felly? Yna fe'm twyllwyd i'n ddirfawr yn y gwr yma.

Cris. Twyllwyd chiwi! Do yn ficer: cofiwch y ddi-hareb: *dywedant, ac ni's gwnant: ond nid mewn ymadrodd y mae teyrnas Dduw* (yn sefyll) *eithr mewn gallu*, Mat. xxiii. 3. 1 Cor. iv. 20. Y mae fe'n chwedleua am weddi, am edifeirwch, am ffydd, ac am yr adenedigaeth; eithr nid oes gantho yn ei enaid ei hun, brofiad o honynt; fe feidr yn unig chwedleua am danynt. Myfi a fum yn ei deulu ef, ac a ddeliais fulw arno ef gartref ac oddi cartref; ac mi a wn, mai gwir ydyw'r hyn yr wyf fi yn ei ddywedyd am dano ef. Y mae ei dŷ ef cyn wacedd o grefydd ac yw gwynn wyo flas. Nid oes yno na gweddi, nac argoel o edifeirwch am bechod, i.e., *y mae'r anifail yn ei ryw yn gwasanaethu Duw yn llawer gwell nag efe*, Esa. i. 3. Y mae crefydd yn dioddef gogan, gwarthrudd, a chywilydd o'i achos ef; ac y mae'n anhawdd iddi gael gair da yn yr holl ran hynny o'r dref, lle y mae fe yn preswyllo yn thi, am fod ei fuchedd ef yn ei diwyno hi, *Rhuf.* ii. 23, 24. Fel hyn y dywed y bobl gyffredin sy yn ei adnabod ef, *Angel pen ffordd, Diawl pen pentân*. Y mae ei deulu ef wedi cael profiad o hyn oll. Y mae efe yn ddifenwr, ac mor anfwyn, mor daeog, ac mor afresymmol wrth ei weision, fel na wyddant hwy pa fodd i'w foddioni ef, yn eu gwaith a'u gorchwylion, na pha fodd i lefaru wrtho heb gyffroi ei ddigofaint ef: y mae'r rhai sydd yn gwerthu pethau iddo, ac yn prynu pethau gantho yn dywedyd, mai gwaeth yw iddynt farchnatta a masnach ag efe nag â *Thwrcyn*; am fod y rhei'ny yn onestach nag efe, yn eu margennon a'u haddewidion. Fe dwylla bawb os dichon ef. Ac heb law hynny, y mae fe'n dysgu ei feibion i ganlyn ei lwybrau ef: ac os cenfydd ef yn neb o'i blant ddim ammbeuon ynfyd (canys felly y mae e'n galw yr ymddangosiad cyntaf o gydwybod dyner, sy yn eu gogwyddo hwy at onestrwydd) fe a'u geilw hwynt yn nfydion ac yn ddwl: ac ni efyd ef un o honynt, mewn modd yn y byd, i drin llawer o'i fusneffon ef, os bydd ef yn deall fod arnynt

ofn twyllo neb : ac ni channol un o honynt yng wydd eraill, os bydd hwnnw'n tueddu at onestrwydd cyffredinol. O'm rhan i, yr wi'n tybied iddo ef, trwy ei fuchedd annuwiol, heri i lawer dramgwyddo a fyrthio, ac fe a fydd (oni rhagflaena Duw hynny) yn achos o ddiftryw i laweroedd mwy.

Efydd. Wele, fy mrawd yr wyf yn rhwym i'ch coel-io chwi ; nid yn unig am eich bod yn dywedyd yr ad- waenoch ef, ond hefyd am eich bod chwi fel *Cristion* yn datguddio beth yw'r dyn yma, canys ni allaf fi feddwl eich bod chwi'n dywedyd y pethau hyn o ddrwg ewylls, ond am fod y peth felly, fel yr ydych chwi yn dywedyd.

Pe buafwn i heb ei adnabod ef ddim gwell na chwy- chwi, mi a allafwn ond odid fel chwithau dybied, mai gwr da rhagorol ydoedd efe, i.e. pe buasai fe yn cael yr anair yma oddi wrthynt hwy yn unig, ag fydd yn elyn- ion i grefydd, mi a debygfwn, mai enllib ydoedd hyn- ny (sef, anglod ag fydd yn dysod, yn fynych, yn ddi a- chos, allan o eneuau y rhai drygionus, ar enwau dyn- ion da a'u proffes) eithr yr holl bethau a adroddais i am dano ef, i.e. a llawer mwy o rai cynddrwg a hwythau, a allaf fi o'm gwybodaeth fy hun brofi ei fod ef yn eu- og o honynt. Heb law hyany, y mae ar wyr da gy- wilydd o'i blegid ef; ni allant na'i alw yn frawd nac yn gyfaill : os enwir ef ym mhlith y rhai crefyddol ag fydd yn ei adnabod ef, hwy a wridant gan gywilydd o'i herwydd ef.

Efydd. Myfi a welaf yn awr, mai un peth yw dy- wedyd, a pheth arall yw gwneuthur : ac o hyn allan, mi a graffaf yn well, ar y gwahaniaeth fydd rhwng y naill a'r llall.

Cris. Y maent yn ddau beth yn wir, ac mor wa- hanrhedol, yr un oddi wrth y llall, ag yw'r enaid a'r corph ; canys megis nad yw'r corph heb yr enaid, felly hefyd nid yw dywedyd yn dda, heb wneuthur yn dda, ond celain farw, enaid crefydd yw buchedd dda. *Crefydd bur a dibalogedig ger bron Duw a'r Tad yw hyn, ymwelad a'r ymddisaid a'r gwragedd gweddawon, yn eu badfyd, a'i gadw ei hun yn ddifrycheulyd oddi wrth y byd.* Iag. i. 27. Nid yw meist'r *Chwedleugar* yn me- ddwl am hyn : y mae fe'n tybied, fod gwrando a dy- wedyd yn ddigon, i wneuthur dyn yn *Gristion* da, (er

nad yw gwrando heb ddwyn ffrwyth ond megis derbyn yr hâd a haair) ac fel hyn y mae fe'n twyllo ei enaid ei hun, Nid yw gwaith dyn yn chwedleua am grefydd yn ddigonol i brofi, fod gantho galon a buchedd ffrwythlon a daionus, gwybyddwn yn sicr, mai yn ol eu ffrwythau neu eu gweithredoedd (ac nid yn ol eu geiriau yn unig) y bernir dynion yn nydd y farn, *Dat.* xxii. 12. *Mat.* xvi. 27. Ni fydd cymmaint o holiad y pryd hynny, a ddarfu i chwi gredu a dywedyd yn dda, ag a fydd, a ddygafoch chwi ffrwythau da yn eich buchedd a'ch ymarweddiad. Dyma fydd un cwestiwn mawr ar y dydd hwnnw, Pa un ai gwneuthurwyr y gair, ai ynte chwedleuwyr yn unig am y gair a fuoch chwi? Ac yn ol hynny y bernir dynion. Diwedd y byd a gyffelybir i'n cynhaiaf ni, a chwi a wyddoch nad yw dynion yn y cynhaiaf, yn edrych ar ddim ond ffrwyth (nid am y gall dim fod yn gymmeradwy gyd a Duw oni bydd yn tarddu allan o ffydd, *Gal.* v. 6) Ond dywedyd yr wyf fi hyn, i ddangos i chwi mor aflesol y bdd proffes meist'r *Chwedleugar* yn y dydd hwnnw, heb fod yn wneuthurwr y gair.

Ffydd. Y mae hyn yn dwyn ar gof i mi y peth a ddywedodd *Moses* am yr anifail glan: y mae ef yn gyfryw un, ar y fydd yn fforchogi'r ewin ac yn cnoi ei gil, *Lef.* xi. 3. Nid yr hwn sy'n hollti'r ewin yn unig, neu yn cnoi ei gil yn unig fydd lan, ond yr hwn sy'n gwneuthur y ddau. Y mae'r ysgyfarnog yn cnoi ei chil, ond er hynny y mae hi'n aflan, am nad yw hi yn hollti yr ewin. Ac mewn gwirionedd y mae meist'r *Chwedleugar* yn gyffelyb i'r ysgyfarnog; y mae fe'n cnoi'r cil, y mae fe'n ceisio gwybodaeth trwy fyfyrion ar y gair; ond nid yw ef yn fforchogi'r ewin, nid yw ef yn ymado, â ffordd pechaduriaid; ond megis yr ysgyfarnog, y mae ganthi droed ci neu arth, ac am hynny y mae fe'n aflan.

Cris. Myfi a angwanegaf un peth arall. Y mae *Paul* yn galw chwedleuwyr mawr (y rhai fydd heb ras yn eu calonnau) yn Efydd yn seinio, a Symbal yn tingcian; hynny yw, fel y mae fe yn deongli y geiriau mewn lle arall pethau dy enaid ydynt, fel yn rhoddi sain yn unig a dim ond hynny: pethau dienaidd ydynt, hynny yw dynion ydynt, heb wir ffydd a gras yr efengyl yn eu

calonnau, a thrwy ganlyniad; y maent yn gyfryw rai, na chyfrifir mo honynt hwy byth yn nheyrnas nef-oedd, ymhlith y rai sydd yn blant y bywyd; er ei bod hwy yn *seinio wrth Chwedleur*, fel pe b'ai ta'odau neu leferydd angylion ganthynt, 1 *Cor.* xiii. 12. a xiv. 7.

Ffydd. Y mae ei gymdeithas ef, yr hyn a fu ar y cyntaf yn fatter o hoffder, yr awr hon yn fatter o flinder i mi. Pa beth a wnawn ni i gael gwared o hono ef?

Crif. Cymmerwch fy nghyngor i, ac yna (megis yr ydych chwi yn blino ar ei gymdeithas ef) y blina yntef hefyd yn ebrwydd ar eich cymdeithas chwithau, oddi eithr i Dduw droi ei galon ef.

Ffydd. Pa beth a fynnech i mi ei wneuthur?

Crif. Beth, myned atto ac ymddiddan ag ef yn ddisfrisol ynghylch grym crefydd, a gofynwch iddo, a ydyw y peth yma wedi ei weithio yn ei galon ef, ac a ydyw hynny yn ymddangos yn ei ymarweddiad ef.

Yna yr aeth *Ffyddlon* drachefn^o at *Chwedleugar*, ac a ofynodd iddo, Pa fodd yr oedd ef?

Chwed. Diolch i chwi, ebe yntef, yr wi'n siongc. Mi a obeithiais y cawsem ni erbyn hyn, lawer mwy o gyd ymddiddan.

Ffydd. Wele, os mynnwch chwi, nyni a ddechreuwn eilchwaith: a chan eich bod chwi wedi gosod arnaf fi i ofyn y cwestiwn, mi a fyddaf mor cofn a gofyn i chwi, Pa fodd y dichon dyn adnabod, fod Duw wedi gweithio gras iachusol yn ei galon ef?

Chwed. Mi a welaf wrth hyn, y gorsydd ar ein hymddiddan ni fod ynghylch grym crefydd: da iawn yw eich cwestiwn; ac yr wi'n ewyllysgar i'ch ateb chwi. Ac yn fyrr fy ateb i yw hyn. Yn gyntaf, lle bo gras Duw yn y galon y mae hynny yn peri i ddyn waeddi'n ddifawr yn erbyn pechod. Yn ail.

Ffydd. Nag e, arefwch, digon ydyw i ni ystyried un peth ar un waith: 'rwi'n tybied y dylafech chwi ddywedyd yn hytrach, fod gras yn amlygu ei hun, trwy ogwyddo'r enaid i ffeiddio ei bechod.

Chwed. Pa wahaniaeth fy rhwng gwaeddi yn erbyn pechod, a'i ffeiddio ef?

Ffydd. Ow! Llawer iawn; fe ddichon dyn waeddi yn erbyn pechod trwy gyfrwystru; ond ni ddichon efe

gasâu pechod, ond trwy rinwedd dduwiol (hynny yw gras Duw) ag fydd wrthwyneb iddo. Myfi a glywais lawer yn gwaeddi yn erbyn pechod yn y Pulpyd, y rhai er hynny a gyd eddygent ag ef, ac a ymfoddlonent yntho (yr hyn oedd hawdd i'w adnabod oddi wrth eu ffrwythau hwy) yn eu calonnau, eu tai, a'u hymarwediad. Gwaeddodd meistres *Joseph* a llef uchel yn erbyn pechod, fel pe buasai hi yn dra sanctaidd: ond er hynny hi a fynnasai'n ewyllysgar fod yn aflan gyd ag ef, y mae rhai yn gwaeddi yn erbyn pechod, megis ac y mae mam yn gwaeddi yn erbyn ei phlentyn ar ei harffed, gan roddi drwg enwa i'r plentyn, megis *Hwrfaun* neu *Hwrtli*, a chweai hynny cwmpo i goffleidio a chufanu'r plentyn.

Chwed. Mi debygwn eich bod chwi'n amcanu fy machellu, am dal i mewn rhwyd.

Ffydd. Nac ydwyf yn ddiau: eithr ceisio yr wyf fi yn unig drefnu pob peth yn ei iawn le, eithr pa beth ydyw'r ail arwydd fydd gennych, trwy yr hwn y mynech chwi brofi fod gras yn y galon.

Chwed. Gwybodaeth fawr yn nirgeledigaethau'r efengyl.

Ffydd. Dylasai'r arwydd hwn fod yn gyntaf; ond cyntaf neu olaf, y mae hwn belyd yn ffals: canys fe ddichon dyn gyrhaeddyd gwybodaeth, i.e. llawer o wybodaeth yn nirgeledigaethau'r efengyl, ac etto bod hebras yn ei galon, i.e. pe byddai gan ddyn bob math o wybodaeth, efe a ddichon er hynny fod yn ddyn anrafol, a thrwy ganlyniad ym mhell oddi wrth fod yn blentyn i Dduw, i *Cor.* xiii. 2. Pan ofynodd Crist i'w ddisgyblion: A ydych chwi yn gwybod y pethau hyn oll? Hwythau a'i hattebasant ef, Ydym: yntef a ddywedodd wrthynt, *Os gwyddoch y pethau hyn, gwyn eich byd os gwneuch bwynt*, Ioan xiii. 17. Nid yw Crist yn dywedyd, fod y fendith yn perthynu i'r sawl sy'n gwybod ewyllys Duw; ond i'r sawl ag fy yn ei gwybod ac yn ei gwneuthur hi: canys y mae math o wybodaeth heb weithredoedd da yn ei chanlyn, yr hwn fydd yn gwybod ewyllys ei Arglwydd, ac nid yw yn ei gwneuthur. Luc xii. 47. Gall fod gan wr gymmaint o wybodaeth ag fydd gan un o'r angylion, ac etto heb fod yn wir griffion: ac am hynny, nid yw gwybodaeth

fawr yn nirgeledigaethau yr efengyl yn arwydd didwyll o ras yn y galon. Y mae gwybodaeth yn wir yn boddloni siaradwyr ac ymfroftwyr: ond byw a gwneuthur yn ol ein gwybodaeth ydyw'r hyn fydd yn rhynghu bodd Duw. Gwir yw, ni ddichon y galon fod yn dda, eithr y mae hi'n ddrwg heb wybodaeth, *Diar.* xix. 2. Y mae gan hynny wybodaeth a gwybodaeth. Y mae gwybodaeth yn gyntaf, yr hon sy'n ymfoddloni yn unig i edrych ar bethau, er mwyn deall eu natur a'u priodolaethau; ac yn ail y mae gwybodaeth yr hon y mae'r gras o ffydd a chariad ynglŷn wrthi; ac y mae hi'n gofod dyn ar wneuthur ewyllys Duw o'r galon. Y cyntaf o'r rhai'n a foddloni'r Chwedleugar; ond ni foddlonir mo'r gwir Gristion heb yr ail. *Gwna i mi ddeall* (ebe Ddafydd) *a chadwaf dy gyfraith; ie, cadwaf hi a'm boll galon*, *Sal.* cix. 34.

Chwed. Yr ydych chiwi yn ceisio'm rhwydo i drachefn. Nid yw hyn er adeiladaeth yn y byd.

Ffydd. Wele, os mynnwch chiwi, rhoddwch arwydd arall o'r modd y mae gras yn datguddio ei hun, lle y mae ef.

Chwed. Na wnaf, canys mi a welaf nad allwn ni gytuno a'n gilydd.

Ffydd. Wele, oni wnewch chiwi, a roddwch chiwi gennad i mi wneuthur hynny?

Chwed. Gwnewch yn y matter yma fel y gweloch yn oren.

Ffydd. Y mae gwaith gras yn yr enaid yn ei ddatguddio ei hun, naill ai i'r hwn fydd yn ei feddiannu ef, neu i eraill.

I'r hwn fydd â'r gras yma gantho y mae'n ddatguddio ei hun fel hyn. Y mae'n argyhoeddi dyn am ei bechod, yn enwedig am lygredigaeth ei natur, a'r pechod o anghrediniaeth, am ba un y mae'n gweled yn eglur y bydd ef damnedig, oddi eithr cael o hono drugaredd ar law Dduw trwy ffydd yn Iesu Grist, *Iean* xvi. 8, 9. *Rhuf.* vii. 24. *Sal.* li. 5. *Marc* xvi. 16.

Yr olwg a'r ystyriaeth yma fydd yn gweithio yntho dristwch a chywilydd am bechod, *Sal.* xxxviii. 18. *Jer.* xxxi. 19. Ac ym mhellach y mae lachawdwr y byd wedi ei wneuthur yn gydnabyddus iddo, a'r llwyr-gwbl angenrheidrwydd hefyd o lynu wrtho ef am fyw-

yd : ac o herwydd hynny y mae fe'n newynu ac yn fychedu am Grist ; ac i'r newyn a'r fyched yma y mae addewidion Duw yn perthynu, *Gal.* i. 16. *Act.* iv. 12. *Mat.* v. 6. *Dat.* xxii. 16. Yn awr yn ol cadernid, neu wendid ei ffydd yn ei achubwr ef, y mae ei serch hefyd at sancteiddrwydd, a'i ddymuniad i adnabod Crist yn well, ac i'w wafanaethu ef yn y byd presennol. Ei thr er fy mod yn dywedyd, fod gwaith gras yn ymddangos fel hyn yn yr enaid lle bytho ; etto ni ddichon yr enaid ond yn anfynech iawn farnu, mai gwaith gras ydyw'r peth y mae fe'n ei gymmeryd tan yr enw hynny : o blegid ei lygredigaethau weithiau, a'i reswm wedi ei gam arfer ar brydiau eraill, a rhwystrant iddo iawn farnu ynghylch y matter yma : ac am hynny rhaid yw bod barn bwylllog iawn yn yr hwn sydd â'r gwaith yma yntho, cyn y gallo fe gasglu'n ddilys, mai gwaith gras ydyw'r peth.

Y mae'r gras yma mewn dyn yn ymddangos i eraill fel hyn. Yn gyntaf, trwy gyfaddefiad prudd difrifol o'i ffydd yng Nghrist, *Rhuf.* x. 10. Yn ail, trwy fuchedd gyfattebol i'r gyffes honno, gan fod yn sanctaidd yn ei ymarweddiad, ac yn ei galon, gan ymdrechu hefyd i wneuthur ei deulu'n sanctaidd (os bydd gantho deulu) a thrwy ymarweddiad sanctaidd yn y byd, yr hyn yn gyffredinol sy'n dysgu iddo, gasâu pechod o'i galon, i ffeiddio ei hunan yn y dirgel am dano, ac i ymegnio i'w ddaroftwng ef yn ei deulu ; ac i dderchafu sancteiddrwydd yn y byd ; nid trwy siarad yn unig, megis y gwna y Chwedleugar a'r rhagrithwyr ; ond trwy ymddaroftyingiad beunyddiol, mewn ffydd a chariad i nerth gair yr Arglwydd, gan ymorchestu byw yn ei ol ef. Ac yn awr, fyr, od oes gennych ddim i ddywedyd yn erbyn yr eglurhad byrr yma, ynghylch gwaith gras yn yr enaid, neu yn erbyn y modd y mae'n datguddio ei hunan lle y bytho, mynegwch i mi hynny ; onid e rhoddwch gennad i mi osyn i chwi ail gwestiwn.

Chwed. Nag e, nid fy rhan i yn awr ydyw gwrthddadleu, ond gwranddo : moeswch glywed gan hynny eich cwestiwn arall.

Ffydd. Fy nghwestiwn i yw hyn. A oes gennych chwi brofiad ynoch eich hunan o'r rhan gyntaf o'r eglurhad yma o waith gras yn y galon ? Ac a ydyw eich

buchedd a'ch ymarweddiad chwi yn tyfthiolaethu hynny ? (Canys lle b'o calon lan, y mae buchedd lan, *Mat. xii. 25.*) Neu ynte a ydyw'ch crefydd chwi yn sefyll yn unig mewn geiriau ac ymadroddion, ac nid mewn gweithred a gwirionedd ? Attolwg os ydych chwi ar fedr fy ateb i yn y matter yma, na ddywedwch ddim rhagor nag a wyddoch y bydd i'r Goruchaf ddywedyd, Amen gyd ag ef ; na dim hefyd ond y peth a allo eich cydwybod eich cyfiawnhau chwi yntho. Canys nid yr hwn fydd yn ei ganmol ei hun fydd gymmeradwy, ond yr hwn y mae'r Arglwydd yn ei ganmol, *2 Cor. x. 18.* Heb law hynny, anwiredd mawr iawn ydyw, i ddyn ddywedyd, yr ydwyf fel hyn, ac fel hyn pan fyddo ei ymarweddiad a'i holl gymmydogion yn dywedyd mai celwyddog ydyw ef.

Cbwed. Yna y dechreuodd *Cbwedleugar* wrido, ond wedi dyfod o honaw ychydig atto ei hun, efe a atebodd fel hyn, Chwi a ddaethoch yn awr at brofiad, at gydwybod, at Dduw, ac i appello atto ef am gyfiawnhâd o'r hyn a lefarir : nid oeddwn i yn disgwyl am y fath ymddiddanion a hyn : ac nid oes yn fy mryd i roddi ateb i'r cyfryw gwestiynau ; o blegid nad wyf yn fy nghyfiif fy hun yn rhwym i hynny, oddi eithr eich bod chwi yn cymmeryd arnoch fod yn ymholydd : a phe byddech chwi y fath wr, etto mi a ellwn wrthod eich cymmeryd chwi yn farnwr arnaf : eithr attolwg, a gaf fi wybod gennych, pa ham yr ydych yn gofyn i mi y cyfryw gwestiynau ?

Ffydd. Am fy mod yn eich gweled chwi yn hylithr i siarad ; ac o blegid fy mod yn tybied, nad oes dim yn och ond gwybodaeth yn unig. Ac i ddywedyd i chwi y cyfan wirionedd, Mi a glywais am danoch, mai gwr ydych chwi, ag fydd a'i grefydd yn sefyll yn unig mewn geiriau, a bod eich ymarweddiad yn rhoi'r celwydd i'ch profes. Dywedant hefyd mai brycheuyn ydych ymblyth Cristionogion ; a bod crefydd yn dioddef llawer o waradwydd o blegid eich annuwiol ymarweddiad ; a bod rhai eisoes wedi tramgwyddo o herwydd eich ffyrdd drygionus chwi : a bod bagad etto mewn enbydrwydd, i gael eu cyfrgollu trwy eich siampl ddrwg chwi. Eithr y mae crefydd a meddwdod yn y tafarn dŷ, a chybyddodod, ac aflendid, a thyngu, a rhegu, a dywedyd cel-

wydd, a chadw cyfeillach ofer, yn cyd-sefyll gyd â chwi. Y mae'r ddihareb yn wir am danoch chwi, yr hon a ddywedir am buttain, sef, ei bod hi yn gywilydd i'r holl wragedd, felly'r ydych chwithau'n gywilydd i'r holl broffeiwyr.

Chwed. Gan eich bod cyn barotted i goelio pob chwedl, ac i farnu mor fyrr bwyll, nid allaf fi dybied llai, nad rhyw wr anhywaith pendrwm ydych, ac anaddas i neb ymddiddan â chwi; ac am hynny byddwch wych.

Yna y nesfodd *Cristion* at *Ffyddlon*, ac a ddywedodd wrtho, *Fy mrawd!* Mi a fynegais i chwi ym mlaen llaw yr hyn a ganlynai eich ymddiddanion grasol chwi â'r dyn yma. Mi a wyddwn yn ddigon da, na chytunai eich geiriau chwi a'i drachwantau ef. Gwell oedd gantho ymadael â'ch cyfeillach chwi, nâ gwellhau dim ar ei fuchedd. Eithr efe a aeth ymaith, gadewch iddo fyned; nid oes colled i neb ond iddo ef ei hun: ni roddes ef mo'r trwbl i nyni, i ymadael ag efe yn gyntaf. Os parhâ fe (megis yr wyf fi'n tybied y gwna) yn y cyflwr drwg y mae yntho, ni buasai ef ond brycheusyn yn ein cwmpeini: ac medd yr Apostol, *Gacbel y rhai fydd â rhith dwioldeb, eithr wedi gwadu ei grym bi*, 2 Tim. iii. 5. 2 Thes. iii. 6.

Ffydd. Eithr y mae'n dda gennyf, gael o honof yr ychydig ymddiddan yma ag ef. Fe ddaw'r pethau hyn ysgatfydd i'w gos ef drachefn. Pa wedd bynnag, myfi a ofodais bethau yn eglor o'i flaen ef; ac felly yr wyf yn ddi euog oddi wrth ei waed ef os bydd ef colledig.

Cris. Da iawn y gwnaethoch, gan i chwi yn eich ymddiddan ddangos iddo mor eglur, y drwg gyflwr y mae fe yntho. Nid oes nemawr yn y dyddiau hyn, mor ffyddlon i'w cymmydogion yn y matterion yma: a thyna un achos pa ham y mae crefydd mor ddrewllyd yn ffoenau llaweroedd: canys y fiaradwyr ynfyd hyn (crefydd pa rai sy'n sefyll yn unig ar flaen eu tafodau, gan fod yn frwnt ac yn ofer yn eu hymarweddiad) ydynt yn peri i'r byd synau yn y fath fodd, fel na wyddant hwy pa beth i dybied am ddynion crefyddol, gan fod bagad o'r gwag fiaradwyr hyn gwedi eu derbyn i'w cymdeithas hwynt; ac y mae'r byd yn mesur eraill wrth

wrth y rhai'n : ac felly o achos diffeithdra y cyfryw ddynion fwrddanllyd, y mae crefydd yn cael ei nurddo, a'r rhai diragrith yn cael eu tristhau. Mi fynnwn, pe argyhoeddai pawb hwynt hwy, megis y darfu i chwi argyhoeddi'r clâpci hwn : canys trwy ddelio felly â'r fath ddynion, fe'i gwneid hwy, naill ai'n fwy cydffurfiol a chrefydd, neu ynte fe fyddai cyfeillach y Saint yn rhy dwym iddynt. Yna y canodd *Ffyddlon* fel hyn :

Dechreuodd y chwedleuwr serfyll,

Ar y cyntaf ddercha'i esgyll,

Gan ryfygu cwympo a gorfod,

Pawb o'i flaen, wrth nerth ei dafod.

Mor hyawdlaidd y chwedleuodd !

Ond pan gyntaf y dechreuodd,

Ffyddlon son am ras iachusol,

Fe aeth y cyfaill yn ei wrthol.

Fel y floer o'i llawn oleuni,

Sy'n myn'd lai lai hyd at ei § geni ; § *newidiad*.

Felly hefyd yr a'r holl ddynion,

Ond sy'n adnabod gwaith y galon.

Ac fel hyn hwy a aethant ym mlaen dan fiarad yng-hylch y pethau a wellent yn eu taith ; a thrwy hynny, hwy a wnaethant y ffordd honno yn ddifyr, yr hon yn ddiammeu, heb y cyfryw ymddiddanion, a fuasai yn anhyfryd iddynt : canys mewn anialwch yr oeddynt hwy yr holl amfer hyn.

Yn awr, wedi dyfod o honynt o fewn ychydig allan o'r anialwch, digwyddodd i *Ffyddlon* dastu ei olwg o'i du ol, a gweled un yn dyfod ar eu hol hwynt, ac yr oedd yn ei adnabod ef. Oh ! ebe *Ffyddlon* wrth ei frawd, Pwy sydd yn dyfod acw ? Yna yr edrychodd *Cristion*, ac a ddywedodd, Fy hen gyfaill yr hwn a fu da i mi : *Efangylwr* yw efe, i.e, ebe *Ffyddlon*, bu yn dda i minnau hefyd, canys efe am gosododd i ar y ffordd tu a'r porth. Ar hyn daeth *Efangylwr* i fynu attynt ac a'u cyfarchodd hwynt fel hyn. Tangnesedd i chwi fy anwyf garedigion, ac i bawb o'ch cynnorthwywyr.

Cris. Groesaw, groesaw, garedig *Efangylwr* : wrth weled eich wynebpryd, ni's gall'fwn lai na chosio eich hen garedigrwydd, a'ch llafur diffin er fy nhragywydd-
Fydd.

Ffydd. A groesaw fil o weithiau, ebe ddewrwydch *Ffyddlon*, pa mor ddymunol, O anwyl *Efangylwr*, yw 'th gyfeillach i nyni Bererinion truain.

Efang. Yna, ebe *Efangylwr*, pa fodd y bu gyd â chwi, gyfeillion, er pan ymadawfom ddiweddaf, a pha beth y cyfarfuoch, a pha fodd yr ymddygafoch?

Yna *Cristion* a *Ffyddlon* a fynegasant iddo y cwbl oll a ddigwyddasai iddynt yn y ffordd: pa fodd, a pha mor anhawfed y daethant i'r lle hwnnw.

Efang. A llawen iawn wyf finnau, ebe *Efangylwr*, nid am i chwi gyfarfod a phrofedigaethau, ond am i chwi fod yn gongcwerwyr, ac am i chwi ddal ym mlaen eich ffordd, er eich amryw wendidau hyd y dydd hwn.

Yr wyf yn dra llawen (meddaf) am y pethau hyn, yn gystal er fy mwyn fy hun, ac er eich mwyn chwithau: myfi a hauais, a chwithau a fedasoch; ac y mae'r dydd yn dyfod, yn yr hwn y caiff y sawl a hauodd, a'r sawl a fedodd gyd lawenhau (hynny yw os parhewch chwi hyd y diwedd yn eich ffordd) canys yn ei iawn bryd y medwch oni ddeffgiwch. Y mae coron anllygredig o'ch blaen chwi, felly rhedwch fel y caffoch afael arni. Y mae rhai yn myned allan i geisio meddiannu y goron hon, ac wedi myned ym mhell am dani, y mae arall yn dyfod, ac yn ei dwyn hi oddi arnynt. Deliwch gan hynny yr hyn fy gennych fel na ddygo neb eich coron chwi. Nid ydych chwi etto allan o gyrraedd ergydion Satan. *Ni wrthwynebasoch etto hyd at waed, gan ymdrech yn erbyn pechod*, Heb. xii. 4. Bydded teyrnas nesoedd yn wastadol o flaen eich llygaid; a bydded genych ffydd gadarn ynghylch y pethau sydd anweledig. Na choeliwch fod eich happusrwydd yn sefyll mewn dim sydd tu yma i'r nesoedd: ac yn bendisaddeu, edrychwch yn fanol at eich calonnau eich hunain a'u trachwantau; *canys y maent yn fwy eu twyll nâ dim ac yn ddrwg diobaith*. Jer. xvii. 10. Gosodwch eich wynebau fel callestr yn eu herbyn: y mae'r hwn sy'n hoillalluog yn y nef ac ar y ddaear yn eich plaid chwi.

Yna y diolchodd *Cristion* iddo am ei gyngor, gan ddymuno arno yn ei enw ei hunan a *Ffyddlon* eu hyfforddi ym mhellach, pa fodd i fyned y rhan olaf o'u ffordd; o blegid eb efe, ni a wyddom yn ddilys, mai *Prophwyd* ydych,

ydych, ac y gellwch chwi ragfynegi y pethau a ddigwyddant i ni rhag llaw yn ein taith, ac hefyd hyfysu i ni, pa fodd y gallwn wrthwynebu a gorchfygu y profedigaethau a gyfarfyddwn a hwynt.

Efang. Yna, ebe *Efangylawr*, Fy mblant anwyl, chwi a glywsoch allan o'r ysgrythur, mai trwy lawer o orthymderau y mae yn rhaid i ni fyned i deyrnas Dduw: ac hefyd fod rhwymau a blinderau ym mhob dinas yn ein baros ni: ac am hynny na ddisgwiliwch fyned ym mhell ar eich pererindod hebddynt, yn rhyw fodd neu gilydd. Chwi a gawsoch beth tyfiolaeth am y gwirionedd yma yn barod: a chwi a gewch ychwaneg ar fyrr; canys yr ydych yn awr, megis ag y gwelwch, ar fyned allan o'r anialwch hwn; ac chwi a ddenwch yn ebrwydd i dref, yr hon a ganfyddwch chwi yn y man o'ch blaen, ac yn y dref honno y gwarchaeir chwi yn galed gan e-lynion, y rhai a ymdrechant â'u holl nerth i'ch lladd chwi. A byddwch sicr o hyn, y gorfydd ar un o honoch, oni orfydd ar y llall, felio a'i waed y dyfiolaeth yr ydych yn ei ddal: *eithr byddwch ffyddlon byd aneu, a'r brenhin a rydd i chwi goron y bywyd*, Dat. ii. 10. A'r hwn a fyddo marw yno, er y bydd ei farwolaeth ef yn annaturicl, a'i boenau ond odid yn ddirfawr, a gaiff y goreu er hynny ar ei gyfaill; nid yn unig o herwydd y derbynnir ef yn gynt i'r ddinas nefol, eithr hefyd o blegid y bydd iddo ddiangc rhag llawer o drueni ac helbulon, y rhai a ddigwyddant i'r llall, cyn ei ddyfod ef i ben ei fiwrnai. Eithr pan ddeloch i'r dref, a gweled yr hyn oll, a rag-fynegais i chwi yma, wedi eu cyflawni; yna cofiwch fi eich cyfaill; ac ymwrolwch, a gorchymynwch gadwedigaeth eich heneidiau i Dduw, megis i greawdwr ffyddlon, gan wneuthur yr hyn sydd dda yn ei olwg ef, i *Pet. iv. 19.*

Yna mi a welais yn fy mreuddwyd, pan gyntaf ag y daethant allan o'r anialwch, ganfod o honynt dref ar eu cyfer, a'i henw hi yw *Gwagedd*, ac ynthi hi y cedwir ffair trwy'r holl flwyddyn, yr hon a elwir ffair y *Gwagedd*, am fod y dref lle yr ydys yn ei chadw hi yn ysgafnach na gwagedd; ac hefyd am bod yw y cwbl a werthir yno, neu sy'n dyfod yno, ddim amgen na

Ffydd. A groesaw fil o weithiau, ebe ddewrwyd *Ffyddlon*, pa mor ddymunol, O anwyf *Efangylwr*, yw 'th gyfeillach i nyddi Bererinion truaidd.

Efang. Yna, ebe *Efangylwr*, pa fodd y bu gyd â chwi, gyfeillion, er pan ymadawfom ddiweddf, a pha beth y cyfarfuoch, a pha fodd yr ymddygafoch?

Yna *Cristion* a *Ffyddlon* a fynegasant iddo y cwbl oll a ddigwyddasai iddynt yn y ffordd: pa fodd, a pha mor anhawfed y daethant i'r lle hwnnw.

Efang. A llawen iawn wyf finnau, ebe *Efangylwr*, nid am i chwi gyfarfod a phrofedigaethau, ond am i chwi fod yn gongwerwyr, ac am i chwi ddal ym mlaen eich ffordd, er eich amryw wendidau hyd y dydd hwn.

Yr wyf yn dra llawen (meddaf) am y pethau hyn, yn gyfartal er fy mwyn fy hun, ac er eich mwyn chwithau: myfi a hauais, a chwithau a fedafoch; ac y mae'r dydd yn dyfod, yn yr hwn y caiff y sawl a hauodd, a'r sawl a fedodd gyd lawenhau (hynny yw os parhewch chwi hyd y diwedd yn eich ffordd) canys yn ei iawn bryd y medwch oni ddeffgiwch. Y mae coron anllygreddig o'ch blaen chwi, felly rhedwch fel y caffoch afael arni. Y mae rhai yn myned allan i geisio meddiannu y goron hon, ac wedi myned ym mhell am dani, y mae arall yn dyfod, ac yn ei dwyn hi oddi arnynt. Deliwch gan hynny yr hyn fy gennych fel na ddygo neb eich coron chwi. Nid ydych chi etto allan o gyrraedd ergydion Satan. *Ni wrthawynebasoch etto hyd at awed, gan ymdrech yn erbyn pechod*, Heb. xii. 4. Bydded teyrnas nesoedd yn wastadol o flaen eich llygaid; a bydded gennych ffydd gadarn ynghylch y pethau fydd anweledig. Na choeliwch fod eich happusrwydd yn sefyll mewn dim fydd tu yma i'r nesoedd: ac yn bendisfaddeu, edrychwch yn fanol at eich calonau eich hunain a'u trachwantau; canys y maent yn fwy eu tawyll na dim ac yn ddrwg diobaith. Jer. xvii. 10. Gosodwch eich wyneb fel callestr yn eu herbyn: y mae'r hwn sy'n hoilluog yn y nef ac ar y ddaear yn eich plaid chwi.

Yna y diolchodd *Cristion* iddo am ei gyngor, gan ddymuno arno yn ei enw ei hunan a *Ffyddlon* eu hyfforddi ym mhellach, pa fodd i syned y rhanolaf o'u ffordd; o blegid eb efe, ni a wyddom yn ddilys, mai *Prophwyd* ydych,

ydych, ac y gellwch chwi ragfynegi y pethau a ddigwyddant i ni rhag llaw yn ein taith, ac hefyd hyfpyfu i ni, pa fodd y gallwn wrthwynebu a gorchfygu y profedigaethau a gyfarfyddwn a hwynt.

Efang. Yna, ebe *Efangylwr*, Fy mhlant anwyl, chwi a glywsoch allan o'r ysgrythur, mai trwy lawer o orthrymderau y mae yn rhaid i ni fyned i deyrnas Dduw : ac hefyd fod rhwymau a blinderau ym mhob dinas yn ein haros ni : ac am hynny na ddisgwiliwch fyned ym mhell ar eich pererindod hebddynt, yn rhyw fodd neu gilydd. Chwi a gawsoch beth tyfiolaeth am y gwirionedd yma yn barod : a chwi a gewch ychwaneg ar fyrr ; canys yr ydych yn awr, megis ag y gwelwch, ar fyned allan o'r anialwch hwn ; ac chwi a ddeuwch yn ebrwydd i dref, yr hon a ganfyddwch chwi yn y man o'ch blaen, ac yn y dref honno y gwarchaeir chwi yn galed gan e-lynion, y rhai a ymdrechant â'u holl nerth i'ch lladd chwi. A byddwch sicr o hyn, y gorfydd ar un o honoch, oni orfydd ar y llall, felio a'i waed y dystiolaeth yr ydych yn ei ddal : *eithr byddwch ffyddlon byd aneu, a'r brenhin a rydd i chwi goron y bywyd*, Dat. ii. 10. A'r hwn a fyddo marw yno, er y bydd ei farwolaeth ef yn annaturicl, a'i boenau ond odid yn ddirfawr, a gaiff y goreu er hynny ar ei gyfaill ; nid yn unig o herwydd y derbynir ef yn gynt i'r ddinas nefol, eithr hefyd o blegid y bydd iddo ddiangc rhag llawer o drueni ac helbulon, y rhai a ddigwyddant i'r llall, cyn ei ddyfod ef i ben ei fiwrnai. Eithr pan ddeloch i'r dref, a gweled yr hyn oll, a rag-fynegais i chwi yma, wedi eu cyflawni ; yna cofwch fi eich cyfaill ; ac ymwrolwch, a gorchymynwch gadwedigaeth eich heneidiau i Dduw, megis i greawdwr ffyddlon, gan wneuthur yr hyn fydd dda yn ei olwg ef, i *Pet. iv. 19.*

Yna mi a welais yn fy mreuddwyd, pan gyntaf ag y daethant allan o'r anialwch, ganfod o honynt dref ar eu cyfer, a'i henw hi yw *Gwagedd*, ac ynthi hi y cedwir ffair trwy'r holl flwyddyn, yr hon a elwir ffair y *Gwagedd*, am fod y dref lle yr ydys yn ei chadw hi yn ysgafnach na gwagedd ; ac hefyd am nad yw y cwbl a werthir yno, neu sy'n dyfod yno, ddim amgen na

gwagedd, megis y dywedodd y gwr doeth, *Gwagedd yw'r crobl*, Esa. xl. 17. Preg. i. 2.

Nid ffair newydd, ond hen ffair ydyw hon : mi a ddangosaf i chwi ei dechreuad hi.

Er ys agos i bum mil o flynyddoedd, yr oedd pererinion yn ymdeithio tu a'r ddinas nefol ; a Belzebub, Apolygon, ynghyd â'r cythreuliaid eraill, a wybuant wrth y llwybr a wnaethai y pererinion, fod eu ffordd hwy i'r ddinas nefol yn myned trwy ganol tref *Gwagedd* ; ac am hynny hwy a ddychymygasant i godi yma ffair, i barhau trwy gydol y flwyddyn, yn yr hon y gwerthid pob math o wagedd. Am hynny fe werthir ynddi bob rhyw o farfiandaeth, megis tai, tiroedd, celfyddydau, swyddau uchel, anrhydedd, gwledydd, teyrnafoedd, trachwantau, trythyllwch o bob math, megis putteiniaid a'u llatteion, gwagedd, gwyr, plant, meistraid, gweision, bywydau, gwaed, cyrph ac eneidiau pobl, arian, aur, perlau, a pha beth na's cair ar werth yma.

Ac heblaw hynny, cair gweled yn y ffair hon bob amfer, hudolwyr, twyllwyr, chwaryddion, ynfydion, eppaod, cnafiaid, rogiaid o bob math. Lladron, llofruddion, godinebwyr, ac anudonwyr wedi eu diwyno â gwaed gwirion.

Ac megis ag y mae mewn ffeiriau eraill (llai eu bri) felly hefyd y mae yma amryw heolydd, tan eu henwau priodol, lle y gwerthir y cyfryw farfiandaeth. Y mae yma heol y *Bruttaniaid*, heol y *Ffrangod*, heol yr *Italiaid*, heol yr *Hyspaenwyr*, a heol y *Germaniaid*, lle y mae amryw fath o wagedd ar werth. Ond megis mewn ffeiriau eraill, y mae rhyw bethau yn fwy enwedigol i'w cael ar werth, felly marfiandaeth *Rhufain* sydd yn cerdded orcu yn y ffair yma, ond bod y *Bruttaniaid*, a rhyw bobloedd eraill, yn dibrisio'r marfiandaeth hynny.

Yn awr, fel y dywedais, y mae'r ffordd i'r ddinas nefol yn myned yn union trwy'r dref hon ; a'r neb a fynno fyned i'r ddinas honno, heb fyned trwy'r dref gyforog yma, *rhaid iddo fyned allan o'r byd*, 1 Cor. v. 10. Fe orfu ar Dywysog y tywysogion, pan yr oedd efe ar y ddaear, fyned trwy'r dref a'r ffair hon
i'w

i'w wlad ei hun ; ac fe'i gwahoddwyd ef gan *Belzebub* penllywodraethwr y ffair, i brynu o'i wagedd ef : ie, cynnygodd ei wneuthur ef yn arglwydd y ffair, pe buasai ef ond ymgrymmu iddo, a'i addoli ef wrth fyned trwy'r dref, ac o blegid bod y Tywyfog yn dra anrhydeddus, dygodd *Belzebub* ef o heol i heol, gan ddangos iddo holl deyrnafoedd y byd mewn munud awr : fel y gallai ef (pe buasai bosibl) ddenu'r Bendingedig hwnnw i brynu peth o'i wagedd ef. Eithr nid oedd ganddo ef ddim ferch at y cyfryw farfiandaeth, ac am hynny efe a aeth ymaith o'r dref, heb wario cymmaint ag un hatling ar y gwagedd yma : y mae'r ffair hon, gan hynny yn hen beth, o hir barhâd, ac yn ffair fawr iawn, *Mat. iv. Luc iv.*

Yn awr, fel y dywedais i, yr oedd yn rhaid i'r pererinion hyn fyned trwy'r ffair yma : eithr cyn gynted ag y daethant yno, fe gyffrowyd yr holl werin oedd yn y ffair ; a'r holl dref a ymgasglasant o'u hamgylch hwynt, fel pe buasent mewn hwb-hwb ; a hynny o herwydd amryw resymmau.

Yn gyntaf. Yr oedd y pererinion wedi eu dilladu â'r cyfryw wisgoedd, nad ydoedd gan neb yn y dref a'r ffair honno mo'u bath : ac o blegid hynny yr oeddynt yn llygadrythu yn rhyfeddol arnynt. Rhai a ddywedent mai ynfydion oeddynt, rhai mai bedlemiaid, ac eraill a ddywedent, mai gwyr o wlad ddieithr oeddynt.

Yn ail. Megis yr oeddynt yn rhyfeddu wrth weled eu dillad ; felly hesyd yr oeddynt yn rhyfeddu wrth glywed eu hiaith hwynt ; canys nid oedd nemawr yn dyall y rhyn a lasarent. Eu hiaith hwy ydoedd iaith gwlad Canaan ; ond gwyr y byd hwn oedd pobl y ffair ; canys yr oeddynt yn tyngu, ac yn rhegu, ac yn offrw m eu heneidiau i'r diafol yn dra mynych : ac felly o'r naill ben i'r ffair i'r llall, yr oedd y pererinion a'r fawl oedd yn marchnatta yno, megis barbariaid y naill i'r llall, *1 Cor. ii. 7, 8.*

Yn drydydd. Y peth mwyaf rhyfeddol gan y marfiandwyr ydoedd, fod y pererinion yma yn llwyr ddi-brisio eu holl farfiandaeth hwy : canys ni wnaent hwy gymmaint ag edrych ar y pethau oedd ar werth yno ;

ac os gelwid arnynt i brynu dim, hwy a ofodent eu byfedd yn eu clustiau, ac a waeddent, *Tro beibio fy llygaid, rhag edrych ar wagedd*; ac a edrychent i fynu, gan arwyddocau trwy hynny, fod y wâr a'r pethau yr oeddynt hwy yn ymosyn am danynt, i'w cael yn unig yn y nefoedd, *Sal. cxxix. 37. Phil. iii. 19, 20.*

Digwyddodd i ryw watwarwr (wrth ddal fulw ar eu hymddygiad) ofyn iddynt, *Pa beth a brynwch chiwi?* A hwythau yn sobr iawn a'i hattebasant ef, *Ein bewyllys ni yw prynu'r gwirionedd.* Ac ar hynny y cymmerwyd mwy o achlysur i'w dirmygu hwynt: canys rhai yn awr a'u gwatworent, rhai a'u henllibient, a rhai a annogent eraill i'w curo hwynt. O'r diwedd, yr oedd yr holl ffair mewn terfysg ac hwb-hwb, hyd onid oedd pob peth allan o drefn. Yna y mynegwyd hynny i arglwydd y ffair; ac yntef a ddaeth i wared yn ddioed, ac a archodd i rai o'i gyfeillion ffyddlonaf i'w holi hwynt yn fanwl, o achos pa rai yr oedd y fath gyanwrf yn yr holl ffair.

Felly fe ddygwyd y gwyr o flaen y sawl a apwyntiwyd i'w holi hwynt; a gosynwyd iddynt, o ba le yr oeddynt yn dyfod, i ba le yr oeddynt yn myned, ac i ba bwrpas y daethant yno yn y fath wisgoedd anarferol? Hwythau a'u hattebasant, mai dieithriaid a phererinion oeddynt yn y byd hwn, a'u bod hwy yn myned tu a'u gwlad eu hun, sef y Jerusalem nefol, ac na roesent hwy ddim achos, nac i wyr y dref, nac i'r marfiandwyr ychwaith, i'w hamherchi ac i'w liuddias hwy yn eu siwrneu; oddi eithr bod hyn yn achos, sef, pan y gosynodd un iddynt pa beth a brynent, ateb o honynt hwythau, mai'r gwir a brynent.

Eithr ni choelïai y swyddogion eu bod hwy ddim amgen nâ *Bedlemmaid*, a dynion i maes o'u cof, neu ynte mai pobl oeddynt, a'r a ddaethai yn bwrpasol, i wneuthur cynnwrf yn y ffair. Am hynny hwy a gurasant y pererinion, gan eu trybaeddu hwy â dom, ac wedi hynny hwy a'u gosodasant mewn cratfh, fel y byddent yn ddrychau i'r holl ffair.

Mae'r

Mae'r Pererinion yn ffair gwagedd,

Yn cael eu dal a'u curo'n gïaidd ;

Felly'r oedd : fe aeth ein Iesu,

Trwy hon, cyn gorphŷen ar Galfari.

Ac yno y buant dros ennvd yn wrthddrychau i watwarwyr a maleiswyr ; ac arglwydd y ffair oedd yn y cyfamfer yn chwerthin wrth weled eu hamharchu hwy yn y modd yma. Eithr yr oedd y gwyr yn amyneddgar iawn, heb reddi sen am sen, ond i'r gwrthwyneb, yr oeddynt yn bendithio, gan reddi geiriau da am rai drwg, a pharch am ammarch.

Ond rhai o'r ffair, wrth grassu yn well ar y pererinion, ac heb farnu yn fyrbwyll am danynt, megis eraill, a ddechreuafant geryddu a beio'r bobl gyffredin, am eu bod hwy yn wastadol yn gwneuthur cam â'r dieithriaid yma, yn y fath fodd dirmygus. Hwytbau yn lliidiog a atebafant y sawl oedd yn eu ceryddu hwynt, gan ddywedyd wrthynt, eu bod hwy cyn-ddrwg a'r gwyr oedd yn y carchardy, a'u bod hefyd (mewn pob tebygoliaeth) mewn cyngrair â hwynt, am eu bod yn pledio drostynt ; ac o herwydd hynny, y caent fod yn gyd-gyfrannogion o'u hatlwydd hwynt. A'r lleill a ddywedafant, am ddim a'r a welfent hwy, fod y dynion yn llonydd ac yn sofr, heb chwennych drwg i neb : a bod bagad yn marchnatta yn y ffair, y rhai a haeddent eu carcharu, ie, a'u gosod yn y pilwri yn hytrach nâ'r dieithriaid yma. A chwedi ymdaeru digon â'u gilydd, (a'r pererinion trwy gydol yr amser yn ymddwyn eu hunain yn ddoeth, ac yn bwyllog iawn ger eu bronnau hwynt) hwy a ruthrafant y naill ar y llall, gan guro a chlwyfo un eu gilydd.

Yna y dygwyd y ddau bererin drachefn o flaen y swyddogion, i'w holi yn fanylach ; ac achwynwyd arnynt, mai hwynt hwy a fu achos o'r terfysg diweddar a fuasai yn y ffair. Ac am hynny, se'u curwyd hwy yn ddi-drugaredd, a gosodwyd hwy mewn heiyrm, a dygwyd hwy mewn cadwynau i fynu ac i wared trwy yr holl ffair, er siampl a dychryn i eraill, rhag dywedyd o neb ddim yn eu plaid, neu ymgyfeillachu ac ymgysylltu â hwynt. Eithr Cristion a Ffyddlon a ym-

ddygafant eu hunain yn ddoethach etto, gan dderbyn y larchâd a'r dirmyg a gawfant, gyd â chymmaint o amynedd a llarieidd-dra, hyd onid ynnillasant hwy trwy hynny lawer o bobl y ffair i'w plaid, er nad oeddynt ond nifer fechan i'w cydmaru a'r lleill. A gwnaeth hyn i'r blaidd arall gynddeiriogi yn fwy; a dywedasant wrth y ddau wr, na chai carchar a heiyrn wafanaethu mo'u tro, ond y caent eu gosod i farwolaeth am y cynnwrf a wnaethant, ac am hudo rhai o'r ffair i fod ar eu rhan hwynt.

Yna y danfonwyd hwy drachefn i'r carchar, hyd oni chymmerwyd cwrs ymmhellach â hwynt, ac yn y carchar, fe ddodwyd eu traed hwy yn sicr yn y cyffion.

Ac yno y daeth i'w cof hwynt yr hyn a ddywedasai eu ffyrnd anwyl *Efangylwr* wrthynt; a hwy a gadarnhawyd yn fwy yn eu ffyrdd a'u dioddefiadau, gan iddo ef ragfynegu yr hyn a ddigwyddasai iddynt. Dechreuasant hefyd yn awr gyfuro y naill y llall, gan farnu, mai'r hwn a ddioddefai farwolaeth yn gyntaf, a gai'r gorau ar y llall: ac am hynny yr oedd pob un yn chwennych yn ei galon, i gael y rhagorfraint hwnnw. Eithr gan eu gorchymyn eu hunain i ddoeth ragluniaeth yr hwn sy'n llywodraethu pob peth, hwy a ymroisant gyd â llawer o foddlonrwydd i ddwyn eu croes, hyd oni threfnid iddynt ryw gyflwr arall.

Yna wedi ordeinio amfer cyfaddas, fe'u dygwyd hwy allan i'r frawdle, i gael eu barnu gan eu gelynyon: enw'r barnwr oedd *Casawr pob daioni*. Eu cyhuddiad ydoedd yr un mewn sylwedd, er ei fod yn ddau mewn ffurf a dull. Y matter cynhwysedig ynddo ydoedd hyn.

Fod y pererinion yma yn elynion i'w crefftau a'u marfiandaeth hwynt; a gwneuthur o honynt hwy derfysg ac ymryson yn y dref, gan hudo llaweroedd i dderbyn eu henbyd a'u gau oppiniynau hwynt, mewn matterion crefydd, gan ddiystyru a dirmygu cyfraith eu tywysog trwy wneuthur felly.

Yna Ffyddlon a atebodd drosto ei hun, gan ddywedyd, Ni wrthwynebais i neb, ond y sawl oedd wrthwyneb i'r hwn sydd uwch nâ'r uchaf ar y ddaear;

ac ni wnaethum i ddim terfysg, gan fy mod fy hun yn wr heddychlon : ac am y rhai a ynnillwyd i'n plaid, fe'u hynnillwyd hwy trwy ystyried y gwirionedd a'r diniweidrwydd fydd ynom ; ac y maent wedi eu troi, yn unig oddi wrth y gwaeth at y gwell. Ac am y brenhin yr ydych chi yn son am dano, gan mai Belzebub ydyw ef, sef gelyn mawr i'n Harglwydd ni, yr wyf yn ei ddiystyru ef a'i holl angylion.

Yna y cyhoeddwyd, od oedd gan neb ddim i ddywedyd, ym mhlaid eu harglwydd frenhin Belzebub, yn erbyn y carcharor wrth y frawdle, ymddangos o honynt ar frys, i roddi eu tyftiolaeth i'r llys ; ac ar hynny y daeth tri o dyftion i mewn, a'u henwau oedd *Cynfigennus, Coel-grefyddol, ac Efan lygad y bwyd* : Yna y gofynwyd iddynt, a adwaenent hwy y carcharor wrth y barr ? a pha beth oedd ganddynt i'w ddywedyd yn ei erbyn ef, tros eu harglwydd frenhin.

Yna y safodd Cynfigennus i fynu, ac a ddywedodd fel hyn, Fy arglwydd uftus, myfi a adwaen y gwr yma er ys talm o amser, ac mi a dyftiolaethaf ar fy llw, o flaen yr orfeddfaingc anrhydeddus hon, ei fod ef.——

Barnwr. Arafwch, rhoddwch ei lw iddo ef ; ac wedi gwneuthur felly, efe a ddywedodd, Nid yw'r gwr hwn, er tecced yw ei enw, ond un o'r dynion diffeithaf yn ein gwlad : nid yw yn gwneuthur pris yn y byd o'n tywyflog, nac o honom ninnau ei ddeiliaid ef, o gyfreithiau nac o ddefodau ; ond y mae'n gwneuthur a allo, i lanw pennau pobl â rhyw oppiniynau gwrthwyneb i ufudd-dod i'r awdurdodau goruchel ; y rhai'n oppiniynau, y mae efe'n eu galw, yn egwyddorion ffydd a sancteiddrwydd : ac yn neilltuol, Myfi a'i clywais ef â'm clustiau fy hun yn taeru, Fod Crist-nogrwydd a defodau ein tref ni, yn gwbl wrthwyneb i'w gilydd, ac na's gellir eu cymmodi hwynt : a thrwy yr ymadrodd hwn, fy arglwydd uftus, y mae efe ar unwaith yn condemnio, nid yn unig ein holl weithredoedd canmoladwy ni, eithr ninnau hefyd fydd yn eu gwneuthur hwynt.

Barn. Yna y gofynodd y barnwr iddo, *A oes genych ddim mwy i ddywedyd ?*

Cyn-

Cynfig. Fy arglwydd, Mi a allwn ddywedyd llawer mwy; eithr ni fynwn flino'r llys: etto os bydd rhaid (wedi i'r gwyr boneddigion eraill roddi eu tyftiolaeth i mewn) yn hytrach nag y b'o dim yn eisiau i wneuthur diben o hono, myfi a helaethaf fy nhystiolaeth yn ei erbyn ef. Yna fe archwyd i Gynfigennus sefyll heibio, a galwyd *Coel-gresyddol*, a gorchymynwyd iddo edrych ar y carcharor wrth y frawdle, a gofynwyd iddo, pa beth a allai ef ddywedyd dros eu harglwydd frenhin yn ei erbyn ef: ac wedi rhoddi ei lw iddo, efe a lasarodd fel hyn.

Coel-gres. Fy arglwydd farnwr, nid ydwyf hanner cydnabyddus â'r hwr hwn, ac nid wyf yn chwennych bod yn fwy cydnabyddus ag ef: er hynny myfi a wn hyn, oddi wrth ryw ymddiddan a fu rhyngof fi ag yntef y dydd arall, yn y dref yma, Mai dyn diriaid a thra pheryglus ydyw ef; canys myfi a'i clywais ef y pryd hynny yn dywedyd, fod ein crefydd ni yn ddrwg, sef yn gyfryw un, ag nad yw bosibl i neb foddloni Duw trwyddi. Ac oddi wrth yr ymadroddion yma, fy arglwydd, chwi a wyddoch yn dligon da fod hyn yn canlyn, sef, Mai ofer yw'n haddoliad ni yn wastadol, a'n bod ni etto yn ein pechodau, ac y byddwn ni damnedig yn y diwedd; a hyn fydd gennyf fi i ddywedyd.

Yna y rhoddwyd *Efan lygad y beoyd* i'w lw, ac fe archwyd iddo ddywedyd yr hyn a wyddai, ym mhlaidd ei arglwydd frenhin, yn erbyn y carcharor wrth y frawdle.

Efan. Fy arglwydd, a chwithau wyr boneddigion oll, myfi a adwaen y cyfaill yma er ys talm o amser, ac a'i clywais ef yn difenwi ein hardderchog dywyfog Belzebub, ac yn llafaru yn ddirmygus am ei gyfeillion anrhydeddus ef, sef am yr arglwydd Henddyn, yr arglwydd Hyfrydweh cnawdol, yr arglwydd Gloddest, yr arglwydd Trachwantus am wagogoniant, yr hen arglwydd Anlladrwydd, syr Cybydd angawr, ynghyd â phawb eraill o'n pendefigion ni, ac efe a ddywedodd ym mhellach, Pe b'ai pawb o'r un feddwl ag ef, os byddai bosibl, na chai un o'r rhai'n aros yn hwy yn y dref yma. Heblaw hynny, fy arglwydd, nid arswydd-

odd

odd efe i'ch difenwi chwithau hefyd, yr hwn fy'n awr wedi ei ofod i fod yn farnwr arno ef, gan eich galw chwi yn filain annuwiol, wrth sytheirio allan lawer o ciriau enllibaidd eraill am danoch chwi, ac am dan y rhan fwyaf o uchelwyr ein tref ni. Wedi i *Efan*. ddywedyd ei chwedl, fe drodd y barnwr at y carcharor wrth y frawdle, gan ddywedyd wrtho, Tydi'r crwydrad, yr heretic, a'r *Traetwr*, a glywaist beth a dystiol-aethodd y gwyr oneft hyn i'th erbyn di?

Ffydd. A gaf fi gennad i ddywedyd ychydig drosof fy hun.

Barn. Syre, fyre, yr ydych chwi'n haeddu cael eich gosod i farwolaeth, yn ddiattreg, yn y man hyn: ond etto fel y gallo pawb weled ein llarieidd-dra ni tu ag attoch, moeswch glywed beth fydd gennych (y crwydr yn budr) i ddywedyd trosoch eich hunan.

'Nawr, chware'r gwr, O *Ffyddlon*!

Llefara dros dy Dduw,

Nac ofna di mo faleis, —

Na gwialen neb drwg-ryw:

Llefara'n hŷ, O Ddewr-ddyn!

Mae'r gwir o'th blaid a'th du,

Bydd farw trosto yma,

Cai goron freiniol fry.

Ffydd. 1. Am yr hyn a lefarodd Mr. *Cynfigennus*, yr wyfi'n ateb; na ddywedais i ddim ond hyn, sef, fod y rheolau, y cyfreithiau, y defodau, a'r bobl hynny y fy'n wrthwyneb i air Duw, (fod y rhei'ny i gyd meddaf fi) yn wrthwyneb i Gristianogrwydd. Os dywedais i ar fai yn hyn, yr wyfi yn barod, ond i chwi ddangosi mi fy nghamfyniad, i alw 'm geiriau yn ol.

2. Am y peth a dyngodd Mr. *Coel-grefyddol* i'm herbyn, hyn yn unig a ddywedais, sef, fod ffydd ddwyfol yn beth gofynol yn addoliad Duw; eithr ni ddichon ffydd ddwyfol ddim bod heb ddadguddiad dwyfol o ewyllys Duw. Ac am hynny, ni ellir cyflawni pa bethau bynnag a wesgir i mewn i addoliad Duw, anghytunol a'r dadguddiad dwyfol hynny, ond trwy ffydd ddynol, yr hon fydd yn anfuddiol i fywyd tragwyddol.

3. Am yr hyn a dyngodd Mr. *Efan lygad y llwyd*, yr wyfi'n ateb (heb ddal fulw ar ei waith yn haeru, fy mod

mod i'n difenwi, &c.) fod *Belzebub* tywyfog y ddinas hon, a'r holl dorf o'i weision ef, yn gymhwysach i fod yn uffern, nag yn y wlad neu'r ddinas yma. Ddylly Duw a drugarhau wrth fy enaid i.

Yna y dywedodd y barnwr wrth y cwest (y rhai, tros yr holl amser, a safasant gyferbyn, i wrando ac i ddal fulw) chwy-chwi wyr bonheddigion o'r cwest a welwch y gwr yma, o achos pa un y bu cymmaint o gynnwrf yn ddiweddar yn ein tref ni: chwi aglywsoch pa bethau a dyfiolaethodd y gwyr boneddigion hyn yn ei erbyn ef; ac hefyd ei wrth-attebion a'i gyfaddefiad ei hun. Y mae yn sefyll arnoch chwi yn awr ei fwrw, neu i gadw ef. Ond etto yr wyf fi yn gweled hyn yn beth cymmwys, sef, i'ch haddysgu chwi, ynghylch naturr ein cyfreithiau ni.

Yn nyddiau'r brenhin *Pharao*, (gwas i'n Tywyfog *Belzebub*) y gwnaethpwyd cyfraith, yn yr hon y gorchymynwyd bwrw plant gwrywaidd yr *Israeliaid* i'r ason, rhag ofn i'r rhai oedd o grefydd wrthwyneb i'w grefydd amlhâu, a myned yn drech nag ef. Gwnaethpwyd a't hefyd yn nyddiau *Nebuchadonofor* fawr (gwas arall i'n Tywyfog ni) y byddai i bwy bynnag, ni syrthiai i lawr ac addoli ei ddelw aur ef, gael eu bwrw i fwrn o dân poeth. Gwnaethpwyd a't hefyd yn nyddiau *Darius*, y byddai i'r sawl a alwai ar un Duw (tros ryw amser terfynedig) enid yn unig arno ef, gael eu taslu i ffau'r llewod, *Ecsod.* i. *Dan.* iii. a'r vi. Yn awr y mae'r gwrthryfelwr yma wedi troseddu y cyfreithiau hyn i gyd, nid yn unig mewn meddwl, eithr hefyd mewn gair a gweithred, yr hyn ni's gellir ei ddioddef.

Pharao a wnaeth ei gyfraith, i ragflacnu, ac i luddias anghydfod a niwaid; canys nid oedd un bai etto yn weledig, fel y mae beiau yn weledig yma. Am yr ail a'r drydedd gyfraith, chwi a glywsoch fel y mae'r carcharor yn dadleu yn eu herbyn, trwy ddywedyd yn erbyn ein crefydd ni: ac yn awr y mae'n haeddu marw am y teyrn-fradwriaeth a gyfaddefodd efe.

Yna yr ymneilltuodd y cwest, a'u henwau ydoedd, Mr. *Dall*, Mr. *Diddaioni*, Mr. *Maleifus*, Mr. *Anllad*, Mr. *Ofer-ddyn*, Mr. *Pengaled*, Mr. *Uchel-drem*, Mr. *Gelyniaeth* yn erbyn pob daioni, Mr. *Celwyddog*, Mr. *Creulondeb*,

Creulondeb, Mr. *Casawr y goleuni*, Mr. *Anghymmudlon*; a'r rhai'n i gyd a roefant eu barn, yn bennodol, yn erbyn y carcharor, yn eu plith eu hunain; a chwed'yn hwy a gyttunasant yn un fryd, ei ddwyn ef i mewn yn euog o farwolaeth o flaen y barnwr. Ac yn gyntaf yn eu plith eu hunain, ebe Mr. *Dall* y blaenor, myfi a welaf yn eglur, mai *Heretic* ydyw'r dyn yma. Ymaith â'r cyfryw un oddi ar y ddaear, ebe Mr. *Diddaioni*. Ie, ebe Mr. *Maleifus*, ymaith ag ef; canys y mae yn gas gennyf yr olwg arno. Ni ellais i erioed aros mo honaw, ebe Mr. *Anllad*; na minnau ychwaith, ebe Mr. *Ofer-ddyn*, canys fe fyddai bob amser yn beio ac yn condemnio fy ffyrdd i. Crogwch ef, Crogwch ef, ebe Mr. *Pengaled*. Nid yw ef ond dihiryn falw, ebe Mr. *Uchel-drem*. Mae'nghalon i yn codi yn ei erbyn ef, ebe Mr. *Gelyniaeth* yn erbyn pob daioni. Gwilliad brwnt yw ef, ebe Mr. *Celwyddog*. Mae crogi yn rhy dda iddo, ebe Mr. *Creulondeb*. Moeswch i ni yn ebrwydd ei ddanfôn ef allan o'r byd, ebe Mr. *Casawr y Goleuni*. Pe rhoddid i mi yr holl fyd, ni ellwn i ymheddychu ag ef, ebe Mr. *Anghymmudlon*. Gadewch i ni gan hynny, yn ebrwydd ei ddwyn ef i mewn yn euog o farwolaeth: ac felly y gwnaethant, ac am hynny y barnodd y barnwr, i fyned ag ef oddi wrth y frawdle i'r carchar drachefn, ac oddi yno i'r dihenyddfa, i ddioddef y farwolaeth greulonaf, ar a ellid ei dychymmyg.

Yna hwy a'u dygasant ef allan i'w ddihenyddu, yn ol eu cyfraith hwynt: ac yn gyntaf, hwy a'i fflang ellasant ac a'i cernodiasant ef; a chwed'yn hwy a frathasant ei gnawd ef â chylllill, ac a'i llabyddiasant ef â meini: ac yn ddiweddas, wedi ei wanu ef trwyddo â'u cleddyfau, hwy a'u llosgasant ef yn ulw wrth y dihenydd-bawl. A thyma i chwi ddiweddd *Ffyddlon*.

Eithr mi a welais (o'r tu ol i'r fintai oedd yn breffennol wrth ei losgi ef) gerbyd a chwypwl o geffylau yn disgwyl am dano; a phan gyntaf ag y bu ef farw trwy'r poenau hyn, fe'i dugwyd ef i'r cerbyd; ac yn ddisymmwth cippiwyd ef i fynu trwy'r cymmylau, gyd a Sain Udgonr y ffordd nesaf i'r Ddinas nefol.

Ffyddlon, enwog am dduwiol-fryd,

Da mewn gair, a gweithred hefyd,

Na

Na allai barnwr, cwest, na thyffion,
 Wneuthur i ti ddim niweidion.
 Ond yn lle d'orchfygu 'n hyrwydd,
 Dangosafant gynddeiriogrwydd:
 Pan b'ont hwy â'u henwau'n feirwon
 Byddi byth ym mhlith y bywion.

Eithr hwy a arbedafant *Gristion* y tro yma, gan ei ddanfôn ef yn ol i'r carchar; lle y gadawfânt ef, dros ryw ennyd. Ond Duw, yr hwn fy'n goruwch-reoli pob beth (gan fod gantho allu i ffrwyno eu cynddar-edd hwynt) a wnaeth ffordd iddo ddiangc y pryd hyn, rhag malais ei elynion; ac felly fe a aeth ar hyd ei ffordd dan ganu;

Ffyddlon, cywir a fuost ti,
 I'th unig * Ri rhagorol; * *Arglwydd.*
 Gyd a'r hwn cai ar ol hyn,
 Fawr wynfyd yn dragwyddol.
 Pan fyddo'r anffyddloniaid fflwch,
 A'u holl ddigrifwch ofer,
 Yn uffern boeth yn udo'n rhoft,
 Yn ddigon tost eu † piner, † *cyflwr.*
 Cân, Ffyddlon, cân! bo i'th enw mad,
 Barch a pharhâd tragwyddol:
 Er cael dy ladd, gwirionedd yw,
 Dy fod yn fyw'n wastadol.

Yn awr mi a welais yn fy mreuddwyd, nad aethai *Cristion* ymaith yn unig wrtho ei hunan; canys yr oedd yno un a elwid *Gobeithiol*, (calon pa un a gyffyrddwyd, ac a wnaethpwyd yn obeithiol, trwy ddal fulw ar eiriau ac ymddygiad *Cristion* a *Ffyddlon* dan eu dioddefiadau yn y ffair) yr hwn a lynodd wrth *Gristion*, ac a wnaeth gyfammod brawdol ag ef, gan ddywedyd wrtho, y byddai efe gyd-ymaith iddo yn ei daith. Fel hyn y bu un farw i ddwyn tyftiolaeth i'r gwirionedd; ac wel-le, un arall yn cyfodi o'i ludw ef, i fod yn gyfaill i *Gristion* yn ei bererindod. A dywedodd gobeithiol wrth *Gristion*, fod llawer o bobl yn y ffair honno y rhai mewn amser oeddynt debygol i'w canlyn hwynt.

A phan gynted ac y daethant allan o'r ffair, hwy a orddiwesafant wr, a elwid *Cam-ddibenion*; ac hwy a ofyn-

ofynasant iddo, Syr, gwr o ba wlad ydych chwi? A pha belled yr ydych chwi yn teithio ar hyd y ffordd hon? Yntef a'u hattebodd hwynt, ei fod ef yn dyfod o dref Teg-ymadrodd, a'i fod yn myned tu a'r ddinas nefol, eithr ni fynegodd iddynt mo'i enw.

Cris. A ddichon dim da, ebe Cristion ddyfod allan o dref Teg-ymadrodd? *Diar.* xxvi. 25.

Dichon yr wyf yn gobeithio, ebe *Cam-ddibennion*.

Cris. Attolwg Syr, beth yw eich enw chwi?

Cam-ddi. Yr wyf fi yn ddieithr i chwi, a chwithau i minnau; os ydych yn trafaelu y ffordd hon, fe fydd da iawn gennyf gael eich cwmpeini: onid ydych, rhaid i mi fod yn foddlon.

Cris. Myfi a glywais son am y dref yma, sef, *Teg-ymadrodd*, (ebe *Cristion*) a hyd yr wyf fi yn gofio, hwy a ddywedant ei bod hi yn lle cyfoethog.

Cam-ddi. Ydyw ar fy ngair i, ac y mae i mi lawer iawn o geraint cyfoethogion yn byw yno.

Cris. Pwy yw eich ceraint chwi yno?

Cam-ddi. Yr holl dref gan mwyaf; ond yn enwedigol, yr Arglwydd *Chwyl-droi*, yr Arglwydd *Gwasan-aethydd-amser*, yr Arglwydd *Teg-ymadrodd* (oddi wrth henafiaid pa un y cafodd y dref ei henw) ac hefyd Mr. *Tafod-llyfn*, Mr. *Dau-rynebog*, Mr. *Pob-peth*, a *Pher-son* ein † plwyf Mr. *Dau-dafod* yw fy ewythr brawd fy mam; ac i ddywedyd i chwi'r gwir, yr wyf fi yn awr yn wr bonheddig o gymmeriad mawr ac enw da; er nad oedd fy hen daid i ond morwr, yn rhwyfo un ffordd, ac yn edrych ffordd arall; ac wrth y gelfyddyd honno yr ynnillais innau y rhan fwyaf o'm golud.

Cris. A ydych chwi yn wr priod?

Cam-ddi. Ydwyf, ac y mae fy ngwraig i yn llawn o rinweddau da, a merch ydyw hi i'r Arglwyddes rhag-rithiol; a chan fod ei thylwyth hi'n anrhydeddus, hwy a roefant y cyfrwy ddygiad i fynu iddi, fel y meidr hi ymddwyn yn weddaidd, yn gyftal o flaen y Tywysog ac o flaen y cyffredin. Gwir yw, fod peth gwahan-iaeth mewn crefydd, rhyngom ni a'r gwyr o'r Sect fan-
K nylaf,

† Y mae'n rhaid cyfrif yr ymadrodd hwn, ynghyd ag eraill o eiddo'r awdwr yn erbyn Offeiriaid yr eglwys sefydledig, yn bennaf, i'r erledigaeth oedd yn ei amser ef ar yr ymaeilltuwyr. —Ed. Hanes Bywyd yr Awdwr.

nylaf, etto nid yw hynny ond mewn dau o byngciau bychain. Yn gyntaf, nid ydym ni yn ymdrechu un amser i rwyfo yn erbyn y gwynf a'r llanw. Yn ail, yr ydym ni bob amser yn awyddus i fod yn grefyddol, pan y bo crefydd yn myned yn ei Sandalau arian : canys da iawn gennym rodio gyd â hi yn yr heolydd, os bydd yr haul yn tywynnu arni, a'r bobl yn ei chlodfori.

Yna *Cristion* a drôdd ychydig o'r neilltu, at ei gyfaill *Gobeithiol*, ac a ddywedodd wrtho, Yr wyf fi yn tybied mai Mr. *Cam-ddibennion* o dref Teg-ymadrodd yw'r dyn hwn ; ac os efe ydyw'r gwr, y mae gennym yn ein cwmpeini cyn benned cnaf, a'r pennaf yn y parthau hyn. Yna, ebe *Gobeithiol*, gofynwch iddo beth yw ei enw ef : yn sicr mi debygwn na's dylai ef gywilyddio i ddatguddio ei enw. Felly *Cristion* a aeth atto drachefn, ac a ddywedodd, Syr, yr ydych chwi'n fiarad megis un a f'ai yn tybied ei fod ef yn deall rhyw bethau yn well nâ llaweroedd eraill : ac onid wyf yn eich camgymmeryd, mi debygwn fy mod yn eich hanner adnabod chwi ; onid Mr. *Cam-ddibenion* yw'ch enw chwi, ac onid ydych yn byw yn nhref Teg-ymadrodd ?

Cam-ddi. Nid *Cam-ddibennion* yw'm henw i : eithr gwir ydyw, fod rhai o'm caseion yn fy llysenwi felly ; ac mae'n rhaid i mi ymfoddloni i ddioddef eu ham-march, megis y dioddefodd gwyr da eraill o'm blaen.

Crif. A roesoch chwi ddim achos erioed i neb i'ch galw chwi wrth yr enw hyn ?

Cam-ddi. Na ddo erioed ; ond fe gymmerodd pobl achlysur, i'm galw i wrth yr enw hynny, am fy mod i yn tueddu yn wastadol i farnu, fel yr oedd pobl eraill yn arfer o farnu, beth bynnag a fyddent, os defod a dull y wlad oedd hynny : ac yr oeddwn i yn lwccus iawn i ennill yn dda wrth y gwaith yma ; ac os digwyddodd i mi gasglu cyfoeth yn y modd hyn, rhaid i mi eu cyfrif yn fendithion ; eithr na ammharched y maleifus fi am hyn o beth.

Crif. Yr oeddwn i yn tybied yn wir mai chwi oedd y gwr a glywais i son am dano : ac i ddywedyd wrthych chwi fy meddwl, yr wyf fi yn ofni, fod yr enw hwn yn perthynu yn fwy priodol i chwi, nag y mynnech i ni dybied ei fod.

Cam-ddi. Wele, os mynnwch ddychymmyg pethau felly

felly, ni allaf fi wrthych : ond os byddwch mor fwyn a'm cymmeryd i'ch cymdeithas, chwi a'm cewch i yn gydymaith teg.

Cris. Os dewch chwi gyd â ni, rhaid i chwi fyned yn erbyn gwynt a llanw, yr hyn fy'n wrthwyneb i'ch barn chwi : a rhaid i chwi hefyd ymddangos tros greffydd, pan y b'o hi yn ei hen gadachau, yn gystal a phan y b'o hi yn ei sandalau arian : a'i harddel hi hefyd pan y bytho hi yn rhwym mewn cadwynau, yn gystal a phan y bytho hi'n rhodio yr heolydd mewn anrhydedd.

Cam-ddi. Nid oes i chwi arglwyddiaethu ar fy ffydd i : gadewch fi i'm rhydd-did, a deuaf gyd â chwi.

Cris. Na ddewch gam ym mhellach gyd â ni, oni's gwnewch fel yr y'm ninnau yn gwneuthur.

Yna, ebe *Cam-ddibennion*, ni ymadawaf fi byth â'm hen brif-byngciau a'm dibennion, gan eu bod yn ddi-niweid ac yn fuddiol : oni chaf fi deithio gyd â chwi, rhaid i mi fyned wrthyf fy hunan, fel y gwnaethum, cyn eich gorddiwes chwi, nes y delwyf ym mysg rhai, a fyddo da ganthynt fy nghwmpeini.

Yn awr, mi a welwn (yn fy mreuddwyd) *Griſſion a Gobeithiol* yn ei adael ef ar eu hol : eithr digwyddodd i un o honynt edrych drach ei gefn ; ac efe a welai dri o wyr yn dyfod ar ol Mr. *Cam-ddibennion* : ac wele, pan y darfu iddynt nesâu atto, efe a ymgrymmodd iddynt hyd y llawr, a hwythau hefyd a yingrymmafant iddo yntef. Enwau'r gwyr oedd Mr. *Cofleidio'r Byd*, Mr. *Llygad arian*, a Mr. *Crintach*, sef, gwyr, y buasai Mr. *Cam-ddibennion* gynt yn gydnabyddus â hwynt; canys cydysgolheigion a fuafent yn eu hieuengŷtid, a'u Meistr hwy oedd Mr. *Dal-gafael* ar y byd, yn nhref *Câr-elw*, yr hon fydd dref farchnad yn *Sir Trachwant* yn y gogledd : a'u hathro a ddysgodd iddynt y gelfyddyd o elwa, naill ai trwy drais, twyll, gweniaith, dywedyd celwydd, neu ynte trwy wneuthur lliw o greffydd. A'r pedwar pendefig yma a ddysgasant gym maint o gelfyddyd eu hathro, hyd oni fedrai pob yr un o honynt gadw yr un rhyw ysgol ag yntef.

Ac yn ol iddynt (fel y dywedais) gyfarch gwell i'w gilydd, gofynodd Mr. *Llygad arian* i Mr. *Cam-ddibennion*, Pwy ydyw'r rhai accw y fydd o'n blaen ar y

nylaf, etto nid yw hynny ond mewn dau o byngciau bychain. Yn gyntaf, nid ydym ni yn ymdrechu un amser i rwyfo yn erbyn y gwynt a'r llanw. Yn ail, yr ydym ni bob amser yn awyddus i fod yn grefyddol, pan y bo crefydd yn myned yn ei Sandalau arian: canys da iawn gennym rodio gyd â hi yn yr heolydd, os bydd yr haul yn tywynnu arni, a'r bobl yn ei chlodfori.

Yna *Cristion* a drôdd ychydig o'r neilltu, at ei gyfaill *Gobeithiol*, ac a ddywedodd wrtho, Yr wyf fi yn tybied mai Mr. *Cam-ddibennion* o dref Teg-ymadrodd yw'r dyn hwn; ac os efe ydyw'r gwr, y mae gennym yn ein cwmpeini cyn benned cnaf, a'r pennaf yn y parthau hyn. Yna, ebe *Gobeithiol*, gofynwch iddo beth yw ei enw ef: yn sicr mi debygwn na's dylai ef gywilyddio i ddatguddio ei enw. Felly *Cristion* a aeth atto drachefn, ac a ddywedodd, Syr, yr ydych chi'n fiarad megis un a f'ai yn tybied ei fod ef yn deall rhyw bethau yn well nâ llaweroedd eraill: ac onid wyf yn eich camgymmeryd, mi debygwn fy mod yn eich hanner adnabod chwi; onid Mr. *Cam-ddibennion* yw'ch enw chwi, ac onid ydych yn byw yn nhref Teg-ymadrodd?

Cam-ddi. Nid *Cam-ddibennion* yw'm henw i: eithr gwir ydyw, fod rhai o'm cefeion yn fy llysenwi felly; ac mae'n rhaid i mi ymfoddloni i ddioddef eu ham-march, megis y dioddefodd gwyr da eraill o'm blaen.

Crif. A roefoch chwi ddim achos erioed i neb i'ch galw chwi wrth yr enw hyn?

Cam-ddi. Na ddo erioed; ond fe gymmerodd pobl achlysur, i'm galw i wrth yr enw hynny, am fy mod i yn tueddu yn wastadol i farnu, fel yr oedd pobl eraill yn arfer o farnu, beth bynnag a fyddent, os defod a dull y wlad oedd hynny: ac yr oeddwn i yn lwccus iawn i ennill yn dda wrth y gwaith yma; ac os digwyddodd i mi gasglu cyfoeth yn y modd hyn, rhaid i mi eu cyfrif yn fendithion; eithr na ammharched y maleifus fi am hyn o beth.

Crif. Yr oeddwn i yn tybied yn wir mai chwi oedd y gwr a glywais i son am dano: ac i ddywedyd wrthych chwi fy meddwl, yr wyf fi yn ofni, fod yr enw hwn yn perthynu yn fwy priodol i chwi, nag y mynnech i ni dybied ei fod.

Cam-ddi. Wele, os mynnwch ddychymmyg pethau felly

felly, ni allaf fi wrthyh : ond os byddwch mor fwyn a'm cymmeryd i'ch cymdeithas, chwi a'm cewch i yn gydymaith teg.

Grif. Os dewch chwi gyd â ni, rhaid i chwi fyned yn erbyn gwynt a llanw, yr hyn sy'n wrthwyneb i'ch barn chwi : a rhaid i chwi hefyd ymddangos tros greffydd, pan y b'o hi yn ei hen gadachau, yn gyftal a phan y b'o hi yn ei sandalau arian : a'i harddel hi hefyd pan y bytho hi yn rhwym mewn cadwynau, yn gyftal a phan y bytho hi'n rhodio yr heolydd mewn anrhydedd.

Cam-ddi. Nid oes i chwi arglwyddiaethu ar fy ffydd i : gadewch fi i'm rhydd-did, a deuaf gyd â chwi.

Grif. Na ddewch gam ym mhellach gyd â ni, oni's gwnewch fel yr y'm ninnau yn gwneuthur.

Yna, ebe *Cam-ddibennion*, ni ymadawaf fi byth â'm hen brif-byngciau a'm dibennion, gan eu bod yn ddi-niweid ac yn fuddiol : oni chaf fi deithio gyd â chwi, rhaid i mi fyned wrthyf fy hunan, fel y gwnaethum, cyn eich gorddiwes chwi, nes y delwyf ym mysg rhai, a fyddo da ganthynt fy nghwmpeini.

Yn awr, mi a welwn (yn fy mreuddwyd) *Gristion a Gobeithiol* yn ei adael ef ar eu hol : eithr digwyddodd i un o honynt edrych drach ei gefn ; ac efe a welai dri o wyr yn dyfod ar ol Mr. *Cam-ddibennion* : ac wele, pan y darfu iddynt nesâu atto, efe a ymgrymmodd iddynt hyd y llawr, a hwythau hefyd a yngrymmafant iddo yntef. Enwau'r gwyr oedd Mr. *Cofleidio'r Byd*, Mr. *Llygad arian*, a Mr. *Crintach*, sef, gwyr, y buasai Mr. *Cam-ddibennion* gynt yn gydnabyddus â hwynt ; canys cydyfsgolheigion a fuasent yn eu hieuengctid, a'u Meistr hwy oedd Mr. *Dal-gafael* ar y byd, yn nhref *Câr-elw*, yr hon fydd dref farchnad yn *Sir Trachwant* yn y gogledd : a'u hathro a ddysgodd iddynt y gelfyddyd o elwa, naill ai trwy drais, twyll, gweniaith, dywedyd celwydd, neu ynte trwy wneuthur lliw o greffydd. A'r pedwar pendefig yma a ddysgasant gym maint o gelfyddyd eu hathro, hyd oni fedrai pob yr un o honynt gadw yr un rhyw ysgol ag yntef.

Ac yn ol iddynt (fel y dywedais) gyfarch gwell i'w gilydd, gofynodd Mr. *Llygad arian* i Mr. *Cam-ddibennion*, Pwy ydyw'r rhai accw y fydd o'n blaen ar y ffordd ?

ffordd? Canys yr oedd *Cristion* a *Gobeithiol* etto o fewn golwg iddynt.

Cam-ddi. Dau wr o wlad bell ydynt, y rhai fydd yn myned ar bererindod.

Llygad-arian. Och! Pa ham na's arosent, fel y cawsem eu cwmpeini da hwy; canys y maent hwy, a ninnau, a chwithau Syr, yr wyf fi yn gobeithio yn myned ar bererindod.

Cam-ddi. Yr ydym ninnau felly yn wir, ond y mae'r gwyr accw, y fydd o'n blaen ni, mor styfnig ac mor anystwyth, trwy garu eu hopiniynau eu hunain, gan ddibrisio opiniynau rhai eraill, fel bydded gwr mor dduwiol ag y mynno, etto oni bydd ef yn cyttuno a hwynt hwy ym mhob pwngc, nid ymgyfeillachant ag ef.

Mr. Crint. Drwg iawn yw hynny, yr ydym ninnau yn darllen am rai ar y fydd yn rhy gyfiawn, ac y mae styfinigrwydd y fath wyr yn eu gyrru hwynt, i farnu a chondemnio pawb onid eu hunain. Eithr attolwg, pa fath, a pha sawl un oedd y pethau, yr oeddech yn anghyttuno a hwynt hwy yn eu cylch?

Cam-ddi. Yr oeddynt hwy yn ol eu pengaledrwydd yn barnu, mai eu dyledswydd hwy ydoedd, teithio trwy bob tywydd, a minnau wyf dros ddisgwyl am wynt a llanw. Y maent hwy am anturio y cwbl oll ar a feddont dros Dduw mewn munud, a minnau ydwyf am ddisgwyl pob odfa i sicrhau fy cinioes, a'm golud. Y maent hwy am arddel eu crefydd, pe byddai'r holl fyd yn eu herbyn; eithr yr wyf finnau dros grefydd cyn belled ag y bytho'r amseroedd, a'm diogelwch fy hun yn rhoddi lle i hynny. Y maent hwy am ymlynu wrth grefydd, pan y bytho hi mewn dirmyg a diystyrwch; eithr yr wyf finnau am lynu wrthi, pan y bytho hi yn rhodio yn ei sandalau auraid, a'r haul yn llewyrchu arni, a'r holl bobl yn ei chlodfori.

Mr. Cofeidio'r byd. *Mr. Cam-ddibennion* da iawn y gwnewch chwi, os parhewch felly byth; canys i'm tyb i y mae'r dyn hwnnw yn ynfyd, yr hwn a gyll ei feddiannau, pan y gallo eu cadw hwynt. Byddwn ddoeth fel Seirph: da cweirio'r gwair tra fo'r haul yn llewyrchu. Chwi a welwch fel y mae'r wenynen yn
llechu

llechu yn y gaiaf, ac yn llafurio yn unig, pan y gallo hi gael budd gyd â phlefer. Y mae Duw yn rhoddi gwlaw weithiau, a thegwch weithiau eraill : os bydd neb mor ynfyd a myned trwy'r dymmestl, gadewch iddo fyned ; etto o'n rhan ein hunain, moefwch i ni fod yn foddlon i orphwys, hyd oni chaffom y tywydd yn deg, a'r hin yn dawel. O'm rhan i, yr wyf fi yn caru'r grefydd honno yn oreu, ar a safu gyd â'r sicrwydd mwyaf, y bydd i ni feddiannu y bendithion a roddes yr Arglwydd i ni : canys y mae'n hawdd i ni ddeall, (onid y'm ni wedi gwallgosi) y myn Duw i ni gadw er ei fwyn ef, yr holl bethau daionus, a gawfom oddi wrtho, i'n cynnal ni yn y byd hwn : *Abraham* a *Salomon* a ymgyfoethogasant er eu bod yn grefyddol. Ac y mae *Eliphaz* yn dywedyd y rhydd gwr da aur i gadw fel llwch : nid felly y dywaid y gwyr o'n blaen, os ydynt y cyfryw rai ag y dywedafoch chwi eu bod.

Mr. *Crint*. Yr wyf fi yn meddwl ein bod ni oll wedi cyttuno yn y matter yma, ac am hynny nid oes achos siarad ym mhellach am dano.

Mr. *Llygad-ar*. Nid rhaid yn ddiau ddywedyd gair ym mhellach ynghylch y matter yma ; canys yr hwn nid yw yn credu na ysgrythur, na rheswm (a chwi a welwch fod y ddau ar ein plaid) nid yw hwnnw yn adnabod ychwaith mo'i rydd-did, nac yn ceisio ei ddiogelwch ei hun.

Mr. *Cam-ddi*. Fy mrodyr, yr ydym ni oll yn awr (fel y gwelwch) yn myned ar bererindod ; ac o ran difyrro yr amser yn well, rhowch gennad i mi ofyn i chwi y cwestiwn hyn.

Bwriwch fod gweinidog, neu grefftwr, &c. mewn cyfleu a ffordd, i ennill bendithion daionus y bywyd hwn ; etto felly, fel na allo mewn modd yn y byd fod yn gyfrannog o honynt, oddi eithr iddo (ar y lleaf mewn lliw) ymddangos yn dra gwrefog, tu hwnt i gyffredin arfer y wlad, mewn rhai pyngciau crefydd, y rhai nad oedd ef erioed o'r blaen yn eu harddel ; oni ddichon ef ddewis y ffordd yma, er mwyn cael ei ddi-ben, ac etto bod yn wr onest iawn.

Mr. *Llygad-arian*. Yr wyf fi yn deall eich meddwl yn eglur ; a thrwy gennad y pendefigion yma, my-

fi a wnaf fy ngoreu i roddi ateb i'ch cwestiwn. Ac yn gyntaf am y gwr eglwyfig yn bennodol. Bwriwch fod gweinidog, yr hwn fydd yn wr gweddol, a chanddo ond personiaeth, neu ficceriaeth fechan iawn; ond y mae ef a'i olwg ar un a fo mwy, a brasach, a chyfoethocach o lawer, ac yr awr hon mae gantho gyfleu i'w chael hi; etto felly, ag y rhaid iddo fod yn fwy astud i fyfyrrio, ac i bregethu yn fynychach, ac yn wresocach: ac os bydd tymmer y bobl yn gofyn iddo newid rhai o'i wyddorion; o'm rhan i, nid wyf fi yn gweled rheswm yn y byd, na ddichon gwr wneuthur hynny (yn enwedig os bydd gantho alwad i'r peth) i.e, a llawer mwy nâ hyn, ac etto bod yn wr onest. Canys,

1. Y mae ei waith ef yn dymuno personiaeth a fo mwy yn gyfreithlon (ni's gellir gwadu mo hynny) gan ei bod wedi ei gosod o'i flaen ef trwy ragluniaeth; ac am hynny efe a ddichon ei chymmeryd hi os gall, heb ofyn un cwestiwn er mwyn cydwybod.

2. Y mae ei waith ef yn dymuno y personiaeth honno, yn ei wneuthur ef yn fwy gofalus i ddilyn ei lyfrau, i fod yn bregethwr gwresocach, i gynnyddu yn ei ddoniau, ac hefyd i fod yn well gwr; yr hyn oll fydd gyttun ag ewyllys Duw.

3. Yn awr am ei waith ef yn cydymffurfio â thymmer ei bobl, trwy ymadael â rhai o'i wyddorion i'w boddloni hwynt, y mae hynny yn argoel. 1. Ei fod ef yn wr a ddichon ymwadu ag ef ei hun. 2. Ei fod ef o ymddygiad hyfryd ac ennillgar. 3. Ac o herwydd hynny yn gymmwysach i'r weinidogaeth.

4. Yr wyf fi yn dal gan hynny, na ddylid barnu y gweinidog hwnnw yn wr bydol, yr hwn a newidio personiaeth fechan am un a fo mwy; eithr yn hytrach, gan ei fod ef trwy hynny gwedi cynnyddu yn ei ddoniau a'i ddiwydrwydd, yn ei weinidogaeth, fe ddylid ei gyfrif ef yn wr fydd yn dilyn ei alwad yn well, ac yn un a wnaeth ddefnydd da, o'r achlysur a'r odfa a roddwyd yn ei law ef i wneuthur daioni. Ac

Yr awr hon i roddi ateb i'r ail ran o'ch cwestiwn, sef, ynghylch y crefftwr. Bwriwch, nad oes gan grefftwr ond ychydig i gynnal ei hun yn y byd; eithr trwy ddyfod i broffesu crefydd, efe a ddichon gael odfa i wellhau ei gyflwr;

gyflwr; naill ai trwy gael gwraig gyfoethog, neu yn-
te trwy ennill mwy a gwell prynwyr i'w siop. O'm
rhan i, nid wyt yn gweled rheswm yn y byd, na's gell-
ir gwneuthur hyn yn gyfreithlon. Canys, 1. Rhin-
wedd mawr yw bod yn grefyddol, trwy ba fodd byn-
nag y delo dyn i fod felly. 2. Nid yw'n anghyfreith-
lon i geisio gwraig gyfoethog, neu fwy o brynwyr i'm
siop. 3. Heb law hynny, y mae'r gwr a ynnillio y
pethau hyn, trwy fod yn grefyddol, yn ynnill yr hyn
sydd dda, oddi wrth y sawl sydd dda, trwy ddyfod ei
hun i fod yn dda: felly, dyma wraig dda, prynwyr da,
ac elw da, a'r rhai'n eu gyd wedi eu hynnill, trwy
ddyfod i broffesu crefydd, yr hyn sydd beth da: ac am
hynny, gwaith da a buddiol ydyw bod yn grefyddol,
er mwyn ynnill yr holl bethau yma.

Wedi i Mr. *Llygad-arian* roddi'r ateb hwn i gwest-
iwn Mr. *Cam-ddi*. Hwyl a gannolasant ei ateb ef yn
ddirfawr, ac a farnasant, fod y cwbl a lefarodd yn dra
buddiol ac iachus. Ac o blegid eu bod hwyl yn tybied,
nad oedd neb a allai ddywedyd dim yn wrthwyneb i'r
ateb yma; ac o herwydd fod *Cristion* a *Gobeithiol* o hyd
galw, hwyl a gyttunasant yn un fryd, mor gynted ac y
byddai iddynt eu gorddiwes, i osod y cwestiwn hyn
attynt; yn enwedig, o blegid iddynt hwyl o'r blaen
wrthwynebu Mr. *Cam-ddibenion* yn y matterion yma.
Felly hwyl a alwasant ar y Pererinion, a hwythau a
sasant yn yr un man, hyd oni ddaeth y lleill hyd at-
tynt: eithr wrth ddyfod tu ag attynt, hwyl a gyttun-
asant, mai nid Mr. *Cam-ddibennion*, ond yr hen wr Mr.
Cofleidio'r byd, a gai ofyn y cwestiwn iddynt, o her-
wydd eu bod hwyl yn tybied, y byddent dynerach
wrtho ef, ac na's byddent mor danbaid, ac y buant
ychydig o'r blaen, wrth ymadael â Mr. *Cam-ddiben-*
nion.

Felly hwyl a ddaethant hyd attynt: ac wedi iddynt
gyfarch gwell i'w gilydd, Mr. *Cofleidio'r byd* a osododd
y cwestiwn ger bron *Cristion* a'i gydymaith, gan ddy-
muno arnynt ei ateb os gallent.

Grif. Yna, ebe *Cristion*, fe all baban mewn crefydd
ateb deng mil o'r fath gwestiynau a'r rhai'n. Canys
gan ei bod hi'n nawr, fel yr oedd hi gynt, yn anghy-
freithlon,

freithlon, i ddilyn Crist am y torthau bara, Pa faint mwy ffiadd ydyw ei wneuthur ef a chrefydd i fod megis Marchcynfas, i ynnill a mwynhau'r byd ? ac ni bu neb ond Cenhedloedd, Rhagrithwyr, Diaflaid, a Swynwyr o'r meddwl hyn.

1. *Cenhedloedd*. Canys pan ewyllyfiai *Hamor* a *Sichem* gael merch ac anifeiliaid *Jacob*, a phan y gwelfant, nad oedd modd yn y byd i'w mwynhau hwynt, onid trwy dderbyn yr enwaediad : hwy a ddywedasant wrth eu cyfeillion ; os enwaedir ein holl wrywaid ni, fel y maent hwy wedi eu henwaedu, oni fydd eu hanifeiliaid, a'u cysoeth, a'u holl ysgrubliaid hwynt yn eiddom ni ? Y ferch a'r anifeiliaid oedd y cwbl yr oeddynt hwy yn ei ddisgwyl am danynt, a'u crefydd oedd y Marchcynfas a arferasant i'w mwynhau hwynt, *Gen. xxxiv.*

2. Y *Phariseaid* rhagrithiol oeddynt hefyd o'r grefydd yma, canys tan rith hir weddio, eu diben hwy oedd llwyr fwytta tai gwragedd gweddwon : ac am hynny y bygythiodd Crist hwy â damnedigaeth mwy echrhydus, na damnedigaeth trofeddwyr eraill, *Luc. xx. 47.*

3. Yr oedd *Judas* y cythrael hefyd o'r grefydd yma : yr oedd ef yn grefyddol er mwyn y gôd ; gan obeithio, y gallai ef trwy hynny feddiannu yr arian oedd yn y pwrs : eithr efe a gyfrgollwyd, ac a fwriwyd ymaith, ac yr oedd ef yn wir fab y golledigaeth.

4. *Simon* y swynwr oedd hefyd o'r grefydd yma, canys efe a fynnai gael yr Ysryd Glan fel y gallai wneuthur elw o honaw, a'i farn o enau *Pedr* oedd yn ol hynny, *Aa viii. 18, 19, 20, 21.*

5. Ac ni's gallaf fi dybied llai na's gwerth hwnnw ei grefydd am y byd, yr hwn a'i proffesodd hi er mwyn y byd. Canys cyn sicred ac yr oedd *Suddas* yn amcanu ynnill arian trwy fod yn grefyddol, mor sicr y gwerthodd efe grefydd ei feistr am arian. Ac i roddi ateb i'ch cwestiwn, gwybyddwch hyn pe dywedwn i, i.e. gyd â chwi yn y matter yma, mai da y gellir fy ngalw i, megis y gellir galw pob un o honoch chwithau, yn *Bagan*, yn *Ragrithiwr*, ac yn *Gythrael*, y rhai y bydd eu cyflog yn ol eu gweithredoedd.

Yna hwy a safasant gan lygadrythu y naill ar y llall ; ac nid allent hwy roddi ateb yn y byd i Gristion yng-hylch

hylch y peth yma. *Gobeithiol* hefyd a ymfoddlonodd yn yr hyn a lefarodd *Cristion* wrthynt; ac felly y bu distawrwydd mawr yn eu plith hwy. Ar hyn, *Mr. Cam ddi*. a'i gyfeillion a safasant yn ol, fel y gallai *Cristion* a *Gobeithiol* gael y blaen arnynt, am eu bod yn chwennychu cael gwared o'u cwmpeini. Yna, ebe *Cristion* wrth ei gyfaill, os na's gall y gwyr hyn sefyll o flaen barn dynion, pa fodd y safant hwy dan farn Duw? Ac os ydynt yn fudion, pan eu triner gan lestri pridd, pa beth a wnant, pan y ceryddir hwynt gan fflamau o dân yfol?

Yna *Cristion* a *Gobeithiol* a'u blaenasant hwy drachefn, nes iddynt ddyfod i waftadedd hyfryd, yr hwn a elwid *Esmwythdra*: a hwy a deithiasant yno, gyd â boddlonrwydd mawr; ac am nad oedd y gwaftadedd yma ond bychan iawn, hwy a aethant drosto yn ebrwydd. Yn awr yr oedd, ynghwrr eithaf y gwaftadedd hwn, *Fryn* bychan, a elwid *Elw*: ac yn y *Bryn* hwn yr oedd *Mwyn* glawdd arian: i weled pa un y gwyrdroesai bagad yn yr amfer gynt, wrth fyned heibio; o herwydd bod y cyfryw leoedd yn anaml iawn: eithr wrth fyned yn rhy agos at ymyl y pwll: y tir gan ei fod yn dwyllodrus oddi tanynt a dorrodd, a hwythau a ddifethwyd: ac eraill o honynt a ddaethant ymaith yn anafus, y rhai ni lwyr-iachawyd hyd ddydd eu marwolaeth.

Yna y gwelwn yn fy mreuddwyd, ychydig dros y ffordd, ar gyfer y *Mwyn*-glawdd arian, *Ddemas* yn sefyll fel gwr bonheddig, i alw fforddolion i droi tu ag yno: ac efe a ddywedodd wrth *Cristion* a'i gyfaill; Ho trowch yma; ac myfi a ddangosaf i chwi ryw beth godidawg.

Cris. Pa beth sydd yn y lle yma mor odidawg, ar a allai ein temtio ni, i droi oddi ar y ffordd i'w weled ef?

Dem. Dyma fwyn arian, a rhai yn cloddio yntho am drysor: os dewch chwi yma; chwi a ellwch ymgfyothogi wrth ychydig o boen.

Gobeith. Yna, ebe *Gobeithiol*, awn i weled y peth yma.

Cris. Nag af ddim, ebe *Cristion*; myfi a glywais son am y lle yma cyn hyn, a pha nifer a ddifethwyd yma;

yma; ac heb law hyn, mae'r trysor accw yn fagl i'r rhai sy'n ei geisio ef; canys y mae efe yn eu rhwystro hwy yn eu pererindod. Yna Crifstion a alwodd ar *Demas*, gan ddywedyd wrtho, Onid yw'r lle yna yn beryglus.

Dem. Nac ydyw yn beryglus iawn, oddi eithri'r rhai sydd yn ddiofal: ac wrth ddywedyd hynny, efe a wriddiodd.

Crif. Yna, ebe *Crifstion* wrth *Obeithiol*, moeswch i ni gadw ein ffordd, ac nac ysgogwn droedfedd oddi arni.

Gob. Yn ddiau, pan ddelo *Cam-ddibennion* heibio, os gwahoddir efe fel y gwahoddwyd nyni, efe a dry accw.

Crif. Diammau yw hynny, canys y mae opiniynau *Cam-ddibennion* yn ei arwain ef at y cyfryw deganau: a chant punt i geinlog, oni's difethir ef.

Dem. Yna *Demas* a alwodd arnynt drachefn, gan ddywedyd, Oni ddewch chwi drosodd, a gweled yr hyn sydd yma?

Crifstion a'i hattebodd ef yn dra farrug, gan ddywedyd, *Demas* yr wyt ti yn elyn i uniawn ffyrdd yr Arglwydd, wedi'th euog-farnu eisioes gan un o farnwyr ei fawrhydi ef; a pha ham yr wyt ti yn ceisio ein denuninnau i'r un ddamnedigaeth? Ac heb law hynny, os trown ni fymryn oddi ar y ffordd, fe glyw ein Brenhin ni hynny: ac yna y cawn ni ddioddef cywilydd, lle y gallafem sefyll yn ei wydd ef yn hyderus.

Yna *Demas* a waeddodd drachefn arnynt, ac a ddywedodd, mai un o'u brawdoliaeth hwy oedd yntef, ac os arosent ychydig, y deuai efe gyd â hwynt.

Crif. Yna, ebe *Crifstion* onid *Demas* yw dy enw di?

Dem. Ie, *Demas* yw fy enw, ac yr wyf yn fab i *Abraham*.

Crif. Mi a'th adwaen di: *Gabezi* oedd dy hen daid, a *Suddas* oedd dy dad; a thi a rodiaist yn eu llwybrau hwynt: gwaith y Cythrael yr wyt ti yn ei wneuthur, trwy ymdrech hudo pobl oddi ar ffordd yr Arglwydd. Fe grogwyd dy dad di am deyrn-fradwriaeth; ac nid wyt tithau yn haeddu gwell gofrwy. Bydded hyspys i ti, mai, pan ddelom at y Brenhin, y gwnawn ef yn gydnabyddus o'th ymddygiad di tu ag attom; ac ar ol hynny hwy a aethant i'w ffordd.

Erbyn

Erbyn hyn, Mr. *Cam ddibennion* a'i gyfeillion, oedd-
 ynt wedi dyfod drachefn mewn golwg; ac ar yr am-
 naid gyntaf, hwy a aethant trosodd at *Demas*: yn awr,
 pa un a wnaethant wrth edrych dros ymyl y pwll ai
 syrthio iddo, ai myned i lawr i gloddio'r mwyn arain,
 neu ynte gael o honynt eu tagu gan y tARTH, fydd yn
 arferol i godi o'r manau hynny, ni's gwn i: eithr hyn
 a ddeliais i fulw arno, sef, na welsom ni mo honynt
 mwyach ar y ffordd.

Mae *Cam ddibennion* a *Demas* arian,

Eill dau yn ymgyttuno 'n fuan:

Mae un yn galw a'r llall yn rhedeg,

Am ran o'i Elw yn ddiattreg:

Yn rhoi eu ferch ar fydd presennol,

Gan syrthio yn fyrr o'r fraint drag'wyddol;

Yn ol cael Elw gwael i'w cyfran,

Yn marw yn y Mwyn-glawdd arian.

Yna y daeth y *Pererinion* i ryw fan, lle yr oedd hen
Golofn sawr, yn sefyll ar fin y brif ffordd; a hwy a ry-
 feddasant yn ddirfawr, wrth weled ei dull a'i gwedd
 anghyffredin hi: canys yr oedd hi yn ymddangos me-
 gis gwraig, wedi ei throï yn golofn: a hwy a safasant
 yno dros dro, gan edrych yn fynych arni: eithr ni's
 gwyddent dros ennyd, pa beth a wnaent o honi: ond
 o'r diwedd, *Gobeithiol* a ganfu beth yn ysgrifenedig ar ei
 phen hi, mewn 'sgrifen-law anarferol: eithr am ei fod
 ef yn wr anllythrennog, efe a alwodd ar *Gristion* atto
 (canys yr oedd ef yn wr dysgedig) i edrych a allai efe
 ddirnad yr ysgrifen: ac wedi i *Gristion* gyfylltu y llyth-
 rennau ynghyd, efe a ddeallodd, mai hyn oedd y geir-
 iau; *Cofswch Wraig Lot*. Ac efe a'u darllenodd hwynt
 i'w gydymaith: yna y gwybuant, mai honno ydoedd y
 golofn o halen i'r hon y trowyd gwraig *Lot*, am edrych
 drach ei chefn, â chalon drachwantus, am y pethau a
 adawfai hi yn ol yn *Sodom*, pan yr oedd hi yn diange
 allan o honi am ei bywyd: a'r golofn yma a fu achos
 iddynt hwy ymddiddan fel hyn.

Cris. Ah! Fy mrawd, dyma olwg a welsom mewn
 amser cyfaddas, ychydig ar ol i *Demas* ein gwahodd ni,
 i weled y bryn, lle yr oedd y mwyn arian yntho; a phe
 buafem ni yn myned yno, fel yr oedd efe yn dymuno,

a thithau fy mrawd yn ewyllysio, fe a'n gwnaethid nianau fel y gwnaethpwyd hithau, ar ddim ag a wn i, yn ddrych i'r rhai a ddeuent ar ein hol, i edrych arnom.

Gob. Mae yn edifar gennyf, fy mod i mor ynsyd; ac yr wyf yn rhyfeddu, nad ydwyf fi yn awr fel gwraig *Lot*: canys pa wahaniaeth fydd rhwng ei phechod hi ar eiddo finnau? Yn unig hi a edrychodd drach ei chefn, a minnau a ewyllysiais fyned a gweled: diolch fydd yn ddyledus i Dduw, am fy nghadw i, rhag myned i fryn yr arian; a chywilydd i minnau, am fod y fath ewyllys erioed yn fy nghalon, i fyned yno.

Cris. Cymmerwn hyn yn lle rhybudd rhagllaw: y wraig hon a ddiangodd rhag un farnedigaeth; canys ni ddistrywyd mo honi, yn ninystr *Sodom*; etto difethwyd hi trwy farnedigaeth arall, megis y gwelwn hi yma heddyw, wedi ei throi yn golofn o halen.

Gobeith. Gwir yw, hi a all fod yn rhybudd ac yn siampl i ni rhagllaw: yn rhybudd i ni ochelyd ei phechod, neu yn arwydd o'r farnedigaeth a ddigwydd i'r fawl na chymmerant rybudd oddi wrthi. Felly *Corah*, *Dathan*, ac *Abiram*, a dengwr a deugain a dau cant, a ddifethwyd yn eu pechod, a wnaed yn rhybudd neu'n siampl i ni ochelyd eu drwg weithredoedd hwynt; eithr yr wyf yn rhyfeddu yn ddirfawr, am un peth tu hwnt i ddim arall, sef, pa fodd y gall *Demas* a'i gyfeillion, sefyll acw mor hyderus, i chwilio am y tryfor hynny, am ba un y cafodd y wraig yma, (yr hon ni wnaeth ond yn unig edrych drach ei chefn gan ei serchu ef ei throi yn golofn o halen, canys nid y'm ni'n darllen iddi fyned droedfedd oddi ar y ffordd) yn enwedig gan i'r farnedigaeth, a'i goddiweddodd ei gwneuthur hi yn siampl, gyferbyn a'r man, lle maent hwy yn preswyllo yntho; canys ni allant lai na'i chanfod hi, os derchafant eu golygon i fynu.

Cris. Gwir yw, ei fod ef yn beth rhyfeddol, ac y mae'n dangos fod eu calonnau hwy wedi eu caledu yn 'sgeiler yn y cyflwr hwnnw: ac ni's gwn i, i bwy y gellir eu cyffelybu hwy yn well, nag i'r rhai a fo yn pigo poccedau ger bron y barnwr, neu i rai a dorrant byrlau dan y Crog-pren. Fe ddywedir am bobl *Sodom*, mai pechaduriaid dirfawr oeddynt; am eu bod yn bechaduriaid

iaid ger bron yr Arglwydd, hynny yw yn ei wŷdd ef, er cymmaint o garedigrwydd a ddangosodd efe tu ag atynt; canys yr oedd tir *Sodom* y pryd hynny, megis gardd Eden gynt; yr hyn a wnaeth i Dduw fod yn fwy eiddigus, a'u plaaau hwythau cyn boethed, ag y gallai tân yr Arglwydd o'r nesoedd eu gwneuthur hwynt; y mae yn sefyll gan hynny gyd a rhewm, y bydd i'r cyfryw bobl a hyn, fod yn gyfrannogion o'r barnedigaethau tostaf; sef, y cyfryw bobl, ar y fydd yn pechu yn ei wŷdd ef; a hynny hefyd, mewn dirmyg o'r fath enfiamplau, y rhai fydd wedi eu gosod yn wastadol ger bron eu llygaid, i'w hattal hwy rhag pechu yn erbyn Duw.

Gob. Yn ddiammau ti a ddywedaisst y gwir; ond pa fath drugaredd ydyw hyn, nad wyt ti, ac yn enwedig myfi, wedi fy ngwneuthur yn siampl yn y modd yma? Y mae'r matter hyn yn rhoddi i ni achlufur, i fod yn ddiolchgar i'r Arglwydd, ac i arswydo ger ei fron ef, gan gofio gwraig *Lot* yn wastadol.

Wedi hynny, mi a'u gwelais hwynt yn myned ym mlaen, hyd oni ddaethant at afon hyfryd, yr hon a alwai y brenhin *Dafydd* yn *Afon Duw*. Ond *Ioan*, a'i geilw hi, *Afon dwfr y bywyd*. Yn awr yr oedd eu ffordd hwy'n myn'd yn union ar hyd glan yr afon. Yma gan hynny yr ymdeithiodd Cristion a'i gydymaith gyd ag hyfrydwch mawr: a hwy a ysfasant hefyd o ddwfr yr afon: yr hwn oedd ddymunol, am iddo adfywio eu heneidiau deffysiog hwynt: ac heb law hynny, yr oedd ar hyd glan yr afon yma o bob tu, goed iraidd, yn dwyn pob math o ffrwythau; a hwy a fwytasant o ddail y coed, i ragflaenu glothineb, a chlefydau eraill, y rhai sy arferol o ddamwain i drasaelwyr, yn ol gwresogi eu gwaed wrth deithio. Yr oedd hefyd o ddautu glan yr afon weirglodd yn llawn o lili; ac yr oedd hi'n wyrddlas trwy'r holl flwyddyn. Yn y weirglodd yma y gorweddasant ac y cysgasant; canys hwy a allent gyfsgu yma mewn diogelwch: a phan y deffroasant, hwy a fwytasant drachefn o ffrwythau'r coed ac a ysfasant eilchwaith o ddwfr yr afon; ac wedi hynny, hwy a orweddasant i lawr i gyfsgu drachefn: fel hyn y gwnaethant dros amryw ddyddiau a nosweithiau. Yna hwy a ganasant y gân hon.

L

Gwel-

Gwelwch fel y rhed yn glau,
 Grisialaidd ffrydiau gloywion,
 Wrth fin y ffordd, er mawr ddidrwch,
 Ddiddanwch *Pererinion*;
 A'r gweirgloddydd teg eu gwedd,
 A pher arogledd ganthynt,
 Yn rhoddi (trwy ddoeth drefnad Ion)
 Ddi-dwyll ddanteithion iddynt.
 Yr hwn f'n gwybod rhin eu gwydd,
 A'r dail, â'r ffrwythydd ddygant,
 A werth ei feddiant oll yn wir,
 I brynu'r tir lle tyfant.

A chwedi myned ychydig ym mlaen (canys nid oedd-
 ynt wedi dyfod etto i ben eu siwrnai) hwy a ganfuant,
 fod yr afon yn ymadael a'r ffordd dros ennyd; yr hyn
 a fu yn ddrwg dros ben ganthynt: ond etto ni feiddi-
 ent fyned oddi ar y ffordd: yn awr yr oedd y ffordd
 yr hon oedd yn myned oddi wrth yr afon, yn arw ac yn
 gerrigog; ac yr oedd eu traed hwy yn ddolurus o her-
 wydd eu teithiau; *a chysyng ydoedd ar eneidiau y Pere-
 rinion o herwydd y ffordd*, Num. xxi. 4. Ac am hyn-
 ny, yr oeddynt yn wastadol, wrth fyned ym mlaen, yn
 dymuno cael gwell ffordd. Yn awr ychydig o'u blaen
 hwy, yr oedd ar y llaw aswy i'r ffordd weirglodd, a
 chamfa i fyned trosodd iddi; a'r weirglodd honno a el-
 wir Gweirglodd y Traws-lwybr: yna, ebe *Cristion*
 wrth ei gydymaith, os ydyw y weirglodd hon yn gor-
 wedd o hyd, ar ystlys y ffordd, gadewch i ni droi iddi.
 Yna, efe aeth i ben y gamfa i edrych; ac efe a welai
 lwybr yn myned o hyd, o'r tu fewn i'r weirglodd, gyd
 ag ymyl y ffordd. Y mae hyn yn ol fy ngwyllys i, ebe
Cristion; *Gobeithiol* fy nghyfaill anwyl, Tyred trosodd
 yma; canys dyma'r ffordd esmwythaf.

Gob. Eithr pa beth os arwain y llwybr yma ni dros y
 ffordd?

Cris. Nid yw hynny yn debygol, ebe'r llall; gwel
 fel y mae yn myned o hyd gyd ag ymyl y ffordd. Felly
Gobeithiol, wedi ei berfwadio gan ei gyfaill, a aeth ar ei
 ol ef dros y gamfa. Ac wedi iddynt fyned trosodd, a
 dyfod i'r llwybr, hwy a'u cawfant yn esmwyth iawn
 i'w traed: ac wrth edrych o'u blaen, hwy a ganfuant

wr yn teithio yno megis hwythau (a'i enw oedd *Gwagbyderus*) felly hwy a alwasant arno, ac a ofynasant iddo, i ba le yr oedd y ffordd honno yn myned? yntef a ddywedodd, tu a'r *Porth Nefol*, Gwelwch, ebe *Cristion*, oni ddywedais i felly wrthyf? wrth hyn y gellwch weled ein bod ni ar yr uniawn ffordd: felly hwy a'i canlynasant ef, eithr hi a hwyrhaodd arnynt yn y man; ac a aeth yn dywyll iawn; hyd oni chollasant eu golwg ar y gwr, yr hwn a oedd o'u blaen hwynt.

Gwagbyderus gan hynny, o ddisfyg gweled y ffordd o'i flaen a fyrthiodd ar ei ben i bwl dwfn; yr hwn a gloddiwyd yno o bwrpas, gan Arglwydd y tiroedd hynny, i ddal ynfydion *Gwagymffrostus* yntho: a thrwy ei gwmp, efe a friwyd yno yn chwilfriw.

Yn awr *Cristion* a'i gydymaith a'i clywsant ef yn fyrthio, a hwy a alwasant arno, i wybod beth oedd y matter; eithr nid atebodd efe ddim iddynt; yn unig hwy a'i clywsant ef yn griddfan yn y pwll. Yna, ebe *Gobeithiol*; ymha le yr ydym ni yn awr? A chyd a hynny yr aeth *Cristion* yn fud, gan ofni iddo arwain ei gydymaith oddi ar y ffordd. Ac yn awr, yr oedd gwlaw a tharanau, a mellu, a llif anguriol yn yr ason yn eu brawychu hwynt.

Yna y griddfannodd *Gobeithiol* yntho ei hun, gan ddywedyd, Oh na buafwn i yn cadw fy ffordd!

Cris. Pwy a allai ddychymmyg, y buasai y llwybr yma yn ein harwain ni allan o'r ffordd?

Gob. Yr oeddwn i yn ofni hyn ar y cyntaf; ac o blegid hynny y rhybuddiais i chwi yn addswyn; myfi a ddywedaiswn fy meddwl yn eglurach, oni buasai'ch bod yn hŷn nâ myfi.

Cris. Fy mrawd anwyl, na ddigia wrthyf; y mae'n ddrwg gennyf i mi dy arwain di allan o'r ffordd, a'th ddwyn di i'r fath enbydrwydd mawr: attolwg maddeu i mi, canys nid o ddrwg fwriad y gwneuthum i hyn.

Gob. Bydd gomfforddus fy mrawd, canys yr wyf fi yn maddeu i ti: ac yr wyf fi yn credu hesyd, y bydd hyn er ddaioni i ni.

Cris. Y mae'n llawen gennyf, fod gyd a mi frawd trugarog: ond ni ddylem ni sefyll fel hyn; edrychwn a allwn ni fyned yn ein hol.

Gwelwch fel y rhed yn glau,
 Grisialaidd ffrydiau gloywion,
 Wrth fin y ffordd, er mawr ddidrwch,
 Ddiddanwch *Pererinion* ;
 A'r gweirgloddydd teg eu gwedd,
 A pher arogledd ganthynt,
 Yn rhoddi (trwy ddoeth drefnad Ion)
 Ddi-dwyll ddanteithion iddynt.
 Yr hwn f'n gwybod rhin eu gwydd,
 A'r dail, â'r ffrwythydd ddygant,
 A werth ei feddiant oll yn wir,
 I brynu'r tir lle tyfant.

A chwedi myned ychydig ym mlaen (canys nid oedd-
 ynt wedi dyfod etto i ben eu siwrnai) hwy a ganfuant,
 fod yr afon yn ymadael a'r ffordd dros ennyd; yr hyn
 a fu yn ddrwg dros ben ganthynt: ond etto ni seiddi-
 ent fyned oddi ar y ffordd: yn awr yr oedd y ffordd
 yr hon oedd yn myned oddi wrth yr afon, yn arw ac yn
 gerrigog; ac yr oedd eu traed hwy yn ddolurus o her-
 wydd eu teithiau; *a chyfyng ydoedd ar eneidiau y Pete-
 rinion o herwydd y ffordd*, Num. xxi. 4. Ac am hyn-
 ny, yr oeddynt yn wastadol, wrth fyned ym mlaen, yn
 dymuno cael gwell ffordd. Yn awr ychydig o'u blaen
 hwy, yr oedd ar y llaw afwy i'r ffordd weirglodd, a
 chamfa i fyned trosodd iddi; a'r weirglodd honno a el-
 wir Gweirglodd y Traws-lwybr: yna, ebe *Cristion*
 wrth ei gydymaith, os ydyw y weirglodd hon yn gor-
 wedd o hyd, ar ystlys y ffordd, gadewch i ni droi iddi.
 Yna, efe aeth i ben y gamfa i edrych; ac efe a welai
 lwybr yn myned o hyd, o'r tu fewn i'r weirglodd, gyd
 ag ymyl y ffordd. Y mae hyn yn ol fy ngwyllys i, ebe
 Cristion; *Gobeithiol* fy nghyfaill anwyl, Tyred trosodd
 yma; canys dyma'r ffordd esmwythaf.

Gob. Eithr pa beth os arwain y llwybr yma ni dros y
 ffordd?

Cris. Nid yw hynny yn debygol, ebe'r llall; gwel
 fel y mae yn myned o hyd gyd ag ymyl y ffordd. Felly
Gobeithiol, wedi ei berfwadio gan ei gyfaill, a aeth ar ei
 ol ef dros y gamfa. Ac wedi iddynt fyned trosodd, a
 dyfod i'r llwybr, hwy a'u cawfant yn esmwyth iawn
 i'w traed: ac wrth edrych o'u blaen, hwy a ganfuant

wr yn teithio yno megis hwythau (a'i enw oedd *Gwagbyderus*) felly hwy a alwasant arno, ac a ofynasant iddo, i ba le yr oedd y ffordd honno yn myned? yntef a ddywedodd, tu a'r *Porth Nefol*, *Gwelwch*, ebe *Cristion*, oni ddywedais i felly wrthyf? wrth hyn y gellwch weled ein bod ni ar yr uniawn ffordd: felly hwy a'i canlynasant ef, eithr hi a hwyrhaodd arnynt yn y man; ac a aeth yn dywyll iawn; hyd oni chollasant eu golwg ar y gwr, yr hwn a oedd o'u blaen hwynt.

Gwagbyderus gan hynny, o ddisfyg gweled y ffordd o'i flaen a syrthiodd ar ei ben i bwl dwfn; yr hwn a gloddiwyd yno o bwrpas, gan *Arglwydd* y tiroedd hynny, i ddal ynfydion *Gwagymffroftus* yntho: a thrwy ei gwmp, efe a friwyd yno yn chwilfriw.

Yn awr *Cristion* a'i gydymaith a'i clywsant ef yn syrthio, a hwy a alwasant arno, i wybod beth oedd y matter; eithr nid atebodd efe ddim iddynt; yn unig hwy a'i clywsant ef yn griddfan yn y pwll. Yna, ebe *Gobeithiol*; ymha le yr ydym ni yn awr? A chyd a hynny yr aeth *Cristion* yn fud, gan ofni iddo arwain ei gydymaith oddi ar y ffordd. Ac yn awr, yr oedd gwlaw a tharanau, a mellt, a llif anguriol yn yr afon yn eu brawychu hwynt.

Yna y griddfannodd *Gobeithiol* yntho ei hun, gan ddywedyd, Oh na buafwn i yn cadw fy ffordd!

Cris. Pwy a allai ddychymmyg, y buasai y llwybr yma yn ein harwain ni allan o'r ffordd?

Gob. Yr oeddwn i yn ofni hyn ar y cyntaf; ac o blegid hynny y rhybuddiais i chwi yn addfwyn; myfi a ddywedaiswn fy meddwl yn eglurach, oni buasai'ch bod yn hŷn nâ myfi.

Cris. Fy mrawd anwyl, na ddigia wrthyf; y mae'n ddrwg gennyf i mi dy arwain di allan o'r ffordd, a'th ddwyn di i'r fath enbydrwydd mawr: attolwg maddeu i mi, canys nid o ddrwg fwriad y gwneuthum i hyn.

Gob. Bydd gomfforddus fy mrawd, canys yr wyf fi yn maddeu i ti: ac yr wyf fi yn credu hesyd, y bydd hyn er ddaioni i ni.

Cris. Y mae'n llawen gennyf, fod gyd a mi frawd trugarog: ond ni ddylem ni sefyll fel hyn; edrychwn a allwn ni fyned yn ein hol.

Gob. Eithr fy mrawd anwyl gadewch i mi fyned o'ch blaen.

Grif. Nag e, os rhynga bodd i chwi, gadewch i mi fyned ym mlaenaf, fel os bydd dim perygl, y gailwyf fi fod yntho ef yn gyntaf; canys trwy'm camfynied i yr aethom ni ein dau allan o'r ffordd.

Gob. Nag e, ebe *Gobeithiol*, ni chewch chwi fyned ym mlaenaf; canys fe ddichon trwbl eich meddwl eich tynnu chwi dros y ffordd drachefn. Yna er mawr gyflur iddynt, hwy a glywsant leferydd un yn dywedyd wrthynt, *Gofod dy galon tu a'r brif ffordd; y ffordd yr aethost, dychwel*, Jer. xxxi. 21. Erbyn hyn yr oedd y dyfroedd wedi codi yn uchel; ac o herwydd hynny, yr oedd y ffordd i fyned yn ol yn enbyd iawn (yna mi a feddyliais, mai hawfach ydyw myned allan o'r ffordd pan y byddom arni, nâ dyfod iddi, pan y bo'm ni allan o honi) etto hwy a anturiafant fyned yn ol: eithr yr oedd hi cyn dywyllled, a'r llif cyn ucheled, fel y buant agos a boddi, ddeng waith wrth ddychwelyd.

Methafant y noson honno, er cymmaint eu hymgais, ddyfod yn ol at y gamfa. Ond o'r diwedd, wedi cael ychydig o wasgod, hwy a eisteddafant i lawr, hyd oni wawriodd y dydd: eithr gan eu bod yn ddiffygiol, hwy a gysgasant yno. Yn awr yr oedd o fewn ychydig i'r man lle yr oeddynt yn gorwedd Castell a elwid Castell Amhenys. A'r Cawr *Anobaitb* oedd berchennog o hono: ac ar ei dir ef yr oeddynt hwy yn awr yn cysgu, yr hwn wrth rodio yn ol ei arfer, ar y boreu-ddydd ar hyd ei gaeau, a gafodd *Gristion* a *Gobeithiol* yn cysgu ar ei dir ef. Yna, â lleferydd garw a sarrug, efe a archodd iddynt dibuno; a gofynodd hefyd iddynt, gwyr o ba wlad oeddynt? A pha beth yr oeddynt yn ei wneuthur ar ei dir ef? Hwythau a fynegasant iddo, mai *Pererinion* oeddynt, ac iddynt golli eu ffordd. Yna ebe'r *Cawr* wrthynt; se ddarfu i chwi neithiwr droseddu arnaf fi trwy fathru fy nhir i, a gorwedd arno; ac am hynny mae'n rhaid i chwi ddyfod gyd a mi. Felly fe orfu arnynt fyned gyd ag ef, o herwydd ei fod ef yn drech nâ hwynt: ac hefyd, nid oedd ganthynt nemawr i ddywedyd yn ei erbyn ef; canys yr oeddynt yn gwybod eu bod ar fai. Y *Cawr* gan hynny a'u gyrrodd hwy

hwy o'i flaen, ac a'u gosododd yn ei gastell, (*Sal. cyii. 16, 17.*) mewn daear dŷ tywyll iawn, yr hwn oedd ffridd a drevillyd i ysprydoedd y ddau *Bererin*.

Mae'r Pererinion i foddloni.

'R enawd, yn ceisio ei 'smawythder e' ;

Oni, O ! Fel maent yn cael trwy hynny,

Ofidiau newydd yn ei le :

Y mae'r rbei ny fydd am foddio

'R enawd trwy droi i lwybrau gau,

Yn andwyo yn dost eu hunain,

Yn cael anghysur, gweuwr, gwaer.

Yno y buont yn gorwedd o'r boreu ddydd *Mercher*, hyd nos *Sadwrn* heb gymmaint a thammaid o fara, na defnyn o ddwfr, nac un math o oleuni, na dyn na dynes i ofyn pa fodd yr oeddynt: yma gan hynny yr oeddynt yn ddrwg eu cyflwr, ym mhell oddi wrth eu carenydd, a'u cyfathrach, a phob math o gydnabyddiaeth. Yma hefyd y cafodd *Cristion* dristwch dau ddyblyg: un am eu bod hwy'n garcharorion, a'r llall o blegid mai trwy ei gyngor annoeth ef, y dygafid hwynt i'r dyryf-wch hwn.

Yn awr yr oedd gan y Cawr *Anobaith* wraig, a'i henw hi oedd *Anhyderus*; ac wedi iddo fyned i'w wely, efe a fynegodd iddi hi yr hyn oll a wnaethai, sef, iddo ddal dau garcharwr, a'u taslu hwy i'w Ddaeardŷ, am iddynt droseddu ar ei dir ef. Ac efe a ofynodd hefyd iddi, pa beth oedd oreu iddo wneuthur iddynt ym mhellach. Hithau a ofynodd, pwy oeddynt, o ba le yr oeddynt yn dysod, ac i ba le yr oeddynt yn myned? Ac yntef a fynegodd iddi. Yna hi a'i cynghorodd ef, pan gyfodai fe'r boreu, eu curo hwy yn ddi-drugaredd; felly pan gyfododd efe y boreu drannoeth, sef a gymmerodd law-ffon dost ganghennog o Afallen fŵr, ac a aeth i wa-red attynt i'r Ddaeardy; ac yno yn gyntaf efe a ddechreuodd eu difenwi hwy, megis pe buafent gŵn (er na roddafent hwy erioed iddo ef air anweddus) ac wedi hynny efe a ruthrodd arnynt, ac a'u curodd yn y fath fodd, fel na's gallent na chynnorthwyo eu hunain, nac ymdroi ar y llawr. Wedi iddo wneuthur felly, efe a aeth ymaith, ac a'u gadawodd hwynt yno, i gyd gwyno eu gofid, ac i alaru dan eu cystudd: felly hwy a

dreuliafant yr holl ddiwrnod hwnnw, mewn ocheneid-
iau a galarnadau chwerwon. Yr ail nos, *Anbyderus* a
ymddiddanodd â'i gwr yn eu cylch drachefn: a chan
ddeall eu bod hwy yn fyw etto, hi â'i hannogodd ef eu
cynghori hwynt, i wneuthur diwedd o honynt eu hun-
ain: felly pan ddaeth y boreu, efe a aeth attynt mewn
modd farrug megis o'r blaen, a chan wybod eu bod hwy
yn glwyfus iawn, gan y cleisiau a roddasai efe iddynt o'r
blaen, efe a ddywedodd wrthynt fel hyn, gan nad oes
tebygoliaeth y dewch chwi byth allan o'r lle yma, go-
reu peth a wnewch chwi, yw gwneuthur diwedd o ho-
noch eich hunain yn ebrwydd; naill ai â chyllill, ce-
bystrau, neu â gwenwyn; canys pa ham eb efe yr ydych
chwi yn dewis bywyd, gan weled fod cymmaint o flin-
derau ynglŷn wrtho? Eithr hwy a attolygasant arno ef
eu gollwng hwynt ymaith: a chyd a hynny efe a ed-
rychodd arnynt â golwg erchyll. A chan ruthro arnynt,
diammeu, y buasai efe ei hun yn gwneuthur diwedd o
honynt y pryd hynny, oni buasai iddo syrthio mewn lle-
wyg, (canys yr oedd efe weithiau ar dywydd tesog yn
cael ambell lewygfa) a cholli grym ei law dros amser.
Am hynny efe a aeth ymaith, ac a'u gadawodd hwynt
(megis o'r blaen) i ystyried pa beth a wnaent. Yna'r
Carcharorion a ymgynghorasant rhyngthynt eu hunain,
pa un oreu oedd cymmeryd cyngor y Cawr ai peidio,
ac fel hyn y dechreuasant ymddiddan.

Cris. Fy mrawd, ebe Cristion, pa beth a wnawn; y
mae'r bywyd yr ydym ni yn byw yma yn druenus iawn:
o'm rhan i, nid wyf yn gwybod, pa un oreu yw byw
fel hyn, neu yntau gwneuthur diwedd o honom ein hun-
ain yn ebrwydd: *Y mae fy enaid yn dewis ymdagu yn fwy
nâ boedl*, Job vii. 15. Ac y mae'r bedd yn fwy esmwyth
i mi nâ'r daeardd tomlyd hwn; a wnawn ni gyngor y
Cawr, ai ni's gwnawn?

Gob. Mewn gwirionedd y mae ein cyflwr presennol
yn ofnadwy, a gwell o lawer a fyddai gennyf farw nâ
byw fel hyn dros fyth; ond er hynny ystyriwn, i Ar-
glwydd y wlad (tu a'r hon yr ydym ni yn teithio) ddy-
wedyd, Na ladd, i.e. na ladd un arall; mwy o lawer
gan hynny y mae ef yn gwarafun i ni dderbyn cyngor y
Cawr, sef, i ladd ein hunain. Heb law hyn, ni all yr
hwn

hwn fy 'n lladd un arall, ond lladd ei gorph ef; eithr y mae'r hwn a laddo ei hun, yn lladd ei enaid a'i gorph ar unwaith: ac ym mhellach, fy mrawd, yr wyt ti yn fon am esmwythdra yn y bedd; eithr a anghofiaist ti'r uffern, lle y gorsydd ar y lleiddiaid, yn ddiammeu aros yn thi tros fyth? *Canys ni chaiff un lleiddiad etifeddu bywyd tragwyddol, i Ioan iii. 15.* Ystyriwn hefyd, nad yw'r holl gyfraith ynghylch bywyd a rhyddid pobl, yn sefyll yn llaw'r Cawr *Anobaith*: se ddalwyd eraill (cyn belled ac yr wyf fi yn deall) yn ei rwydau ef, yn gystal a ninnau; ac etto hwy a ddiangasant o'i ddwylo ef: pwy a wŷr, na symmud Duw y Cawr hwn, trwy farwolaeth allan o'r byd yma, neu nad all efe ryw bryd neu gilydd anghosio cloi y drws arnom; neu na's dichon efe ar fyrder syrthio eilchwaith mewn llewyg ger ein bronau, a cholli grym ei aelodau: ac os digwydd y fath beth iddo drachefn: o'm rhan i, mae yn fy mryd gymmeryd calon a bod yn wrol, i brofi â'r eithaf o'm gallu, i ddiangc oddi tan ei law ef. Mi a fum yn ffol iawn, na's gwneuthwn hynny eisioes: er hynny fy mrawd, byddwn ammyneddgar, a dioddefwn ychydig: se allai y cawn ni ddedwyddol ymwared oddi wrtho mewn amser; eithr na laddwn mo'n hunain mewn modd yn y byd. Ac â'r geiriau hyn y llonyddodd *Go-beithiol* drom galon ei frawd *Cristion*: ac felly hwy a arosasant ynghyd, yn y carchar tywyll y diwrnod hwnnw, yn eu cyflwr athrist a galarus.

A phan hwyrhâodd hi, fe aeth y Cawr i wared i'r daear dy drachefn, i edrych a oedd ei garcharorion wedi gwneuthur yn ol ei gyngor ef; ond wedi iddo ddyfod yno, efe a'u cafodd hwynt yn fyw; ac yn sicr dyna'r cwbl; canys yn awr o eisiau ymborth, ac o achos y clwysau a gawfont pan y curodd efe hwynt, braid yr oedd ffôn yn eu geneuau: eithr efe a'u cafodd (megis y dywedais) yn fyw; ac ar hynny efe a aeth yn gynddeirio, ac a ddywedodd wrthynt mai yn gymmaint ac nad ufuddhasant i'w gyngor ef, y cai eu cyflwr hwy fod yn waeth nâ phe buafent erioed heb eu geni.

Ar hyn, hwy a ddychrynasant yn ddifawr; ac yr wyf yn tybied i *Gristion* syrthio mewn llewyg; eithr pan y dadebrodd efe ychydig, hwy a adnewyddasant eu

eu hymiddiddanion ynghylch cyngor y Cawr; ac a ddechreuafant ystyried, pa un oedd orep iddynt ai dilyn ei gyngor ef ai peidio. Yr oedd *Cristion* drachefn am wneuthur yn ol ei gyngor ef, eithr *Gobaithial* eilchwaith a'i gwrthwynebodd fel hyn.

Gob. Fy mrawd, eb efe, onid wyt ti yn cofio mor ddewr-wych-y buost ti gynt? Methodd ar *Apolyan* dy orchfygu di: methodd hefyd ar yr holl bethau a wel-aist, a glywaist, ac a deimlaist ti yn nyffryn cysgod an-gau dy orchfygu di, pa galedi, dychryn a fyndod yr aethost ti eisioes trwyddynt; ac a wyt ti yn nawr mor ofnus? Ti a weli fy mod i yn y carchar gyd a thi; yr hwn ydwyf (wrth natur) yn wannach gwr o lawer na thydi: fe'm archollwyd gan y Cawr yma yn gyfal a thithau; fe'm cadwyd hefyd oddi wrth bob ymborth a lluniaeth yn y byd, ac yr ydwyf yn galaru yma yn y tywyllwch gyd a thi: attolwg gad i ni fod yn ammy-neddgar tros ychydig amser etto. Cofia fel y chwareu-aist ti'r gwr yn *ffair Gwagedd*, ac nad oeddyt yn ofni na'r gadwyn, na'r carchar, nac un math o farwolaeth waedlyd ychwaith: gad i ni gan hynny (rhag cywil-ydd, yr hwn nid yw gymhefur glywed fod Cristion yn gorwedd tano) ddioddef trwy ammynedd hyd yr eithaf o'n gallu.

Yn awr, wedi'r nos ddyfod drachefn, a myned o'r Cawr a'i wraig i'w gwely, hi a ofynodd iddo beth a ddaethai o'r carcharorion: ac a wnaethent hwy yn ol ei gyngor ef ai peidio: yntef a'i hattebodd hi, mai di-hirwyr pengaled oeddynt; a gwell oedd ganthynt ddi-oddef pob math o galedi, na'u difetha eu hunain: yna ebe hi, cymmer hwynt y foru i gyntedd y castell, a dangos iddynt esgyrn a phenglogau, y rhai a ddifethaist ti eisioes; a gwna iddynt goelio, y bydd i ti cyn pen wythnos eu rhwygo hwythau'n ufflen, fel y rhwygaist ti eu cyfeillion o'u blaen hwynt.

Felly pan ddaeth y boreu, y Cawr a aeth attynt drachefn, ac a'u cymmerth i gyntedd y castell; ac a ddangosodd iddynt yr esgyrn a'r penglogau, megis y gorehymynnasai ei wraig iddo. Yr oedd y rhai'n eb efe yn Bererinion unwaith fel chwithau; ac fe ddarfu iddynt drofeddu ar fy nhir i megis y gwnaethoch chwith-

au; a phan y gwelais i fod yn dda mi a'u drylliais hwy yn chwilfriw; a chyn pen deng niwrnod, mi a'ch dryllias chwithau yn yr un modd. Ewch i wared i'ch lloches drachefn, a chyd a hynny efe a'u curodd hwy o hyd, nes iddynt ddyfod i'w gwâl: ac yno y buant yn gorwedd yr holl ddydd Sadwrn, mewn cyflwr gofidus, megis y buafent o'r blaen. Yn awr, gwedi iddi nosi, a myned o meistr *Anbyderus* a'r *Cawr* ei gwr i'w gwely, dechreuasant ymddiddan drachefn a'u gilydd, ynghylch y carcharorion; a rhyfeddu yn ddifawr a wnaeth yr hen *Cawr*, ei fod ef yn methu, yn gyftal trwy ei ffonnodiau, a thrwy ei gynghorion eu dwyn hwy i drangc drwg. Ac ar hynny, ei wraig a ddywedodd wrtho, yr wyf yn ofni, ebe hi, eu bod hwy yn gobeithio y daw rhyw rai i'w gwaredu hwynt; neu mae ganthynt ryw offerynnau i agoryd cloion â hwynt hwy, trwy ba foddion y maent yn gobeithio diangc. A wyt ti yn dywedyd felly fy anwylyd, ebe'r *Cawr*? Myfi a ddyfal chwiliat eu llogellau a'u dillad hwynt, y borcu foru, i edrych a oes ganthynt y cyfryw beiriannau.

Ac wele, nos Sadwrn ynghylch hanner nos, hwy a ddechreuasant weddio; ac a barhausant mewn gweddi, yn agos hyd y wawr ddydd.

Yn awr, ychydig cyn ei bod hi yn ddydd, *Cristion* fel un wedi hanner amhwyllo, a waeddodd allan yn gythryblus fel hyn, Pa fath ffol (eb efe) ydwyf fi, i orwedd yn y modd yma mewn dacardy drewllyd, pan y gallwyf rodio mewn rhyddid; y mae gennyf agoriad yn fy monwes, a elwir *Addewid*, yr hon, mae'n ddi-ammau gennyf, a ddetglu bob clo ynghastell amheuks, yna, ebe *Gobeithiol*, dyma newydd da fy mrawd anwyl: cynn hi allan o'th fonwes, a gwnawn brawf o honi: na *Cisti on* a'i cymmerodd hi allan o'i fonwes, ac a ddechreuodd ar ddrws y ddaear-gell; a phan gynted ag y troes yr agoriad yn y clo fe aeth y follt yn ei hol, a'r drws a ymagorodd yn ebrwydd; a *Cristion* a *Gobeithiol* a ddaethant allan eill dau. Yna y daethant at y drws nesaf i gyntedd y castell, yr hwn hefyd a agorodd *Cristion* â'i allwedd yn ddiattreg. Wedi hynny efe a ddaeth at y Porth haiarn, canys yr oedd yn rhaid agor hwnnw hefyd: eithr peth anhawdd iawn ydoedd agor-

egoryd clo y porth yma; etto se'i agorwyd efi'r allwedd hon: a chwedl'n hwy a wthiafant y porth led y pen yn agor, fel y gallent ddiange ar ffrwst; eithr y porth, wrth ei agor, a wnaeth y fath drwst, fel y deffrowyd y *Cawr*: yna efe a geisiodd gyfodi'n ddifymnwth i ymlid y carcharorion: eithr ei aelodau a ballafant: canys ei lewygfeydd a'i cymmerafant ef drachefn, fel na allai mewn modd yn y byd fyned ar eu hol hwynt. Yna hwy a aethant ymaith, ac a ddaethant i brif-sfordd y Brenhin: erbyn hynny yr oeddynt mewn diogelwch, gan eu bod wedi dyfod allan o diroedd ac arglwyddiaeth y *Cawr*.

Yn awr, wedi iddynt fyned dros y gamfa, hwy a ddechreuafant ddychymmyg ynddynt eu hunain, pa heth a ofodent yma, i rwystro'r sawl a ddenent ar eu hol, i ddyfod dan ddwylo'r *Cawr Anobaith*. A hwy a gyttunafant godi yno golofn; ac i argraphu ar ei hytlys hi yr ysgrifen yma: Dyma'r gamfa fydd yn tywys i *Gastell ambury*, lle y mae'r *Cawr Anobaith* yn tario, yr hwn fydd yn dirmygu Brenhin y wlad nesol, ac yn ceisio hefyd ddifetha y sanctaidd Bererinion. Llawer gan hynny o'r rhai a'u canlynafant hwy, a ddarllenafant yr ysgrifen, ac a ddiangafant rhag y perygl yma. Ac ar ol hynny hwy a ganafant fel hyn.

Trwy droi o'n sfordd nyni brofason,

Beth yw rhodio'n angbyfreithlon,

Gochled y rhai a'n canlynant,

Wyro a phrosi'r un astwyddiant,

Pan eu delir yn garcharorion,

Gan y Cawr a'i wraig echryslon.

Gwedi hynny, hwy a aethant ym mlaen, hyd oni ddaethant i'r mynyddoedd hyfryd, y rhai a berthynant i Arglwydd y Bryn, am yr hwn y soniais i o'r blaen: felly hwy a aethant i fynu i'r mynyddoedd, i weled y Gerddi, a'r Perllannau, a'r Gwinllannoedd, a'r Ffynhonnau dyfroedd oedd yno; lle'r ysfant o'r dwfr ac yr ymolchafant; ac a fwytafant o'r grawnwin yn rhad. Yn awr, yr oedd ar bennau y mynyddoedd hyn Fugeiliaid, yn porthi eu praid; ac yr oeddynt yn sefyll yn agos i fin y sfordd fawr. Y Pererinion gan hynny a aethant attynt, a chan bwyso ar eu ffynn (fel y mae'n arferol

arferol i Bererinion deffgiol, pan y byddant yn sefyll i ymddiddan â neb ar y ffordd) hwy a ofynasant iddynt, ciddo pwy yw'r mynyddoedd hyfryd hyn? A phwy a biai'r defaid sydd yn pori arnynt?

Bugeiliaid. Y mynyddoedd hyn ydynt *Dir Immanuel*, ac y maent hwy yngolwg ei ddinas ef; ei ciddo ef ydyw'r Defaid hefyd, ac efe a ofododd ei einioes i lawr drofytnt.

Crif. Ai dyma'r ffordd i'r ddinas nefol?

Bug. Yr ydych chi yn gymmwys yn eich ffordd.

Crif. Pa mor belled ydyw hi oddi yma yno?

Bug. Rhô bell i neb, ond i'r fawl sy'n myned tu ag yno mewn gwirionedd.

Crif. A ydyw'r ffordd yn ddiogel, neu ynte yn be-ryglus?

Bug. Diogel i'r Cyfiawn, Ond troseddwy'r a dram-gwyddant yuddi, *Hos. 14. 9.*

Crif. A oes yn y lle yma Letty ac ymgeledd i bererinion llefg Huddedig i'w gael?

Bug. Fe orchymynnodd Arglwydd y lle hwn i ni, *Nac anghofsem letteugareoch*; ac am hynny chwi a ell- wch gael rhan o'r pethau da y sydd yma, *Heb. xiii. 2.*

Mi a welais hefyd yn fy mreuddwyd, mai pan wy- bu'r Bugeiliaid mai fforddion oeddynt; hwythau hefyd a ofynasant gwestiynau iddynt, a'r Pererinion a roddasant yr unrhyw atebion iddynt hwy, ag a rodd- asant i eraill, megis, gwyr o ba wlad ydych? a ph'odd y daethoch i'r ffordd? a thrwy ba foddion y parhaüsoch chi yn thi fel hyn? canys nid oes ond ychydig o'r rhai sydd yn dechreu dyfod tu ag yma, yn dangos eu hwynebaw ar y mynyddoedd hyn. Ond pan glybu y Bugeiliaid eu hattebion hwynt, fe a'u boddlonwyd hwy yn fawr; a hwy a edrychasant yn gariadus arnynt, ac addywedasant wrthynt, *Groesaw i'r mynyddoedd hyfryd.*

A'r Bugeiliaid (meddaf) y rhai a elwid, *Gwybodaeth, Profiad, Gwiliadwrus, Purdeb*, a'u cymmerasant erbyn eu dwylo, ac a'u harweiniasant i'w pebyllau, ac a ofodasant ger eu bron yr hyn oedd barod gan hynny, A hwy a ddywedasant yn mhellach wrthynt; Nyni a ewyllysiem i chwi aros gyd â ni ryw ychydig o amser, fel y galloch fod yn gydnabyddus â nyni; ac hefyd,

fel

fel y caech ychydig o esmwythyd a diddanwech, trwy fod yn gyfrannogion o'r pethau daionus y fydd i'w cael yn yr hyfryd synyddoedd yma. A'r Pererinion a ddywedasant wrthynt, eu bod hwy yn foddlon i ar-os; ac felly hwy a aethant i'w gorphwysfa y noson honno, canys yr oedd hi yn hŵyr iawn.

A'r bore drannoeth mi a glywn y bugeiliaid yn galw ar *Gristion* a *Gobeithiol*, i ddyfod gyd â hwy i rodio ar y mynyddoedd, felly hwy aethant allan gyd â hwy, ac a rodiasant ennys, ac a ganfuant fod y tir yn dra ffrwythlon a hyfryd ar bob tu. Yna ebe'r Bugeiliaid wrth eu gilydd, A gawn ni ddangos rhyw ryfeddodau i'r Pererinion hyn, a chweddi iddynt gyttuno gwneuthur felly, hwy a'u tywyfasant hwynt yn gyntaf i ben y bryn a elwid *Cyfeiliorni*, yr hwn oedd yn ferth iawn, ar yr ystlys bellaf oddiwrthynt; a'r Bugeiliaid a archasant iddynt edrych tua'r gwaelod; Felly *Cristion* a *Gobeithiol* a edrychasant tua'r gwaelod tan y bryn: A hwy a welent wrth droed y bryn nifer fawr o ddynion wedi eu dryllio yn ddarnau, gan gwmp a gawfant yno. Yna ebe *Gristion*, Pa beth yw hyn? A'r Bugeiliaid a'u hattebasant, Oni chlywsoch chwi son am y rhai a ddadymchwelwyd o ran eu ffydd, trwy goelio athrawiaeth *Hymeneus* a *Philetus*, y rhai o ran y gwirionedd a gyfeiliornasant, gan ddywedyd, ddarfod yr adgyfodiad eisoes, 1 Tim. i. 19, 20. 2 Tim. ii. 17, 18. (a thrwy ganlyniad, na bydd adgyfodiad i'r meirw drachefn) A'r Pererinion a ddywedasant, Do, ni a glywsom son am danynt. Yna ebe'r Bugeiliaid wrthynt, y rhai a welwch chwi eu haelodau hwy yn gorwedd yn ddarnau, wrth odreu'r bryn yma, ydyw'r bobl hynny: Ac fe a'u gadawyd hwy yma heb eu claddu hyd y dydd hwn, fel y gwelwch, er ensembl i eraill, i ochelyd na ddringont yn rhŷ uchel, ac na ddelont yn rhŷ agos at ymylau'r mynydd hwn.

Yna mi a'u gwelais hwy yn eu harwain hwynt i ben mynydd arall, yr hwn a elwid *Gocheliad*; a'r Bugeiliaid a archasant iddynt edrych ym mhell oddi wrthynt. Yr hyn pan y gwnaethant, hwy a dehygent eu bod yn eanfod llawer o ddynion yn rhodio i fynu ac i wared ym mysg beddau y rhai oedd yno; a hwy a ddeallaf-

ant fod y gwyr yn ddeillion, am eu bod yn tramgwyddo weithiau wrth y beddau, ac am eu bod yn methu dyfod allan oddi yno. Yna ebe Crifftion, Pa beth fydd i ni i'w ddeall wrth y pethau hyn?

A'r Bugeiliaid a attebasant, Oni welsoch chwi y gamfa, ychydig is law y mynyddoedd hyn, yr hon sy yn arwain i weir-glodd, o'r tu aswy i'r ffordd yma? A'r Peterinion a attebasant, Gwelsom. Yno, ebe'r Bugeiliaid, y mae llwybr yn myned o'r gamfa honno, yr hwn fydd yn tywys yn gymmwys i *Gastell Ambeuys*, yn yr hwn y mae'r *Cawr Anobaith* yn trigo; A'r gwyr accw (sef, y rhai a welwch ym mysg y beddau) a fuant yn bererinion fel yr ydych chi yn awr, hyd oni ddaethant at y gamfa honno. Ac o herwydd bod y iawn ffordd yn arw yn y man hynny, hwy a droefant i'r weir-glodd honno, ac yno y daliwyd hwy gan y *Cawr Anobaith*, ac efe a'u carcharodd yn ei gastell; ac wedi iddo eu cadw hwy dros dalm o amser yn ei ddaear-dŷ, efe o'r diwedd a dynnodd allan eu llygaid hwy, ac a'i harweiniodd i blith y beddau accw, lle y gadawodd efe hwynt i grwydro hyd y dydd heddyw, fel y cyflawnid ymadrodd y gwr doeth, *Dyn yn myned ar gyfeiliorn oddi ar ffordd deall, a orphwys ynghynnulleidfa y meirw*, *Diar. xxi. 16.* Yna Crifftion a Gobeithiol a edrychasant y naill ar y llall, a'r dagrau yn diferu ar hŷd eu gruddiau; er hynny ni ddywedasant hwy ddim wrth y Bugeiliaid.

Wedi hynny, mi a welwn y Bugeiliaid yn myned â hwynt i le arall, mewn pant, lle'r oedd drws yn ochr Bryn; a hwy a agorasant y drws, ac a barasant iddynt edrych i mewn; a hwy a wnaethant felly; ac wele yr oedd y lle oddi fewn yn dywyll ac yn fwglyd iawn; ac wele, hwy a debygent hefyd, eu bod yn clywed megis fwn rhyw dân, a lleisiau rhai yn dioddef poenau dirfawr, a'u bod yn arogl i arogl brwmstan. Yna, ebe Crifftion, Pa beth yw hyn? A'r Bugeiliaid a attebasant, Traws-lwybr i uffern yw hwn: dyma'r ffordd y mae Rhagrithwyr yn myned i mewn yno; yn enwedig, y fawl fydd yn gwerthu eu genedigaeth faint gyd ag *Esau*; y rhai a werthant eu Meistr gyd â *Suddas*; y rhai fydd yn cablu'r efengyl gyd ag *Alexander*; y rhai

fydd yn dywedyd celwydd ac yn rhagrithio gyd ag *Ananias* a *Saphira* ei wraig ef.

Yna, ebe *Gobeithiol* wrth y Bugeiliaid, yr wyf fi yn deall fod gan y rhai'n, ie, bob un o honynt liw o bererindod, megis y mae gennym ninnau yr awr hon; onid oedd y peth felly?

Bug. Oedd yn ddiau, ac hwy a barhafant felly hefyd yn hir o amser.

Gob. Pa belled y gallent hwy (y fydd yn awr wedi eu cyfrgolli yn echrydus yn y modd yma) fyned mewn pererindod yn yr amser gynt?

Bug. Rhai a aethant ym mhellach, a rhai ni ddaethant cyn belled a'r mynyddoedd hyn.

Yna, ebe'r *Pererinion* wrth eu gilydd, rhaid i ni alw ar yr Hollalluog am nerth.

Bug. Gwir yw hynny, a rhaid i chwi wneuthur defnydd o honaw hefyd, wedi ei gael ef.

Erbyn hyn yr oedd y *Pererinion* yn ewyllysio myned ym mlaen; a'r Bugeiliaid oeddynt foddlon i hynny: felly hwy a rodiasant ynghyd hyd gwrr eithaf y mynyddoedd. *Yna* ebe'r Bugeiliaid wrth eu gilydd, gadewch i ni ddangos oddi yma byrth y *Ddinas Nefol* i'r *Pererinion*; os medrant edrych trwy'n drych-olwg ni: a'r *Pererinion* oeddynt dra boddlon i hynny. Felly hwy a'u cymmerasant i ben bryn uchel, yr hwn a elwid *Eglur*, ac a roddasant iddynt y drych i edrych trwyddo; yna hwy a brofasant i edrych trwyddo; ond wrth adgofio y peth diweddas a ddangosasai y Bugeiliaid iddynt, yr oedd eu dwylo hwy yn crynu gan ofn; ac o herwydd hynny, methodd arnynt edrych yn ddiysgog trwy'r drych; er hynny yr oeddynt yn tybied, eu bod yn gweled rhyw beth tebyg i'r porth, ac hefyd peth o ogoniant y lle.

O'r mynyddoedd hyfryd 'nawr esgyn'sant,

Lle y mae Bugeiliaid † syth; † *parod.*

Y rhai iddynt ddangosasant

Bethau yn denu i'w goch'lyd byth:

Trwy ffydd ac ofn mae'r *Pererinion*

Yn cael eu cadw yn ffordd y gwir;

Yn ddiogel rhwng peryglon,

Nes d'od i Seion dirion dir.

Pan yr oeddynt ar ymadael, un o'r Bugeiliaid a roddodd iddynt ysgrifen o yspysrwydd ynghylch eu ffordd : a'r llall a archodd iddynt ochelyd y dyn gwenhieithus : a'r trydydd a archodd iddynt ochelyd rhag cyfgu ar y tir a reibiwyd : a'r pedwerydd a ddywedodd wrthynt, Duw fo'n rhwydd i chwi. Yna hwy a aethant ymaith ac a ganasant.

*Y mae'r Bugeiliaid yn dadguddio,
Pethau cudd rhag pawb o'r byd,
Atynt hwy mae myn'd yn gryno,
Os ydym am gael gwel'd mewn pryd,
Bethau mawrion, pethau dysnion,
Pethau tra chuddiedig fydd :
Pethau dirgeledig ddigon,
Hyd 'n oed i'r Saint nes gwawrio'r dydd.*

Yna mi a gyfgais, ac a freuddwydaïs drachefn ac mi a welwn y ddau Bererin yn myned i wared o'r mynyddoedd, ar hyd y ffordd-fawr tu a'r Ddinas nefol. Yn awr ychydig i law'r mynyddoedd yma, ar y llaw afwy, yr oedd gwlad *Cellwair* yn sefyll ; ac o'r wlad hon, yr oedd ffordd gam (sef lôn neu foidir fechan) yn dyfod i'r ffordd yr oedd y Pererinion ynthi : ac yma y cyfarfuant â llangc pert a ffraeth, yr hwn oedd yn teithio o'r wlad honno, a'i enw ef oedd *Anwybodaeth*. Felly *Cristion* a ofynodd iddo, o ba le yr oedd yn dyfod, ac i ba le yr oedd ef yn myned ?

Anwybodaeth. Syr, fe'm ganwyd i yn y wlad accw, ychydig ar y llaw afwy ; ac yr wyf fi yn myned tu a'r Ddinas nefol.

Crif. Eithr pa fodd yr ydych chi'n meddwl myned i mewn trwy'r porth, canys chwi a ellwch gyfarfod â rhyw anhawfder yno ?

Anwyb. Fel y mae pobl dda eraill yn myned, ebe yntef.

Crif. Eithr pa peth fydd gennych i ddangos yno, fel y bo iddynt agor y porth i chwi.

Anwyb. Mi a wn ewylls fy Arglwydd, ac a fum yn fucheddwr da, yr wyf yn talu i bawb ei eiddo ; yr wyf fi yn gweddio, yn ymprydio, yn talu fy negymmau, ac yn rhoddi elusennau, ac mi a adewaïs fy ngwlad er mwyn y lle yr wyf yn myned iddo.

Crif. Eithr ni ddaethost ti i mewn trwy'r porth cy-fyng, yr hwn fydd ym mhen y ffordd yma: ond tydi a ddaethost i mewn i'r ffordd hon, trwy'r llwybr cam ac-cw; ac am hynny yr wyf yn ofni, pa beth bynnag yr wyt ti yn tybied am danat dy hun; pan ddelo'r dydd cyfrif, y rhoddir i'th erbyn, mai lleidr ac yspeiliwr wyt, yn lle cael myned i mewn i'r Ddinas.

Anwyb. Foneddigion, yr ydych yn ddieithriaid i mi, nid adwaen i mo honoch; byddwch foddlon i ddilyn crefydd eich gwlad chwi: a minnau a ddilynaf grefydd fy ngwlad innau. Yr wyf fi yn gobeithio y bydd pob peth o'r gorau. Ac am y porth y soniasoch am dano, fe wyl yr holl fyd, fod hwnnw ym mhell o'n gwlad ni; nid wyf fi chwaith yn tybied, fod neb yn ein holl Barth-au ni, yn gwybod y ffordd tu ag yno; ac ni's gwaeth pa un au bod yn ei gwybod hi ai peidio, gan fod gen-nym (fel y gwelwch) heol hyfryd, yn dyfod o'n gwlad ni, i uniawn gyrchu'r ffordd yma.

Pan y gwelodd *Cristion* fod y gwr yn ddoeth yn ei olwg ei hun, efe a ddywedodd wrth *Obeitbiol* yn ddist-aw; gwell yw'r gobaith am ffol nag am dano ef, *Diar.* xxvi. 12. Ac efe a ddywedodd ym mhellach, *Y ffol pan rodio ar y ffordd, fydd â'i galon yn pallu, ac y mae'n dywedyd wrth barwb ei fod yn ffol.* *Preg.* x. 3. Pa beth a wnawn ni? A siaradwn ag ef ym mhellach? Neu yntef myned o'i flaen ef yn bresennol, i adael iddo fyfyrion ar yr hyn a glywodd eisoes, ac yna aros iddo ef drachefn, i edrych a allwn bob yn ychydig wneuthur dim daioni iddo ef.

Anwybodaeth nawr myfyried

Ychydig ar a ga'dd ei glywed;

Cyngor da gocheled wrthod,

Rhag cael aros byth heb wybod

Dim am ei wir a'i brif-ddaioni,

A chael ei hollol gyfrgolli:

Can's y mae Duw yn d'weud yn ddiwall,

Am y rhai y fydd heb ddeall;

Er mai 'fe ydyw eu Creawdwr,

Na fydd byth iddynt yn Waredwr.

Yr wyf yn tybied ebe *Gobeitbiol*, nad yw yn dda dywedyd y cwbl ar unwaith wrtho ef, gadewch i ni ei adael

adael ef y pryd hyn os mynnwch, a siaradwn ag ef yn y man, fel y bo'nabl derbyn ein haddysg a'n cynghorion.

Felly hwy a aethant ym mlaen ill dau, ac *Anwybod-aeth* a ddaeth ar eu hol. Yn awr gwedi iddynt ei ragffaeu ef ychydig, hwy a ddaethant i heol fechan dywyll iawn, lle y cyfarfuant â gwr wedi ei rwymo gan saith Cythrael, *Mat. xii. 45.* â saith o raffau cedyrn, *Diar. v. 22.* ac yr oeddynt yn ei gario ef yn ol, i'r drws a welsent ar ochr y bryn. *Cristion* yn awr a'i gyfaill *Gobeithiol* a ddechrenasant arswydo a chrynu'n aruthr. Etto fel yr oedd y Cythreuliaid yn dwyn ymaith y gwr; *Cristion* a edrychodd yn graff arno, i weled a oedd ef yn ei adnabod ef; ac esfe dybiodd, mai un *Torr-broffes*, ydoedd y gwr, yr hwn oedd yn byw yn nhref *Gwrtb-giliad*; ond ni allai esfe weled ei wyneb ef yn amlwg, am ei fod yn gollwng ei ben i lawr fel lleidr wedi ei ddal: eithr wedi iddo fyned heibio, *Gobeithiol* a edrychodd ar ei ol ef, ac a ganfu Bapur ar ei gefn ef, lle yr oedd yr ysgrifenad hwn; *Proffeswr anllad a gwrthgiliaur damnedig*. Yna y dywedodd *Cristion* wrth ei gydymaith, yn awr yr wyf yn atgofio yr hyn a fynegwyd i mi, am beth a ddigwyddodd i wr da ynghylch y man yma; ei enw ef oedd *Ychydig ffydd*, eithr gwr da rhinweddol ydoedd esfe; ac yr oedd ef yn trigo yn Nhref *Diragrieth*. Hyn oedd y matter; ym mhen y ffordd yma, y mae heol fechan, yn dyfod i wared o borth y ffordd lydan, a elwir Heol y dyn marw; a hi a elwir, felly, o achos y llofruddiaeth a wneir yno yn fynych: a'r gwr yma (yr hwn a elwir *Ychydig ffydd*) oedd yn myned ar Bererindod, megis yr ydym ninnau yn awr; ac fe ddigwyddodd iddo eistedd i lawr a chysgu yno. Yn awr fe ddamweiniodd y pryd hynny, i dri o willhaid cryfion ddyfod i wared ar hyd y lôn o borth y ffordd lydan; a'u henwau ydoedd *Gwan-galon*, *Gwan-gred*, ac *Buog-rydd* (tri brawd) a phan ganfuant hwy meistr *Ychydig-ffydd* yn gorwedd yno, hwy a ddaethant atto ar ffwrst. Yn awr yr oedd y gwr da wedi newydd ddiuno o'i gwsg. a'i fryd ar gyfodi i yned i'w daith. Felly hwy a ddaethant oll i fynu atto, a chan fygwth yn arw, a archasant iddo sefyll. Ar hyn, *Ychydig-*

ffydd a gollodd ei liw ; ac a aeth cyn wynned a'r soled : ac nid oedd yntho na chalon i ymladd, na gallu i ffoi. Yna ebe *Gwan galon* rhowch i mi eich pwrs ; eithr ni fryfiodd efe i wneuthur felly (canys yr oedd yn anhawdd gantho golli ei arian) *Gwan-gred* gan hynny a redodd i fynu atto, a chan wtbio ei law i'w god ef, efe a dynnodd allan ddyrnaid o arian. Yna efe a waeddodd yn groch, Lladron, Lladron. Ar hynny, *Euograwydd* a darawodd *Ychydig-ffydd* ar draws ei ben a llaw-ffon fawr, yr hon oedd gantho yn ei law ; ac a'r fionnod honno, fe a'i bwriodd ef yn ei hŷd ar y llawr ; lle y bu ef yn gwaedu, a'i waed yn ffrydio fel un a fai yn gwaedu hyd angu : a'r lladron yn y cyfamser yn sefyll yn ei ymyl ef : ond o'r diwedd, hwy a glywent megis trwst rhai yn dyfod i wared ar hŷd y ffordd, a chan ofni mai un *Gras mawr* ydoedd, yr hwn fydd yn trigo yn nhref *Hyfder-dda*, hwy a gymmerasant y traed, ac a adawsant *Ychydig-ffydd* i ymdaro drosto ei hun fel y gallai. Yn awr ym mhen-ennyd, efe a ddaeth atto ei hun, a chan gyfodi ar ei draed, efe a ymdrechodd grippian i fyned ymaith.

Gob. Eithr a ddygasant hwy oddi arno gymmaint oll ar a feddai ?

Cris. Na ddo, ni anrheithiasant hwy'r man lle'r oedd ei dlysau ef ; felly efe a gadwodd y rhei'ny o hyd ; eithr mi a glywais fod yn gyfyng iawn ar y gwr da hwn o herwydd ei golled ; canys y lladron a'i hyspeiliasant ef o'i holl arian traul gan mwyaf. Yr hyn a ddihangodd eu dwylo hwy (fel y dywedais i o'r blaen) oedd ei dlysau ef ; ac nid oedd yr ychydig arian oedd gantho, ond prin ddigon i'w ddwyn ef i ben ei daith, 1 *Pet.* iv. 18. Nage (oni cham ddywedpwyd wrthyf fi) fe orfu iddo gardotta, a hela ei swyd ar y ffordd honno (canys ni allai efe werthu mo'i dlysau) eithr er cardotta a gwneuthur a allai, efe a aeth (fel y dywedwn ni) a'i gylla yn wag y rhan fwyaf o'r ffordd oedd yn ol i ben ei siwrnai.

Gob. Ond rhyfedd yw, na ddygasent hwy ysgrifen ei sicrwydd oddi arno, trwy'r hon yr oedd ef, i gael ei dderbyn i mewn ym mhorth y ddinas nesol.

Cris. Mae hynny yn rhyfeddod ; eithr ni chawsant hwy

hwy mo'r ysgrifen hynny ; er na chollasant mo honi, trwy un rhyw gyfrwystr o eiddo Mr. Ychydig-ffydd ; o herwydd nid oedd gantho ef allu na medr i guddio dim, gan ei fod mewn syndod a braw trwy eu dyfodiad hwy atto : felly trwy ragluniaeth ddaionus yr Arglwydd, yn fwy nâ thrwy ei ddyfalwch a'i ofal ef, y methasant gael y peth da hwnnw, 2 *Tim.* i. 14.

Gob. Eithr yr oedd yn gyfur mawr iddo na ddygasant ei dlysau oddi arno ?

Crif. Fe allasai hynny fod yn gyfur mawr iddo, pe buasai'n gwneuthur defnydd o honaw fel y dylasai ; eithr y rhai a adroddasant wrthyf fi yr ystori yma, a ddywedasant, na wnaeth efe, ond ychydig ddefnydd o'r peth, yr holl ran arall o'r ffordd ; a hynny o herwydd y braw a gawfai efe : pan y dygasant ymaith ei arian ef : gwir ydyw, efe a anghofiodd yr hyn a'i cysurai ef, y rhan fwyaf o'r ffordd oedd yn ol o'i daith ; ac heb law hynny, pan digwyddai ar un amser iddo ei atgofio, ac y byddai yn dechreu cael cyfur oddi wrtho ; yna meddyliau newydd ynghylch ei golled am ei arian, a lyngc-ai bob math o fyfyrddodau eraill.

Gob. Och ! O druan gwr, nid oedd fodd nad ydoedd hynny yn dristwch mawr iddo ?

Crif. Mae hyany yn ddiammeu, oni buasai yn dristwch i oyni, pe gwnaethid â ni megis y gwnaethpwyd ag efe, trwy ei yspeilio (a'i glwyfo ef hefyd) a hynny mewn lle dieithr, fel yr oedd efe yntho ? Rhyfeddod ydyw, na buasai efe (druan gwr) yn marw gan ofid ! Myfi a glywais, ei fod ef yn dolesain ac yn cwynfan yn alarus, y rhan fwyaf o'r ffordd gwedi hynny ; gan achwyn wrth bawb ac a'i gorddiwesasant ef, ac wrth y sawl yr oedd yntef yn eu gorddiwes ar y ffordd ; gan achwyn (meddaf fi) ym mhale yr yspeiliwyd ef ; a pha fodd ; a phwy oedd y gwyr a wnaethant hynny ; a pha beth a gollasai ; a'r modd y clwyfwyd ef : ac mai prin y dihangodd ef yn fyw.

Gob. Eithr peth rhyfeddol ydyw, na pharodd ei angen iddo ef werthu, neu wystlo rhai o'i dlysau, fel y gallai efe ei ddianghennu ei hun yn ei daith.

Crif. Yr wyt ti yn siarad megis un o'r ynfydion : canys am ba beth y gwyftlai ef ei dlysau ? Neu i bwy
y

y gwerthai ef hwynt ? nid oeddid yn gwneuthur cyfrif yn y byd o'i dlysau ef, yn yr holl wlad honno, yn yr hon yr yspeiliwyd ef ynthi, ac nid oedd arno ef eisiau dim o'r fath gymnorth, ar a oedd gan bobl y wlad honno, i'w weini iddo. Heb law hynny, pe buasai ei dlysau ef yn eisiau wrth borth y ddinas nefol, fe'i caualid ef allan o'r etifeddiaeth oedd yno (a hynny a wyddai ef yn ddigon da) a gwaeth a fuasai hynny iddo ef, nag ymddangosiad a chreulondeb myrddiwn o ladron.

Gob. Pa ham yr wyt mor chwerw fy mrawd ? Fe werthodd *Esau* ei Enedigaeth-fraint, a hynny am philaid o gawl; *Heb.* xii. 16. A'r enedigaeth honno oedd ei dlws pennaf ef; ac os gallai efe, pa ham na's gallai *Ychydig ffydd* wneuthur felly hefyd ?

Crif. Gwir yw, *Esau* a werthodd ei enedigaeth-fraint yr hyn beth y mae llawer o rai eraill yn ei wneuthur a thrwy hynny yn cae eu hunain allan oddi wrth feddiannu y fendith bennaf, megis y gwnaeth y drygddyn hwnnw. Eithr y mae yn rhaid i chwi wneuthur peth gwahaniaeth rhwng *Esau* ac *Ychydig ffydd*, ac hefyd rhwng eu cyflyrau hwynt. Yr oedd genedigaeth-fraint *Esau* yn gysgodol, ond nid oedd tlysau *Ychydig ffydd* felly. Bol *Esau* oedd ei dduw, eithr nid felly yr oedd bol *Ychydig ffydd*. Eisiau *Esau* oedd yn ei flŷs naturiol, ond blŷs *Ychydig ffydd* nid ydoedd felly. Heblaw hynny, nid oedd *Esau* yn edrych am ddim ond am gyflawni ei drachwantau; canys *Wle fi yn myned i farw*, ebe fe, a pha les a wna'r enedigaeth-fraint hon i mi ? *Gen.* xxv. 32. Eithr *Ychydig ffydd* a dybiodd mai rhan o'i etifeddiaeth ef oedd ei ffydd ef, er gwanned oedd hi; a thrwy y ffydd honno efe a gadwyd rhag y fath afradlondeb, ac fe ddyfsgwyd i iawn brisio ei dlysau, yn lle eu gwerthu hwynt, megis y gwerthodd *Esau* ei enedigaeth-fraint. Nid ydych yn darllain fod gan *Esau* ffydd yn y mesur lleiaf. Ac am hynny nid yw yn rhyfedd, lle byddo'r cnawd yn unig yn dwyn rhwyfsg (megis y gwna yn y dyn hwnnw, lle na byddo ffydd i'w wrthwynebu ef) os gwerth efe ei Enedigaeth fraint, a'i enaid, a'r cwbl oll y sydd gantho, a hynny hefyd i'r Diafol o uffern; canys y mae'r cyfryw ddyn-
ion

ion yn debyg i'r afyn wyllt, *Yr hon wrth ei bachlysur ni's gellir ei throï ymaith*, Jer. ii. 24. Felly hwythau, pan y b'ont wedi gosod eu brŷd ar gyflawni eu trachwantau, a fynnant y pethau y maent yn eu blyfio, pa beth bynnag a goftio iddynt. Eithr yr oedd Mr. *Ychydig ffydd* o dymmer arall, yr oedd ei feddwl ef ar bethau nefol : A phethau ysprydol, ac oddi uchod yr oedd ei gynhaliath ef. I ba ddiben gan hynny y gwerthai efe, yr hwn ydoedd o'r cyfryw dymmer, ei dlysau (pe buasai yno un a'u prynasai hwynt) i borthi ei drachwantau, â phethau gweigion ? A ddyry gwr geiniog am gael llanw ei fol â gwair ? Neu ellwch chwi beri i'r ddurtur ymborthi ar furgyn, megis y gwna'r gigfran ? Ac er y dichon y rhai di-gred wyllo, neu werthu yr hyn oll a feddant, er mwyn cyflawni eu trachwantau cnawdol, a'u hunain hefyd yn lle gwarthol ; etto ni ddichon y rhai fydd a ffydd ganthynt (sef ffydd iachusol) wneuthur felly, er nad yw eu ffydd ond ffydd wan iawn. A thyma dy gam-gymmeriad di fy mrawd.

Gob. Yr wyf fi yn cydnabod hynny ; etto bu eich gwaith chwi yn troi arnaf mor farrug, yn agos a pheri i mi ddigio wrthyh.

Grif. Pa ham ? ni wnaethym ond dy gyffelybu di i rai o'r adar gwylltion, y rhai a redant yma a thraw ar hyd llwybrau anhygyrch, â'r plisg ar eu pennau : Eithr gâd heibio hynny fy mrawd ; ac ystyria y peth fydd yn llaw gennym, ac fe fydd pob peth o'r goreu rhyngot ti a myfi.

Gob. Yr wyf fi yn credu yn fy nghalon, nad oedd y tri chyfaill hynny ond gwyr llwfrion : pe amgen, a redasant hwy ymaith debygech chwi, fel y gwnaethant wrth glywed trwst rhyw un dyn, yn dyfod yn unig ar hyd y ffordd fawr ? Pa ham na buasai *Ychydig ffydd* yn cymmeryd gwell calon ? Yr wyf yn tybied y gallasai ddal un frwydr â hwynt hwy, a rhoi i fynu pan y buasent yn myned yn rhŷ galed iddo.

Grif. Mi a glywais lawer megis chwithau yn eu barnu hwy yn llwfr ; eithr nid oes ond ychydig a brofasant y peth felly mewn awr o brofedigaeth. Ac am fod yn fwy gwrol, nid allai *Ychydig ffydd* fod o'r fath galon a hynny. Ac mi a debygwn wrthyttithau

tithau fy mrawd, pe buafit ti yn ei le ef, ni fuafit ti gwell nag yntef; canys nid wyt ti ond tros un taro, ac wedi hynny ni wnai di ond rhoi i fynu. Ac yn ddi-ammeu, gan mai uchder dy feddwl fy'n peri i ti fiarad yn y modd yma, (am eu bod hwy yn awr ym mhell oddi-wrthym) pe digwyddai iddynt ymddangos i ti, megis y gwnaethant iddo ef, hwy allent beri i ti newid dy feddyliau.

Eithr ystyria drachefn, mai lladron ar gyflog ydynt, yn gwasanaethu Tywysog y pwell diwaelod, yr hwn, os bydd rhaid, a ddaw ei hun i'w cynnorthwyo hwynt, *a'i lais ef fydd fel rhuad llew*, i Pet. v. 1. Mi a fum fy hun yn y frwydr yma, fel y bu Mr. *Ychydig ffydd*, a dychrynlyd iawn oedd y peth yn fy marn i. Y tri dihiryn yma a ruthrafant arnaf, a minnau a ddechreuais fel Cristion eu gwrthsefyll hwy; eithr ni wnaethant ond rhoddi un alw, a'u meist'r a ddaeth ar droad llaw attynt: Yna (megis y mae'r ddiareb) y rhoddaswn fy mywyd er ceiniog: Ond fel yr oedd Duw yn mynnu, yr oeddwn wedi fy ngwisgo ag arfogaeth brofedig; ac etto, er fy mod wedi fy arfogi felly, bu anhawdd iawn i mi ymgadw fel gwr: Ni ddichon un dyn draethu pa fodd y mae arnom yn yr ormes honno, ond y sawl a fu yn y frwydr ei hun.

Gob. Eithr hwy a ffoisant, pan y tybiafant fod gwr a elwir *Gras mawr* ar y ffordd.

Cris. Gwir yw, hwynt hwy a'u meist'r hefyd a ffoisant yn fynych pan na wnai *Gras mawr* ond ymddangos; ac nid rhyfedd, canys prif Ryfelwr y Brenhin yw efe: Eithr yr wyf yn tybied y gwnewch chwi beth gwahaniaeth rhwng *Ychydig ffydd* a phen Cawr y Brenhin: Nid Cewri y Brenhin yw ei holl ddeiliaid ef, ac ni's gallant chwaith, pan y profir hwynt, wneuthur y sath orcheft-waith mewn rhyfel, ag a ddichon efe ei wneuthur. Ai gwiw coelio, y gallasai rhyw fachgenyn bychan drin *Goliab* fel y gwnaeth *Dafydd*? Neu fod nerth ych mewn dryw? Y mae rhai yn gryfion, a rhai yn weiniaid, y mae rhai a llawer o ffydd ganthynt, eithr nid oes ond ychydig ffydd gan eraill. Un o'r gweiniaid oedd y gŵr hwn, ac am hynny y syrthiodd efe i'r clawdd.

Gob.

Gob. Mi a ddymunafwn pe buasai *Gras mawr* yno, er eu mwyn hwynt.

Cris. Pe buasai efe yno, gallasai gael ei lawn waith, canys rhaid i mi ddywedyd hyn wrthych chwi, er fod *Gras mawr* yn dra medrus ar ei arfau i amddiffyn ei hunan, ac er gwneuthur o hono lawer; ac er y dichon efe etto wneuthur llawer yn erbyn y gelynion hyn, tra y cadwo efe hwynt wrth flaen ei gleddyf; er hynny, os gall *Gwan-galon*, *Gwan-gred*, ac *Euogrewydd* ddyfod i mewn atto, a chael gafael arno, deugain i un oni chyfodant ei sodlau ef: A phan elo gwr i lawr, pa beth a all efe wneuthur.

Pwy bynnag a edrycho yn graff yn wyneb *Gras mawr*, fe a gaiff weled y fath greithiau a thorriadau yno, y rhai a wiriant yr hyn a leferais i am dano. Ie, mi a glywais iddo ddywedyd unwaith (a hynny pan yr oedd yn y frwydr iddo ddywedyd meddaf) *Yr wyf fi yn ofni y collaf fy mywyd!* Pa fodd y gwnaeth y dihirwyr cyndyn yma, a'u cyfeillion i *Ddafydd* riddfan, galaru a rhuo? Ie, fe a orfu i *Hezeiah* a *Heman* hefyd, er eu bod yn gewri yn eu dyddiau, ymdrechu yn galed, pan y rhuthrodd y rhai'n arnynt; ac er hynny i gyd, hwy a gawfant eu trabaeddu yn dost ganthynt. Fe chwennychodd *Pedr* ar ryw amser brofi pa beth a allai efe ei wneuthur: Ond er bod rhai yn dywedyd mai efe oedd Tywysog yr Apostolion, etto fe trinodd y gwyr hyn ef yn y cyfryw fodd, fel ag y parafant iddo o'r diwedd ofni morwynig wael.

Heblaw hyn, y mae eu brenhin hwy yn barod wrth eu chwibaniad: Nid yw efe un amser allan o glyw iddynt; ac os ar ryw achlysur y digwydda gael o honnynt y gwaethaf (os bydd posibl) efe a ddaw ei hun i mewn i'w cynnorthwyo hwynt: Ac am dano ef gellir dywedyd mewn rhan, yr hyn a ddywedir am y *Lefiatban*; *Cleddyf yr hwn a'i tarawo ni ddeil*; y *wayw-ffon*, y *biccell*, na'r *llurig*; *efe a gyfrif beirarn fel gwellt, a phres fel pren pwrdr*. *Ni phâr saeth iddo ffoi*; *Cerrig tasi a droed iddo yn soft*. *Piccellau a gyfrifir fel softyn, ac efe a chwardd wrth ysgwyd gwaywffon*, Job xli. 26, &c. Pa beth a all gwr ei wneuthur yn y cyflwr hwn? Gwir yw, pe b'ai gan wr farch *Job* bob amser, a medr a grymmus-der

der i'w farchogaeth ef, efe allai wneuthur pethau nod-
edig : *Canys ei wddf fydd wedi ei wisgo a tharan ; ni ddy-
chryna ef fel ceiliog y rhedyn : dychbryn ydyw ardderchawg-
rwydd ei ffroen ef. Ei draed ef a gloddiant yn y dyffryn ;
ac efe a lawenycha yn ei gryfder ; ac efe a â allan i gyfar-
fod arfau ; efe a ddiystyra arfcoyd, ac ni ddychbryn efe ; ac ni
ddychwel yn ei olrbag y cleddyf. Y cawell saethau a dryst-
ia yn ei erbyn ef, y ddisglair waywsson a'r darian. Efe a
lwngt y ddaear gan greulondeb a chynddareda ; ac ni chred
efe mai llais yr Uagorn yew. Efe a ddywed ym mblith yr
udgyrn, Ha, ha, ac a arogl a ryfel o bell, twrf tywyfogion
a'r bloeddio, Job xxxix.*

Ond am y fath wyr traed a thi a minnau, na fydded
i ni byth ddymuno cyfarfod â gelyn, nac ymfrostio
(fel pe gallem ni wneuthur yn well) pan glywom i
eraill gael eu maeddu ; nac ymfalchio wrth feddwlam
ein gwroldeb ein hunain ; canys y cyfryw rai fynychaf
a orchfygir pan brofir hwynt. Y mae 'r apostol *Pedr*
yn ensampl yn y matter yma, am yr hwn y crybwyll-
ais o'r blaen ; efe a arferai eiriau uchel, ie, a pha beth
ni's gwnai ? Efe a wnai, (megis yr oedd ei galon
dwyllodrus yn ei annog ef i ddywedyd) fwy nâ neb,
ac a safai gyd a'i Feistr pan gadawai pawb ef : Eithr
pwy a gafodd y fath ffŵyl, a phwy a orchfygwyd gan
y dihirwyr hyn, fel y gorchfygwyd ef ?

Nyni a ddylem gan hynny gyflawni dau ddyled-
fwydd, pan y clywom wneuthur y fath anrheithiadau
ar ffordd fawr y Brenhin. *Yn gyntaf*, Arfogi ein hunain,
pan yr elom allan ynghylch ein gorchwylion ; a bod
yn sicr o gymmeryd ein *Tarian* gyd a ni, canys dyma'r
achos, (sef, am ei fod heb y *Darian* hon) pa ham y
methodd yr hwn a osododd mor gefnog ar y *Lefiatban*,
ei orchfygu ef ; canys mewn gwirionedd, os bydd hon-
no'n eisiau, ni's ofna ef mo honom ni. Am hynny y
dywedodd yr hwn oedd fedrus, *Uwch law pob dim,
cymmeruwch darian y ffydd, a'r bwn y gelluwch adiffoddi
holl Biccellau tanllyd y fall*, Eph. vi. 16.

Da fyddai, i ni hefyd alw ar y Brenhin am gynnorth-
wy ; ie, ar iddo ddyfod ei hun gyd a ni : canys dyna'r
peth a wnaeth i *Ddafydd* orfoleddu, pan yr oedd efe yn
nyffryn cyfgod-angau : a gwell oedd gan *Foesen* farw yn

y fan lle'r oedd ef yn sefyll, na myned cymmaint ag un cam heb ei Dduw gyd ag ef. O fy mrawd! Os efe a â gyd a ni: pa raid i ni ofni rhag myrddiwn o rai a ymosodant yn ein herbyn: ond hebddo ef, y cynnorthwywyr beilchion a grynant, ac a syrthiant; *Sal.* xxiii.

4. *Ecf.* xxxiii. 15. *Sal.* xxvii. 1, 2, 3. *Job* ix. 13.

O'm rhan i, myfi a sum yn y frwydr hon cyn hyn: ac er diange o honof yn fyw (trwy ddaioni a gallu yr Hollalluog) etto, nid oes achos gennyf fi ymfroftio am fy ngwroldeb. Fe fydd llawen gennyf, os ni chysarfyddaf yn ol hyn, a'r fath ymdriniaeth: yr wyf yn ofni nad aethom ni etto tu hwnt i bob enbydrwydd. Pa wedd bynnag, gan na ddarfu i'r *Llew* na'r *Arth* mo'm difa hyd yn hyn, yr wyf yn gobeithio hefyd, y gwared Duw ni, oddi wrth y Philistiad di-enwaededig nesaf.

Yna y cânodd *Cristion* fel hyn.

Ychydig-ffydd, ble buost di,

Ai ynghwmpeni lladron?

Ai felly gwnaeth yr enwir bla,

Ai'th bocced a yspeiliafon?

Cais gan hynny ychwaneg ffydd,

Os mynni dorfeydd orfod:

Fel hyn dros ddeng mil yr âi di,

Onid e mae tri yn ormod.

Felly hwy a aethant ym mlaen, ac *Anwybodaeth* a'u canlynodd: hyd oni ddaethant lle yr oedd ffordd arall yn dyfod i'w ffordd hwynt: yr hon a ymddangosai mor uniawn, a'r ffordd oedd ganthynt hwy i fyned ar hyd-ddi: ac ni wyddent hwy yma, pa un o'r ddwy a gymmerent: canys yr oedd pob un yn union o'u blaen hwynt: ac am hynny, hwy a safasant yma dro i ystyried; ac fel yr oedd-ynt yn myfyrio ynghylch y ffordd; wele, wr o wyneb-pryd go ddu yn dyfod attynt gwedi ei ddilladu â gwisg wen iawn, ac yn gofyn iddynt, pa ham yr oeddynt yn sefyll yno? Hwytthau a'i hattebasant ef, eu bod yn myned tu a'r ddinas nefol, ond ni's gwyddent pa un o'r ddwy ffordd a gymmerent. Dilynwch fi, eba'r gwr, canys yno yr ydwyf finnau yn myned. Felly hwy a'i canlynasant ef, ar hyd y ffordd newydd, yr hon oedd yn arwain i'r brif ffordd: a'r ffordd yma bob yn ychy-

dig â drôdd, ac a drôdd, ac a'u harweiniodd hwynt, oddi wrth y ddinas; yr hon yr oeddynt yn chwennychu myned iddi; hyd onid oeddynt mewn ychydig amfer, wedi troi eu hwynebau oddi wrthi; er hynny hwy a'i canlynasant ef. Eithr ym mhen ennys, fe a'u tywyfodd hwy i rwyd yn ddarwybod iddynt; yn yr hon y maglwyd hwy eill dau, fel na wyddent pa beth a wnaent: ac ar hynny, y wisg wen a syrthiodd oddi am gefn y gwr du: yna y gwybuant ym mha le yr oeddynt; ac yno y buont ryw dalm o amfer yn cwyno, ac yn ocheneidio, canys yr oeddynt yn methu dyfod allan o'r rhwyd.

Cris. Yna ebe *Cristian* wrth ei gydymaith; yn awr yr wyf yn gweled fy nghamsynnied. Oni archodd y Bugeiliaid i ni ochelyd y Gwenhieithiwr? Y mae genym brofiad yr awr hon, mai gwir a ddywedodd y gwr doeth, *sef, Y dyn a ddywedo weniaith wrth ei gymmydog, fydd yn tannu rhwyd i'w draed ef*, Diar. xxix. 5.

Gwb. Hwy a roddasant i ni hefyd ysgrifon o gyfarwyddiad am y ffordd, fel y gallem ni ei chadw hi yn sicrach: eithr fe ddarfu i ni anghosio darllen yn honno hefyd, ac nid ymgadwasom rhag llwybrau yr yspeilydd. Yn hyn yr oedd *Dafydd* yn ddoethach nâ ni; canys eb efe, *Tu ag at am weithredoedd dynion, wrth eiriau dy wefusau yr ymgedwais rhag llwybrau yr yspeilydd*, Sal. xvii. 4. Fel hyn y buant yn cwyno ac yn ymosidio, am eu bod mewn cyflwr truenus yn y rhwyd. O'r diwedd hwy a ganfuant wr, mewn gwisg ddisglair, yn dyfod tu ag attynt, a fflangell o gyrd mân yn ei law; ac wedi iddo ddyfod attynt, efe a ofynodd iddynt, o ba le yr oeddynt yn dyfod? A pha beth oeddynt yn ei wneuthur yno? Hwythau a ddywedasant, mai *Peregrinion* tlodion oeddynt, yn myned tu a Seion, eithr wedi eu hudo allan o'u ffordd gan wr du, wedi ei dilladu mewn gwisg wen; yr hwn, ebe hwy, a archodd i ni ei ganlyn ef; canys yr oedd yntef, meddai ef, yn myned tu ag yno hefyd. Yna ebe'r hwn oedd a'r fflangell yn ei law, *Gwenhieithiwr*, ydyw ef, a gau *Apostol*, yr hwn a ymrithiodd i ritb *Angel* goleuni, Diar. xxix. 5. Dan. xi. 32. 2 Cor. xi. 13, 14. Felly efe a dorrodd y rhwyd, ac a'u gollyngodd hwynt allan. Yna eb efe wrth-

wrthynt hwy, Canlynwch fi, fel y gosodwyf chwi ar eich ffordd drachefn; felly efe a'u tywysodd yn eu hol i'r ffordd, yr hon a adawfent hwy i ganlyn y Gwenhieithiwr. Yna efe a ofynodd iddynt, ym mha le y lleitwafoch neithiwr? Hwythau a atebasant, gyd â'r Bugeiliaid ar y mynyddoedd hyfryd. Gofynodd iddynt ym mhellach, oni chawfoch gan y Bugeiliaid fgrifen o hyfpyrwydd am y ffordd? Hwythau a atebasant, Cawfom. Eithr eb efe, pan yr oeddych yn ammheuo yng-hylch y ffordd; a edrychafoch chwi yn yr ysgriften honno i gael cyfarwyddiad am dani? Na ddo, ebe hwythau. Pa ham na's gwnaethoch felly, ebe yntef? Ni a anghofiasom wneuthur hynny, ebe'r Pererinion. Yna y gofynodd efe iddynt ym mhellach; oni rybuddiodd y Bugeiliaid chwi i ochelyd y Gwenhieithiwr? Dô ebe hwy: eithr nid allem ni dybied, mai'r gwr Tafod-ber yma ydoedd efe, *Rhuf. xvi. 18.*

Yna mi a glywn yr un disglair yn gorchymyn iddynt orwedd i lawr; yr hyn pan y gwnaethant, efe a'u curodd hwy'n doft; i beri iddynt gofio yn well y ffordd dda, yn yr hon y dylasent rodio yn thi: ac wrth eu flangellu hwynt, efe a ddywedodd, Yr wyf fi yn argyhoeddi ac yn ceryddu y sawl yr wyf yn eu caru; am hynny bydded Zêl gennyf, ac edifarhâ. Ac wedi iddo wneuthur felly, efe a archodd iddynt fyned i'w ffordd; ac i fod yn fwy gofalus i ddal sulw rhagllaw, ar Hyfforddiadau eraill y Bugeiliaid, *Deut. xxv. 2. i Cron. vi. 26, 27. Dat. iii. 19.* Felly hwy a ddiolchasant iddo am ei holl garedigrwydd, ac a aethant yn araf, ar hŷd y ffordd union, dan ganu.

Y sawl fy'n rhodio llwybrau'r Saint;
Edrychwch faint yw'r archoll,
A gafodd Pererinion gwar,
Am fyned ar gyfyrgoll.

Mewn rhwydau, maglau myglyd maith
Eu dal yn gaeth a wnaethpwyd;
Am eu gwaith hwy'n gwrthod gwir,
Gynghorion difyr, dofwyd:

Gwir ydyw, i'w gwaredydd pur;
Eu dwyn o'u cur a'u cystudd:

Ond derbyniasant filangell drwch :

Am hyn cymmerwch rybudd.

Yn awr ym mhen ennyd, lwy a ganfuant (o hirbell) un yn dyfod yn araf wrtho ei hun, ar hyd y ffordd-fawr, i'w cyfarfod hwynt. Yna ebe *Cristion* wrth ei gydymaith, Daccw wr, â'i gefn tu â Seion, ac y mae efe yn dyfod i'n cyfarfod ni.

Gob. Mi a'i gwelaf ef yn dyfod, edrychwn attom ein hunain yn awr, rhag iddo yntef fod yn wenhieithwr befyd : felly efe a ddaeth nes nes ; ac o'r diwedd a ddaeth i fynu attynt, a'i enw ef oedd *Atbeist*, ac efe a ofynodd iddynt, i ba le yr oeddynt yn myned ?

Yr ydym ni'n myned ebe *Cristion* i fynydd Seion. Yna y chwarddodd *Atbeist* yn groch iawn.

Cris. Pa ham yr ydych yn chwerthin, ebe'r *Cristion*?

Atb. Yr ydwyf yn chwerthin i welad eich anwybod-aeth, ac am i chwi gymmeryd cyn flined siwrnai ; pan nad ydych chwi debyg, i gael dim ond eich poen, yn lle'ch llafur.

Cris. Pa ham ddyn ? Ai tybied yr wyt ti na dderbynir mo honom i'r ddinas nefol.

Atb. Eich derbyn ! Nid oes mor cyfryw le ag yr 'ych chwi yn breuddwydio am dano, yn yr holl fyd yma.

Cris. Eithr y mae ef yn y byd a ddaw.

Atb. Pan yr oeddwn i gartref yn fy ngwlad fy hun ; mi a glywais rai yn siarad megis yr ydych chwi yr awr hon, am y cyfryw ddinas, ac wrth glywed hynny, mi a ymadewais â'm gwlad ; ac a fum yn ymofyn am y ddinas hon, ys ugain mlynedd : eithr ni bum i ddim cymmhennach ; ac ni welais i fwy o honi nâ'r dydd cyntaf yr aethum allan, *Preg. x. 3.*

Cris. Nyni a glywsom, ac yr y'm ni'n credu fod y cyfryw le i'w gael.

Atb. oni buasai i minnau gredu hynny, pan yr oeddwn gartref ; ni ddaethwn i cyn belled a hyn, i ymofyn am dani : eithr gan na chesais i yr fath le (ac etto myfi a'i cawswm, pe buasai i'w chael ; canys mi a aethym i ymofyn am y ddinas hon ym mhellach nâ chwi) yr wyf fi yn myned yn ol drachefn, ac mi a ymdrechaf i adfywio fy hun, â'r pethau a swriais i ymaith y pryd hynny,

hynny, mewn gobaith i fwynhau y pethau, yr ydwyf yn gweled yn awr nad ydynt i'w cael.

Cris. Yna ebe Cristion wrth ei gydymaith Gobeithiol; ai gwir yw'r hyn a ddywaid y gwr yma?

Gob. Gwiliwch, un o'r gwenhieithwyr ydyw ef; cofiwch beth a goftiodd i ni eisoes, am wrando ar y fath gymdeithion a'r rhai'n. Pa beth! Nid oes mor fathle a mynydd Seion? Oni welsom ni Byrth y Ddinas, oddi ar bennau y mynyddoedd hyfryd? Ac hefyd, onid ydym ni yn awr i fyw wrth ffydd, ac nid wrth olwg? 2 Cor. v. 7. Awn rhagom, ebe *Gobeithiol*, rhag i'r gwr â'r fflangell ein gorddiwes ni drachefn.

Chwy-chwi a ddylasech ddysgu'r wers yma i mi, yr hyn a ddysgaf fi yr awr hon i chwi. *Fy Mab, paid a gwrando ar addysg, a bair i ti gyfeiliorni oddi wrth eiriau gwybodaeth.* Fy mrawd (meddaf) paid a gwrando arno ef, a chredwn i gadwedigaeth yr enaid, Heb. x. 39.

Cris. Fy mrawd, ni ofynais i mo'r cwestiwn yma i ti, o herwydd fy mod yn ammau dim o'r gwirionedd, yr hyn yr y'm ni yn ei gredu, ond i'th brofi di; ac i gael gweled ffrwyth onestrwydd dy galon. Ac am y gwr yma, myfi a wn ei fod ef gwedi ei ddallu gan dduw'r byd hwn: awn rhagom, gan wybod ein bod yn credu'r gwirionedd, yn yr hwn nid oes gelwydd, 1 Ioan ii. 21.

Gob. Yr wyf yn gorfoleddu yn awr, mewn gobaith i feddiannu gogoniant Duw: felly hwy a droefant eu cefnau ar y gwr; ac yntef a aeth i'w ffordd dan chwerthin.

Yna y gwelwn yn fy mreuddwyd, y Pererinion yn myned yn eu blaen, hyd oni ddaethant i ryw wlad, lle yr oedd yr awel yn naturiol yn peri i ddynion gysgu; yn enwedig os dieithriaid fyddent: ac yma y dechreuodd *Gobeithiol* fod yn farwedd iawn, ac yn drwmluog gan gysgu; am hynny eb efe, wrth *Gristion*, yr wyf fi yn awr mor gysglyd, fel mai prin yr ydwyf yn gallu cadw fy llygaid yn agored: gorweddwn yma a chymmerwn hân.

Cris. Na wnawn (eb efe) mewn modd yn y byd, rhag wedi cysgu na ddeffrôm mwyach.

Gob. Pa ham fy mrawd, melus yw hân y gweithiwr, fe allai yr adfywid ni, os cyfsgwn ychydigyn.

Crif. Onid ydych chwi'n cofio i un o'r Bngeiliaid erchi i ni ochelyd rhag y tir a reibiwyd? Ei feddwl ef, wrth ddywedyd felly ydoedd, am i ni ochelyd cyfsgu; am hynny na chyfsgwn fel rhai eraill, eithr gwiliwn a byddwn fobr, i *Tbes.* v. 6.

Gob. Yr wyf yn cydnabod fy mod i ar fai; a phe buafwn yma yn unig, buafwn debyg i gyfsgu hyd anheu. Mi a welaf mai gwir a ddywedodd y gwr doeth; *Gwell yw dau nag un.* Trugaredd mawr a fu dy gyfeillach di i mi hyd yn hyn; *a thi a dderbynni wobwr am dy lasur,* *Preg.* iv. 9.

Crif. Yna ebe *Cristion*, gadewch i ni ymddiddan ynghylch rhyw beth buddiol, fel y bo i ni trwy hynny gadw ein hunain yn effro.

Gob. O ewyllys fy nghalon ebe'r llall.

Crif. Pa le y dechreuwn?

Gob. Dechreuwn os gwelwch fod yn dda, ynghylch y modd y dechreuodd Duw weithio arnom: eithr ebe *Cristion*, mi a ganaf i chwi yn gyntaf y gân hon.

Pan fyddo'r dauiol werin,
A chwsg i'w tryblio'n dra-blin;
Gwrandawent yr ymddiddan clau,
Sydd rhwng y ddau Bererin:

A dysgent gym'ryd cyffro,
A'n cadw ei hun yn effro,
Rhag cael arnynt ormod gwall,
A bod i'r fall eu twyllo.

Am hyn, i'r fawl fy berffaeth,
Cwmpeini'r saint sydd odiaeth:
I gadw eu llygaid rhag cau ynghyd,
Er gwaetha'r yspryd diffaeth.

Crif. Yna *Cristion* a ddechreuodd, ac a ddywedodd, myfi a ofynaf i chwi un cwestiwn: pa fodd y daethoch chwi ar y cyntaf, i feddwl am y pethau, yr ydych chwi yn awr yn eu gwnenthur?

Gob. Ai meddwl yr ydych, pa fodd y daethum i ar y cyntaf, i ymofyn am iachawdwriaeth fy enaid.

Crif.

Cris. Ie, hynny yw fy meddwl i.

Gob. Myfi a fum dalm o amfer yn cymmeryd hyfrydwch, yn y pethau a welid, ac a werthid yn ein ffair ni; pethau yr wyf yn credu yr awr hon, pe buaswn yn eu canlyn yn wastadol, a fuasent yn fy arwain i golledigaeth a diftryw.

Cris. Pa bethau oeddynt hwy?

Gob. Holl drysorau a chyfoeth y byd. Ac hefyd mi a gymmerais hyfrydwch mawr, mewn cyfeddach, meddwod, tyngu, rhegu, gan offrw m fy enaid i'r Diawl, dywedyd celwydd, aflendid, torri'r Sabbath; a pheth ni's gwnawn i, er fod hynny yn tueddu i ddinystrio fy enaid, mewn stat o ddamnedigaeth trwy hynny? Eithr deallais o'r diwedd, wrth wrando ac ystyried geiriau Duw, y rhai a glywais i allan o'ch genau chwi, ac hefyd o enau *Ffyddlon* fendigedig, (yr hwn a ddioddefodd yn ffair Gwagedd, am ei ffydd a'i fuchedd dduwiol,) sef. mai diwedd y pethau hyn yw marwolaeth: ac mai o blegid y pethau hyn, y mae digofaint Duw yn dysod ar blant yr anufudd-dod, Rhuf. vi 21. Eph. v. 6.

Cris. A ymroesoch chwi yn ddioed, i dderbyn yr argyhoeddiad honno?

Gob. Na ddo; nid oeddwn yn ewyllysgar yn ddiatreg, i adnabod y gwenwyn a'r drwg fydd mewn pechod, na'r ddamnedigaeth fydd yn ei ddilyn ef; eithr pan y dechreuodd fy nghalon grynudan y gair; mi a ewyllysiwn gau fy llygaid yn erbyn goleuni'r gair.

Cris. Eithr pa beth oedd yr achos, pa ham yr ymddygafoch fel hyn, tan weithrediadau cyntaf yr Ysryd Glân ynoch chwi?

Gob. Yr achosion oeddynt, yn gyntaf, am na's gwyddwn i, mai gwaith Ysryd Duw oedd yr argyhoeddiadau yma, ac ni wybûm i erioed o'r blaen; mai trwy ddeffroad am bechod, yr oedd Duw yn dechreu gweithio troedigaeth pechadur. Yn ail, yr oedd pechod yn felus etto i'm cnawd; ac yr oedd yn anodd gennyf ymadael ag ef. Yn drydydd, ni wyddwn i, pa fodd yr ymadawn a'm hen gyfeillion, gan mor ddymunol 'r oedd eu cwmpeini, eu hymadroddion, a'u gweithredoedd gennyf. Yn bedwarydd, yr oedd yr oriau hynny, yn y rhai yr argyhoeddit fi am fy mhechod, mor gythryblus,

us, ac mor ddychrynlyd i mi, fel na allwn gymmaint a meddwl am danynt, heb arfwyd yn fy nghalon.

Cris. Mae'n debygol wrth hynny, eich bod weithiau, yn cael esmwythdra, oddi wrth y gofid oedd yr argyhoeddiadau yma yn ei weithio ynoch.

Gob. Oeddw'n yn ddiau, eithr hwy a ddeuent i'm côf drachefn; ac yna y byddwn cyn-ddrwg, i.e., yn waeth fy nghyflwr, nag erioed o'r blaen.

Cris. Pa ham, beth oedd yn peri i chwi atgofio e'ch pechodau drachefn?

Gob. Llawer o bethau; megis, 1. Pan y cyfarfyddwn â gwr duwiol yn y ffordd: 2. Pan y clywn neb yn darllain y Bibl: 3. Pan dechreuai dolur yn fy mhen: 4. Pan y clywn fod rhai o'm cymmydogion yn gleision: 5. Fod cloch yn canu, am fod rhyw un wedi marw: 6. Pan feddylwn am farw fy hunan: 7. Pan y clywn i am angeu difysed a ddigwyddodd i rai o'm cymmydogion; 8. yn bennaf dim, pan y meddylwn y gorfyddai arnaf fy hun ddyfod i'r farn ar fyrder.

Cris. Eithr a allech chwi un amser, fwrw ymaith euogrwydd pechod yn hawdd, pan y cymmerai afael arnoch, trwy un o'r pethau hyn?

Gob. Na allwn; canys y pryd hynny, hwy a wasgent yn drymmach ar fy nghydwybod. Ac yna, os meddylwn am droi yn ol at fy mhechodau er fod gennyf fwriad i ymadael â hwynt, fe fyddai hynny yn boen dau-ddyblyg i mi.

Cris. A pha fodd y gwnaech y pryd hynny?

Gob. Mi a feddyliais, fod yn rhaid i mi wellhâu fy muchedd; onid e, ebe fi, y mae'n sicr gennyf y byddaf damnedig.

Cris. Ac a ddarfu i chwi ymegnio i wellhâu eich buchedd?

Gob. Do, gan droi nid yn unig oddi wrth fy mhechodau; ond hefyd, oddi wrth bob cwmpeini annuwiol a drygionus: ac mi a ymroddais i gyflawni dyledswyddau crefyddol; megis gweddio, darllain, galaru am fy mhechodau, dywedyd y gwir wrth fy nghymmydogion, &c. Dyma'r pethau a wneuthum, a llawer eraill, gormod i'w hadrodd yn y man yma.

Cris.

Cris. A oeddych chi yn tybied, eich bod weithian mewn cyflwr daionus?

Gob. Oeddw'n dros ennyd; eithr o'r diwedd, daeth gofid ar fy nhraws bendramwnwgl drachefn; ar wddf fy holl ddiwygiadau.

Cris. Pa fodd y digwyddodd hynny, gan eich bod yn awr wedi adnewyddu eich buchedd.

Gob. Yr oedd amryw o bethau yn peri i'r gofid hwnnw ddyfod arnaf drachefn, yn enwedig y cyfryw ymadroddion a'r rhai'n; *Ein holl gyfiawnderau sy megis brattiau budron: ni chyfiawnheir un cnawd trwy weithredoedd y ddeddf: wedi i chi wneuthur y cwbl oll, ac a orchymynwyd i chi, dywedwch, gweision ansuddiol ydym*, Efa. lxiv. 6. Rhuf. iii. 20. Luc xvii. 10. yng-hyd a llawer mwy o'r cyfryw ymadroddion. Ac oddi wrth hynny, yr oeddw'n yn ymresymmu ynof fy hun fel hyn: os ydyw fy holl gyfiawnderau i fel brattiau budron, os ni chyfiawnheir un cnawd trwy weithredoedd y ddeddf; ac os nad ydym ond gweision ansuddiol wedi i ni wneuthur y cwbl oll ag a orchymynwyd: yna ffolineb niaw'r yw ceisio'r nesoedd trwy weithredoedd y ddeddf. Mi a feddyliais hefyd ym mhellach fel hyn. Os â gwr mewn dyled sioppwr gant o bunnau; a thalu am yr hyn oll a elo ganddo o'r siop yn ol hynny, etto er hynny i gyd, os bydd ei hen ddyled yn aros ar y llyfr yn wastadol, heb ei groesi, fe ddichon y sioppwr gwyno arno am ei hen ddyled, a'i fwrw yngharchar hyd oni thalo ef y dyled hynny.

Cris. Wele, pa ddefnydd a wnaethoch o'r pethau hyn?

Gob. Mi feddyliais ynof fy hun fel hyn: myfi, trwy fy mhechodau, a redais ar y fgor ym mhell yn llyfr Duw: ac nad oedd fy ngwellhâd presennol yn talu mo'r dyled hwnnw: ac am hynny y dylwn i feddwl yn wastadol; dan fy holl gyfnewydiadau, pa fodd y rhyddheid fi, oddi wrth y ddamnedigaeth, oedd ddyledus i mi am fy nhrofeddiadau gynt.

Cris. Defnydd da ydoedd hynny, attolwg ewch rhagoch.

Gob. Peth arall a'm blinodd, er pan ddechreuais yn hwyr wellhâu fy muchedd ydoedd hyn: sef, pan edrychwyf

rychwyf yn fanwl ar y pethau goreu yr wyf yn eu gwneuthur yr awr hon; yr wyf yn canfod pechod yn wastadol (ie, pechodau newydd) ynghymysg â'm gweithredoedd goreu; hyd onid ydwyf yn rhwym yn awr i farnu (er fy holl feddyliau angall a balch, am danaf fy hun a'm dyledswyddau o'r blaen) ddarfod i mi droseddu digon, mewn un dydd i beri i'm danfon i uffern, pe buasai fy muchedd o'r blaen yn ddifeius.

Crif. A pha beth gwedi'n a wnaethoch?

Gob. Gwneuthur! Ni's gwyddwn pa beth a wnawn, hyd oni adroddais fy meddwl wrth Ffyddlon; canys yr oeddym ni yn gydnabyddus iawn a'n gilydd. Ac efe a ddywedodd wrthyf; oddi eithr i mi gael cyfiawnder un na phechasai erioed: na's gallai na'r eiddof fy hun, na chyfiawnderau'r holl fyd mo'm hachub.

Crif. A oeddych chiwi yn tybied ei fod ef yn dywedyd y gwir?

Gob. Pe buasai yn dywedyd felly wrthyf, pan yr oeddwn yn ymhyfrydu, ac yn ymfoddloni yngwellhâd fy muchedd; mi a'i galwaswn ef yn ynfyd am ei waith; eithr yn awr, gan fy mod yn gweled fy ngwendid fy hun, a'r pechodau, fydd yn glynu wrth fy nghyflawniadau gorau, fe orfu i mi fod o'r un meddwl ag yntef.

Crif. Eithr a oeddych chiwi yn tybied (pan y dywedodd efe gyntaf hynny wrthyf) fod y fath wr i'w gael; am yr hwn y gellid dywedyd yn hyf, na wnaeth ef bechod erioed?

Gob. Y mae'n rhaid i mi gyfaddef, fod yn go ryfedd gennyf glywed y geiriau hyn ar y cyntaf; eithr yn ol ymddiddan ag ef ym mhellach, a chael o honof ychydig anghwaneg o'i gyfeillach, fe a roddes i mi gyflawn foddlonrwydd am y peth.

Crif. A ofynasoch chiwi iddo ef pwy ydoedd y gwr hwn; a pha fodd y caech chiwi eich cyfiawnhâu trwyddo ef?

Gob. Do, ac efe a ddywedodd, mai yr Arglwydd Iesu ydoedd: yr hwn, fydd yn eistedd ar ddeheulaw y Goruchaf: ac fel hyn, eb efe, y cyfiawnheir chiwi trwyddo ef; ses, trwy ymddiried yn yr hyn a wnaeth ef yn nyddiau ei gnawdoliaeth, a'r hyn a ddioddefodd pan fu yng-

ynghrog ar bren, Heb. x. Rhuf. iv. Col. i. 2 Pet. i. Mi a ofynais iddo ym mhellach, pa fodd y gallai cyfiawnder y gwr hwn fod yn effeithiawl i gyfiawnhau un arall ger bron Duw? Ac efe a ddywedodd, Mai Duw Hollalluog ydoedd efe; ac iddo wneuthur yr hyn a wnaeth, a marw hefyd, nid trosto ei hun, ond trofod fi; ac y cyfrifid ei ufudd-dod ef, a'i haeddedigathau i mi, os credwn i yntho.

Crif. A pha peth a wnaethoch gwedi'n?

Gob. Myfi a wrth-ddywedais na's gallwn i gredu fod Crist yn ewllysgar i'm haehub.

Crif. Pa beth a ddywedodd Ffyddlon am hynny?

Gob. Efe a archodd i mi fyned atto, a phrosi, pa un a wnai ef, a'm hachub i ai peidio. Yna minnau a'i hattebais, Mai rhyfyg ydoedd hynny. Yntef a ddywedodd, Nag e, canys fe a'th wahoddwyd i ddyfod atto, Mat. xi. 28. Yna fe a roddodd i mi lyfr o argraphiad Iesu ei hun; i'm hannog i ddyfod atto yn hyfach. Ac efe a ddywedodd am y llyfr hwnnw fod pob iot a thitl o honaw ef, yn fwy safadwy nâ'r nefoedd a'r ddaear, Mat. xiv. 35. Yna mi a ofynais iddo, pa beth a wnawn pan ddelwn atto? Yntef a ddywedodd wrthyf, fod yn rhaid i mi ymbil, ar fy ngliniau, â'm holl galon, ac a'm holl enaid, ar y Tad, ei ddatguddio ef i mi, Sal. xcv. 6. Jer. xxix. 13. Gal. i. 16. Wedi hynny mi a ofynais iddo ym mhellach, ym mha le y gallwn i gael cyfarfod ag ef? Ac yntef a'm hattebodd, Dos, a thi a gai ei gyfarfod ef, ar orseddfa o drugaredd, Eccl. xxv. 22. Lle y mae yn eistedd trwy'r holl flwyddyn, i rododi gollyngdod a maddeuant i'r sawl a ddeuant atto. Minnau a ddywedais na's gwyddwn i pa beth i ddywedyd wrtho, pan y delwn atto. Yna eb efe dywed wrtho i'r pwrpas hyn, Duw bydd drugarog wrthyf bechadur; a phar i mi adnabod Iesu Grist, a chredu yntho: canys mi a welaf pe buafai ei gyfiawnder ef heb fod, ac oni bydd gennyf finnau ffydd i gredu y cyfiawnheir fi, trwy ei gyfiawnder ef, ddarfod am danaf yn dragywydd: Arglwydd mi a glywais dy fod di yn Dduw trugarog, ac i ti ordeinio dy Fab Iesu Grist i fod yn Iachawdwr y Byd: ac ym mhellach, dy fod di yn ewllysgar i'w rododi ef i fod yn Achubwr, i'r fath Bechad.

Bechadur truan ac ydwyf fi, ac yn wir yr wyf fi yn Bechadur mawr; cymmer gan hynny Arglwydd yr odfa hon, a gogonedda dy ras ynghadwedigaeth fy enaid i trwy dy Fab Iesu Grift, *Amen*.

Crif. A wnaethoch chwi fel y gorchymynnwyd i chwi?

Gob. Do drachefn, a thrachefn, a thrachefn.

Crif. A ddatguddiodd Duw ei Fab i chwi?

Gob. Na ddo, y tro cyntaf, na'r ail, na'r trydydd, na'r pedwarydd, na'r bummed, nac etto ar y chweched waith.

Crif. Pa beth a wnaethoch ar ol hynny;

Gob. Pa beth a wnaethum? Ni's gwyddwn i pa beth a wnawn.

Crif. Oni feddyliaf och roddi heibio weddio?

Gob. Do ganoedd o weithiau.

Crif. A pha ham na's gwnaethoch felly?

Gob. Am fy mod yn credu mai gwir oedd yr hyn a ddywedpwyd wrthyf, sef, Heb gyfiawnder Crist na's gallai'r holl fyd fy achub i: ac am hynny mi a feddyliais ynof fy hunan; os rhoddaf heibio weddio mai marw fyddaf; ac ni's gallaf fi ond marw, os gweddiaf o flaen gorfeddfaingc y gras. Ac ar hynny fe ddaeth y geiriau hyn i'm cof; os crys y weledigaeth, disgwyl am dani; canys gan ddyfod y daw, ac nid oeda. Felly mi a ddyfal barheais yn gweddio, hyd oni ddatguddiodd Duw ei Fab i mi, *Gal. i. 16*.

Crif. A pha fodd y datguddiodd Duw ef i chwi?

Gob. Ni welais i mo honaw ef â'm llygaid corphorol, ond â llygaid fy neall, ac fel hyn y bu. Yr oeddwn ar ddiwrnod yn athrist iawn (i'm tŷb i yn dristach nag y bum i un amser o'm heinioes) a'r tristwch hwn a ddaeth arnaf, wrth weled o newydd sawredd a ffeidd-dra fy mhechodau: a phan nad oeddwn y pryd hynny yn disgwyl am ddim, ond am uffern, a damnedigaeth dragwyddol i'm henaidd; mi a dybiais yn ddisymmwrth, weled o honof yr Arglwydd, yn edrych i lawr o'r nefoedd arnaf, ac yn dywedyd wrthyf, *Cred yn yr Arglwydd Iesu, a chadwedig fyddi*, *Aët xvi. 31*.

Eithr myfi a attebais, Arglwydd, yr wyf yn bechadur, Oh yn bechadur mawr dros ben! Yntef a attebodd,

odd, *Digon i ti fy ngras i*, 2 Cor. xii. 9. Yna y dywedais innau, Arglwydd pa beth yw credu? A gwe-di hynny y deallais i, oddi wrth yr ymadrodd yma (*yr bwn fydd yn dyfod attaf fi ni newyna: a'r bwn fydd yn credu ynof fi ni sycheda un amser*), Ioan vi. 35. Mai'r un peth yw credu yng Nghrist a dyfod atto: a bod yr hwn fydd yn dyfod atto, hynny yw, y fydd yn sychedu yn ei galon, yn ol iechydwriaeth trwy Grist, fod hwnnw (meddaf fi) yn credu yntho mewn gwirionedd. Yna, a'r dwfr yn sefyll yn fy llygaid, mi a ofynais iddo ym mhellach, Arglwydd, a ddichon y fath bechadur mawr ac wyf fi, gael ei dderbyn gennyt, a bod yn gadwedig trwyddot? Ac yntef a attebodd, *Yr bwn a ddelf attaf fi, ni's bwriaf ef allan ddim*, Ioan vi. 37. Yna mi a ddywedais; eithr pa fodd Arglwydd y mae'n rhaid i mi dy ystyried di, wrth ddyfod attaf; fel y byddo fy fydd wedi ei gosod yn union arnat ti? Yna efe a ddywedodd, *Crist Iesu a ddaeth i'r byd, i gadw pechaduriaid*, 1 Tim. i. 15. *Crist yw diwedd y ddeddf er cyfiawnder i bob un fydd yn credu*, Rhuf. x. 4. *Efe a draddodwyd tros ein pechodau ni, ac a gyfodwyd i'n cyfiawnbâu ni*, Rhuf. iv. 25. *Efe a'n carodd ni, ac a'n golchodd ni oddi wrth ein pechodau, yn ei waed ei hun*, Dat. i. 5. *Efe yw y cyfryngwr rhwng Duw a ni*, 1 Tim. ii. 5. *Y mae ef yn byw bob amser i ersyn trosom ni*, Heb. vii. 24, 25. Oddi wrth yr hyn oll y cefglais, y byddai rhaid i mi ddisgwyl am gyfiawnder yn unig yn ei Ber-son ef, ac am iawn tros fy inhechodau trwy ei waed ef, ac nid trwy ddim arall: ac mi a gefglais ym mhellach, bod yr hyn a wnaeth ef mewn ufudd-dod i gyfraith ei Dad, a'i ddarostyngiad ef i ddiogdef cospedigaethau, am waith rhai yn troseddu'r gyfraith honno (fod hyn oll meddaf fi) wedi ei wneuthur, nid trosto ei hun; ond tros y fawl a'i derbynai ef yn Iachawdwr iddynt, ac a fyddai diolchgar iddo. Ac yn awr yr oedd fy nghalon yn llawn o lawenydd, fy llygaid yn llawn o ddagrau, ac yr oedd gennyf serchiadau rhyfeddol, tu ag at enw, a phobl, a ffyrdd yr Arglwydd Iesu Grist.

Cris. Dyma ddatguddiad o Grist i'ch enaid mewn gwirionedd: eithr dywedwch i mi yn fwy neilltuol, pa beth a weithiodd hyn ar eich yspryd chwi.

Gob. Fe wnaeth hyn i mi weled fod yr holl fyd, er ei holl gyfiawnderau, mewn stat o ddamnedigaeth: fe wnaeth i mi weled, er bod Duw 'r Tad yn gyfiawn, y dichon efe, er hynny i gyd, gyfiawnhâu y pechadur a ddel atto. Fe wnaeth hyn i mi gywilyddio yn ddirfawr am frynti fy muchedd gynt; ac fe'm gwaradwyddwyd i'n ddirfawr, wrth feddwl faint oedd fy hen anwybodaeth; canys ni feddylïodd fy nghalon i erioed o'r blaen, fod Iesu Grist mor hawddgar. Fe wnaeth i mi garu buchedd sanctaidd, ac i hiraethu, am wneuthur rhyw beth, er anrhydedd a gogoniant i enw'r Arglwydd Iesu. Ie, yr wyf fi'n tybied yn awr, pe b'ai bosibl fod gennyf fi fil o alwyni o waed yn fy nghorph, y gallwn golli pob dafn o honaw, er mwyn yr Arglwydd Iesu.

Yna y gwelwn (yn fy mreuddwyd) *Gobeithiol* yn edrych drach ei gefn, ac efe a ganfu y gwr a elwid *Anwybodaeth* (yr hwn a adawsent ar eu hol) yn eu canlyn hwynt. Gwelwch, eb efe wrth *Cristion*, fel y mae y glas-lange accw yn loetran ar ein hol.

Cris. Ie, ie, mi a'i gwelaf ef; ond ni waeth gantho sawr am ein cwmpeini ni.

Gob. Eithr yr ydwyf yn tybied, na chawfai ef niwaid yn y byd, o'n dilyn ni hyd yn hyn.

Cris. Gwir iawn yw hynny, eithr mi a warantaf i chwi, ei fod ef yn meddwl yn amgen.

Gob. Felly yr wyf finnau yn tybied hefyd: ond er hynny gadewch i ni aros am dano ef, ac felly y gwnaethant. Yna Cristion a alwodd arno, gan ddywedyd wrtho, Dewch ym mlaen wr, pa ham yr ydych yn sefyll ar ol yn y modd yna?

Anwyb. Y mae'n fwy dewisol gennyf fi, rodio wrthyf fy hunan, nâ chyd a cwmpeini, oni b'ai fy mod yn caru y cwmpeini hynny, yn well na'ch cwmpeini chwi.

Yna, ebe *Cristion* yn ddistaw wrth *Obeithiol*; oni ddywedais i wrthyf chwi, nad oedd fatter gantho ef am ein cyfeillach ni? Eithr pa wedd bynnag, eb efe, dewch, a siaradwn a'u gilydd, i ddifyrru'r amser yn y lle anghyfanedd hwn: Yna gan gyfeirio ei ymadrodd at Anwybodaeth, efe a ddywedodd wrtho, Pa fodd yr ydych? Pa fodd y mae'r matter yn sefyll rhwng Duw a'ch enaid chwi yn awr?

An-

Anwyb. O'r gorau yr wyf yn gobeithio; canys yr wyf bob amfer yn llawn o gynhyrfiadau duwiol, y rhai a redant ar fy meddyliau, i'm cyfuro yn fy nhaith, *Diar.* xxviii. 26.

Crif. Attolwg dywedwch i mi, Pa gynhyrfiadau da ydyw'r rhei'ny?

Anwyb. Yr ydwyf yn meddwl am Dduw, ac am y nefoedd.

Crif. Y mae'r Diaflaid, ac eneidiau'r damnedig, yn gwneuthur hynny hefyd.

Anwyb. Eithr yr ydwyf fi yn meddwl am danynt, ac yn dymuno cael eu mwynhau hwynt.

Crif. Felly y mae llawer yn dymuno, nad ydynt debygol fyth i ddyfod i'r nefoedd: *Enaid y diag a ddeisyf, ac ni chaff ddim*, *Diar.* xii. 14.

Anwyb. Eithr yr ydwyf fi yn meddwl am danynt, ac mi a ymadewais â'r cwbl, er mwyn cael eu mwynhau hwynt.

Crif. Yr wyf yn ammeu hynny; canys matter called ydyw ymadael â'r cwbl, i.e. y mae'n beth anhawfach i'w wneuthur, nag y mae llawer yn ei dybied. Eithr pa beth y fydd yn dy berfwadio di i goelio, dy fod wedi ymadael â'r cwbl, er mwyn Duw a'r nefoedd?

Anwyb. Mae fy nghalon yn tyftiolaethu i mi hynny.

Crif. Y gwr doeth a ddywed, Y neb a ymddiriedon yn ei galon ei hun, fydd ffol, *Diar.* xxviii. 26.

Anwyb. Y mae ef yn son yn y man hynny am galon ddrwg; eithr y mae fy nghalon i yn galon dda.

Crif. Pa fodd y gwyddost ti hynny?

Anwyb. Am fod fy nghalon yn fy nghysuro i, mewn gobaith y caf fi'r nefoedd.

Crif. Fe ddichon hynny fod trwy dwyll dy galon di; *Jer.* xvii. 9. Canys fe all calon dyn ei gysuro ef mewn gobaith o ryw beth, na byddo gantho ddim fail i obeithio am dano.

Anwyb. Eithr y mae fy nghalon i a'm buchedd yn gyfatebol i'w gilydd, ac am hynny y mae gan fy nghobaith i sylfaen dda.

Crif. Pwy a ddywedodd wrthyti, fod dy galon a'th fuchedd yn cyttuno a'u gilydd?

Anwybodaeth. Fy nghalon i fydd yn dywedyd felly wrthyf.

Crif.

Cris. Os gofynnir i'th fam pwy fydd leidr? Hi a ateb, Nid fy mab i, (er ei fod ef mewn gwirionedd yn lleidr) felly os dywaid dy galon di, ei bod hi a'th fuchedd yn cyttuno a'u gilydd; oni bydd gair Duw yn dwyn yr un tystiolaeth, yn y matter yma, ni thal tystiolaeth dy galon di ddim floryn.

Anwyb. Onid ydyw'r galon honno yn dda, yn yr hon y mae meddyliau da? Ac onid buchedd dda ydyw'r hon fydd wedi ei threfnu yn ol gorchymynion Duw?

Cris. Gwir ydyw, mai calon dda ydyw'r galon honno, ym mha un y mae meddyliau da yn cartrefu; a buchedd dda ydyw'r fuchedd honno ag fy yn gyfattebol i orchymynion Duw: eithr un peth yw bod a'r rhai'n mewn gwirionedd ynom, a phieth arall yw tybied eu bod hwy gennym.

Anwyb. Attolwg pa feddyliau yr ydych chi yn eu cyfrif yn feddyliau da? A pha fuchedd yr ydych chi yn ei chyfrif, ei bod yn gyfattebol i orchymynion Duw?

Cris. Y mae amryw fath o feddyliau da, rhai yn perthyn i ni ein hunain, rhai i Dduw, rhai i Grist, a rhai i bethau eraill.

Anwyb. Pa rai yw'r meddyliau da, ag fydd yn perthyn i ni ein hunain?

Cris. Y cyfryw ag fydd yn gyttunol â gair Duw.

Anwyb. Pa bryd y mae'n meddyliau am danom ein hunain yn gyttunol a gair Duw?

Cris. Pan fyddom yn rhoddi yr un farn arnom ein hunain, ag y mae'r gair yn ei rhoddi. Eithr i wneuthur y peth yn eglurach, y mae gair Duw yn dywedyd am ddynion (yn eu cyflwr naturiol) fel hyn; *nid oes neb cyfiarwn, nac oes un: nid oes un yn gweuthur daioni*, Rhuf. v. 10, 12. Y mae'r gair yn dywedyd hefyd, *fod holl feddyl-fryd calon dyn yn unig yn ddrygionus bob amser*, Gen. vi. 5. A thrachefn, *fod calon dyn yn ddrygionus o'i ieuengêid*, Gen. viii. 21. Yn awr pan fo gennym y cyfryw dŷb a hyn am danom ein hunain, (gan fod a theimlad o hynny, yn ein calonau) yna y mae'n meddyliau'n dda, o herwydd eu bod yn gyttunol â Gair Duw.

Anwyb. Ni choelias fi byth, fod fy nghalon i cyn-ddrwg a hyn.

Cris.

Crif. Am hynny ni bu gennyf erioed yn dy holl fywyd, gymmaint ac un meddwl da am danat dy hun. Eithr dyro gennad i mi ddywedyd hyn wrthyt ym mhellach: megis y mae Gair Duw yn rhoddi barn ar ein calonnau; felly hefyd y mae'r un Gair yn rhoddi barn ar ein ffyrdd; a phan y bytho ein barn ni ein hunain ynghylch ein calonnau a'n ffyrdd, yn cyttuno â'r farn y mae Gair Duw yn ei rhoddi arnynt, yna y mae'r ddau yn dda, am eu bod yn cyttuno â Gair Duw.

Anwyb. Eglurhewch eich meddwl yn well.

Crif. Y mae Gair Duw yn mynegi, bod ffyrdd dyn yn geimion; ac nid yn dda, ond yn gildyn; a bod dynion (trwy naturiaeth) allan o'r ffordd dda, heb ei hadnabod hi, *Diar.* ii. 15. *Rbus.* iii. 12, 17. Yn awr, pan bo dyn wedi cael prawf o hyn oll yntho ei hunan; a phan y bo'n oftyngedig yn barnu fel hyn am dano ei hun a'i ffyrdd; yna y mae'n fynied yn dda am ei galon a'i ffyrdd; o blegid bod ei farn ef yr awr hon, yn cyttuno â barn Gair yr Arglwydd.

Anwyb. Pa beth yw meddyliau da am Dduw?

Crif. Pan fyddom (megis y dywedais am danomein hunain) yn fynied am Dduw, yn ol yr hyn y mae ei air yn ei ofod ef allan; hynny yw, pan fyddom yn meddylied am ei hanffod, a'i briodoliaethau ef, megis ein dysgir gan ei Air; am yr hyn ni's gallaf yn awr draethu yn helaethach: ond i ddywedyd am dano mewn perthynas i ni ein hunain, y mae gennym y pryd hynny, dŷb da a chymmwys am Dduw, pan fyddom yn fynied, ei fod ef yn ein hadnabod ni yn well nag yr ym ni yn adnabod ein hunain; ac y dichon ef weled pechod ynom, y pryd, a'r man, na chanfyddom ni mo honaw ynom ein hunain, a phan yr ydym yn cydnabod, ei fod ef yn gwybod ein meddyliau dirgelaf, a bod ein calonnau, a'n holl ddwfn fwriadau, bob amfer yn noeth ac yn agored i'w olygon ef: ac hefyd pan yr ydym yn tybied, fod ein holl gyfiawnderau ein hunain, yn drewi yn ei ffroenau ef, ac am hynny na's dichon ef aros ein gweled ni, yn sefyll yn ei wydd ef, pan y bom yn hyderu ar ein cyfiawnderau ein hunain, i.e. neu ar ein dyledswyddau goreu am gael iechydwrïaeth trwyddynt.

Anwyb. A ydych chi yn tybied fy mod i mor ynfyd,

fyd, a meddwl, na ddichon Duw weled dim pellach nag y gallaf fi weled? Neu y dewn i at Dduw, gan deru ar fy nyledswyddau fy hun, er cystal y b'ont hwy?

Crif. Pa fodd yr wyt ti'n synied yn y pwngc yma?

Anwyb. Wele, i fod yn fyrr, yr wyf fi yn meddwl, fod yn rhaid i mi gredu yng Nghrist am gyfiawnhâd.

Crif. Pa fodd? Tybied yr wyt ti, fod yn rhaid i ti gredu yng Nghrist, cyn gweled o honot ei eisiau ef; nid wyt ti yn gweled ynot, na phechod gwreiddiol, na phechod gweithredol, eithr y mae gennyt y fath dŷb da am danat dy hunan, a'th weithredoedd, a'r sydd yn dangos yn eglur, dy fod ti'r cyfryw un na wybu erioed fod yn rhaid i ti wrth y cyfiawnder, a gyflawnodd Crist yn ei Berfon ei hun, i gyfiawnhau pechaduriaid edifeirol trwyddo ger bron Duw. Pa fodd gan hynny y meiddi di ddywedyd, dy fod ti'n credu, neu fod yn rhaid i ti gredu yng Nghrist.

Anwyb. Yr wyf fi yn credu yntho yn dda ddigon er hynny.

Crif. Pa fodd yr wyt ti'n credu?

Anwyb. Yr wyf fi yn credu i Grist farw dros bechaduriaid; ac y cyfiawnheir fi ger bron Duw oddi wrth y felldith, trwy ei rasol dderbyniad ef o'm hufudd-dod i'w gyfraith ef: neu fel hyn, y mae Crist yn gwneuthur fy nyledswyddau crefyddol i, yn gymmeradwy gyd â'i Dad; trwy rinwedd ei haeddedigaethau ei hun, a dyna'r modd y caf fy nghyfiawnhau.

Crif. Yr wyf yn ateb i'r gyffes yma o'th ffydd di.

Yn Gyntaf. Nid yw dy ffydd di ond ffydd ffugiol; ac nid yw hi yn gynnwysedig yn un rhan o Air Duw.

Yn Ail. Gau ffydd yw dy ffydd di, am dy fod ti'n ymwrthod â chyfiawnhâd trwy'r cyfiawnder a gyflawnodd Crist yn ei Berfon ei hun; ac am dy fod ti hefyd, yn disgwyl am gael dy gyfiawnhau, trwy dy weithredoedd dy hunan.

Yn Drydydd. Nid yw'th ffydd di yn gwneuthur Crist yn Gyfiawnhâwr o'th berfon, ond o'th weithredoedd di; ac yn Gyfiawnhâwr o'th berfon di, er mwyn dy weithredoedd; yr hyn fydd ffals.

Yn Bedwarydd. Am hynny y mae dy ffydd di yn dwyllodrus; ie, y mae hi yn gyfryw un, ag a'th âd di dan

dan ddigofaint, yn nydd y Duw Hollalluog; canys y mae y wir ffydd, trwy ba un y'n cyfiawnheir, yn peri'r eneidiau, fydd yn deimladwy o'u cyflwr colledig trwy'r gyfraith, i ffoi am noddfa, at gyfiawnder Crist, i gael eu cyfiawnhau trwy hynny. (A'r cyfiawnhâd yma, nid yw weithred o ras, trwy ba un y mae Crist yn gwneuthur dy ufudd-dod di yn gymmeradwy gyd a Duw, i'r diben hyn; fel y bo i ti gael dy gyfiawnhau trwy dy ufudd-dod dy hun: eithr gweithred o ras yw'r cyfiawnhâd hynny; trwy ba un, y mae'r enaid yn cael ei gyfiawnhau, er mwyn yr ufudd-dod a gyflawnodd Crist yn ei Berson ei hun, gan wneuthur a dioddef trosom ni, yr hyn oll y mae'r gyfraith yn ei ofyn ar ein dwylo ni) y cyfiawnder hwn (meddaf fi) o eiddo Crist, y mae gwir ffydd yn ei dderbyn; tan orchudd pa un y mae'r enaid yn llechu; a chwedi ei gyflwyno yn ddifrycheulyd, yn y cyfiawnder yma, ger bron Duw, y mae'n cael ei dderbyn yn gymmeradwy gyd ag ef; ac yn cael ei waredu oddi wrth ddamnedigaeth dragywyddol.

Anwyb. Pa beth! A fynnwch chwi i ni ymddiried, yn yr hyn a wnaeth Crist yn ei berson ei hun, hebom ni? Y cyfryw dŷb a hon, a ollyngai awennau ein trachwantau yn rhyddion; ac a oddefai i bob un fyw fel y mynno. Canys ni waeth pa fodd y byddom byw, os cawn ni ein cyfiawnhau trwy gyfiawnder personol Crist, oddi wrth ein holl feiau, ond i ni gredu hynny.

Crist. Anwybodaeth yw dy enw; ac fel y mae dy enw, felly hefyd y mae dy ddealltwriaeth: a'th atebion di a wiria yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd: yr wyt ti'n anwybodus o gyfiawnder Crist, trwy ba un y'n cyfiawnheir; ac yr wyt ti'n anwybodus hefyd, ynghylch y modd i ddiogelu dy enaid, trwy ffydd yntho ef, oddi wrth bwys-fawr ddigofaint Duw. Ie yr wyt ti'n anwybodus o wir effeithiau bywiol ffydd, ynghyfiawnder Crist, sef, i blygu ac i ynnill y galon at Dduw yng Nghrist, i garu ei Enw, ei Air, ei Ffyrdd a'i Bobl ef; ac nid i ddilyn eu trachwantau eu hunain, ac i fyw fel y mynnont, megis yr wyt ti yn dy Anwybodaeth yn dychymmyg.

Gob. Gofynwch, a ddatguddiwyd Crist erioed iddo o'r nefoedd?

Anwyb.

Anwyb. Pa beth? Gwr ydych chwi am ddatgudd-iadau! Yr wyf yn coelio, nad yw'r hyn a ddywedaf-och chwi eich dau; a'r hyn y mae pawb eraill o hon-och yn ei ddywedyd, ynghylch y matter yma, ond ffrwyth eich ynfyrwydd, a gwendid eich pennau.

Gob. Pa ham wr! Y mae Crist mor guddiedig yn Nuw, oddi wrth ddealltwriaeth naturiol yr holl ddyn-ion cnawdol; fel na's dichon un dyn ei adnabod ef i'w iechydwriaeth ei hun, oddi eithr i Dduw'r Tad ei ddat-guddio ef iddo.

Anwyb. Hynny yw'ch ffydd chwi, ac nid fy ffydd i; ac etto nid wyf yn ammeu, nad yw fy ffydd i gyftal â'ch ffydd chwithau; er nad oes yn fy nghoppa i gyn-nifer o opiniynau gwag, ag y fy'n eich pennau chwi.

Cris. Rhoddwch gennad i minnau i lefaru un gair: ni ddylech siarad mor ysgafn am y pwngc yma; canys hyn a ddywedaf yn eon (megis y dywedodd fy nghyd-ymaith anwyl o'r blaen) na ddichon un dyn adnabod Iesu Grist, oddi eithr i'r Tad ei ddatguddio ef iddo, Mat. xi. 25. Ie, ffydd hefyd â'r hon y mae'r enaid yn dal gafael ar Grist (os gwir ffydd yw hi) a weithir ynghalon dyn, trwy ryfeddol a mawr allu Duw; ond yr wyf yn dirlad, O Anwybodaeth, na wyddost ti (dru-an gwr) ddim yn y byd, ynghylch gweithrediad y ffydd yma yn dy enaid dy hun. Deffro gan hyanny, a dwys-ystyria dy drueni dy hun; a ffo at yr Arglwydd Iesu; a thrwy ei gyfiawnder ef, yr hwn yw cyfiawnder Duw, canys y mae ef ei hun yn Dduw, fe'th waredir di rhag damnedigaeth.

Anwyb. Yr ydych chwi yn cerdded mor gyflym, fel nad allaf fi gyd-gerdded a chwi, ewch rhagoch; y mae yn rhaid i mi aros ychydig ar ol, Sal. cxxv. 5. Yna y Pererinion, a ganasant fel hyn.

Anwybodaeth, ow! Pa hyd!

A fyddi ynfyd eilchwaith?

A wrthodi gyngor ffri,

A'i gynnig itti ganwaith?

Os gwrthodi, mewn modd synn;

Cydnebydd hyn yn fanwl,

Cyn pen nemmawr, cai'n ddinam

Roi cyfrif am y cwbl.

Mewn

Mewn pryd ac amser cofia hyn,

Darostwng ddyn nac ofna

Gyngor da; os cymri, fo

A'th achub, gwrando arna'.

Os byddi byw mewn cyflwr caeth,

Mewn Anwybodaeth ryfedd:

Gwybydd hyn, y byddi'n siwr

Golledwr yn y diwedd.

Yna Cristion a lefarodd wrth ei gydymaith, fel hyn.

Cris. Tyred fy nghydymaith *Gobeithiol*, mi a welaf fod yn rhaid i ni ymdeithio wrthym ein hunain drachefn. Felly mi a welwn *Cristion* a *Gobeithiol* yn cerdded ym mlaen yn fuan; ac *Anwybodaeth* a ddaeth dan grychneitio ar eu hol: yna ebe *Cristion* wrth ei gydymaith, Y mae'n ddrwg iawn gennyf dros y gwr grefynol yma; y mae'n ddiammeu gennyf, y bydd hi caled arno yn y diwedd.

Gob. Oeh! Oeh! Y mae llaweroedd o'n tref ni yn ei gyflwr ef, sef, teuluoedd, ie, heolydd cyfain, (a rheiny, mewn proffers ar y lleiaf, yn Bererinion hefyd) ac ond oes cynifer yn ein parthau ni; pa sawl un (debygwch chwi) y fydd yn y man lle y ganwyd hwn yntho?

Cris. Yn wir y mae'r Gair yn dywedyd, *Efe a ddallodd eu llygaid fel na welent*, &c. Eithr yn awr yr ydym ni wrthym ein hunain; pa beth a feddyliwn ni am y cyfryw ddynion a'r rhai'n? A ydynt hwy ar ryw amferoedd, debygech, dan argyhoeddiadau am bechod, a thrwy ganlyniad mewn ofn, fod eu cyflwr yn enbeidus?

Gob. Nage, attebwch chwi y cwestiwn hwnnw eich hunan; canys yr ydych chi'n hyn nâ myfi.

Cris. Yr wyf yn ateb gan hynny, eu bod hwy weithiau (i'm tŷb i) dan argyhoeddiadau ac arswyd; ond o herwydd eu bod wrth naturiaeth yn anwybodus, nid ydynt yn deall fod mo'r argyhoeddiadau hynny er dai-oni iddynt; ac am hynny y maent yn ddewr yn ymdrech i'w tagu a'u llethu hwynt; ac y maent yn parhau yn rhyfygus, i rodio yn ffyrdd eu calonnau twyllodrus, gan ddywedyd heddwch wrth eu heneidiau eu hunain, yn y cyflwr hwnnw.

Gob. Yr ydwyf yn credu, fod y peth megis yr ydych chi yn dywedyd; sef, bod ofn yn gwasanaethu yn

yn fawr, i weithio trwy gymmorth Yspryd Duw, ddaioni mewn dynion, ac i'w cymhwyso hwy i fyned ar Bererindod, pan y dechreuant eu Taith.

Crif. Diammeu yw hynny, os bydd fel y dylai fod; canys felly y mae'r Gair yn dywedyd; *Dechreuad doeth-ineb yaw ofn yr Arglwydd*, Job xxviii. 28. Sal. xli. 10. Diar. ix. 10.

Gob. Pa fodd y deallwn ni, beth ydyw gwir ofn yr Arglwydd.

Crif. Gwir ofn Duw a adnabyddir, wrth y tri pheth yma,

Yn Gyntaf. Wrth ei ddechreuad, yr hwn ydyw argyhoeddiad iachusol o bechod.

Yn Ail. Y mae'n gyrru'r enaid i ddal gafael yn dynn ar Grift am iechydwrïaeth.

Yn Drydydd. Y mae'n gweithio, ac yn cynnal i fynu yn yr enaid barch mawr i'r gwir Dduw, a'i Air, a'i ffyrdd, gan gadw yn yr enaid dynnerwch calon, ynghyd a gofal ac arfwyd, rhag troi oddi wrthynt, ar y llaw ddehau, na'r aswy, at ddim ar a ddichon, 1. Ddianrhydeddu Duw. 2. Dorri heddwch yr enaid. 3. Drifftau yr Yspryd Glân; neu 4. Roddi achlysur i elynion yr Arglwydd gablu, Rhuf. ii. 23. Sal. li. 8. Esa. lxiii. 10. 2 Sam. xii. 14.

Gob. Chwi a ddywedafoch yn dda; yr wyf yn credu i'ch ddywedyd y gwir. A ydym ni yr awr hon, yn agos myned tros y tir a reibiwyd?

Crif. Pa ham yr ydych yn gofyn hynny, a ydych chwi'n blino ar yr ymddiddan yma?

Gob. Nac ydwyf yn wir, eithr dymunwn wybod, ym mha le yr ydym ni.

Crif. Nid oes gennym yn awr, oddi ar dwy filltir o'r tir a reibiwyd, i fyned trosto. Eithr dychwelwn at y matter oedd gennym yn llaw. Nid yw'r dynion anwybodus yn deall fod yr argyhoeddiadau yma, fydd yn peri ofn a braw ynthynt, er daioni iddynt; ac am hynny y maent yn ceisio eu mogu hwynt.

Gob. Pa fodd y maent yn ceisio eu mogu hwynt?

Crif. 1. Y maent yn tebygu, mai'r cythrael fydd yn gweithio'r dychryniadau hyn ynthynt, (er yn ddiau oddi wrth Dduw y maent) ac o herwydd eu bod hwy'n tybieb

ied felly, y maent yn eu gwrth-fefyll, megis pethau ag fydd yn rhag-ddarparu eu dinystr hwynt. 2. Y maent hwy o'r opiniwn yma hefyd, fod y dychryniadau hyn, yn tueddu, i anrheithio eu ffydd hwy, (pan nad oes ganthynt, druain gwyr, ffydd yn y byd!) Ac am hynny, y maent yn caledu eu calonnau yn eu herbyn hwynt. 3. Heblaw hyn, y maent yn meddwl, na ddy-lent ofni un amser; ac am hynny, gan ddirmygu a thagu y cyfryw ddychryniadau, y maent yn digwyddo i fod yn bobl ryfygus, a thra hyderus, er nad oes ganthynt reswm yn y byd am yr hyder hynny. Ac yn ddiweddas, y maent yn gweled, fod y dychryniadau hyn yn rhag-ddarparu dwyn oddi arnynt eu gwael sancteidd-rwydd eu hunain; ac am hynny, y maent yn eu gwrthwynebu hwynt, â'u holl egni.

Gob. Yr wyf yn gwybod peth o hyn trwy brofiad; canys cyn i mi fy adnabod fy hun, dyma fel yr oedd hi gyd a mi.

Cris. Gadawn yr ymchwedleua hyn, ynghylch ein cymmyddog *Anwybodaeth*, ar hyn o bryd; a moeswch i ni ymddiddan am ryw gwestiwn arall, a fo buddiol.

Gob. O lwyr ewylllys fy nghalon; ond mae'n rhaid i chwi ddechreu.

Cris. Oni adwaenech chwi ynghylch deng mlynedd i 'nawr, wr o'ch parthau chwi, a elwid *Amserol*, Mat. xiii. 20, 21. yr hwn oedd yn dangos (yngolwg dynion) lawer o Zel mewn crefydd y pryd hynny?

Gob. Ei adnabod ef! Oeddw'n yn dda ddigon; yr oedd ef yn byw yn nhref *Diras*; yr hon fydd ynghylch dwy filltir oddi wrth y dref a elwir *Onestrawydd*; ac yr oedd efe yn byw y drws nesaf i un *Troi yn ol*.

Cris. Gwir a ddywedwch chwi; yr oeddynt hwy cill dau yn byw dan yr un to. Wele, yr oedd y gwr hwnnw (yr amser hynny) wedi ei ddeffroi yn fawr iawn; canys yr wyf yn credu, iddo gael peth golwg, y pryd hynny, ar ei bechodau, ac ar y gyflog fydd ddydd ledus iddo am danynt.

Gob. Yr wyf fi o'r un meddwl a chwithau; canys efe a ddeuai yn fynych attaf fi, o herwydd nid oedd fy nhŷ i, oddi ar tair milltir oddi wrtho ef, a'r dwfr yn diferu i lawr ar hŷd ei ruddiau. Yn wir yr oeddw'n i yn

yn tolsturio wrtho; ac yr oedd gennyf beth gobaith da am dano; ond gan iddo droi ei gefn ar grefydd, ni a allwn gasglu oddi wrth hynny, mai nid pob un fydd yn dywedyd, Arglwydd, Arglwydd, a ddaw i mewn i deyrnas nefoedd.

Crif. Efe a ddywedodd wrthyf un waith, ei fod ef yn bwriadu myned ar Bererindod, megis yr ydym nin-nau yn awr: çithr yn ddisymmwrth, efe a gafodd gydnabyddiaeth ag un *Cadw ei hunan*; ac yna efe a aeth yn ddieithr i mi.

Gob. Yn awr, gan ein bod ni'n siarad am dano ef, gadewch i ni ystyried, beth a allai fod yr achosion, o'i ymchweliad disymmwrth ef, a llawer eraill o'i fath ef.

Crif. Fe ddichon hynny fod yn fuddiol iawn, eithr dechreuwch chwi.

Gob. Y mae, yn fy marn i, bedwar o resymmau am hynny.

Yn Gyntaf. Er bod cydwybodau y cyfryw ddynion wedi eu deffroi; etto nid oes dim cyfnewidiad yn eu calonnau hwy: ac am hynny, pan y bo grym euogrwydd eu pechodau wedi ei wisgo ymaith, oddi ar eu cydwybodau; fe a ddarfu am yr hyn oedd yn eu cyffroi hwy i fod yn grefyddol; ac yna y troant yn naturiol, i'w hen ffyrdd llygredig drachefn: megis y gwelwn ni Gi pan y bo yr hyn a fwytaodd ef yn gwasgu arno; tra y parhâo ei glëfyd ef, y mae'n chwydu ac yn bwrw'r cwbl i fynu: nid ei fod e'n gwneuthur hynny o'i fodd: ond o herwydd fod y peth a fwytaodd ef, yn gorwedd yn drwm ar ei gylla ef. Eithr pan y gwellhâo ef, a phân y clywo ei gylla yn ysgafn ac yn esmwyth, nid yw ef ronyn llai ei awydd er hyn i gyd at ei chwydiad; ond y mae'n troi atto drachefn, ac yn llyfu'r cwbl i fynu: ac am hynny, gwir yw'r hyn fydd 'sgrifenedig, *Y ci a ymchwelodd at ei chwydiad ei hun*, 2 Pet. ii. 22. Felly y mae'r peth yn sefyll gyd a'r dynion yma: y maent hwy yn wresog am y nefoedd, yn unig rhag ofn poenau uffern: ac megis y bytho eu hystyriaeth am uffern ac ofn damnedigaeth yn oeri, ac yn lleihau; felly y mae eu dymuniadau i'r nefoedd ac iechydwriaeth yn oeri hefyd.

Ac fel hyn, pan y darfyddo am eu harfwyd a'u heuogrwydd, y mae eu dymuniadau yn ôl y nefoedd ac happus-

happusrwydd tragwyddol yn marw hefyd: ac y maent hwy yn dychwelyd at eu drwg arserion drachefn.

Yr Ail rheswm yw hyn. Mae ofn flafaid yn arglwyddiaethu arnynt. Yr wyf yn dywedyd yn awr, am eu gwaith yn ofni dynion; *Canys ofn dyn fydd yn dwyn magl*, Diar. xxix. 25. Ac am hynny, er eu bod yn ymddangos yn fywiog ac yn wrefog am y nefoedd, pryd y byddo tân uffern o amgylch eu clustiau, etto pan el yr arswyd hwnnw ychydig heibio, hwy a fyddant o feddwl arall, sef, mai da yw bod yn ddoeth, ac nid rhedeg, am ni wyddant pa beth, i berygl o golli yr cwbl ar a feddant er mwyn crefydd; neu ar y lleiaf i fwrw eu hunain i ofidiau anocheladwy, ac afreidiol; ac felly y maent yn fyrthio, i ymgyfeillachu â'r byd drachefn.

Yn Drydydd. Y mae'r cywilydd, fydd ynglyn wrth grefydd, yn gorwedd, megis maen tramgwydd yn eu ffordd hwynt. Y maent hwy yn uchel ac yn feilchion; ac y mae crefydd yn beth gwael a dirmygus yn eu golwg hwynt: ac am hynny, pan yr anghosiont boenau uffern a'r lliid a fydd; hwy a ddychwelant at eu drwg fucheddau drachefn.

Yn Bedwarydd. Y mae myfyrio am euogrwydd pechod, a'r cospedigaethau dychrynllŷd, a orfydd ar yr annuwiolion eu dioddef yn uffern, yn flinderus iddynt: nid ydynt hwy foddlon i ddwys ystyried eu trueni, cyn y delo arnynt: er y gallai yr olwg arno 'sgatfydd, pe byddent yn caru'r olwg honno, beri iddynt ffoi, i'r lle y mae'r cyfiawn yn ffoi iddo, ac yn cael diogelwch: eithr o herwydd eu bod hwy, fel y dywedais i o'r blaen, yn casau myfyrdodau am euogrwydd a dychryn: am hynny, pan y caffont wared unwaith o'u myfyrdodau a'r braw fydd yn canlyn hynny; ynghylch digofaint Duw, y maent yn ewyllysgar yn caledu eu calonnau, ac yn dewis y cyfrw ffyrdd a moddion, ac a'u caledu hwy fwyfwy.

Grif. Yr ydych chi yn amcanu'n agos at y nod; canys sylfaen y cwbl yw diffyg cyfnewidiad yn eu dealltwriaeth a'u hewyllys. Ac am hynny, nid ydynt, ond megis y lleidr fydd yn sefyll o flaen y Barnwr; yr hwn fydd yn crynu ac yn arswydo'n ddirfawr, ac yn ym-

ddangos fel pe b'ai efe yn edifeiriol o'i galon am ei ddrýg-
ioni: eithr nid yw'r cwbl ond rhag ofn y cebystr; ac
nid o herwydd ei fod yn casau ei ddrwg weithredoedd,
megis y mac'n eglur; o blegid os caiff y gwr hwn ei
ryddid, efe a fydd yn lleidr drachefn; eithr pe b'ai cyf-
newiciad grafol yn ei feddwl a'i ewyllys ef, fe a fyddai
yn amgenach gwr.

Gob. Yn awr myfi a ddangosais i chwi yr achosion
o'u hymadawiad â chrefydd: dangoswch chwithau i
minnau y dull neu'r modd o'u hymadawiad hwynt.

Cris. Hynny a wna yn ewyllysgar.

1. Y maent yn gŵyrdroi eu meddyliau, cyn belled
ac y gallont, oddi wrth feddwl, 1. Am Dduw, 2. Am
farwolaeth, ac 3. Am y farn a fydd.

2. Gwedi'n, y maent bob yn ychydig, yn rhoddi hei-
bio ddyledswyddau neilltuol, megis, gweddi ddirgel,
ffrwyno eu trachwantau, gwilio, galaru am bechod a'r
cyfielyb.

3. Yna y maent yn ymgadw rhag cwmpeiñi Crist'
nogion bywiog a gwrefog mewn crefydd a duwioldeb.

4. Ar ol hynny, y maent yn myned yn ddifraw, ac
oerllyd ynghylch dyledswyddau cyhoeddus, megis,
gwrando, darllain, ymddiddanion duwiol, a'r cyfryw.

5. Mewn amser hwy a bigant áyllau (megis y dyw-
edwn) ymheisiau rhai o'r gwyr duwiolaf (a hynny yn
fleinig iawn) fel y gallont gael lliw (o herwydd rhyw
wendid yr oeddynt yn eu weled mewn gwyr da) i daslu
crefydd o'r tu ol i'w cefnau.

6. Yna hwy a ddechreuant lynu wrth, ac ymgyfeill-
achu â dynion cnawdol, ofer, ac anllad.

7. Gwedi hynny, hwy a roddant le yn y dirgel i
ymddiddanion cnawdol a thrythyll; a hoff iawn a fydd
ganhynt, os gallant weled y fath bethau mewn rhai a
gyfrifir yn onest, fel y gallont ffarad yn hyfach am y
cyfryw faswedd, trwy eu hensampl hwy.

8. Yna hwy a ddechreuant chwareu â phechodau
bychain yn gyhoeddus.

9. Ac yn ddiweddas, wedi eu caledu, hwy a ym-
ddangosant yn eu lliw eu hun. Ac yn ol llithro o hon-
ynt fel hyn i'r llyngclyn o drueni, oddi eithr i ryfeddol
ras Duw eu rhagflaenu, fe dderfydd am danynt yn d rag-
wydd, yn eu twyll a'u hudoliaethau eu hunain.

Yn awr mi a welais yn fy mreuddwyd, fod y Pere-
rinion-erbyn hyn, wedi myned tros y tir a reibiwyd, ac
yn dechreu myned i wlad *Beulah*, Esa. lxii. 4. Yr hon
fydd wlad iachus a hyfryd; ac yr oedd y ffordd yn my-
ned yn uniawn trwyddi; ac yma hwy a gymmerasant
eu hesmwythyd tros ryw yspaid o amser.

Yr oeddynt yma yn wastadol yn clywed yr adar yn
canu, ac yn gweled y blodau o ddydd i ddydd yn ym-
ddangos ar y ddaear; ac yr oeddynt yn clywed llais y
Durtur yn y tir yma, Can. ii. 10. 11. 12. Yn y wlad
hon hefyd yr oedd yr haul yn tywynnu nos a dydd.
Ac erbyn hyn yr oeddynt ym mhell oddi wrth *Ddyffryn*
cysgod angen; ac hefyd o gyrraetd y *Cawr Anobaith*, ac
ni allent 'chwaith gymmaint a gweled *Castell Ambeuys*
o'r man hyn. Yr oeddynt hwy yma, wedi dyfod mewn
golwg i'r ddinas, yr oeddynt yn myned iddi. Hwy a
gyfarfuant yma hefyd â rhai o drigolion y wlad, canys
yr oedd y rhai disglair yn rhodio yn gyffredinol yn y
wlad hon, am ei bod hi ar gyffiniau y nefoedd. Yn y
wlad hon hefyd yr adnewyddwyd cyfammod rhwng y
Priod-fab a'r Briod-ferch; i.e. â llawenydd y Priod-fab
am y Priod-ferch y llawenychodd eu Duw o'u plegid
hwynt. Esa. lxii. 5.

Nid oedd arnynt eisiau na gwin nac yd; canys hwy
a gawfant yma ddigonolrwydd, o'r cwbl oll, a fuafent
yn ymosyn am danynt yn eu holl Bererindod. Hwy a
glywsant yma uchel les, yn dyfod allan o'r ddinas, yn
cyhoeddi, *Dywedwch wrth Ferch Seion, Wele, dy Iach-
awdwr yn dyfod, wele ei gyflog gyd ag ef: a holl drigol-
ion y wlad a'u galwasant yn bobl sanctaidd, gwaredigion*
yr Arglwydd, Esa. lxii. 11. 12.

Yn awr wrth ymdeithio yn y wlad hon, hwy a gaw-
fant fwy o ddiddanwch, nag a gawfant mewn parthau
oedd bellach oddi wrth y deyrnas, i ba un yr oeddynt
yn myned; ac fel yr oeddynt yn nesau at y ddinas; yr
oedd hi'n ymddangos yn eglurach iddynt nag o'r blaen:
yr oedd hi wedi ei hadeiladu â pherlau ac â meini gwerth-
fawr: yr oedd ei holl heolydd hi wedi eu palmentu ag
aur. *Cristion*, wrth weled gogoniant naturiol y ddinas,
a thywyniad pelydr yr haul arni, a glafychodd o wir
ferch atti, *Gobeithiol* hefyd a gafodd loes neu ddwy o'r

un clefyd; ac am hynny, buant yma dros dro yn gorwedd, ac yn gwaeddu allan, yn eu llewygfeydd, *O gwelwch fy antwylyd, mynegwch iddo fy mod yn glaf o gariad.*

Eithr wedi iddynt wellhau a chryf hau ychydig hwy a aethant i'w ffordd; ac a ddaethant yn nes-nes, i fan, lle yr oedd Perllannau, a Gwinllanoedd, a Gerddi, a'u Pyrth yn agored tu a'r Briffordd. Yn awr, wedi dyfod o honynt i fyna, at y lleoedd yma; wele y Garddwr yn sefyll ar y ffordd; a'r Pererinion a ofynasant iddo; Eiddo pwy yw'r Gwinllanoedd a'r Gerddi hyfryd hyn? Yntef a atebodd, Eiddo'r Brenhin ydynt; ac hwy a blunwyd yma, er difyrwch iddo ei hun, a diddanwch i Bererinion; felly'r Garddwr a'u dygodd hwynt i mewn i'r Gwinllanoedd; ac a archodd iddynt lonni eu hunain â'r danteithion oedd yno, efe a ddangosodd iddynt hefyd rodfeydd y Brenhin, a'r llwynau, lle yr oedd efe yn hoffi rhodio ynthynt, a thanynt, ac yma yr arosasant ac y cysgasant.

Yr awr hon, deliais fulw yn fy mreuddwyd, eu bod hwy 'n siarad mwy trwy eu cwsg y pryd hyn, nag un amser yn eu holl daith: ac fel yr oeddwn yn rhyfeddu eu clywed; dywedodd y Garddwr wrthyf, Pa'm yr wyt ti'n rhyfeddu ynghylch y matter hyn? Y mae grawn y Gwinllanoedd yma mor felus, ag y parant i wefusau y rhai fydd yn cysgu lefaru.

Felly wedi iddynt ddeffroi, mi a'u gwelwn yn ymdacelu i fyned tu a'r ddinas nefol. Eithr fel y dywedais i, yr oedd tywyniad yr haul ar y ddinas, canys yr oedd hi o aur pur, Dat. xxi. 18. Yn ogoneddus dros ben, fel na's gallent etto graffu arni â'u llygaid, ond trwy beiriannau a wnaethpwyd i'r perwyl hwnnw, 1 Cor. xiii. 12. Felly, fel yr oeddynt yn myned ym mlaen, mi a welwn ddau wr yn cyfarfod â hwynt, mewn gwisgoedd yn disgleirio fel aur, a'u hwynebau yn llewyrchu fel yr haul.

Y gwyr hyn a ofynasant i'r Pererinion, O ba le yr oeddynt yn dyfod? A hwy a fynegasant iddynt y gwirionedd. Gofynasant hefyd, ym mha le y buasent yn lletteua? Pa anhawster a pheryglon, pa gyffuron a difyrwch a gawsant hwy yn eu ffordd? Hwythau a adrodd-

roddasant y cwbl oll iddynt. Yna, ebe'r gwyr a gyfarfu a hwynt, nid oes i chwi mwyach, ond dau anhawfder i fyned trwyddynt, a chweddi'n yr ydych chwi yn y ddinas.

Yna, Cristion a'i gydymaith a attolygasant ar y gwyr i ddyfod gyd â hwynt; hwythau a'u hattebasant, y deuent gyd a hwy: eithr ebe'r gwyr, y mae'n rhaid i chwi ennill hynny trwy eich ffydd eich hunain. Felly mi a'u gwelwn hwy, yn myned ynghyd, oni ddaethant mewn golwg i'r porth.

Yn awr mi a welwn ym mhellach, fod ason rhyngddynt â'r porth, heb un bont i fyned trosti; a'r ason oedd yn ddofn iawn: a'r Pererinion pan gwelsant yr ason yma, a synnasant yn ddirfawr; a'r gwyr a ddaethai gyd â hwynt a ddywedasant; Mae'n rhaid i chwi fyned trwy'r ason yma; onid e, ni ellwch chwi ddyfod at y porth.

Yna'r Pererinion a ddechreuasant ymosyn, a oedd un ffordd arall i fyned at y porth? Hwythau a attebasant, Oes; ond ni chafodd neb ond dau, er pan seiliwyd y byd droedio'r llwybrhwnnw, sef, *Enoc* ac *Elias*; ac ni chaiff neb ei droedio ef, hyd oni seinio'r udgorn diweddas, 2 *Cor.* xv. 51. 52. Yna'r Pererinion (yn enwedig *Cristion*) a ddechreuasant ddigalonni yn ddirfawr, gan edrych yma, a thraw; eithr ni sedrent gael ffordd yn y byd, i ochelyd yr ason. Yna hwy a ofynasant i'r gwyr, a oedd yr ason ym mhob man o'r un ddyfnder? Nac ydyw, ebe hwy; etto ni allent mo'u cynnorthwyo hwynt yn y matter yma; canys ebe hwy, *Chwi a'i cerwch bi yn ddyfnach, neu'n fasach, fel y bo'ch yn credu ym Mrenhin y lle.*

Yna hwy a ymbaratoisant i fyned i'r dwfr; a phan yr aethant i mewn iddo, *Cristion* a ddechreuodd soddi: a chan waeddu ar ei gydymaith *Gobeithiol*, efe a ddywedodd wrtho, *Yr wyf yn soddi mewn dyfroedd dyfnion; y tonnau a'r llifeiriain a aethant trosos fi*, Sal. xlii. 7. a lxix. 1, 2, 3.

Yna ebe'r llall, Bydd gyfurus fy mrawd, myfi a glywaf y gwaelod, ac y mae'n galed ac yn dda. Yna ebe *Cristion*, Ah fy nghyfaill! Gosidiau angau am cylchynasant; ni chaf fi weled y tir fydd yn llifeirio o laeth a mel.

A chydâ hynny tywyllwch mawr a dychryndod a fyrthiodd ar *Gristion*, fel nad allai weled yr hyn oedd o'i flaen ef: yma hefyd y pallodd ei synhwyrâu ef, mewn mesur mawr; fel na fedrai gosio, nac ymddiddan yn drefnus am ddim o'r holl bethau y cawfai efe ei lonni trwyddynt, yn ei Bererindod: ond cymmaint ac a ddywedai efe, ydoedd yn arwyddoecau; ei fod ef mewn echryd meddwl ac arfwyd calon, rhag iddo foddi yn yr afon; ac na's cai efe byth fynedi mewn i'r porth. Yma hefyd y dealodd y rhai oedd yn sefyll ger llaw iddo, ei fod ef yn gythryblus yn ei feddwl, o herwydd y pechodau a wnaethai efe, cyn a chwedi iddo ddechreu ei Bererindod. Fe a ddaliwyd fulw hefyd, ei fod ef yn cael ei flino, wrth weled (fel y tebygai efe) Ellyllon ac Ysphydion drwg, fel y gellid dirnad yn fynych wrth ei eiriau ef. *Gobeithiol* gan hynny a gafodd yma ei lawn waith, i gadw pen ei frawd uwch law'r dwfr: ie, weithiau efe a suddai yn gwbl dan y dwfr; ac ym mhen ennyd, efe a gyfodai i fynu drachefn yn hanner marw. *Gobeithiol* hefyd a geisfai ei gysuro ef gan fynegi iddo, fy mrawd, mi a welaf y porth, a gwyr yn sefyll wrtho, i'n derbyn ni i mewn: eithr *Cristion* a atebai, Am danoch chwi y maent yn disgwyl; canys yr oeddych yn obeithiol; er pan eich adnabum chwi: felly y buoch chwithau, ebe efe wrth *Gristion*. A fy mrawd ebe yntef: diat yw, pe bawn i yn wir *Gristion*, fe ddeuai *Crist* yn awr i'm cynnorthwyo i: eithr o herwydd fy mhechodau efe a'm dygodd i'r fagl, ac a'm gadawodd i yn thi; yna ebe *Gobeithiol*, fy mrawd, ti a lwyr anghosiaist y testyn, lle y dywedir am yr annuwiolion: *Nid oes rbwymau yn eu maracolatb, a'u cryfder fydd beinyf. Nid ydynt meawn blinder fel dynion eraill; ac ni ddialeddir arnynt byw gyd a dynion eraill*, Sal. lxxiii. 4, 5. Nid yw'r gofidiau a'r blinderau, yr ydych chi'n myned trwyddynt yn y dyfroedd yma, yn arwydd yn y byd, fod Duw wedi'ch gadael chwi; ond hwy a ddansfonwyd i'ch profi chwi, i edrych a gosiwch y daioni a'r trugareddau, a dderbyniaf och ar ei law ef eisoes, a byw arno ef yn eich cyfyngderau.

Yna y gwelwn *Gristion* yn synfeddylgar dros ennyd: a *Gobeithiol* a ddywedodd hyn yn ychwaneg wrtho,

Bydd

Bydd gysurus, y mae'r Arglwydd Iesu yn dy iachau di. Esa. xl. 1. 2. Ar hynny y gwaeddodd Cristion â llef uchel; O myfi a'i gwelaf ef drachefn! Ac y mae'n dywedyd wrthyf, *Pan elych trwy'r dyfroedd, myfi a fyddaf gyd a thi: a thrwy'r asenydd fel na lifont trofot.* Esa. xliii. 2. Yna hwy a ymwrolasant eill dau, a'r gelyn gwedi hynny a fu mor llonydd ac mor ddiysgog a'r garreg, hyd onid aethant trofodd. Yna Cristion a gatodd dir caled yn ebrwydd i sefyll arno; ac fe ddigwyddodd, nad oedd y rhan arall o'r ason ond bâs; ac fel hyn yr aethant trofodd: yn awr ar lan yr ason o'r tu arall, hwy a ganfuant y ddau wr mewn gwisgoedd disglaire drachefn yn disgwyl am danynt hwy yno. Cyn gyntedac y daethant allan o'r ason, hwy a gyfarchasant well iddynt, gan ddywedyd, Ysprydion gwafanaethgar ydym ni, wedi ein danton i weini er mwyn y rhai a gânt etifeddu iechydwrïaeth, Heb. i. 14. Fel hyn yr aethant ynghyd tu a'r porth. Yn awr mae'n rhaid i chwi wybod, fod y ddinas yn sefyll ar fryn uchel; eithr y Pererinion a aethant i fynu i'r bryn hwn yn esmwyth, am fod y ddau wr yn eu tywys erbyn eu dwylo; ac hwy a adawsent hefyd eu gwisgoedd marwol ar eu hol yn yr ason; canys er eu bod wedi eu gwisgo â'r dillad hyanny, pan yr aethant i'r ason; etto hwy a ddaethant allan o honi hebddynt. Hwy a aethant i fynu gan hynny yn chwimwth iawn, ac yn faan, er bod y sylfaen, ar yr hon yr oedd y ddinas wedi ei hadeiladu, yn uwch nâ'r cymmylau. Hwy a aethant gan hynny trwy ardaloedd yr awyr, dan ymddiddan yn ddifyr, ac yn gysurus; o blegid iddynt ddyfod trwy'r ason yn ddiberygl, a bod ganthynt y cyfryw gyfeillion gogoneddus i weini iddynt.

Yr ymddiddan rhyngddynt â'r rhai disglaire oedd ynghylch gogoniant y lle: a'r gwyr a ddywedasant, fod ei brydfferthwch a'i ogoniant yn anrhaethadwy. Yno, ebe hwy, y mae'r mynydd Seion, y Jerusaleml nesol: yno y mae lliaws anneirif o Angylion, ac Ysprydoedd y rhai cyfiawn a berffeithiwyd, Heb. xii. 22, 23, 24. Yr ydych chi yn awr (ebe hwy) yn myned i Baradwys Dduw, lle y cewch weled Pren y bywyd, a bwytta o'i ffrwyth anisflannedig ef: a phan ddeloch chi yno, fe roddir i chi *Wisgoedd gwynion*; Dat. iii. 4. a chi a gewch

gewch gyd-rodio ac ymddiddan â'r Brenhin beunydd ; ie, a hynny dros holl ddyddiau tragywyddoldeb. Ni chewch weled yno mwyach y fath bethau, ar a welsoch, pan yr oeddych yn y parthau isaf, yn ardal y ddaear, sef, Tristwch, Clefyd, Blinder, a Marwolaeth : Dat-xxi. 4. canys y pethau cyntaf a aethant heibio. Yr ydych chi'n myned yn awr at *Abraham, Isaac, a Jacob*, ac at y *Prophwydi* ; y rhai a gymmerodd Duw ymaith o flaen y drygfyd oedd i ddyfod ; y rhai ydynt yn awr yn gorphwys yn eu 'stafelloedd, pob un yn rhodio yn ei uniondeb, Esa. lviii. 1, 2, 3. Yna y Pererinion a ofynasant iddynt. Pa beth a allwn ni ddisgwyl am dano, a pha beth sydd i ni i'w wneuthur yn y lle sanctaidd hwnnw ? Hwythau a atebasant, Yno y derbyniwch ffrwyth eich holl lafur ; yno y cewch llawenydd yn lle tristwch ; yno y medwch yr hyn a hauasoch, sef, ffrwyth eich holl weddiau, eich elusennau, eich dagrau, a'ch diodd-efiadau tros y Brenhin ar hyd y ffordd. Yno y cewch wisgo coronau o aur, a mwynhau tragywyddol bresennoldeb y sanctaidd hwnnw : *canys yno chwi a gewch ei weled ef megis ac y mae*, 1 Ioan iii. 2. Yno hefyd y gwafanaethwch ef yn wastadol â mawl, llawenydd a diolchgarwch, yr hwn yr oeddych chi'n chwennythu ei wafanaethu yn y byd ; er bod hynny gyd a llawer o anhawlder, o herwydd gwendid eich cnawd.

Yno y bydd hoff gan eich llygaid weled, a'ch clustiau glywed hyfryd-lais yr Hollalluog. Yno y cewch swynhau eich cyfeillion drachefn ; y rhai a aethant i'r ddinas o'ch blaen chi ; ac yno y derbyniwch yn roesawus gyd a llawenydd mawr, gynifer un ac a ddelo ar eich hol i'r lle sanctaidd hwnnw. Yno hefyd eich gwisgir â gogoniani ac ardderchawgrwydd, a chwi a gewch y fath wisgoedd-trwfiadus, ar a'ch gwna chwi'n gymmwys i farchogaeth gyd a Brenhin y Gogoniant. A phan y del gyd a sain udgorn yn y cymmylau, megis ar adenydd y gwynt ; chwi a gewch ddyfod gyd ag ef ; a phan eisteddo efe ar orseddfa barn, chwi a gewch eistedd yn ei ymyl ef ; ie, a phan rhoddo efe farn ar weithredwyr anwiredd, pa un bynnag ai angylion, ai dynion syddont, chwithau hefyd a gewch roddi eich gair yn ei blaid ef yn y farn honno ; o herwydd eu bod yn elynion iddo ef a o chwithau hefyd. A phan ddychwelo i'r ddinas, chwi-

thau hefyd a gewch fyned gyd ag ef, a sain udgorn, lle
y cewch breswyllo yn dragwydd, yn ei wydd ef,
1 Thes. iv. Jud. 14. Dan. vii. 9, 10. 1 Cor. vi. 2, 3.

Yn awr tra yr oeddynt fel hyn yn nefau tu a'r porth,
wele, lliaws o'r llunefol a ddaeth allan i'w cyfarfod hwy;
wrth ba rai y dywedodd y ddau wr disglair; dyma 'r
gwyr a garasant ein Harglwydd ni pan yr oeddynt yn
y byd; ac a ymadawfant a'r cwbl er mwyn ei enw sanc-
taidd ef, ac efe a'n danfonodd ni i'w cyrchu hwynt; ac
ni a'u dygasom hwynt hyd yma yn eu taith ddymunol,
fel y gallont fyned i mewn, ac edrych yn wyneb eu Pryn-
wr gyd â llawenydd. Yna y llunefol a floeddiasant yn
groch, gan ddywedyd, *Bendigedig yw y rhai a elwir i*
Neithior Supper yr Oen, Dat. xix. 9.

Daeth allan hefyd ar yr amser hynny amryw o udgan-
wyr y Brenhin, i'w cyfarfod hwynt, wedi eu gwisgo â
dillad gwynion disglair, y rhai â'u peraidd gerdd a'u
hyfryd lais soniarus, a wnaethant i'r nefoedd ddatfeinio.
Yr udganwyr hyn a gyfarchasant well i *Gristion* a'i gyd-
ymaith, ac a ddywedasant, Groeso wrthyhch filoedd o
weithiau o'r byd; a hyn a wnaethant gyd â bloedd a
sain udgyrn.

'Nawr, gwélwch fel mae'r Pererinion,

Yn marchogaeth fry i Seion:

Cymmylau yw'r cerbydau dedwydd,

Angylion anwyl eu harweinydd:

Pwy na anturiai tros y Iesu,

'R hyn oll mae yma yn feddiannu?

Yr hwn y sy, o'i gariad cu,

'N darparu yn rhagorol,

Bethau anwyl mor ddymunol,

Dros ei eiddo yn dragwyddol!

Ar ol hyn, hwy a'u cylchynasant hwy ar bob tu; rhai
a aethant ym mlaen, a rhai yn ol, rhai ar y llaw ddehau,
a rhai ar y llaw aswy, megis i'w gwarchod a'u cadw tu wy'r
parthau uchaf, dan feinio yn ddibaid, â phob rhyw fe-
lus gerdd hyfryd; hyd oni thybiai'r sawl a allai eu gwel-
ed hwynt, ddesgyn o'r nefoedd ei hun i'w cyfarfod hwy.

Ac fel hyn hwy a aethant ym mlaen ynghyd: ac fel yr
oeddynt yn rhodio, yr oedd yr udganwyr yn canu yn fy-
nych, gyd a llais llawen ac hyfryd, gan eu hymddwyn
eu hunain, yn dirion ac yn garuaidd tu ag at *Gristion* a'i

frawd, gan arwyddocau, trwy eu hymddygiad hyfryd tu ag attynt, y groesaw oedd iddynt i'w cymdeithas, ac mor llawened y daethant i'w cyfarfod hwynt: ac yn awr yr oedd y ddau wr megis yn y nefoedd, cyn iddynt ddyfod atti; ac yr oeddynt yn ymfoddioni yn ddirfawr, wrth weled yr anneirif lu o angylion oddi amgylch; ac wrth wrando ar eu melus gerdd a'u peraidid gân soniarus. Erbyn hyn yr oeddynt mewn golwg i'r ddinas; ac hwy a debygent glywed o honynt yr holl glych yn canu, i'w groesawi hwy yno: eithr uwch law'r cwbl, yr oedd eu calonnau hwy wedi eu llenwi o lawenydd, pan y meddylent, y caent breswyllo yn y ddinas hon yn dragwyddol, gyd â'r cyfryw gyfeillion: Oh! Pa bin ysgrifennu neu dafod fydd yn abl datgan, eu gogoneddus lawenydd hwynt yn y matter yma. Ac fel hyn y daethant i fynu at y porth.

Yn awr pan ddaethant at y porth, yr oedd yn 'sgrifenedig uwch ei ben ef mewn llythrennau aur, *Gwyn eu byd y rhai sydd yn gwnethur ei orchymynion ef, fel y byddo iddynt fraint ym mbren y Bywyd, ac y gallont fyned i mewn trwy'r porth i'r ddinas*, Dat. xxii. 14.

Yna y clywais y gwyr disglair yn erchi iddynt guro wrth y porth; a phan y gwnaethant seily, rhai o'r gwyr oddi fewn a edrychasant dros y porth, sef. *Enoc, Moses, ac Elias, &c.* Ac fe ddywedpwyd wrthynt, dyma Bererinion wedi dyfod o ddinas distryw, o herwydd y cariad oedd ganthynt at Frenhin y lle yma: ac ar ol hynny y Pererinion a roddasant i mewn iddynt, bob un ei dyftiolaeth, y rhai a dderbyniasant yn nechreuad eu taith: hwythau a'u dygasant i mewn ac a'u dangosasant i'r Brenhin; ac wedi iddo eu darllain, efe a ofynodd, Pa le y mae'r gwyr? Hwythau a atebasant, Y maent yn sefyll wrth y porth: yna'r Brenhin a orchymynodd agor y porth, *fel y del*, eb efe, *y genedl gyfiarwn i mewn, yr hon a geidw wirionedd*, Esa. xxvii. 2.

Yn awr, gwelwn yn fy mreuddwyd, y ddau wr yn myned i mewn trwy'r porth; ac wele, cyn gynted ag yr aethant i mewn, fe newidiwyd eu gwedd, ac fe'u gwisgwyd hwynt â dillad yn disgleirio fel aur. Yno hefyd y cyfarfu â hwynt rai, â thelynau a choronau ganthynt; y rhai a roddasant iddynt hwy (y telynau i ganu mawl â hwynt, a'r coronau yn arwydd o anrhydedd)

yna mi a glywais holl glych y ddinas yn canu drachefn o wir lawenydd: a dywedpwyd wrth y Pererinion, Ewch i mewn i lawenydd eich Harglwydd. Myfi a glywais hefyd y gwyr eu hunain, yn canu â lleferydd uchel, gan ddywedyd, *I'r bwn fydd yn eistedd ar yr orseddfainge, ac i'r Oen, y byddoy fendith, a'r anrhydedd, a'r gogoniant, a'r gallu, yn oes oesoedd*, Dat. v. 13.

Yn awr, cyn gynted ac yr agorwyd y porth, i ollwng y Pererinion i mewn, mi a edrychais ar eu hol hwynt; ac wele, yr oedd y ddinas yn disgleirio fel yr haul; yr heolydd hefyd oeddynt wedi eu palmentu ag aur, a nifer fawr o wyr yn rhodio ynthi, â choronau ar eu pennau, a phalmwydd yn eu dwylo, a thelynau aur i ganu mawl â hwynt.

Yr oedd yno rai hefyd ag adenydd ganthynt; ac yr oeddynt yn ateb y naill y llall, heb orphwys ddydd a nos, gan ddywedyd, *Sanct, Sanct, Sanct*, yw *Arglwydd y lluoedd*, Esa. vi. 2, 3. Ac o'r diwedd, hwy a gauafant y pyrth; a phan y gwelais i hynny, mi a ddymunais fy mod yn eu mysg hwy.

Yn awr, fel yr oeddwn yn meddwl ynof fy hun, am yr holl bethau a welsw'n, mi a edrychais yn fy ol, ac a ganfum *Anwybodaeth* yn dyfod i lan yr afon; eithr efe a ddaeth trosodd yn ebrwydd; o blegid ni chafodd efe hanner y rhwystr a gawsai y ddau wr arall, wrth ddyfod trwyddi. Canys fe ddigwyddodd y pryd hynny, fod yno fadwr, yr hwn a elwid *Gwag-obaith*, yr hwn a'i dygodd ef trosodd yn ei fad: felly efe a esgynodd i'r bryn i ddyfod tu a'r porth fel y lleill; eithr efe a ddaeth wrtho ei hunan; canys ni ddaeth neb i'w gyfarfod ef, gan roddi iddo'r cyfur lleiaf yn y byd. A phan ddaeth i fynu at y porth, fe a edrychodd ar yr ysgrifen yr hon oedd uwch ben; a chwedl'n fe a ddechreuodd guro, gan dybied y cawsai ei dderbyn i mewn yn ddiattreg: eithr y gwyr a edrychaisai dros y porth, a ofynasant, O ba le yr oedd ef yn dyfod? A pha beth a fynnai? Yntef a atebodd, *Mi a fwytteais ac a yfeis gyd a'r Brenhin, ac efe a ddyfgodd ym ein heolydd ni*, Luc xiii. 26, 27. Yna hwy a ofynasant iddo am ei dystiolaeth, fel y gallent fyned i mewn, a'i ddangos i'r Brenhin. Felly fe a chwiltodd yn ei fonwes, ond ni chafodd efe yr un. Yna, ebe hwy, A oes un gennych? Eithr nid atebodd efe idd.

ynt on gair. Felly hwy a fynegasant y cwbl i'r Bren-
hin; eithr efe a naccaodd ddyfod i wared i'w weled ef;
ond efe a orchymynodd i'r ddau wr disglair (y rhai a fu-
asant yn cyfarwyddo ac yn cynnorthwyo *Gristion* a *Gob-
eithiol* i ddyfod i'r ddinas) i fyned allan a chymmeryd
Anwybodaeth, a rhwymo ei draed a'i ddwylo, a'i ddwyn
ymaith, Mat. xxii. 13. Ac hwy a'i cymmerasant, ac
a'i dygasant ef trwy'r awyr, i'r drws a welsw'n ar ochr y
bryn, ac a'i bwriasant ef i mewn yno. Yna mi a welais
fod ffordd i uffern o byrth y nefoedd, yn gyfal ac o
ddinas distryw. Felly mi a ddeffroais, ac wele breudd-
wyd oedd.

Y DIWEDD GLO.

Yn awr, ddarllenydd, d'wedais itti
Fy mreuddwyd, cais im' ei ddeongli;
I ti'th hunan, neu'th gymmydog,
Rhag cam-ddeongli bydd wagelog;
Can's, yn lle gwneuthur it' ddaioni,
Ni ddaw itti ond yr anfri,
Trwy gam-ddeongli pethau tywyll,
Y mae yn digwydd ddrygau erchyll.
Na fydd ry fanwl yn dy amcan,
Wrth chwareu a'm breuddwyd o'r tu allan;
Na âd i'm cysgod neu'm cyff'lybiaeth
Dy yrru i chwerthin neu lid diffaeth;
Gad hyn i fechgyn ac ynsydion,
Cais di wel'd sylwedd fy 'madroddion.
Tro heibio 'm llenni, i mewn edrych
Trwy'm cyff'lybiaethau, gwel na fethych;
Yno cai, os chwili'n ddirwest,
Ryw bethau a i feddwl onest;
Beth bynna' o'm sorod yno wel,
Taff ef ymaith heb bryderu;
Ond etto cadw'r aur yn hygar,
Mae'n werthfawr iawn er bod mewn daear.
Beth er bod f' aur i'n guddiedig?
Mewn-mwyn priddlyd, pwy ddyn diddig,
A deisl ymaith beraidd afol,
Am fod plisg cnewyll yn ei ganol?
Os taffu'r cwbl fel gwag-beth-heibio,
Ni's gwn na's gwna ini' ail-freuddwydio.

T E R F Y N.

1-3-d
n
ac
y
is
o
d-

